Topographie der historischen und Kunst-Denkmale im Königreiche ...

Josef Hlávka, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a uměni v Praze. Archaeologická komise

The Library

of the

University of Wisconsin

SOUPIS

PAMÁTEK HISTORICKÝCH A UMĚLECKÝCH

V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM

OD PRAVĚKU DO POČÁTKU XIX. STOLETÍ.

VYDÁVÁ

ARCHAEOLOGICKÁ KOMMISSE
PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ

ŘÍZENÍM SVÉHO PŘEDSEDY

JOSEFA HLÁVKY.

XXIII.

POLITICKÝ OKRES CHOTĚBOŘSKÝ.

NAPSAL

ZDENĚK WIRTH.

V PRAZE 1906.
NÁKLADEM ARCHAEOLOGICKÉ KOMMISSE PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ

Digitized by Google

SOUPIS

PAMÁTEK HISTORICKÝCH A UMĚLECKÝCH

V POLITICKÉM OKRESU

CHOTĚBOŘSKÉM.

NAPSAL

ZDENĚK WIRTH.

(SE 104 VYOBRAZENÍMI, 7 NÁPISY A 7 ZNAČKAMI V TEXTU.)

V PRAZE 1906

NÁKLADEM ARCHAEOLOGICKÉ KOMMISSE PŘI ČESKÉ AKADEMII CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Digitized by Google

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE.
KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE CISAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Digitized by Google

W58
+T62
23-24

704779

PŘEDMLUVA.

Politický okres Chotěbořský (soudní a zastupitelské okresy Chotěbořský a Přibyslavský) zabírá krajinu geograficky zajímavou: severní část náleží ještě kraji, jenž pod Železnými horami přechází v širou rovinu Čáslavskou, střed a jižní cíp zabíhá již do pahorkatiny pohraniční. A tento dvojí ráz ukazují i památky výtvarného umění zde zachované: v kraji zámky a bohaté kostely, v horách prosté stavby bez dekorace a malých rozměrů. Také materiál stavební se poněkud liší: na severu pískovec a opuka, na jihu žula a hrubý mramor. Jako všude na hranicích, i sem zasahá vliv Moravy a to působením kláštera Žďárského. Formálně není však zvláštních typů, jež by se v království jinde nevyskytovaly.

Celý okres jsem procestoval v srpnu roku 1902 a snesenou látku zpracoval do konce listopadu téhož roku. Část obrazovou, stejně důležitou, obstarali milý můj spolupracovník, pan *Antonín Martinek*, professor c. k. reálky v Jičíně (kresby) a pan *Gustav Dvořák*, fotograf v Německém Brodě.

Za podporu při práci, jakkoliv poskytnutou, děkuji srdečně všem pánům učitelům, duchovním, majitelům zámků nebo jejich správcům. Zejména rád vzpomínám srdečného přijetí, jehož se mi dostalo na zámku Malečském od † p. barona Dra Lad. Riegra a celé jeho ctěné rodiny, a dále ochoty pana hraběte Jana Dobřenského z Dobřenic v Chotěboři, pana V. J. Neudörfla, učitele a správce musea tamtéž, pana Dr. F. Ryby, professora c. k. hornické Akademie v Příbrami a pana Em. Činčery, říd. učitele v Přibyslavi.

V Praze, dne 2. prosince 1902.

Změny, nastalé v době, než k tisku této knihy došlo, zanesl jsem do rukopisu jen, pokud mi byly známy, ale doufám, že mi jich mnoho neuniklo a že se týkají jen předmětů méně důležitých. Na konec konám milou mi povinnost děkuje za hmotnou podporu knihy zakoupením 60 výtisků pro školy v okresu, jíž dalo okresní zastupitelstvo Přibyslavské výraz svého pochopení pro všeobecnou důležitost Soupisu.

V Praze, dne 30. října 1906. *Zdeněk Wirth.*

Digitized by Google

Běstvina.

Aug. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze české XII. 207. — Sommer J. G., Das Königreich Böhmen XI. 276—280. — J. V. Neudörfel, Okres Chotěbořský, 22. — Lehner J., Dějiny umění I. 86. — Album Svatovojtěšské 37. — Ottovy „Čechy" XIII. 431. — Pamětní kniha na faře od r. 1835. (Matriky od r. 1700.)

KOSTEL SV. JANA KŘTITELE (farní) jest připomínán již v XII. století (1127) jako farní. V XVII. století byl filiální do Heřmaně, r. 1726 stal se opět farním a v tom čase přestavěn zcela nákladem hraběte Leop. z Birkenštejna. Vnitřní zařízení skončeno kolem r. 1740. Opravován r. 1876 a 1888.

Barokní budova jednolodní s věží, orientovaná, vystavěná na návrší uprostřed hřbitova (obr. 1. a 2.). Od brány v ohradní zdi vedou k západnímu průčelí dvojkřídlé schody, v půdorysu ellipsovité.

V průčelí budovy vystupuje užší věž čtyřboká, dvojpatrová, krytá plechovou cibulí s lucernou. Na průčelní straně na nárožích postavena diagonálně křídla jako opěráky, v předu dle schodů segmentem prohnutá, s dekorativními výklenky, v zadu plochá. Stěny po výšce děleny dvěma římsami, prejzy krytými; v obou patrech nakupeny na rozích pilastry s plochým kládím; okna, polokruhem sklenutá, barokně upravená, s chambranami; okapní římsa prohnuta v průčelí polokruhem nad ciferníkem hodin. Přízemí věže, valeně sklenuté — klenba přepásána silnými pruhy, jež se kříží a sbíhají až k zemi — tvoří předsíň otevřenou na jih a sever polokruhovými oblouky; na západ vede hlavní portál, ozdobený na straně průčelní úseky segmentové římsy štítové a plastickým dvojznakem Birkenštejnským z pískovce, na východ vchod do kostela s pravoúhlou kamennou chambranou (železné dvéře mají rytou přírazničí, slušně tepaný štítek a přítuhu).

Stěny budovy kostelní opřeny na místech záklenků klenebních hranolovými opěráky barokní úpravy, dělenými římsami, svrchu skosenými a zpředu lisenou zdobenými. Nároží zatupena, někde bossážována,

Digitized by Google

na stěnách jinak hladkých dvojice neb skupení pilastrů nad kordonovou římsou vystupujících, s prázdným kládím. Kolem oken chambrany ploše profilované, s klenáky a lisenami v náběhu oblouku. Na železných dveřích slušně tepané zámky a závěsy. Valba tašková, nad kněžištěm sanktusová vížka.

Vnitřek k n ě ž i š t ě zakončen polokruhem a osvětlen třemi okny polokruhem sklenutými; po stranách vedou pravoúhlé vchody s kamenným opažením do přístavků: sakristie a Božího hrobu, nad nimiž umístěny

Obr. 1. Běstvina, Kostel sv. Jana Krt. Pohled od jihozápadu.

oratoře, otevřené do kněžiště širokými oblouky zasklenými. Všechny tyto prostory jsou klenuty křížem bez žeber; oratoře přístupny jsou šnekovitými schodišti v síle zdiva. (Obr. 3.)

Kněžiště odděleno od lodi segmentovým o b l o u k e m, nad nímž zavěšena ze dřeva řezaná kartuš s dvojznakem pod korunou.

L o ď obdélná má dva páry polokruhových oken, páté okno po straně na kruchtě, šesté v západním průčelí. Kruchta oddělena od lodi stejným obloukem jako kněžiště a podklenuta valeně segmentem; balustráda zděná, plná. V dlažbě oválný otvor, zavřený kutou mřížkou, vede do hrobky, sklenuté pod lodí.

Celý prostor pokrývá stejně vysoká (12·90 *m*) valená klenba: v kněžišti koncha s dekorativními pásy a jedno pole, v lodi dvě pole, nad kruchtou

Digitized by Google

jedno pole klenební. Pole dělena dvojpásy, pod cípy lunett nadokenních probíhá kládí s prázdným vlysem, nesené zdvojenými nebo (v koutech) skupenými pilastry s korinthskými hlavicemi, hladkými dříky a vysokým společným soklem. Stěny hladké.

Hlavní oltář tvoří barokní dřevěná architektura, široce do předu rozevřená. Ve středu nad tabernaklem jeskynní výklenek se sochou

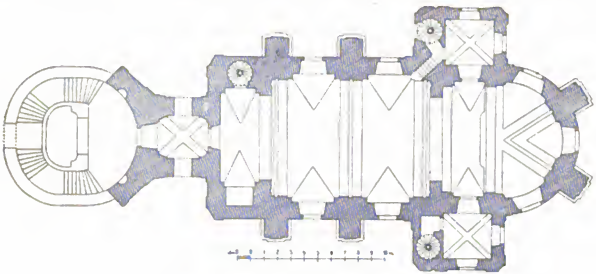

Obr. 2. Běstvina. Kostel sv. Jana Křt. Půdorys.

sv. Jana Křtitele s beránkem a andílky; nad výklenkem nesou okřídlení andělé obraz Zasnoubení P. Marie. Po stranách pilastry, svrchu spojené prohnutou římsou, a sochy P. Marie a sv. Jana. Tuto střední plochu po stranách obstupují křídla, dvakráte v úhlu lomená: dole branky se sochami sv. Václava a Zikmunda na vrcholech, nad nimi sloupy a pilastry korinthské na podstavcích s vydutými boky nesou lomené kládí, tvořící široké brány, v nichž napjaty guirlandy z akanthových listů. Na nárožích stojí sochy čtyř světců a světic. Střed zvýšen ještě nástavcem, pilastry obstaveným, s úseky štítového římsoví; v jeho ploše sousoší sv. Trojice, nad římsovím sv. Michal (?) a sošky andílků.

Dva postranní oltáře rokokové, z polovice XVIII. stol., mají prosté zděné mensy bez tabernaklu, na predelle nové sošky a obrázky. Obrazy na plátně v úzkých rámech, s mřížkovitými nástavci: (na pravém) andělé nesou do nebe sv. Barboru, její kalich, meč a ratolesti, svrchu v otevřeném nebi sv. Trojice, dole v levo chrám, v pozadí utíká světice do jeskyně a za ní muž s obnaženým mečem, v pravo brání andělé vystřeliti z kuše kostlivci, nejníže dvojznak p. z Birkenštejna; (na levém) andělé nesou Jana Nep. do nebe, držíce nad ním věnec a oheň na zbrojnoše svalujíce, v pravo most Karlův a Hradčany. Po stranách obrazů sochy (na pravém oltáři) andělů, (na levém) panoše s korunou v ruce a černocha s konvicí na míse a muslí v ruce. Šest dřevěných řezaných svícnů.

V božím hrobě oltář zručně řezaný z lípového dřeva, nepolychromovaný. V otvoru mensy leží korpus, po stranách sošky andělů; uvnitř

Digitized by Google

tabernaklu relief: duše v očistci svírány hady a mučeny plameny; po stranách tabernaklu sedí andělé s nástroji umučení, plačící a nesoucí kartuše s reliefy: bičování Páně a Kristus spí v zahradě Getsemanské. Nad tabernaklem na podstavci (s reliefem: stavění kříže na Kalvarii) stojí hladký kříž, po jeho stranách klečí andělé nesouce rohy hojnosti jako svícny. Zadní plochu za křížem tvoří řezaný baldachýn, pěkně řásněný; po stranách shrnují jej andělé nesoucí kartuše s reliefy: korunování

Obr. 3. Běstvina. Kostel sv. Jana Křt. Pohled do vnitřku.

trním a Kristus klesá pod křížem; svrchu lambrekin, pod ním trojdílná kartuš s reliefy: krucifix, Šimon a Kristus nesou kříž.

Kazatelna barokní. Poprsnice s prohnutými boky, v kužel dole vybíhající, ozdobena guirlandami a volutami z akanthů, růží a slunečnic; na nárožích sochy sv. evangelistů, na plochách reliefy v kartuších: anděl nese nástroje umučení, Kristus vykládá v chrámě, Ježíš a žena u studny. Na stěně nad řečništěm baldachýn, monogramy MARIA a IHS a okřídlená srdce plamenná, na stříšce spodem holubice a lambrekin, svrchu na nárožích sedící postavy sv. Ambrože, Augustina, Řehoře a Jeronýma, na nástavci v zástupu stojící socha Mojžíšova, jenž ukazuje na desky přikázání nad ním upevněné.

Varhany s chudou řezbou. Křtitelnice vys. 2·40 *m*, vásovitá, ze dřeva řezaná: noha balustrová s ozdobou akanthů, na kotli píšťaly, na věžovitém víku křest Páně a andílci.

Digitized by Google

V sakristii barokní zpovědnice dubová, s řezbou akanthů a květinových festonů. Dubové lavice prosté, barokních forem, bez řezeb.

Pod kruchtou ve výklenku dřevěná socha sv. Jana Ev. s orlem a andělem, v životní velikosti, krásná barokní práce.

Před hlavním oltářem dva svícny ze dřeva řezané, trojboké; na podstavcích stojí andělé okřídlení držíce rohy hojnosti. Počátek XVIII. století.

Obrazy na plátně, rozvěšené po stěnách:

Pod kruchtou: 1. Narození Páně; v pozadí zimní krajina, v předu pastýři u kolébky; živě malováno. Konec XVIII. stol. 2. V pozadí nádvoří barokního paláce, do předu táhne se arkáda ochozu, v ní visí feston

Obr. 4. Běstvina. Kostel sv. Jana Křt. Obraz čís. 3.

kalin, lilií a růží; na zemi na podstavci slamou postlaném kupa ovoce, vedle košík s hrozny; po straně sedí muž v selském šatě, s lopatou v ruce, u nohou mu leží lebka. Z pol. XVIII. století.

Pět obrazů na plátně (čtyři pendanty), malovaných *V. Hrdličkou* r. 1746 nákladem různých dobrodinců, jak obšírně udáno na foliích pod obrazy; jeden (Maria s Ježíšem) signován v rohu monogramem: VH. Rozměrná plátna svědčí o zručnosti technické i jisté vyspělosti komposiční, o zálibě v přeplněné a rušné scenerii, ale i o nedostatcích v porozumění sujetu a naivnosti malířově. Na poprsnici kruchty: 3. Obdélný formát po délce. Vjezd Kristův do Jerusalema (obr. 4.). Obyvatelé města strou roucha po zemi, jásají a veselí se. Město rázu jižního. V levém rohu na folii: NaboznI FarnICI beſtWInſſtI pro OkraſV ChraMV bo-žIho za Dar PanV BohV obětVgoV. 4. a 5. pendanty, v stejných rámech, s mušlovou a mřížkovou ozdobou: 4. Kristus vyhání penězoměnce z chrámu; chrám tvoří rozlehlá barokní architektura sloupová, s dalekým výhledem do nádvorních volných síní, balkonovitých sloupořadí a terass; obchodníci v dobových krojích utíkají převrhujíce stolky. Na folii:

Digitized by Google

Pan Pan FranzC WaCsLaW HaVgWIC z ZIſkVpIC ProzřeteDLně ſIDoWſtWo BeſtWInſke gatz zaſLoVzILo pokVtoWaL. 5. Vraždění neviňátek Betlemských. Široká ulice městská s bohatými domy s portály, věžovitými stavbami, divadelní rotundou, dekorativními jehlanci na

Obr. 5. Běstvina. Kostel sv. Jana Křt. Kalich z r. 1739.

rozcestích; v zadu zahrady a výhled do hornaté krajiny. Na ulici matky s dítkami pronásledovány jsou žoldnéři a jezdci s praporci. Na folii: SaVſeDſtWo naM obWzLaſſtně WzaCtne poſtaWILo. 6. a 7. pendanty; rámy mají ozdobu z mušlí a pásků: 6. Útěk do Egypta: vzadu krajina s hradem a mostem, v levo jdou Josef a Marie, nahoře andělé je provázejí.

Digitized by Google

Bez nápisu. 7. V barokně upravené zahradě sedí Maria s Ježíšem; kolem andělé snášejí mu ovoce, jiný u vodotrysku vody nabírá, třetí přináší víno v konvici, ostatní jahody a květy trhají a jej věnčí, svrchu celý zástup snáší se nesa květinové guirlandy a festony. Na folii: P: P: Antonina hrabĕte z Wlešinĕ V Pani Officirí Konowští Malowat Daly. — VH.

Monstrance 0·635 *m* vys. Noha rocaillová, nodus litý, dva hřebenovité rámečky s festony klasů a růží, svrchu tepané poprsí Boha Otce, dole holubice. Měď stříbřená a zlacená. 2. polovice XVIII. stol.

Ciborium 0.35 *m* vys. Noha a nodus nové, kuppa 0.105 *m* v průměru, s pláštíkem prolamovaným z akanthů a stuh, s vkládanými hlavami andílčími. 1. pol. XVIII. stol.

Kalich 0·258 *m* vys., stříbrný, zlacený. Noha šestidílná, na ní vytepány stuhové ornamenty a hlavy andílčí pod baldachýny, nodus vásovitý, třístranný, na kuppě, 0·095 *m* v průměru měřící, tepaný plášť podobných motivů jako noha. Na spodu nohy vyryto: A · M · F · PEST WIENN 1739. (Obr. 5.) Značky: I . C . K a druhá s letop. 1739.

V lodi dvě kropenky (u jedné nová noha) 1·04 *m* vys., z pískovce; na balustrových nohách kulaté mísy.

Dva železné svícny z XVIII. stol., dva závěsy na lampy současné, několik cínových svícnů barokních, šest kroužených z bronzu, renaissančních. Barokní krucifix ze dřeva. V oratoři barokní kamna, hrubá, hnědě polévaná.

Zvony: 1. Výška 0·80 *m*, průměr 0·83 *m*. Ucha ozdobena mužskými maskami ukončenými v akanthový lupen, na svrchní ploše koruny vztýčené akanthy, kolem koruny široký pás renaissančních rozvilin, vyvíjejících se z hlaviček andělských a převázaných stuhami a propletených draperiemi, pod tím nápis: CHWALTEZ PANA NA CYMBALYCH DOBRZE ZNIEGICZICH CHWALTEZ HO NA CIMBALICH VTIESSENI WSSELIKI DVCH CHWAL HOSPODI NA ZNIEM 1617. Na plášti vysoko plastický znak a nad ním nápis přerývající pás visutých akanthů, zavěšených na pásku perlovce:

KRYSTOF KAPAVN Z S
WOGKOWA NA BIEST
WINE HLVSSCYCH A
ZAMKV WALECZO
WIE.

Na druhé straně podobný znak a nápis:

CECYLIE KAPAVNOWA RO
ZENA Z WONSSOWA NA
BIESTWINE HLVSSCYCH
A ZAMKV WALECZOWIE.

Digitized by Google

Na věnci limotné oblouny a pásek ornamentu květinového s vkládanými hlavičkami andělů.

2. Výška 0·65 *m*, průměr 0.73 *m*. Ucha na všech stranách pokryta listy akanthovými, na svrchní ploše koruny rovněž akanthy, kolem koruny nápis: CHWALTEZ PANA NA CYMBALYCH DOBRZE ZNIEGI-CZICH CHWALTE HO NA CYMBALYCH VTIESSENI WSSE-LIKY DVCH CHW AL HOSPODIN. Pod tím pásek perlovce a svislé akanthy. Na plášti dva znaky v laurových věncích, na druhé straně nápis:

TENTO ZWON DAN GEST DIELAN
NA NAKLAD VROZENEHO A STATE
CZNEHO RYTIRZE PANA KRYST
OFFA KAPAVNA Z SWOGKOW
A A NA BESTWINIE TEZ PA
NI CZECZELIGE MANZI
ELKY GEHO 1610.

Na věnci oblouny a pásek ornamentu.

3. Nový, přelitý ze staršího (z r. 1723) r. 1868 v dílně dcery *Karla Bellmanna* v Praze, *Anny*.

4. Sanktusník. Výška 0·30 *m*, průměr 0·365 *m*. Ucha hladká, u koruny řada svislých listů akanthových, na plášti nápis: FRANCISCUS : IOSEP : LEOPOLD : S : R : I : R : B : | LIBER BARO DE BIRCKENSTEIN. Na druhé straně relief sv. Barbory s podpisem: S : BARBARA na folii; na věnci: IN HONOREM S : BARBARAE & MART., pod tím plastická kartuš s nápisem:

ME FECIT
ANTONIUS SCH
ÖNFELDT CAM
PANARUM FUSOR
PRAGENSIS.

Po stranách letopočet: 17—23.

ZÁMEK vystavěn v XVII. století, snad na místě staré tvrze. V XVIII. stol. (asi od Fr. L. z Birkenštejna) byl přestavěn; nynější úprava jest z XIX. století. Zámek náleží nyní sv. pánu z Herzogenburka.

Střízlivá jednopatrová budova byla původně o čtyřech křídlech, rozložených pravidelně kolem obdélného dvora, s nárožními hranolovými věžemi. Při přestavbě v XVIII. stol. vybourána jedna strana a nahražena risalitem s dvěma do úhlu zalomenými křídly, tvořícími hlavní průčelí s portálem. Zadní průčelí, obrácené do zahrady, má zachovány po stranách čtyřboké, věžovité stavby o dvou patrech; kouty mezi nimi a risalitem, k němuž bylo přistavěno moderní schodiště, vyplněny segmentovou vyzdívkou. Nad středem trojúhelníkový nízký štít. Postranní facády

Digitized by Google

jsou hladké. Úprava všech stěn moderní. Budova kryta taškovou valbou, nad risalitem mansarda. (Obr. 6.)

Do dvora vede z předu průjezd, sklenutý křížově bez žeber; ze zahrady chodba užší, ploše krytá, s dekorativními nikami štukem zdobenými nad postranními vchody. Dvůr původně obdélný má nyní jen kolem tří stran ochoz s arkádami segmentem sklenutými na čtyřboké,

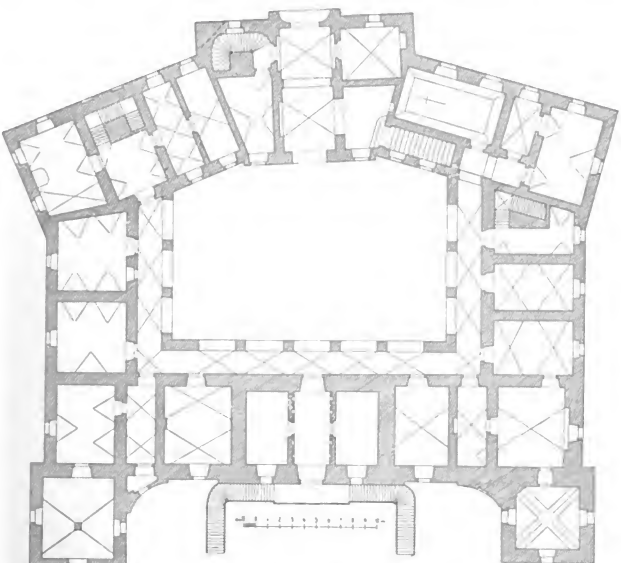

Obr. 6. Běstvina. Půdorys zámku.

hladké pilíře, s plochou římsou a moderní bossáží; původní otvory loggie v patře nad ochozem zmenšeny na okna. Čtvrtá strana z přístavby bez ochozu a loggie. Ochoz i celý přízemek sklenuty křížem bez žeber, v patře ploché stropy. Ve schodišti dekorativní výklenky. Kolem oken a dveří kamenné chambrany.

Vnitřek zařízen moderně. Na chodbě v patře 13 portraitu šlechticů, na plátně (nejstarší z r. 1607, až do konce XVIII. stol.), na schodišti dvě rozměrné krajinomalby — záliv a večerní krajina —

Digitized by Google

Obr. 7. Běstvina. Kaple Jana Nep. Pohled od zámku.

z pol. XVIII. stol. V pokojích starožitné nářadí, z něhož vyniká starovíd. porcelán.*)

Kaple sv. Vojtěcha ve východním rohu budovy; obdélná místnost jdoucí přízemím i patrem, s plochým stropem, moderně polychromovaným, osvětlená třemi okny. Zadní díl zabrán kruchtou s plně vyzděnou poprsnicí.

Oltář z počátku XVIII. st., ze smrkového a částečně (řezby) z lípového dřeva, bez nátěru. Sloupová architektura pěkných poměrů, zručně řezaná, bohatě zdobená. Tabernakl schodovitý (na něm čtyři svícny ze dřeva řezané), zdobený řezbou listů akanthových a hlav andílčích; ve výklenku točivého středu krucifix. Nad mensou nástěnná třídílná architektura: střed širší obstaven sloupy s točenými dříky (ovinutými ratolestmi z akanthů) a korinthskými hlavicemi, v něm obraz na plátně: sv. Vojtěch uděluje žehnání andílku s veslem, v pozadí světec ve středu zbojnických plavců; nad obrazem sošky dvou letících andělů. Po stranách středu úzká křídla ven rozevřená s výklenky, v nichž na ozdobných konsolách stojí sochy sv. Františka a Antonína, ukončená na nárožích sloupy na vysokých piedestalech s ornamentovanými výplněmi. Nad celou architekturou probíhá kládí, bohatě lomené, s řezbou z akanthů ve vlysu, s vyloženou římsou a řezaným znakem nad středem; nad kládím nástavec, řezaný z rozvilin akanthových,

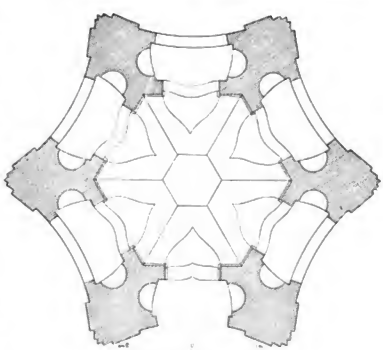

Obr. 8. Běstvina. Půdorys kaple Jana Nepom.

*) Viz Kat. der Ausstellung von Alt-Wiener Porzellan. Kaiser Franz Josef-Museum in Troppau 1903, str. 86, čis. 825—34.

Digitized by Google

v něm obraz na plátně: sv. Trojice, kolem něhož řezané oblaky a paprsky; na nárožích kládí sochy andělů. Před oltářem po stranách na vysokých podstavcích sochy sv. Floriána a sv. Pavla.

Lavice s ozdobou z pásek řezanou na postranicích i poprsnicích.

Na stěně visí ze dřeva řezaný baldachýn se dvěma znaky pod korunou, pod nímž na folii vyřezán letopočet: ANNO : M : D : C · C · XXIII.

Dvířka z tabernaklu postranního oltáře (nyní odstraněného) s rokokovou řezbou reliefní: Jan Nepomucký. Dva řezané barokní svícny. Dvě kutá ramena na lampy z poč. XVIII. stol.

Obrazy: sv. Trojice, kopie renaissančního originálu z r. 1822, darovaná hrab. Schönovitzem; Tři Marie obvazují Krista, z poč. XIX. st.; Ecce Homo! a Jan Nepom., z pol. XVIII. stol.

Před zámkem u silnice nad pískovcovou sochou Jana Nepom. stojí šestiboká KAPLE, taškami krytá. (Obr. 7. a 8.) Na stěnách na nárožích nakupeny pilastry s římsovím, nad střechou zdvihá se lucerna šestiboká s okny v podobě šesticípých hvězd, na vrcholu kutá hvězda. Ve stěnách kaple otvory sklenuté kýlovým obloukem a výklenky s nikami. Stěny konkávní. Vnitřek sklenut a pilastry vyzdoben. Počátek XVIII. století.

Nade vsí na návrší KAPLIČKA z poč. XIX. století, čtyřboká, plackou sklenutá, šindelem krytá. Průčelí vyzdobeno jonskými pilastry a štítkem.

Bezděkov.

O zaniklé tvrzi tu stávající viz: A. Sedláček l. c. XII. 294—295.

Bohunkov.

O tvrzi, pusté již r. 1544, viz: A. Sedláček l. c. XII. 298.

Borek.

U silnice z Borku ke Kraborovicům pískovcový KŘIŽ t. zv. Cyrilomethodějský, novějšího původu. Na přední straně stopy po připevněné kdysi desce, reliefu nebo kříže, vzadu stopy nečitelného již nápisu frakturou.

Digitized by Google

Borová (Borová Rudná, Borau).

V. J. Neudörfl: Okres Chotěbořský (1892), str. 83. — J. Schaller: Topographie des Königreiches Böhmen VI. 134—5. — Sommer l. c. XI. 169—170. — Čechy XIII. 446. — Pamětní kniha na faře z r. 1842. (Matriky od r. 1750.)

KOSTEL SV. VÍTA (farní) připomínán jest již v XII. století jako farní.*) V XVII. stol. byl filiální do Polné až do r. 1696, kdy stal

Obr. 9. Borová. Kostel sv. Víta. Pohled od jihovýchodu.

se opět farním. Opravován r. 1695 a 1755—6. Věž shořela při požáru r. 1875 a zvony se rozlily.

Gotická budova jednolodní s věží, orientovaná, z XV. — z počátku XVI. stol., stojí na návrší (630 *m* vys. nad mořem) uprostřed hřbitova (obr. 9. a 10.).

Kněžiště zvenčí opřeno pěti opěráky, 0·66 *m* šir., s kosinou; čtyři v polygonu mají ústupek. Na severní straně přiléhá k němu sakristie,

*) V pamětní knize farní jest opsáno ze staršího zápisu, že při opravě, r. 1747 podniknuté, objeveny pod omítkou v lodi na jižní straně u prvního okna stopy malby a části nápisů, z nichž bylo lze čísti: Czechorod 1+1+8+0, pak slova: Urozenn — apparuit. Ze zápisu není zjevno, byl-li první nápis současný s letopočtem (je-li tedy zdivo lodi původní) nebo pozdější. Zdá se, že nápis pocházel ze XVI. stol a obsahoval i starší údaje o stavbě, před touto zde stávavší.

Digitized by Google

k lodi předsíňka (valeně sklenutá, v níž vede šest schodů do lodi); tyto přístavky spojeny zdí a celek kryt pultovou společnou střechou. Západní nároží lodi na severu opřeno pozdějším zděným pilířem bez ústupku. Celá budova kryta společnou sedlovou střechou šindelovou, bez sanktusu. Stěny, hladké, bez soklu.

V západním průčelí přistavěna věž čtyřboká, dvojpatrová, krytá šindelovým stanem; ve zdivu ústupek ve výši kostelní budovy. Přízemí s prostým vchodem, sklenuté valeně, tvoří předsíň, do lodi segmentovým obloukem otevřenou. Na severu přistavěné schodiště se střílnami a kuželovou stříškou vede do prvního patra. Zde zazděná dvě okna, polokruhem sklenutá, třetí jest nyní vchodem, čtvrté, níže položené, vede na půdu. Jest hrotité, 0.95 *m* šir., 2.10 *m* vys., s vytlučenou kružbou (obr. 11.), jež byla

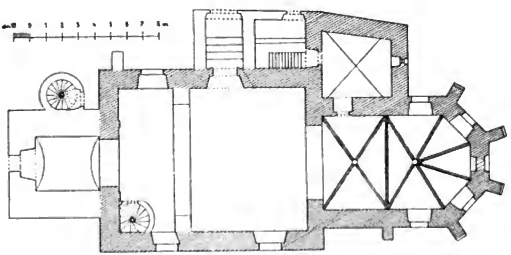

Obr. 10. Borová. Kostel sv. Víta. Půdorys.

tvořena čtyřlistem nad dvěma nosy; ostění žlábkováno, špaleta hladká. Dle stop v podkroví lze souditi, že strop lodi — hrotitá klenba — byl vyšší než nynější a že západní průčelí bylo volné a věž teprve později (nejspíše v XVII. století) přistavěna. V druhém patře věže barokní, polokruhem sklenutá okna s chambranou.

Vnitřek kněžiště, uzavřený třemi stranami osmiúhelníka, 10·15 *m* dl., 5·78 *m* šir. a 6·55 *m* vys. (strana polygonu 2·50 *m* dl.), sklenut závěrem a jedním travée křížovým. Svorníky hladké, kulaté, žebra profilu prolaklé hrušky (obr. 11.) hrotitě vybíhají. Z pěti oken čtyři moderně upravena v polokruhová, závěrové (zazděné) zachovalo ráz gotický; jest hrotité, vyšpaletované, 3·53 *m* vys., 0·83 *m* šir.

V severní zdi sanktuarium, 1·40 *m* vys., 0·72 *m* šir. Pod výklenkem římsa ploše vyžlabená, ve středu erbík se značkou. Kolem výklenku obdélný rám vyžlabený a na vnějšku sešikmený, nahoře vybíhá v oslí oblouk; v ploše oblouku panel ze tří trojlistů. (Obr. 12.) Na jihu barokní výklenek pro oleje.

Digitized by Google

Vchod do sakristie na severu polokruhový, mírně vyžlabený. Sakristie sklenuta křížem bez žeber; *) na východě původní okénko hrotité s vyžlabeným ostěním, 0·70 *m* vys., 0·20 *m* šir. Nad sakristií oratoř v podkroví nuzné ze dřeva bedněná, stropem rákosovým krytá; otevřena jest segmentovým obloukem (těsně pod klenbou proraženým) do kněžiště a opatřena vyloženou ballustrádou na rákos omítnutou. K oratoři vedou dřevěné schody, umístěné v přístavku mezi sakristií a předsíňkou.

Oblouk triumfální hrotitý, 4·53 *m* šir., 1·14 *m* silný, se soklem; v náběhu rokoková čabraka štuková. Nad ním upevněna plechová kartuš se zbodenými údy a slovy: HIS CONCLVDAM (=1756).

Loď obdélná, 11·60 *m* dlouhá, 8·85 *m* šir., stropem rákosovým krytá; na sever jedno, na jih dvě okna, polokruhová, hladká. Na západě barokní kruchta, podklenutá valeně segmentem, zděná poprsnice dělena pilastry; ve středu pod skříní varhan znak Dietrichštejnský ze štuku a nápis:

HOC FLORENS PIÆ PROSAPIÆ
DITRICHSTEINIANÆ NOMEN PERENNET (=1756).

V koutě vede šnekové schodiště na kruchtu.

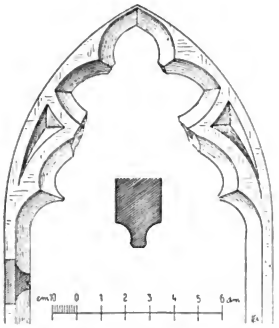

Obr. 11. Borová. Kostel sv. Víta. Zbytky kružby v okně bčv. záp. průčelí a řez žebrem klenby.

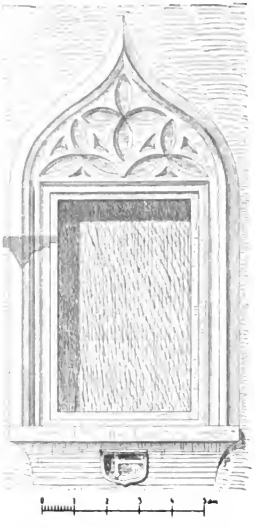

Obr. 12. Borová. Kostel sv. Víta. Sanktuarium.

*) Že tu asi byla dříve křížová klenba do žeber, ukazují stopy konsol v koutech čelní zdi východní.

Digitized by Google

Hlavní oltář má původní mensu zděnou, jejíž profil římsy osekán; obraz nový, architektura sloupová, střízlivá, z poč. XVIII. století. Po stranách sochy sv. otců, na římse sochy sv. Antonína, Alojse a andělů.

Postranní oltáře v lodi, se stejně řezanými akanthovými rámy kolem obdélných obrazů, hrubá práce 1. polovice XVIII. stol.; na pravém původní obraz: zavraždění sv. Václava, na levém novější Jana Nep., bez ceny. Svrchu nástavce se soškami andílků. Dřevěné řezané svícny. Na pravém antependium s malovaným Kristem v hrobě.

Kazatelna bez umělecké ceny; na poprsnici obrazy Mojžíše a Petra s chronogrammy:

IMo In hIs ÆCCLesIÆ obeDIre.
ET præCepta a te Deo Data præsta
nos CorDe ore et opere fLa
granter serVare (= 1755).

Křtitelnice kamenná, 0·97 *m* vys., kalichovitá; kotel osmiboký, nodus římsovitý, noha osmiboká, komolý jehlan. Na víku nová soška sv. Jana Křtitele, uvnitř cínový kotlík.

Barokní kropenka kamenná (u severního vchodu), v ní cínový kotlík z r. 1795, se značkou:

V sakristii kredenční skříň z počátku XVIII. stol., bez ceny.

Monstrance, neumělá práce z počátku XIX. století.

Zvony: 1. Ze staršího, zničeného ohněm r. 1875, slil *Jos. Hilzer* v Jihlavě.

2. Slit r. 1729, přelit r. 1804 a opět r. 1899 od *Ad. Hillera* vdovy a syna v Brně.

3. Slit od *Jos. Hilzera* v Jihlavě. Bez letopočtu.

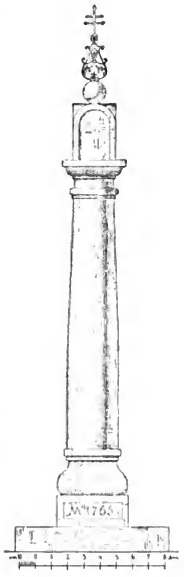

Obr. 13. Borová. Boží muka před farou.

Náhrobky: 1. V kněžišti v dlažbě, 1·92 × 1·05 *m*, z bílého mramoru, z poč. XVII. století. V rozích kruhy; nahoře čtverečná kartuš s nápisem vyšlapaným,*) dole znak ve věnci.

*) J. Schaller l. c. 135 uvádí ještě nápis: Leta 1605. we Strzedu po smrtedlny Nedieły dokonał żiwot swug czasny w Panu Brożeny a Stateczny Rytirz P. Pawel Mytrowsky z Nemisle na Gitkowie a Smilowie ktery tuto s Tiedyczu żiwimy odpoczywa w Panu.

Digitized by Google

2. Před kostelem, 1·60 × 0·76 *m*, z bílého mramoru, z konce XVI. nebo zač. XVII. století. Vyšlapaný zcela.

FARA barokní budova z r. 1726, v přízemí sklenutá. V patře domácí kaple (mešní) P. Marie, s plochým stropem. Oltářík z r. 1806.

U silnice do Ždírce KAPLIČKA z XVIII. stol., sklenutá valeně, s šindelovým stanem; uvnitř kamenná socha Jana Nep.

BOŽÍ MUKA před farou, žulová; podstavec hranolový, noha vydutá, dřík dolů i nahoru sužený, hlavice toskánská, na ní na římse plná kaplice s lichými polokruhovými výklenky, svrchu koule s železným křížem. Na podstavci letopočet porušený: A . 1765. (Obr. 13.)

Ve sbírce topografické v archivu Musea král. Čes. jest otisk městského PEČETIDLA z poč. XVIII. stol.

Čachotín.

Sommer l. c. XI. 247. — Na faře pamětní knihy od r. 1790 a 1836. (Matriky od r. 1784.)

KOSTEL SV. VAVŘINCE (farní) byl v XVII. stol. filiální do Chotěboře, lokalii od r. 1788, farní opět od r. 1845.

Chudá budova barokní ze XVII. století, hladkých stěn, krytá šindelovou valbou s plechovým sanktusem. Na nárožích liseny, okna bez lemování, vchod na západě s dekorací plochých sloupů; po stranách dva výklenky s dřevěnými sochami andělů, bez ceny. U lodi předsíňka — nový přístavek.

Kněžiště zakončeno třemi boky, osvětleno dvěma okny segmentovými a sklenuto závěrem a polem valené klenby lunettové s příčnými pásy, jež neseny přízedními hladkými pilastry s římsovitou hlavicí. Vchod do sakristie pravoúhlý, nad ním v akanthových rámech, ze dřeva řezaných, erby s korunou (1. pol. XVIII. stol.). Sakristie sklenuta hladce křížem. Naproti sakristii oratoř s malým oknem.

Oblouk triumfální polokruhový, v náběhu ořímsovaný, dole se soklovou patkou.

Loď obdélná, s dvěma páry segmentových oken, krytá plochým stropem; na stěně dvojice lisen. Na západě zděná kruchta, podklenutá třemi klenbami křížovými bez žeber, na dvou pilířích hranolových s krychlovou patkou a skosenými hranami. Poprsnice plná. Vchod na západě a na severu (s předsíňkou).

Hlavní oltář, přenesený sem z Polné, běžná práce rokoková s novým obrazem; pod obrazem nápis:

ÆDIFICARAT AVVS. PIETAS SACRA
ADORNAT ADOLPHI (=1764).

Po stranách oltáře na zděných podstavcích slabé sochy světic.

Digitized by Google

Postranní oltáře rokokové: levý s novým obrazem, pravý s původním obrazem Jana Nepom. z roku 1771; obrazy v nástavcích oba nové.

Oltář sv. Linharta z r. 1765 (kolem v řezaném rámu obrázky 14 pomocníků) a oltář sv. Trojice a P. Marie, přenesený sem r. 1760 z Dolní Krupé — odstraněny. (Zbytky na faře.)

Kazatelna z konce XVII. století, hrubá v řezbě i malbě. Stěny čtyřbokého řečniště děleny pilířky s nasazenými hlavami andílků, mezi nimi v oblomených rámcích obrazy sv. evangelistů olejem malované. Ve vlysu okřídlené hlavy andílčí. Na schodišti dvě obdélné výplně s obrazy sv. Jeronýma a Ambrože, dělené řezanými větvicemi růže a révy. Na dolním okraji řečniště i schodiště visutá řezba akanthových spirál. Stříška osmiboká se sochami andělů.

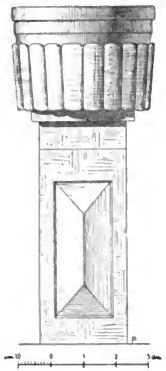

Obr. 14. Čachotín. Kostel sv. Vavřince. Křtitelnice.

Varhany chudé, z poč. XIX. století.

Křtitelnice ze XVII. stol., kamenná: na čtyřbokém stylobatu s diamantovými výplněmi kotlík s píšťalami a vrubem na okraji. (Obr. 14.)

Křížová cesta bez umělecké ceny, z r. 1851.

Monstrance 0·50 *m* vysoká, z konce XVIII. stol., rokokový pacifikál, 0·245 *m* vys., s authentikou z r. 1767, 12 cínových barokních svícnů.

Náhrobek Jos. Bechyně z Lažan z r. 1833, černá mramorová deska s nápisem, zasazená ve větší, s křížem.

Na nově postavené zděné zvonici zvony:

1. Slit nákladem obce roku 1892 od *A. Diepolda* v Praze.
2. Slit r. 1863 od *Jos. Hilzera* v Jihlavě.
3. Slit r. 1892 od *A. Diepolda* v Praze.
4. Sanktusník nepřístupný, dle farní pamětní knihy z r. 1819.
5. Zvonek u sakristie, vys. 0·15 *m*, v průměru 0.125 *m*, z r. 1755.
6. Cymbály nové, bez nápisu.

Na faře: zbytky oltářů z kostela odstraněných, obrazy na plátně: Sv. Anna a Soud Šalamounův, z konce XVIII. stol. Sklenice malovaná, s emblemem sedlářským a letop. 1795. Dvě zrcadla v rokokových řezaných rámech, přenesená sem z Rozsochatce.

Dobkov.

Ve dvoře barokní KAPLIČKA P Marie, bez ceny.

Na návsi ZVONEK na rozsoše, slitý r. 1851 od *Jos. Hilzera* v Jihlavě.

Digitized by Google

Heřmaň.

Sommer l. c. XI. 307—308. — Čechy XIII. 431. — Pamětní kniha na faře od r. 1836. (Matriky od r. 1685.)

KOSTEL SV. VÁCLAVA (farní) uváděn jest r. 1350 jako příslušný klášteru Vilímovskému. Do r. 1865, kdy se stal opět farním, byl filiální do Běstviny a Chotěboře. Kolem r. 1800 byl opraven, přistavěna věž a kněžiště rozšířeno.

Barokní, orientovaná budova jednolodní s věží, z polovice XVIII. století. (Obr. 15.)

Věž přistavěna na západě, čtyřboká, dvojpatrová, krytá šindelovou mansardou cibulovou. V přízemí plackou sklenutá předsíň s mo-

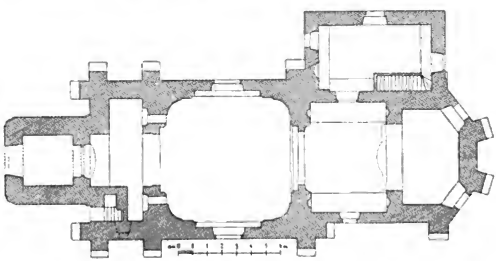

Obr. 15. Heřmaň. Kostel sv. Václava. Půdorys.

derním vchodem, nad ním polokruhové okno na kruchtu; nad kordonovou římsou malá okna oválni, v druhém patře čtyři velká, polokruhová okna. Nároží skulacena, římsy oblomeny.

Kostelní stavba má hladké stěny, na nárožích a záklencích klenby široké opěráky s ústupkem, okna v lodi hladká, v kněžišti orámovaná římsami a volutami, v přístavbě chambranami. Kryt — šindelová valba bez sanktusu.

Vnitřek kněžiště původně skoro čtverečný, 6·50 *m* dl. a 7·50 *m* šir., nyní ve východní stěně závěrní otevřen a k němu přiléhá 5 *m* dlouhá přístavba, zakončená třem boky v tupém úhlu sevřenými, se dvěma okny, zaklenutá valeně. Vlastní kněžiště sklenuto plackou a osvětleno oknem na jihu; na severu pravoúhlý vchod do sakristie. Sakristie sklenuta rovněž plackou; v koutě zděné schodiště vede na oratoř, nad ní v podstřeší ze dřeva bedněnou a do kněžiště segmentovým obloukem otevřenou. Klenba kněžiště nesena na cípech úseky bohatého římsoví, jež lemuje i nároží; příčné pásy klenby nesou dvě volutové konsoly v koutech. Po stranách oblouku do kněžiště ve stěnách niky.

Digitized by Google

Triumfální oblouk polokruhový (v náběhu uvnitř dvě konsoly), na hranách vyhloubený, se soklem a římsovím pod náběhem.

Loď čtverečná, 10·50 m^2, ploše krytá, v rozích skulacená; okna po stranách nad sebou: spodní s barokně vykrojeným nadpražím, svrchní malá, oválná. Kolem stěn táhne se římsoví, hojně oblomené na pilastrech v koutech postavených. Na západě užší kruchta, plackou sklenutá, od lodi obloukem oddělená, s podobnou výzdobou jako triumfální. Zděná poprsnice kruchty nesena segmentovým obloukem (v náběhu liseny), podkruchtí sklenuto plackou; po stranách Boží hrob na sever a schodiště na jih.

Oltáře, kazatelna, varhany, lavice a zábradlí nové. Dvě zpovědnice rokokové, chudé.

Křtitelnice cínová; kotlík na třech ptačích nožkách, víčko kopulovité s křížem; na plášti vyryto: W-S- 2. pol. XVIII. století.

Z kalichu původní jen kuppa z poč. XVIII. st., 0·087 *m* v prům., s tepaným pláštíkem: dvojice andílčích hlav a tři prázdné oválové medaillony; na spodu akanthové listy.

Monstrance empirová a rokokový reliquiář (authentika z r. 1778) jsou hrubé práce; podobně rokokový pacifikál.

Barokní krucifix, ze dřeva řezaný. Dřevěný svícen, 1·22 *m* vys., na trojboké noze z balustrových článků, s ozdobou akanthů. Počátek XVIII. stol.

Obraz Jana Nep. z poč. XIX. stol., bez ceny. Na půdě sakristie barokní obraz sv. Františka a několik soch andělů z barokního oltáře.

Zvony: 1. Výška 0·98 *m*, průměr 1·03 *m*. Na uchách pletence, u koruny pás opakujících se lilií střídavě stojatých a ležatých, pod tím nápis dvojřádkový gotickou minuskulí (obr. 16.): letha od narozeni sina bozihu 1535 tento zwon slit gest ke czi a k chwale panu bohu wssemohuczymu A blahoslawene marygi pani x | x A wssem swatym A swatemu girzi dowsy wzcze s pilnost matusse bumbal skrze mistra yakuba ptaczka na horach chutnach. Na plášti relief sv. Jana Kř., 0.17 *m* vys. a medaillon kruhový s reliefem sv. Jiří, an bodá draka, 0·10 *m* v průměru.

2. Slit r. 1891 od vdovy a syna *Adalb. Hillera* v Brně.

3. Výška i průměr 0·37 *m*. Ucha hladká, kolem koruny nápis: IOANNES : HEWER : 1669 (1?). Na plášti relief krucifixu, na věnci nápis: DEVS PROPITIVS ESTO NOBIS PECCATORIBVS.

Obr. 16. Heřmaň. Kostel sv. Václava. Nápis na zvoně čís. 1.

Digitized by Google

Náhrobky: 1. Zazděn v severní zdi lodi, z bílého mramoru, 1.82 × 0.92 *m*. Paní v celé postavě, se sepjatýma rukama, u nohou na levo erb, na pravo deska s nápisem: opis: **Letha pane 1615 Dne 18 Miesycze | Zarzy Dokonala ziwot Swug Vrozena pani Anna Czastolarowa Rozena z m . . . | s(kow)a Na Wesczy Manzelka Vroz | eneho A Stateczneho Rytirze pana Krystoffa Czastolara Dlohoweskeho** | pokračuje na desce:

z dlauhe wsy
a na Welczy
Gegizto tielo
w tomto chra
mie odpoczy
wa oczekawag
przychodu pa
na Nasseho
gezysse Krysta.

2. Zazděn zvenčí v jižní zdi lodi. Pískovec, 1·80 × 1·02 *m*. Svrchu erb korunovaný, obklopený vojenskými trofejemi, dole lebka a hnáty křížem. Z opisu čitelný jen letopočet 1693.

Hoješín.

Sedláček Aug. l. c. XII. 298. — J. Schaller l. c. VI. 118. — G. Sommer l. c. XI. 275. — Čechy XIII. 430.

ZÁMEČEK, přízemní rokoková budova s šindelovou valbou, z pol. XVIII. stol. (obr. 17.). Ve středu průčelí risalit s branou polokruhovou, nad ní dvojosé patro liché s pilastry na nárožích a štítem s úseky štítové římsy, ve středu ve vykrojeném nástavci ciferník hodin. Stěny hladké, po stranách pilastry a kolem oken chambrany. V zadním průčelí vystupuje z líce kněžiště kaple, pravoúhlé, s kruhovým oknem; ve zdi kartuš s nápisem: DOMVS MEA | DOMVS ORATIONIS | VOCABITVR. Nad budovou ze slemene zdvihá se úzká dřevěná věž, šindelem pobitá, s lucernou.

Vnitřek budovy spustlý, zanedbaný, bez slohového zařízení. Zachována zůstala jen kaple sv. Trojice (filiální do Heřmaně) v zadní části budovy. Kněžiště, s dvěma okny polokruhovými, sklenuto plackou; na pravo vchod do sakristie, nyní zmenšené. Oblouk triumfální polokruhový, do náběhu pokryt pilastry s římsovitou hlavicí. Loď čtverečná, valeně sklenutá, bez oken, s vchodem polokruhovým, vedoucím do širokého průjezdu. Kruchta nesena valenou klenbou; poprsnice v půdorysu ladně zprohýbána a ozdobena plochou řezbou rocaillů a třemi erby. Na stropě a kolem oken střízlivá štuková orámování.

Na hlavním oltáři oválný obraz sv. Trojice, nesený anděly a ozdobený řezbou rokokovou, nad ním pod lambrekinem dva erby, nejvýše

Digitized by Google

dva reliquiáře a socha Jana Nep. Mensa z umělého mramoru, rakvovitá. Na tabernaklu obraz P. Marie Montserratské v rokokovém rámu a po stranách čtyři reliquiáře řezané. Šest svícnů cínových, barokních. Po stranách oltáře brány, ozdobené akanthovými festony; na jich nástavcích reliquiáře.

Postranní oltáře v lodi, zručně řezané, z pol. XVIII. stol., nenatřené, jen místy zlacené. Na mensách rokokové kartuše s kloboukem kardinálským a biskupskou mitrou, na ořímsovaných predellách hrozny

Obr. 17. Hojesín. Průčelí zámečku.

a rocaille, obrazy na plátně (Jan Nep. jako almužník a sv. Karel Kalasánský; slušné, ale přemalované) v hřebenovitých rámech; v nástavcích jazyk a oko Boží.

Varhany s rocaillovou řezbou; svrchu anděl.

V lodi kolem stěn lambrissy s řezbou karyatid andílčích a barokního ornamentu.

Rokokový krucifix, pod ním kartuš s nápisem:

INDULGENTIÆ PIE | NARIÆ.

Dva nástěnné reliquiáře: terče ověšené festony a hrozny, s lambrekinem a korunou. Konec XVIII. stol.

Sochy P. Marie a anděla na konsolách, z poč. XIX. stol.

Digitized by Google

Dvojdílná skříň kredenční, dubová, dýhovaná a intarsovaná. (F S, IHS, MARIA).

Obrazy: 1. Jan Nepom. poráží ďábla, drže jazyk v ruce. 2. Sv. Rodina. Na dřevě, zlaté pozadí, pod obrazy citáty z Písma. Pol. XVIII. století. 3. Pietà na plátně (kopie renaiss. obrazu), z XVIII. stol. 4. P. Marie, z konce XVIII. stol. 5. Sv. Rodina, z poč. XIX. stol. 6. P. Marie, současné,

Obr. 18. Hoješín. Kaple sv. Trojice v zámečku: Monstrance čís. 1. a 2.

bez ceny. 7. Na dveřích sakristie malovány rokokové architektury a pod nimi postavy: sv. Augustin, Jeroným, Řehoř a Ambrož.

Monstrance: 1. Vysoká 0·62 *m*, sluncová, z 2. polovice XVIII. století. Na noze, v půdorysu zprohýbané, nasazeny tepané květy a ovoce a nepravé drahokamy, pak čtyři rokokové kartuše s prolamovanými nápisy a erbem: AD | MAJOREM | DEI | GLORIAM
B · V · M · ET S. IOAN | NEPOM | HONOREM
IN | CONSECR | ATÆ — ECCLE | S — HOIESCHINEN | DECOR IO — NEP | FR — SCHMI — L — B | DE SCH SUMPT | AC IMPENSIS. Litý nodus vásovitý, kolem lunuly rocaillový rámeček a paprsky, na nich nasazeny tepané údy. Pietà, srdce a Bůh Otec. Vše posázeno ne-

Digitized by Google

pravými drahokamy a květy na drátěných spirálách. 2. pol. XVIII. stol. (obr. 18.).

2. 0·60 *m* vys., zlacená. Noha osmisegmentová, s tepanými rocaillovými kartušemi s nápisy rytými a erbem: Sumpti | bus | Ioannis | Nepomuceni | Liberi Baronis | De Schmiden haec Monstran | tia | elaborata est | 1775 | Pro Ecclesia | Hojeschinensi. Nodus vásovitý, kolem středu rocaillový rámec, na paprscích dole dvě skřížené větvice růžové s květy, svrchu v kulatém rámečku monogram MARIA, nejvýše Boží oko. Všechny plochy posázeny drahokamy (façettované sklo), na rámečku zavěšeny podobné na drátech. Na podvalu nohy rytý nápis: . ecit : Joseph : Penoni ∿ chrudiemii. (Obr. 18.)

Obr. 19. a 20. Hořejším, Kaple v rámečku. Kalich a ciborium.

Kalich 0·245 *m* vysoký. Noha šestisegmentová s rocailly, nodus vásovitý, kuppa, 0·088 *m* v průměru, s tepaným pláštíkem (růže v kartuších). Na noze rytý nápis: IN ODOREM SVAVITATIS · PRO SS: SACRIFICIO LAUDIS DIVINOE OFFERT TRINITATI IOANNES NEPOMUCENUS BARO SCHMIDL ∿ Anno 1775. (Obr. 19.)

Ciborium 0·285 *m* vysoké. Noha šestikruhová, plochá, s tepanými akanthy kolem prázdných tří štítků, šestiboký nodus hladký, kolem kuppy, 0·09 *m* v průměru měřící, pláštík prolamovaný z rozvilin akanthových kolem oválných medaillonů s reliefy, z nichž zachován jen relief P. Marie. 1. pol. XVIII. stol. (Obr. 20.)

Pacifikál 0·335 *m* vysoký; noha a nodus rocaillové, kolem středu rocaillový rámeček a paprsky. Authentika z r. 1754.

Digitized by Google

Cínová lampa a konvičky z polovice XVIII. stol. Dvě rokokové kasule. Pískovcová kropenka s palmettami.

Na půdě zbytky kazatelny rokokové a rámů, sošek andělů a j.

Na věži zámecké zvonky: 1. Výška 0·28 *m*, průměr 0·345 *m*. U koruny nápis: EXPENSIS LIBERI BARONIS KAROLI SCHMIDL 1749. Na plášti relief sv. Trojice.

2. Hladký, bez nápisu, novější.

Ve dvoře před zámkem SOCHA Jana Nepom., slušně z pískovce tesaná; zpředu na vysokém podstavci plastický erb Schönfeldů a letopočet 1750.

Ve vsi, za vsí a před školou tři současné SOCHY z pískovce tesané, na podobných podstavcích s vydutými boky: 1. sv. Isidora v živém postoji, s lopatou; velice sešlá. 2. Jana Nepom. s nápisem: EX VOTO. 3. P. Marie s letopočtem 1758.

Na návsi SOCHA sv. Anny, bez ceny, z konce XVIII. století.

Hradiště.

Zaniklá osada; nyní zalesněno. Vykopána zde tesaná obložení dveří, formou z gotiky pozdní.

Hranice.

O tvrzi zde stávavší viz u Aug. Sedláčka l. c. XII. 304.

Hůrka.

O tvrzi zaniklé viz u Aug. Sedláčka l. c. XII. 298.

Chotěboř.

J. V. Neudörfl: Politický okres Chotěbořský (Čáslav 1892) 31 sl. — Schaller l. c. VI. 121. — Sommer l. c. XI. 258—65. — Ottův Slovník N. XII. 368. — Sedláček l. c. XII. 292. — Světozor 1874. 178, 1876. — Čechy XIII. 421—4. — Č. Houba: Průvodce po Chotěboři a okolí (Chotěboř 1902). — Světozor 1874. 178. — Na fafe: Zápisky faráře Duchoslava z roku 1677, Pamětní kniha od r. 1842. (Matriky od r. 1788.) — Obecní archiv shořel r. 1832; sporé zbytky v museu.

O původu města není zpráv. V XI. století uvádí se Chotěboř v dekanátu Německobrodském, v XII. století i fara Chotěbořská se jmenuje. Osada, neznámo kdy vysazená za město, náležela české koruně a přecházela časem zástavami na pány: tak r. 1267 vyskytuje se první známý držitel Chotěboře Smil z Lichtenburka. Druhý dědic jeho Hynek Krušina vrátil Chotěboř zase koruně. V té době obdrželo město výsady od králů,

Digitized by Google

zejména právo královských měst jako Jihlava r. 1331 od Jana Lucemburského. Tehdy snad i Chotěboř opevněna hradbami a příkopy. Ve válkách husitských utrpělo město zejména boji hejtmana Hromádky z Jistebnice s Mikulášem Divůčkem z Jemnišť. Na čas přešlo město do rukou Jiřímu

Obr. 21.—23. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Fragmenty stavebních detailů: Románská hlavice, gotické kružby okenní a konsola a renaissanční chambrana.

z Poděbrad, 1450—99 bylo opět královským a odtud měnilo dosti zhusta své majetníky. Vládli zde Trčkové z Lípy (1499—1634), pánové z Riesenburka (1636—1662), Kinští atd. Město nikdy nebylo mocné ani bohaté svými občany; proto ani stavby ani řemeslo nedospěly k výtvorům znamenitějším. Mnoho uškodily zde časté a veliké požáry, zejména: 1485, 1692. 1740, 1800, 1832.

Digitized by Google

PŮDORYS A OPEVNĚNÍ. Město bylo hrazeno a obehnáno příkopy. Brány byly tři: Horní, Dolní a Lazební (později Svinenská). Po tomto opevnění, které sotva bylo tvrdé a pravidelné, není již ani stopy,*) jen názvy jako: Zavala, upomínají na ně. Starobylá disposice ohrazeného města jest nyní již velice setřena, ale přece dosud dle zachovaných dokladů můžeme za nejstarší část považovati okolí kostela na návrší. Nynější náměstí vzniklo později rozšířením při živé cestě z Čáslavě tudy vedoucí a bylo obklíčeno zcela pravidelně komunikačními spojkami. Části podle silnic k hřbitovu a zámku položené jsou původu nejmladšího.

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO (farní) připomínaný již v XI. století. Utrpěl požáry r. 1692 (zvony se rozlily), 1740, 1800 (zvony

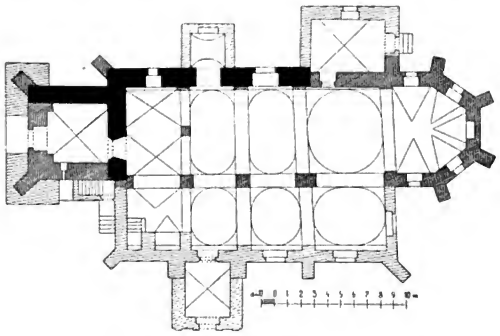

Obr. 24. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Půdorys. (Stav před přestavbou.)

se opět rozlily) a nejvíce r. 1832, kdy rozlity zvony po třetí,. Po tomto požáru kostel opraven (klenby sneseny a nahrazeny plackami). Nová oprava provedena roku 1881. (svrchní patro a gotická úprava věže) (M. Z. K. N. F. IX. (1883) CXXII.) a konečně kostel přestavěn dle plánů *F. Schmoranze* r. 1894—1895. Ze staré stavby, jež zbourána r. 1893, ponechána jen věž, severní stěna hlavní lodi a část stěny kněžiště se sakristií, portálem a sanktuariem a jižní stěna boční lodi s portálem.**) (Části tyto budou

*) Mylně označuje se skoro ve všech spisech a článcích o Chotěboři jednajících za zbytek opevnění t. zv. „baštа" u kostela. Jest to část zdiva zbořené kostnice, barokní to stavby. (Viz str. 32.)

**) Při bourání nalezeny ve zdivu zazděné fragmenty starších stavebních detailů a uloženy v městském museu: 1. Část románské hlavice sloupové z XII. stol., z opuky: abakus diamantovaný, na plochách krychlové hlavice s ubranými rohy tři palmetty a façettovaná rosetta. Výška 0·45 *m*, šířka 0·50 *m* (obr. 21.); 2. frag-

Digitized by Google

při dalším popisu bývalého stavu kostela, jenž — čerpán jsa z ústního sdělení pamětníků a zachovaných plánů (obr. 24.) — přirozeně nemůže býti úplný a všestranný, popsány šíře.) Původní zdi při přestavbě zvýšeny asi o 3 *m* a část východní prodloužena o jedno klenbové pole v kněžišti a o dvě pole v boční lodi, jež ukončena rovněž polygonovitým závěrem. Nad sakristií přistavěna oratoř se šnekovým schodištěm a k věži přistavěno nové schodiště. Budova pokryta křidlicí a střecha sakristie — dříve vlašská čepice — změněna v pultovou.

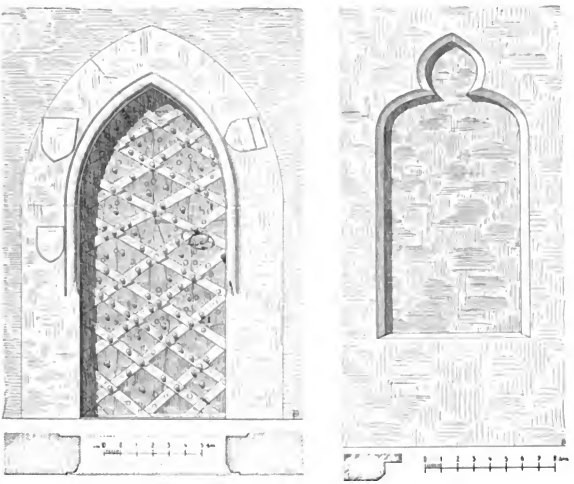

Obr. 25—26. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Portál do sakristie a sedile.

Kostel (před opravou) byla gotická b u d o v a dvojlodní s věží (obr. 24.), celkem 25·90 *m* dl., orientovaná, krytá šindelovým sedlem; stěny hladké, bez soklu. Jednotlivé části z různých dob: nejstarší část severní zdi a věž; zdivo z pravidelných, tesaných kvádříků pískovcových, vrstvených, v lodi do výše ca 5 *m*, na věži 8 *m*. Do druhého období (XIV. stol.) spadalo kněžiště, do XV. století boční loď s portálem, do ba-

menty gotických kružeb okenních, z pískovce (XIV.—XV. stol.), tvořených nosy a čtyřlistem; gotická konsola polygonovitá, z pískovce (obr. 22.); 3. část renaissančního opažení s plochým profilem, s třemi plastickými rosettami ve žlábku (obr. 23.)

Digitized by Google

rokního období (XVII.—XVIII. st.) úprava sakristie, kruchty a předsíněk před postranními vchody a klenba kněžiště, do r. 1832 klenby v lodích a opěrné zdivo na věži.

K n ě ž i š t ě bylo ukončeno pěti stranami osmiúhelníka a opřeno na rozích čtyřmi opěráky o jednom ústupku. Dvě pole barokní klenby: v závěru valená s lunettami, ve větším placka. Čtyři nízká okna s polokruhovým obloukem, páté v závěrové zdi zazděno. V severní stěně vedl dosud zachovaný portálek do sakristie (obr. 25.); jest hrotitý, 2·03 *m* vys., 0·89 *m* šir. a olemován plochým ostěním kamenným, na jehož hraně plochý

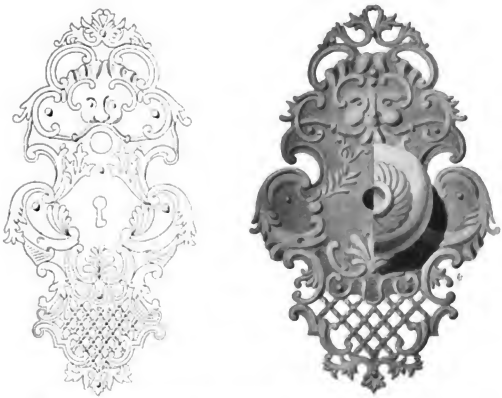

Obr. 27. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Kliční štítek na záp. portále (obě strany dveří).

prut a na vnější ploše tři plastické štítky formy XIV. stol. Dvéře železné, pásy křížem kladenými pobité, s dvěma zámky. Sakristie, k většímu poli klenebnímu přiléhající, obdélná, 4·80 *m* dl., 4 *m* šir., hladce křížem sklenutá; okno moderně upraveno. Vedle sakristie mělký výklenek, 1·80 *m* vys., 0·84 *m* šir., ukončený svrchu nosem gotickým, snad sedile nebo sanktuarium (obr. 26.). V jižní stěně otviral se hrotitý oblouk do boční lodi.

O b l o u k t r i u m f á l n í byl polokruhový, úzký.

H l a v n í l o ď, 6·45 *m* šir., opřena diagonálně postaveným opěrákem na západním rohu; ostatní opěráky ve zdivu sakristie a předsíňky. Otevřena do postranní lodi třemi oblouky, sklenutými na čtyřboké pilíře, a sklenuta třemi plackami, pásy dělenými. V severní zdi tři okna — dvě rozšířena, třetí u západního rohu původní — a vchod prostý, bez špalety, před nímž přistavěna valeně sklenutá předsíňka. V západním poli kruchta,

Digitized by Google

podklenutá hladce křížem na čtyřboký pilíř; na kruchtu vede nový vchod z věže, hrotitě sklenutý; poprsnice kruchty hladká. V podkruchtí z osy pošinutý portálek rokokový, opažený kamenem (na dveřích tepaná přítuha a štítek [obr. 27.]), vede do přízemí věže.

Postranní loď, na jihu k hlavní přiléhající, stejně dlouhá, 5 *m* šir., opřena jest čtyřmi opěráky, z nichž nárožní postaveny diagonálně.

Obr. 28. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Jižní portál a řez jeho ostěním.

Dvě okna v jižní a jedno v závěrové stěně. Do hlavní lodi otevřena jest třemi oblouky, do kněžiště širším; čtyři klenby plackovité. Mezi druhým a třetím opěrákem portál (obr. 28.) dosud zachovaný, 2·40 *m* vys., 1·24 *m* šir., lomeně sklenutý, jehož ostění profilováno dvěma hlubokými a plochým žlábkem, úzkým prutem a hruškovitým článkem, jenž se ve vrcholu ostění křižuje a protíná. V západním poli kruchta podklenutá valeně s výseči, se schodištěm.

Digitized by Google

Obr. 29. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Nápis na křtitelnici.

Věž přiléhající skorem na celou šířku lodi hlavní, čtyřboká, o straně 6—7 *m* dl., opřená diagonálními opěráky v rozích. V přízemí hladce křížem sklenutá předsíň s nízkým okénkem na jihu a moderně gotickým portálem na západě. Zdivo nad přízemím ustupuje a děleno dvěma římsami na 3 patra. V 1. patře moderně goticky sklenutá místnost z roku 1881, v 2. a 3. dřevěné stropy. Střecha stanová. Na západním průčelí a kolem věže mohutná přizdívka, vystavěná po ohni roku 1832.

Vnitřní zařízení většinou (oltáře, kazatelna, varhany, zpovědnice, lavice) moderně gotické. Z původního zbývá:

Křtitelnice*) cínová, 0·63 *m* vys. (část noh uražena); kotel zvonovitý, 0.67 *m* v průměru, má na obvodu připájeny dvě hlavy žoldnéřů, na plášti kolem svrchního obvodu trojřádkový nápis minuskulí (faksimile obr. 29.): + tato studnice krztu gest w nizto kdo by se pokrztil we ymeno (trojlist) st . ten . odhrzychu prworozenyho yakoz pismodi ocissten | bude toho skutku przyſina tito su . g . wobolecky . m . stanislawa . g . rebusa kderziz toho czasu avrzad drzieli <> m°ccccc . xx . iiii°, pak dvě hlavy lví, dvě dračí s dlouhými krky, ploché reliefy sv. Petra, Pavla, Jana a Františka a plochý štítek se znakem městským.

Křtitelnice rokoková, čtyřboká, ze dřeva řezaná, bez ceny.

Empirový pacifikál 0·36 *m* vys., s kulatou nohou, tepanými festony a věnci a klasy kolem středu. Hrubá práce bez značky.

Obrazy: Na postranním oltáři zasklený obraz Madonny na plátně z XVIII. stol., s nasazenými korunkami z pozlacené mosazi tepanými. Podpis:

TV NOS IVVANDO RESPICE PESTEM FAMEMQVE SVBMOVE
TV NOS AB HOSTE PROTEGE HORAQVE MORTIS SVSCIPE.

Na oratoři kopie Chrudimského Salvatora na plátně, obraz sv. Anny z polovice XVIII. stol., barokní sochy sv. Václava a Jana Nep. a obraz Jana Nep. do nebe neseného. Na kruchtě původní obraz z hlavního oltáře: Stětí sv. Jakuba, bez ceny umělecké.

Dvě renaissanční kropenky z červeného mramoru; pod ně dány při restauraci gotické polygonovité konsoly.

*) Rybička v Čes. zvonařství 47. přip. ji Ondřeji Ptáčkovi v Kutné Hoře nebo jeho dílně.

Digitized by Google

Tři lucerny plechové z r. 1859 s monogrammy IH a AS a letopočtem. Prapory cechu obuvnického a krejčovského s nástavci prosekávanými na žerdi: v rostlinném ornamentu písmena FJ JH JS a letop. 1843 a emblemy; svrchu koruna s nepravými drahokamy.

Zvony: 1. 2. 3. slity nákladem Marie baronky Vančurové z Řehnic r. 1836 od *Jos. Hilzera* v Jihlavě.

4. Slit od *Jos. Hilzera* v Jihlavě r. 1872.

5. Sanktusník, slit od *Jos. Hilzera* r. 1882.

Náhrobky. Zazděné venku ve zdi kostelní: 1. Pískovec, 1·70 *m* vys., 0·87 *m* šir., s rytou lebkou a nápsiem:

✢ ✢ ✢
ZDE LEZI
WISOCE UROZENI PAN
IAN GIRI
Z MUHLENSDORF
KRAL-DVORSKA RADDA
PAN NA NOVI WSI
VIEKU SVEHO
83 LETA
UMREL ROKU 1789
29. DECEMBRIS.

2. Pískovec, částečně po kraji osekaný, 1·71 *m* vys., 0·83 *m* šir. Uprostřed pod polokruhovou arkádou v štítu renaissanční formy znak: hlava kamzíka. Opis: **Anno domini 1575 Den 5 tag des monots Juni ist** (ostatek otesán).

3. Bílý mramor, 1·69 *m* vys., 0·86 *m* šir. Na polštáři leží pán v rubáši zahalený, s okružím, modlitby v rukou (obr. 30.). Opis: **Leta Panie MdCi: Sobotu Po Swatem | Tomassij . . . hodinNa nocz (v)mrzel Slowu(t)ny Pä Waczlaw Kaderzawek Swobodny . . . | . . . . . | . . . . . zkrzissenny a k ziwotu Wieczne Slawy** ⁓

4. Bílý mramor, 1·80 *m* vys., 0·83 *m* šir. Paní (?) rubášem oděná leží na polštáři, u nohou znak v kartuši (obr. 31.). Opis: **Letha panie 1611 w sobotu Przed Pamathau | . . . . | . . . . | . . . . przy Mies(tie) (ch)otieborzy ge(ho)zto Tielo mrtwe Tuto Odpoczijwa.**

5. Bílý mramor, 1.45 *m* vys., 0.83 *m* šir. V dolní části v reliefu lev s širočinou a nůž, v rozích rosetty; v horní části úplně vytřelý nápis; z opisu čitelno jen několik nesouvislých písmen.

6. Litá železná deska W. Frantzla z r. 1821.

V předsíni pod věží: 7. Pískovcová deska; z nápisu čitelný jen letopočet 1680.

Před jižním vchodem: 8.—9. Dva vyšlapané náhrobky.

Digitized by Google

Na bývalém hřbitově, v severovýchodním rohu zbytky zdi KOSTNICE, sbořené po ohni r. 1832. Byla v půdorysu čtyřkruhová, s prohnutými rohy; stěny lisenovány. Barokova, z XVIII. století. Zvonek visící ve vížce se rozlil.

ZÁMEK vystavěn r. 1702 na místě původní tvrze, jež založena asi v XIV. stol. a sdílela osudy města. Náleží hraběti Janu Dobřenskému z Dobřenic.

Obdélná, střízlivá budova, skládající se ze čtyř křídel, kolem čtverečného dvora rozložených, krytá taškovou valbou; původní komíny

Obr. 30. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Náhrobek čís. 3.

Obr. 31. Chotěboř. Kostel sv. Jakuba. Náhrobek čís. 4.

a plechová vížka nad východním traktem. Stěny hladké, kolem obdélných oken ploché chambrany, římsy suše profilované. (Obr. 32.)

Severní průčelí o devíti osách okenních, 40·40 *m* dlouhé, má ve středu plochý třísý risalit; v přízemí portál, polokruhem sklenutý, postranní pilířky s římsovitou hlavicí, ozdobenou akanthy, nesou archivoltu, v jejímž středu klenák se znakem (pták) v reliefu, ve cviklech façettované výplně. Ve vlysu letopočet (vyložení kovem již vypadalo): MD CCII. Nad římsou úseky segmentové římsy štítové, mezi nimiž kolem erbu v kartuši plastické vojenské trofeje, z pískovce tesané (obr. 33.).

Jižní průčelí, do zahrady obrácené, otevřeno ve středu vchodem v mezzaninu, před nímž vysazena terrassa se schodištěm na obě

Digitized by Google

strany segmentem rozvětveným; podklenuta jest valenou klenbou, nesenou párem sloupů a párem polosloupů toskánských; balustrády jsou kuželkové, z pískovce tesané, hranolky ztužené.

Postranní façady nečleněné; ve východní široké okno, segmentem sklenuté, do kaple vedoucí.

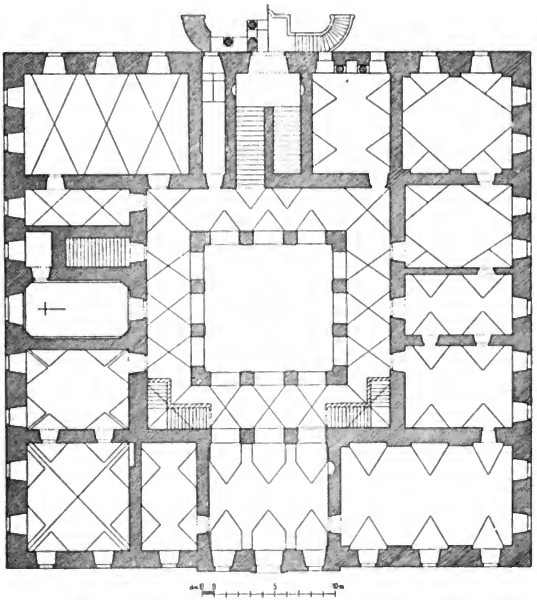

Obr. 32. Chotěboř. Půdorys zámku.

Na nádvoří vstupujeme průjezdem, valeně klenutým, 9·80 *m* šir., otevřeným k jihu třemi arkádami na hranolových pilířích. Nádvoří jest čtvercové (strana 10·60 *m* dl.), křídly obklopené; křídla otevřena jsou v přízemí na všech stranách třemi arkádami polokruhových oblouků, sklenutých na čtyřboké pilíře, ochoz, 3.50 *m* šir., sklenut křížově bez žeber, částečně valeně s výseči. V patře původní loggie značně širší omezeny nyní na tři okna segmentem sklenutá, s barokně profilovanými pískovcovými rámy. Stěny mezi arkádami v přízemí a mezi okny v patře členěny plochými pilastry s římsovitou hlavicí. V rozích nad okapní římsou čtyři

Digitized by Google

chrliče (moderní výrobky), nesené kutými rameny (obr. 34.) (3 z nich kopie). Z ochozu a průjezdu vedou do komnat a kaple portálky pískovcem orámované, nad některými světlíky s podobným orámováním.

Schodiště a chodby zámku jsou klenuty hladce křížem, komnaty v přízemí vesměs klenuty, v patře s plochými stropy, někde se štukovou výzdobou. Dvéře s podobnými rámy, kování různá (barokní, empirová), odjinud skoupená. Krb v knihovně rovněž pískovcem obložen a mělce profilován.

Zařízení částečně moderní, částečně starší, nejednotné, sebrané a skoupené, zejména z okolí Něm. Brodu a Jihlavy. (Viz: Handbuch der Kunstpflege in Oesterreich (Wien 1902), str. 583.)

V průjezdě výklenek nad studní uzavřen tepanou železnou mříží z 1. polovice XVIII. stol.; jest v půdorysu tvořena třemi stranami šestiúhelníka a svrchu uzavřena oble. Stěny postranní i dvéře v předu děleny na polovice po výšce, výplně s tepanými spirálami s nasazovanými listy; podobně vyplněny i části stříšky. Dělící ploché pásy ryty a puklovanou prací ozdobeny (obr. 35.). Na stěnách kutá ramena (obr. 36.) z poč. XVIII. stol. nesou nové svítilny; vedle současná, ze dřeva řezaná, barokní poprsí jelenů s nasazenými parohy, v kartuších. Po stěnách rozvěšena brnění (přední kusy) a helmice, původní i kopie.

Nábytek převládá rokokový, několik kusů barokních a empirových. Zejména zmínky zasluhují: klekátko s barokně zprohýbaným

Obr. 33. Chotěboř. Pohled na průčelí zámku.

Digitized by Google

a dyhovaným spodkem, na němž stojí skříň zasklená barokní úpravy, vše intarsií zdobeno; sbírka truhel z XVI.—XVIII. stol., skříně barokní, pohovka a židle s intarsovanými obrázky galantních dobrodružství, rokokové.

Hodiny rokokové; mosazné hodiny věžovité, ryté, z konce XVII. stol., vys. 0·17 *m*. (Kat. výstavy retrosp. 1891, sekce *EF* č. 337.)

Sáně rokokové, 2·50 *m* dl., na sanicích vybíhá v předu soška sedláka do houně se krčícího; podobné empirové, pěkně kované.

Sbírka zbraní sečných, bodných i střelných a brnění, samostřílů od XVI. století a buben z XVIII. století. (Kat. retrosp. výst. 1891 Sekce *D* č. 65, 264 a 69, 404.)

Sbírka keramiky cizí i domácí (porcelánu, majoliky) a skla: Siegburský džbán hliněný s víčkem, zdobený znaky, s letop. 1572, vys. 0·27 *m*. Sklenice zdobená broušenými výjevy, vys. 0·12 *m*, z poč. XVIII. stol. Skleněná číše s broušeným výjevem jezdeckým, s víčkem, vys. 0·22 *m*, z XVIII. stol. (Kat. výst. retrosp. 1891. Sekce *E—F*, čís. 619, 483, 516.)

Sbírka věcí z kovu tepaných, vazba knihy s filigránovou ozdobou na celé ploše desky, z roku 1702 (obr. 37.).

Obr. 34. Chotěboř. Zámek. Rameno chrliče. (Chrlič moderní.)

Na stěnách pokojů, oratoře i chodeb obrazy na plátně: 17 obrazů krajin ze XVII.—XVIII. stol., Kristus na kříži, sv. Alois, sv. Jan, P. Marie, sv. Anastazie, kůrové andělští atd; portraity — 9 z XVIII. stol., 4 z poč. XIX. stol. —, sbírka genrů, obrazy ročních počasí, sbírka rytin atd. Sbírka obrázků zhotovených applikací z brokátu a papíru na dřevě i papíru.

Zámecká kaple sv. Trojice ve východním traktu, 8·80 *m* dlouhá, 4·75 *m* šir., s přiléhající sakristií, prostupuje přízemí i patro. Osvětlena jest jediným širokým oknem nad oltářem. Portál sem vedoucí z ochozu nádvorního jest podélný, ploše profilovaným rámem obložen a převýšen římsou, nad níž tvoří nástavec úseky segmentové římsy štítové a v jich středu plastická kartuš s korunou, zahalená draperií; ve vlysu pod římsou chronogramm: MAGNO TRINO DEO CONSECRAT. (= 1701.)

Digitized by Google

Místnost sklenuta jest valeně, střed poněkud zvýšen; v koutech na příč postaveny ploché pilastry nesoucí na římsovitých hlavicích pendantivy klenby. Strop i část stěn zdobeny štukovou dekorací: na stropě

Obr. 35. Chotébor. Zámek. Mříž v průjezdě.

ve středu barokně vykrojovaný rám, obklopující fresko: andělský chor hudě kolem oka božího. V rozích stropu oválné medaillony, vroubené laurem, v nich čtyři evangelisté. Ostatní plocha pokryta stylisovanými akanthy, stočenými do volut a spirálami, mezi ně vpleteny rohy hojnosti s ovocem a růžemi a kartušové výplně s reliefy hlaviček andílčích. Podob-

Digitized by Google

nými volutami pokryty do třetiny stěny podélné; akanthy vhodně rozloženy kolem oken, z oratoře sem vedoucích, a kolem podélných obrazů, pod nímž tvoří guirlandy a draperie (obr. 38.). Dříky koutních pilastrů

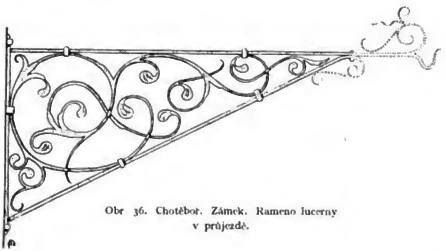

Obr. 36. Chotěboř. Zámek. Rameno lucerny v průjezdě.

děleny na tři pole: ve středním obrazy sv. Jeronýma, Řehoře, Augustina a Ambrože, přemalované, v postranních draperie a naturalistické větvičky révy a vavřínu ze štuku. Podobně špaleta okenní vyzdobena akanthy a palmou ze štuku. Nad oknem plastická obdélná kartuš, podobná menší nad kruchtou, s malovaným znakem Dobřenských. Před kruchtou vystupuje empora, nesená třemi hmotnými, ve voluty zatočenými konsolami; na plné, neprolomené poprsnici nový obraz sv. Josefa a štuková dekorace z větviček lilií a palmy, na spodu akanthy. Sakristie sklenuta hladce křížem; vchod pravoúhlý, prostý, s pískovcovým rámem.

Obr. 37. Chotěboř. Zámek. Vazba filigránem zdobená z r. 1702.

Oltář s obrazem sv. Trojice (přemalovaným) v oválném rámu, ovinutém řezbou akanthů a lemovaném věncem listoví, se sochami andělů ve vrcholu, již nesou řezaný znak s korunou. Mensa zděná, tabernakl ozdoben také řezbou akanthů. Šest cínových, hladkých svícnů.

Malé varhany, s řezbou akanthů; v nástavci znak Dobřenských.

V sakristii dubová skříň s pěkně rytými zámky a řezaným nástavcem. Dvě lavice s malovanými výplněmi v opěradlech a poprsnicích (kytice z růží a lilií, guirlandy) a s erby v nástavcích. Podobně malovány okenice oken z oratoře do kaple vedoucích.

Obrazy stejného formátu, na podélných stěnách v dekoraci štukové zasazené, na plátně malované, částečně přemalované: 1. Kníže

Digitized by Google

Obr. 38. Chotěboř. Kaple sv. Trojice v zámku. Štuková ozdoba stropu.

Digitized by Google

v nádherném rouchu klečí před poustevníkem a sedlák jej přikovává k řetězu. Po straně leží odznaky knížecí důstojnosti: plášť, koruna, meč, štít a helma a stojí kůň. V pozadí hornatá a lesnatá krajina. Hrubé provedení. 2. Příchod sv. tří králů, barokně pojaté, komponované s pompou a nádherou, bohužel rovněž přemalované. Polovice XVIII. stol. Pendant k předešlému obrazu. 3.—6. Pendanty: Sv. Václav, Jan Nepomucký, sv. Mikuláš, sv. Lukáš maluje P. Marii, všechny menší ceny. XVIII. stol. 7.—9. Pendanty: Večeře v Kafarnaum, Plačící ženy potkávají Krista. Vstup do ráje. XVIII. stol.

K a l i c h 0·253 *m* vys., kuppa 0·10 *m* v průměru. Noha šestidílná, zprohýbaná, s tepanými rocailly a kartušemi se znakem a nápisy: PerILLVstrIs Marla | Zebo a PraChfeLD | honorIss. TrInItatIS ple paraVerat. (= 1768.) Nodus vásovitý, kuppa s plným plástíkem, na němž vytepány rocaillové kartuše s růžemi, liliemi, hrozny a klasy. Značky:

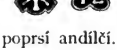

Rokokový p a c i f i k á l, 0·22 *m* vys., bez ceny. Druhý, zlacený, 0·335 *m* vys., v zámku. Věčná l a m p a barokní, prolamovaná, z akanthů a růží; místo držadel tři poprsí andílčí.

V e l u m z bílého brokátu, vyšívané pestrým hedvábím (růže, zvonky), ve středu zlatem vyšitý monogramm IHS. Počátek XVIII. stol. Podobné a n t i p e n d i u m v zámku.

Ve vížce z v o n e k 0·25 *m* vys., 0·31 *m* v průměru. U koruny pás stojatých akanthů, na plášti reliefy: Korunování P. Marie (plaquetta), erb Kinských, dva akanthové listy a letopočet: ANNO 1701.

V parku empirový n á h r o b e k: hranolová tumba z pískovce, na ní váza z bílého mramoru, ověšená guirlandou, svrchu koule. Na tumbě v zasazené mramorové desce nápis:

GESEZT
VON IOSEPH FREYHERRN WANCZVRA VON RZEHNYTZ
ALS ANDENKEN
SEINES WAHL VATTERS IOHANN PAVL RITTER VON
BRACHFELD SOAVCH
SEINER GATTINN IOHANNA SELBENS GESCHAEZ
TESTER NICHTE.

Na váze: DEN MANNEN MEINER
EDLEN GELIEBTEN.

Vzadu na tumbě:

DEN XII : WEINMONAT
GESTOR DEN VII. WEINMONAT MDCCCVIII.
IM LXXXI · IAHRE
GESTORB. DEN XII. WEINMONAT MDCCCIX.
IM (LX)XXIV IAHRE.

Digitized by Google

Socha Jana Nepom. u vchodu do parku (přenesena sem z Jilmu) z r. 1720, nevelké ceny. V bassinu vodotrysku primitivní socha vousatce nese oválnou mísu z červeného pískovce.

SOUKROMÉ DOMY v městě skoro vesměs ztratily onu charakteristickou tvářnost měšťanských sídel; požáry stihly několikráte město, takže domy většinou přestavěny. Několik jen štítů starožitnějších forem možno uvésti: 1. Na čísle 195. prostý štítek. 2. Čís. 194. Na štítě po stranách oken pilastry s čabrakovitou hlavicí, nástavec segmentový s vásami na nárožích a ve středu. V ploše nástavce v reliefu dva lvi drží korunované preclíky a písmena MWZ. Nad okny ve štítě nápis, značně porušený:

. . . . . INT GEST NECHTU (?)
ET EVP . . . TTRISTIA FATA DEOQVE AVSPICE
TV VEFVGEREXIT FAVSTE MATHIASZE.

Po stranách volutové obstavky. 2. polovice XVIII. stol. 3. Čís. 57. Štít téže podoby jako na čísle 194. V ploše nástavce emblem pekařský s letopočtem: MD(CC)CXIX. 4. Stejný štít a letopočet 1797 na domě čís. 247. 5. Čís. 220, tak zv. „Kocanda" s pěkným štítem barokním. 6. Radnice, původně dům Jana Rud. Buriana Trčky, vystavěný kolem 1600; několikráte vyhořela. V přízemí zachované barokní klenby křížové bez žeber. Věž s cymbály hodin z r. 1864. Poslední oprava r. 1885.

KAPLE, SOCHY. Socha P. Marie (přenesená z náměstí do sadu, založeného na místě masných krámů) na sloupu; celk 5·50 *m* vys. Na hranolovém stylobatu, na němž vytesán korunovaný dvojznak rodu z Dubé a Kinských, sloup s oblým, nízkým dříkem a pseudokorinthskou hlavicí. Novější nápis o postavení sochy r. 1700 a přenesení r. 1890.

Kaple sv. Trojice (u zámecké zahrady) čtyřboká, zděná, s novým zařízením. Bez významu.

Kaple sv. Anny (poutní) vystavěna znovu od základů r. 1902. Zvonek nový.

Kaple P. Marie na cestě ke Svinné, bez ceny, z poč. 19. stol.

Boží muka barokní, hranolová, zděná, na silnici ke Klouzovu.

Před kostelem na zdi dvě pískovcová poprsí rokoková — snad sv. Petr a Jan.

MUSEUM MĚSTSKÉ. (Viz: Handbuch der Kunstpflege in Oesterreich (Wien 1902), pag. 530.)

Sbírka praehistorické archaeologie.

Sbírka listin a rukopisů (zbytek městského urbáře z poč. XVII. stol., cechovní a literátské dokumenty od r. 1750, opis privilegií z r. 1784, vazba register Přibyslavských z r. 1598, lidové zápisníky a malované zpěvníky, vazba register cechu soukeníků z poč. XIX. stol. atd.).

Sbírka národopisná.

Digitized by Google

Sbírka mincí.

Sbírka pečetidel: 1. Stříbrné, okrouhlé, v průměru 0·043 *m*; opis kolem městského znaku: •⁘ sigillum ⁘ ciuitatis ⁘ chotiebor ⁘⁘ ✱ Počátek XVI. stol. (obr. 39.). Držadlo pozdější s rytými akanthy a liliovitými ozdobami. XVII. stol.

Obr. 39. Chotěboř. Městské museum. Otisk pečetidla čís. 1.

2. Stříbrné, okrouhlé, v průměru 0.041 *m*; nad znakem letopočet ✱ 1546 ✱ Opis: ∿ SIGILVM ꝛ LANIORVM ✱ CƷIVITATIS ✱ CHOTIEBOƷIE ∿ (obr. 40.). Svrchu rytý ornament akanthů, držadlo pohyblivé.

3. Cechovní, stříbrné, okrouhlé, v průměru 0.044 *m*. Znak se čtyřmi emblemy, po straně letopočet 1606, na vrchu pátý emblem, hodinářů. Opis: MI CECHMISTRI + A MISTZRI + MIESTA + CHOTIEBORZE + + + Kolem věnec laurový s rosettami (obr. 41.). Držadlo pevné.

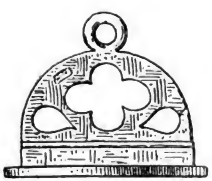

Obr. 40.—42. Chotěboř. Městské museum. Otisk pečetidel čís. 2.—4. Držadlo pečetidla čís. 4.

Digitized by Google

4. Cechovní, stříbrné, okrouhlé, v průměru 0·042 *m*. Na štítě tři emblemy; opis: PECZET · CECHV · PEKARZSKE · A MLINAR : Y PER : MIESTA CHOTIEB ❀ Konec XVI. — poč. XVII. stol. (obr. 42.). Držadlo pohyblivé, vykrojované.

5. Cechovní, mosazné, oválné, (osy 0·04 × 0·038 *m*), držadlo železné. Znak Dobřenských, opis: PECZET · POCZT : CZECHU : KOZESSNICZK : W MESTE · CHOTEBOR ❀ XVIII. stol.

6. Cechovní, měděné, okrouhlé, v prům. 0·035 *m*. Nad emblemem letopočet: 1621; opis: PECZET · CZECHV · KREYCZOWSKYHO · MIESTA. CHOTIEBORZI (obr. 43.).

7. Cechovní, mosazné, oválné (osy 0·035 × 0·033 *m*), s železným držadlem. Nad emblemem letopočet 1799; opis: PECET · CEHU · KOZELUSKEHO · W MIESTIE · CHOTEBOR'I.

Obr. 43.—44. Chotěboř. Městské museum. Otisk pečetidel čís. 6. a 8.

8. Cechovní, bronzové, okrouhlé, v průměru 0·03 *m*; držadlo pevné. Kolem emblemu opis: PECZET PORSATKV SOVKENIZKEHO MIESTO POTIEBOR. XVIII. stol. (obr. 44.).

9. Pečetidlo cechu soukenníků z r. 1832.

10. Pečetidlo národní gardy Chotěbořské z r. 1848.

11.—14. Soukromá pečetidla z XIX. století.

Sbírka zbraní (šípy, ostruhy atd.).

Sbírka předmětů z kovu: svícny, mlýnky, hodiny věžní, zámky, železná forma na oplatky, z XVI.—XVII. stol., s rytou honbou na jeleny a liliemi, hodinky kapesní (jedny, empirové, signovány: *A. Berthoud Paris*), cínový talíř, 0·40 *m* v průměru, s rytými tulipány, lvy, ptáky — z XVIII. století. Značky:

Soška sv. Antonína, barokní, 0·38 *m* vys., slušné práce.

Cechovní truhla s malovanými znaky, letopočtem: 1734, emblemy cechů a jmény cechmistrů: Pan Martin Krmiček, P. Mateg Lauzek.

Vývěsní štít ševcovský, na dřevě malovaný, z r. 1844: dva žoldnéři nesou emblem.

Digitized by Google

Ševcovská ferule, 0·61 *m* dl., držadlo soustruhované, na palici malovaný emblem. Poč. XIX. stol. Sedm rychtářských prám z řemínků pletených.

Prapory cechů s obrazy patronů na plátně: soukenníků z r. 1823, stavebních řemesel z r. 1825, krejčí z r. 1827, společ. cechu z r. 1859 a dva nástavce bez žerdí.

Sbírka nádobí *z továrny hrab. Wrtby* v Týnici nad Sázavou, džbánky (jeden s letopočtem 1780 na cínovém víčku) a sklenice.

Epitaf na plátně z r. 1753: v oblacích Madonna, dole klečí muž s dvěma hochy a žena s dvěma dívkami v dobovém kroji.

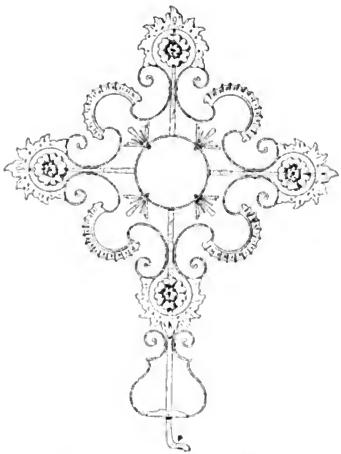

Obr. 45. Chotěbod. Kříž (v majetku J. Firkušného).

V SOUKROMÉM MAJETKU:

Bible z roku 1488 s vkreslenými a malovanými initialkami a okrajovými ozdobami. Forma na oplatky z r. 1552, s rytým výjevem: anděl strážce vede děti za ruce, a opisem: VERTRAV SCHAVWEM ◦ ICH HOF ZV GOT GOT MIT VNS ALLEN LIEB GOT ∽ ∽ ∽ Sv. Jiří, intarsie a plochý relief, jemně provedená práce XVII. stol. ve způsobu chebských prací toho druhu. (Majetník p. J. Neudörfel.)

Hautrelief Pietà, 1·20 *m* vys., z lípového dřeva, ze XVII. stol. Kdysi stával na oltáři v děkanském kostele. (Majetnice pí. Železná.)

Železný kutý kříž s ozdobou volut a hřebenů (obr. 45.). 2. pol. XVIII. stol. (Majetník p. J. Firkušný.)

Chuchel.

O tvrzi zaniklé viz: A. Sedláček l. c. XII. 298.

Jeníkov.

O tvrzi viz: A. Sedláček l. c. XII. 303.

Digitized by Google

Jilem.

O t v r z i (snad nynější dvůr) viz: A. Sedláček l. c. XII. 293.
KAPLE se zvonkem nová, z r. 1834.

Jitkov.

T v r z zanikla koncem XVII. stol. Viz o ní: A. Sedláček l. c. XII. 171.

Klokočov.

ZÁMEČEK, střízlivá budova jednopatrová, mansardou krytá, z XVIII. stol. Přízemí sklenuto valené. Úprava stěn a štítu moderní. Vnitřní zařízení nové.

Kroměšín (Kromišná).

O t v r z i zde stávavší viz: A. Sedláček l. c. XII. 294.
ZÁMEČEK, obdélné stavení jednopatrové, s mansardou, z pol. XVIII. stol. Nad okny v patře prohnuté a lomené římsy, kolem ploché chambrany, na nároží a mezi okny pilastry. Přízemí sklenuto plackami.

Krucemburk (Kruzburk, Mons crucis).

S c h a l l e r l. c. VI. 134. — S o m m e r l. c. XI. 171. — J. N e u d ö r f l l. c. str. 45. — S e d l á č e k l. c. XII. 170. — P a m. a r c h. XXI. 138. — Č e c h y XIII. 418. — S v ě t o z o r XXVII. 300. Na faře pamětní knihy od r. 1769, 1827 a 1835. (Matriky od r. 1664.) Ve škole pamětní kniha od r. 1872.

M ě s t y s založen německým řádem křižovnickým.

TVRZ připomínána jest v listinách od polovice XIV. století. R. 1677 připojena k panství Polenskému. Do počátku XIX. stol., zachovala si své příkopy a náspy, jichž stopy nedávno zcela odklizeny. Ze z d i v a tvrze vystavěna r. 1770 sýpka, na tvrzišti stojí nyní tovární budovy.

Při stavbě vykopány zde dva zlaté p r s t é n k y s vyrytými písmeny IHS, k a c h l e gotické z XV. stol., panellované (jeden s reliefem anděla s kalichem), š i p k y, o s t r u h y ze XVII. stol. a cínová k o n v i č k a s písmenem **a** (aqua) z konce XVI. stol. (V majetku továrníka.)

KOSTEL SV. MIKULÁŠE BISKUPA (farní) připomínán jest v XII. století v dekanátu německobrodském. Od r. 1664 byl filiální do Hlinska, r. 1693-7 spravován Žďárskými cisterciáky z Vojnova Městce, od r. 1697 jest zase farním. R. 1695 opraven nákladem knížete Ferd. z Dietrichštejnů.

Digitized by Google

Orientovaná budova gotická, jednolodní s věží, plechem krytá, bez sanktusu (obr. 46. a 47 *A*, *B*).

Nejstarší částí budovy, z XIII. století, jest věž přiléhající ke kněžišti na jižní straně, čtyřboká o straně 6 *m* dl., dvojpatrová, krytá plechovou cibulí. Zdivo — 1·55 *m* silné — ustupuje na vnějšku nad prvním patrem. V přízemí křížem goticky sklenutá sakristie, skoro čtverečná,

Obr. 46. Krucemburk, Kostel sv. Mikuláše, Pohled od severu.

2·90 *m* dl., 2·80 *m* šir.; žebra hmotná, klínovitá (obr. 49.), ukončena tupě v koutech ve výši 2·47 *m* od podlahy, svorník kulatý, hladký. Ve východní stěně z osy pošinutý polokruhový oblouk vede do absidovitého výklenku 1·59 *m* šir. a 0·85 *m* hlubokého, sklenutého hrotitou konchou a osvětleného hrotitým okénkem bez kružby 1·15 *m* vys., 0·22 *m* šir. Zvenčí tvoří výklenek absidovitý výstupek, jenž sice na románský motiv upomíná, ale pro svoji plochost sotva může býti pokládán za absidu románského kostela (obr. 48.). Druhé okno moderní na jihu. (Ve výklenku oltářní mensa z pískovce,

Digitized by Google

0·68 *m* vys., 1·59 *m* šir., vyžlabená na desce. (Obr. 49.) V prvním patře věže na dvě strany hrotitá okénka (obr. 50.) s kružbou nosů, 1 *m* vys., 0·22 *m* šir., s ostěním vyžlabeným. Svrchní patro s barokními okny, okapní římsa vypjata polokruhem nad ciferníkem hodin. Na západě přistavěno moderní schodiště.

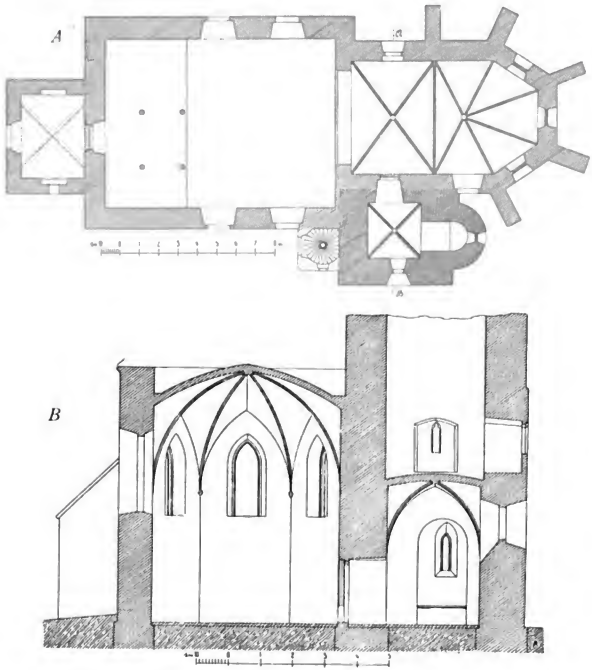

Obr. 47 *A, B.* Krucemburk. Kostel sv. Mikuláše. Půdorys a příčný řez kněžištěm a věží.

Ostatní části budovy kostelní z XV. stol.

K n ě ž i š t ě 10·65 *m* dl., 5·75 *m* šir., 7·80 *m* vys., ukončeno pěti stranami polygonu (strana 2·85 *m* dl.). Na rozích pět opěráků 0·80 *m* šir., bez ústupku, dle terrainu až 5 *m* vys., svrchu skosených. Tři původní okna 2·50 *m* vys., 0·70 *m* šir., hrotitá, s profilovaným, otlučeným ostěním, nyní bez kružby; okno na sever rozšířeno ve vrcholu. Klenba tvořena

Digitized by Google

závěrem a křížem; žebra (obr. 49.) vyhloubená, úzká, svorníky kulaté, hladké, konsoly (obr. 49.) — dvě mužské masky — jen v rozích závěrové strany, jinde ukončena žebra hrotitě ve výši 3·60 *m* od podlahy. V jižní zdi polokruhem sklenutý výklenek, s ubranou hranou, 1·40 *m* vys., 0·98 *m* šir., 0·40 *m* hluboký. Naproti bylo v severní zdi sanktuarium, nyní zazděno. Do sakristie vede portálek (obr. 51.) 2 *m* vys., 0 90 *m* šir., pískov-

Obr. 48. Krucemburk. Kostel sv. Mikuláše. Pohled na absidu u věže a na kněžiště.

cový, pravoúhlý, s vyplněnými kouty; rám profilován hruškou, dvěma oblouny a dvěma žlábky, nadpraží ladně vykrojeno; na dveřích gotické liliovité závěsy.

O b l o u k t r i u m f á l n í hrotitý, 0·82 *m* silný, 4·72 *m* široký, hladký; hrana na straně do lodi ubrána.

L o ď 12 *m* dl., 8·65 *m* šir., stejně s kněžištěm vysoká, s níže položenou podlahou, plochým stropem krytá; okna po stranách zvětšená, polokruhem sklenutá. Na jihu moderní vchod. Západní štít hladký, římsou dělený, po stranách barokně prohnutý, ve středu nika se sešlou

Digitized by Google

soškou P. Marie renaissančního typu, svrchu trojúhelníkový štítek. Před průčelím předsíňka s novým štítem, 3·32 *m* dl., 4·24 *m* šir., sklenutá křížem bez žeber, ze XVI. stol. Portálek její 1·95 *m* vys., 1·20 *m* šir., má opažení

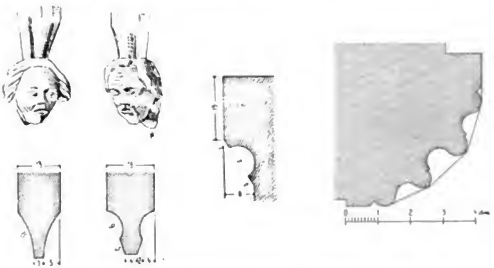

Obr. 49. Krucemburk. Kostel sv. Mikuláše. Konsoly v kněžišti, řez žebrem v kněžišti a sakristii. Řez mensou v sakristii, řez záp. portálem.

z pískovce, pravoúhlé s plnými kouty; hrana opažení ubrána, na rozích výplní koutových se hrany prostupují (obr. 52.). V předsíňce otvírá se západní portál do lodi, lomený, 2·44 *m* vys., 1·25 *m* šir., profilovaný na ostění dvěma články hruškovitými, třemi žlábky a dvěma pruty (obr. 49.); vysoký sokl pětistranný. (Na dveřích gotické závěsy, liliovitě zakončené a zámek.) Nad předsíní v západní stěně kruhové okno 0·80 *m* v prům. měřící, bez kružby, s hranou skosenou a vyšpaletované. Kruchta dřevěná na čtyřech válcovitých sloupech.

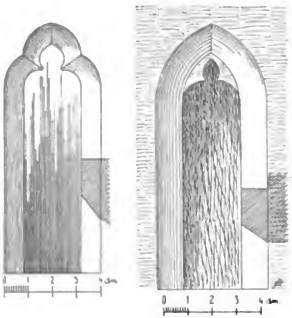

Obr. 50. Krucemburk. Kostel sv. Mikuláše. Okna ve věži.

Oltáře moderně gotické.

Kazatelna ze XVII. st., obnovená, bez umělecké ceny; řečniště s obrazy sv. evangelistů a Krista (olejem na dřevě, slušně malováno) spočívá na oblém dříku žulovém bez patky a hlavice; stříška moderní. Varhany barokní, prosté.

Křtitelnice žulová, 1 *m* vys. Noha čtyřboká, s ústupkem, přechází v nízký válec s prstencem; kotel osmiboký, hranolový, v průměru 0·49 *m*, nahoru se šířící; ve výplních reliefy: opakující se dubový čtyřlist, dvě břevna křížem a zvíře (tuleň?). Víko dřevěné. XV. až XVI. století (obr. 53.).

Digitized by Google

Čtyři svícny renaissanční — dva bronzové s baňatými články, dva mosazné kroužené, s plochými články; dva cínové, barokní.

Monstrance 0·64 *m* vys., běžný výrobek z konce XVIII. stol.; rokokový pacifikál, 0·27 *m* vys.

Zvony: 1. Výška 1·11 *m*, průměr 1·17 *m*. Na uchách pletenec a perlovce, kolem koruny dvě řádky (ukázka písma na obr. 54.): LETA ⁑ BOZYHO ⁑ M⁰ ⁑ CCCCC⁰XXXI⁰ ⁑ KE CZTY ⁑ A CHWALE ⁑ PANV BOHV

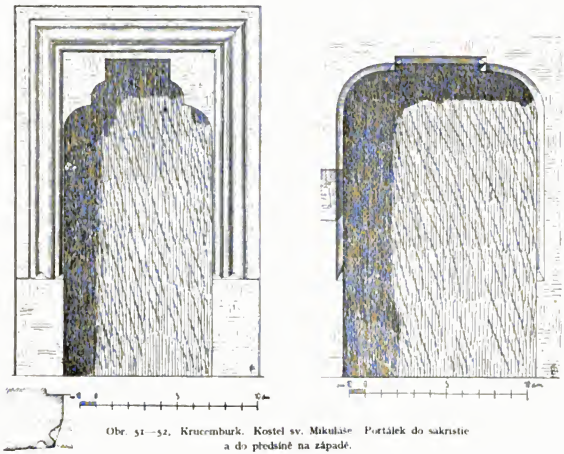

Obr. 51—52. Krucemburk. Kostel sv. Mikuláše. Portálek do sakristie a do předsíně na západě.

⁑ A WSSY ⁑ TROGICZY ⁑ SWATE ⁑ A SWATEMV ⁑ MIKVLASSY ⁑ A KV POC ⁑
ZTYWOSTI ⁑ PANV ⁑ MIKVLASSOWI ⁑ STRZELOWI ⁑ Z ROKICZ ⁑ A WSSI ⁑ W OBCZY ⁑ MIESTECZKV ⁑ KRVCZBVRKV ⁑ ADAM ⁑ KONWARZ ⁑ ZMERZY ⁑ CZY.

Na plášti znak pánů z Rokic, na druhé straně pekařský emblem, po stranách písmena: Y P. Na srdci vyryt letopočet 1776, na dřevěné hlavě 1758.

2. Výška 0·90 *m*, průměr 1·01 *m*. Ucha s pletencem mezi pásky, u koruny dva řádky (ukázka písma na obr. 54.): ✠ SLOWO ⁂ PANIE ⁂ ZVSTAWA ⁂ NA ⁂ WIEKY ⁑ TENTO ⁂ ZWON ⁂ DEILAN ⁂ GEST ⁂ KE CZTI ⁂ A K HWALE ⁂ PANV ⁂ BOHV ⁂ OD ⁂ ADAMA ⁂ KONWARZE ⁂ Z MEZERZICZI ⁂ ⁑ ⅠϚϚϬϚϞ8 ⁑

3. Výška i průměr 0·55 *m*. Ucha i plášť hladké. Hrubá práce ze XVII. až XVIII. stol.

Digitized by Google

4. Cymbál nový.

N á h r o b k y: 1. Zazděn *) ve zdi u fary; pískovcový, 2·10 × 1 *m*, z konce XVI. — poč. XVII. stol. V reliefu postava rytíře s okružím, v brnění,

Obr. 53. Krucemburk. Kostel sv. Mikuláše. Gotická křtitelnice.

v pravici helmu, v levici meč, u pravé nohy znak; ve svrchních koutech andílčí hlavy; opis zazděn (obr. 55.).

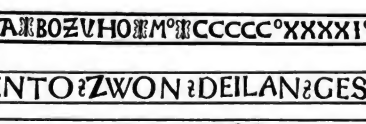

Obr. 54. Krucemburk. Kostel sv. Mikuláše. Ukázka nápisu na zvonech čís. 1. a 2.

*) Byl nalezen při opravě postranního oltáře r. 1807 pod dlažbou ještě s několika jinými kameny Střelů z Rokic z r. 1541; nápisy byly zničeny. (Topogr. sb. v archivu Musea král. čes.)

Digitized by Google

2. Na hřbitově na zemi, pískovcový, 1·72 × 0·60 *m*, s nápisem:

A D 1794 DNE 13 DE(CEMBRIS)
VSNVLA W PANV
ANNA SKRZIWANOWA
WIEKV SWEHO MAGE
63 LETA A 3 MESICE
BVCH I DEG ZIWOT WE
CNI.

3. V předsíňce kostelní dva kameny, vyšlapané úplně, v dlažbě.

FARA v přízemí z počátku XVIII. stol., klenutá valeně; první patro z r. 1752, s plochými stropy.

Na náměstí SOCHA Jana Nep. z pískovce, prostřední práce z poč. XVIII. stol. Na podstavci erby a ovocné festony.

Obr. 56. Krucemburk. Otisk městského pečetidla.

Obr. 55. Krucemburk. Náhrobek u fary.

Na obecním úřadě PEČETIDLA: 1. Městské, stříbrné, 0·030 *m* v prům., z konce XVI. — poč. XVII. st. Ve středu znak, opis: SIGILLVM CIVIVM OPIDE CRVCVMBVRCK ∿ ✣ Držadlo pevné, polokruhové (obr. 56.).

2. Cechu řeznického, mosazné, okrouhlé, 0·040 *m* v průměru; kolem emblemu opis: PECZET · POCTIWEHO · CECHV · RZEZNICKEHO · W · MIESTIS · KRVCBVRGV · 1 · 7 · 3 · 5 · ✱ Držadlo kroužené, válcové.

Libice (Liběč).

Sedláček Aug. l. c. XII. 295. — Schaller VI. 120. — Sommer XI. 255. — Čechy XIII. 428. — Na faře pamětní knihy z r. 1758, 1844, 1857. (Matriky od r. 1679. Nejstarší matrika [1669—94] ve Studenci.)

ZÁMEK se zahradou přestavěn zcela a rozšířen o severní trakt s věží v pseudogotickém slohu. Z původní stavby barokní jen zdivo a klenby v přízemí. Vnitřní zařízení moderní.

Digitized by Google

KOSTEL SV. JILJI OPATA (farní) byl již v XII. stol. farním v dekanátu německobrodském. Roku 1350 náležel ke klášteru Vilímovskému, později byl filiálním k Chotěboři; od r. 1672 jest zase farním. Budova kostelní byla opravena v 2. pol. XVII. stol.

Kostel jest budova orientovaná, gotická, jednolodní s věží. Stojí na hřbitově obehnaném zdí, v níž vestavěny jsou dvě kaple, moderně zařízené. Jest hladkých stěn, krytá taškovou valbou s dřevěným sanktusem; přístavky kryty sedlem. (Obr. 57. a 58.)

Obr. 57. Libice. Kostel sv. Jilji. Pohled od západu.

Kněžiště, zakončené třemi stranami osmiúhelníka (strana 2·10 *m* dlouhá), jest 7 *m* dl., 5·30 *m* šir., 6·60 *m* vys.; dvě okna rozšířená, segmentem sklenutá; klenbu tvoří závěr o 6 žebrech (obr. 59.) pískovcových, po stranách vyžlabených, jež sbíhají se v kulatém svorníku (obr. 59.), ovinutém dvojitým obloukem, s plastickou rosettou ve středu, a nesených jehlanovitými konsolami (obr. 59.) ve výši 2·40 *m* od podlahy; lunetty klenby ostré a hluboké. Na rozích kněžiště zvenčí čtyři opěráky, 0·78 *m* šir., bez ústupku, svrchu skosené; zdivo ustupuje pod okny. Ke kněžišti přistavěna na severu sakristie, křížem hladce sklenutá, s pravoúhlým vchodem, na jihu oratoř (z r. 1810), čtverečná, plochým stropem krytá, otevřená do kněžiště stlačeným obloukem segmentovým.

Digitized by Google

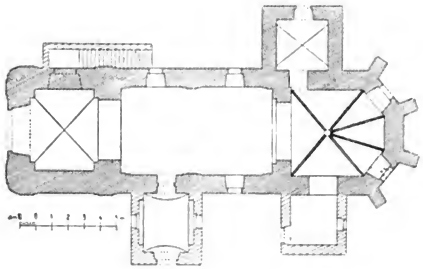

Obr. 58. Libice. Kostel sv. Jiljí. Půdorys.

O b l o u k t r i u m f á l n í polokruhový, 3·80 šir. *m*, 0·96 *m* silný bez soklu, v náběhu s lisenovitou římsou a s ústupkem ve zdivu na straně do lodi.

L o ď obdélná, 8·80 *m* dl., 5·40 *m* šir., vyšší, plochým stropem krytá; na koutech a v meziokní ploché pilastry, sdružené, s římsovitými hlavicemi; dva páry oken polokruhových, vchod na jihu s předsíňkou; na severu přistavěno schodiště na kruchtu.

Na západě přiléhá v ě ž čtyřboká, krytá šindelovou cibulí s dvojnásobnou lucernou a menší báni. Kolem obíhá římsa okapní, na nárožích nakupené pilastry; zdivo v patře ustupuje. V přízemí předsíň 4 10 *m* dl., 5 *m* šir., sklenutá hladce křížem a otevřená do lodi volným obloukem polokruhovým. Vchod segmentem sklenutý, s chambranou. V patře umístěna kruchta, otevřená polokruhovým obloukem do lodi.

H l a v n í o l t á ř empirový; na tumbě draperie, na tabernaklu festony, soška beránka a čtyři urny s plameny, po stranách adorující andělé. Obraz v rámu se stuhami a rosettami: sv. Jiljí s laňkou hledí do nebes k Madonně, silně obnovený. Svrchu na okrouhlém štítku nápis: S. EGIDI a růžové guirlandy, nejvýše Boží oko. Šest dřevěných empirových svícnů.

O l t á ř P. Marie z 2. pol. XVIII. stol., přenesený sem ze zámku Štěpánovského. Obraz na plátně, s nasazenými korunkami, slušný, v rámu z řezaných rocaillů a mřížek, s nasazenými hlavami andílků; po stranách sošky sv. Joachyma a Anny. Na predelle řezba: Kalvarie. Dva reliquiáře s dracounovou dekorací, v rokokových rámcích; dva svícny cínové, barokní.

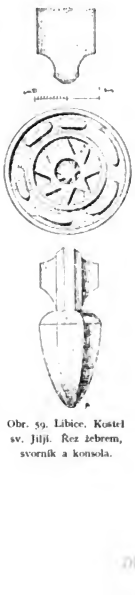

Obr. 59. Libice. Kostel sv. Jiljí. Řez žebrem, svorník a konsola.

Digitized by Google

Oltář Jana Nepom., z poč. stol. XVIII., odstraněn; obraz visí v předsíni, v akanthovém rámu, slušný.

Kazatelna z pol. XVII. stol. Noha nová, pětiboké řečniště děleno sloupky na podstavcích s andílčími hlavami a visutými volutami, ve výplních pod arkádami obrazy sv. evangelistů na plátně (přemalované):

Obr. 60. Libice. Kostel sv. Jiljí. Monstrance z r. 1711.

Obr. 61. Libice. Kostel sv. Jiljí. Gotický svícen.

ve vlysu růže, vejcovec a façettované bossáže. Schodiště a stříška podobně zdobeny.

Varhany barokní, střízlivé.

Křtitelnice z červeného mramoru, 1·11 *m* vys., z poč. XVIII. století. Noha hranolová, s prohnutými boky, mísa s římsovitým oblounem, 0·46 *m* v průměru, víko dřevěné.

Obrazy: 1. P. Marie, na dřevě malovaný, 0·50 × 0·34 *m*, kopie černé Madonny, přemalovaná na pozadí, z konce XVII. stol. Darován sem

Digitized by Google

r. 1716 od hraběte Ferd. Adama Kustoše ze Zubří. Stříbrný rám ukraden r. 1835. Kolem zavěšeno sousoší sv. Trojice z XVIII. stol. 2. Sv. Františka v rámu s pěkným nástavcem, z pol. XVIII. stol.: světec stojí nad kravou, u něho kleči sedlák, v pozadí na dvoře statku padlý dobytek.

Monstrance 0·54 *m* vys., krásná práce z r. 1711. Noha čtyřsegmentová, na podvalu perlovec, tepané stuhy a růže, na ploše nohy

Obr. 62. Libice. Statue P. Marie.

vysoko tepané hlavy andílčí a ovocné trsy; nodus hruškovitý, lunula srdčitá, kolem na paprscích prolamované stuhy a akanthové rozviliny s nasazenými tepanými andílky, nesoucími oválné terče s probodenými údy, svrchu Bůh otec a kříž. Zlaceno a stříbřeno. Na noze vyryt letopočet 1711 (obr. 60.) Značky:

Kalich z r. 1803, 0·23 *m* vys., pokrytý laurovými listy a věncem. S vedlejšími značkami:

Pacifikál z konce XVIII. stol., 0.36 *m* vysoký.

Digitized by Google

Železný svícen z konce XVIII. stol. Dva gotické svícny, 0·32 *m* vys., bronzové, šestiboké, s třemi zvířecími spáry (obr. 61.).

V sakristii skrovná barokní skříň kredenční.

Zvony: 1. Praskl r. 1706, přelit v Chrudimi, praskl znovu r. 1757 a přelit r. 1759. Výška 0·80 *m*, průměr 0·85 *m*. Na uchách karyatidy ukončené lupenem akanthovým, na krku pás façett kosočtverečných, kolem koruny ve vysokém reliefu plaquetty s výjevy: andělé nesou okrouhlý štít s paprsky, s holubicí ve středu, andělé troubí na trompety a menší tluče na kotle, andělé drží ozářený monogram IHS. Na plášti relief: andílek sypající z rohu hojnosti, pod tím nápis:

AO 1759
HÆC CAMPANA EX REDITIBUS ECCLESIÆ
S : ÆGYDI LIBICÝ
ET PERILLUSTRIS DOMINI WENCESLAI FRANCISCI
DE HAŸMMERLE COLLATORIS PERFUSA EST.
PRO TUNC EXISTENTE ILLIUS ECCLESIÆ PAROCHO
FRANCISCO XAVERIO RADDAK ET OFFICIALI
IOSEPHO POHADSCH PER ZACHARIAM DIETRICH
CIVEM VETERO PRAGÆNUM.

Pod nápisem větévka s plody třešňovými. Na druhé straně reliefy Madonny, sv. Barbory a Kateřiny. Na věnci silný perlovec.

2. Výška 0·70 *m*, průměr 0·67 *m*. Na uchách dva oblouny, kolem koruny nápis mezi pásy barokních rozvilin: ✣ LAVDETVR DEVS ET MATER EIVS CVM S. DONATO A 1729. Pod tím čtyři vavřínové guirlandy. Na plášti reliefy: Kalvarie, po stranách vásy s listy šalvěje, čtyři hlavy andílčí, P. Marie, sv. Jan Křtitel a Donát, po stranách nápis:

PRZELIT GEST ZWON
OTCZE CZIRKEWNIHO
KNIEZE P P IANNA IO
P FARARZE

TENTO ZA SPRAWY
DWO CZTIHODNEHO
MARCZINA TOHO CZASV
LIBICZKEHO.

Na věnci nápis: SLIT GEST OD IANA PRICQVEY a pás prolamované stuhy.

3. Výška 0·61 *m*, průměr 0·645 *m*. Ucha s oblounem, u koruny dva oblé pásky, na plášti relief sv. Martina a nápis:

Z DOBROČINOSTI WYSOCE UROZENY PANI
FRANTISKY SWOBODNÉ PANI Z LEVENER
ROZENÉ Z STRAKA PŘELITY ROKV 1825.

Na věnci nápis: GEGOSSEN IN P(RA)G VON CARL BELLMANN. Přenesen sem ze zámku Štěpánovského.

V sanktusu: 4. Výška i průměr 0·25 *m*. Ucha i plášť hladké. XVIII. stol.

Digitized by Google

5. Výška 0·235 *m*, průměr 0·27 *m*. U koruny pás prolamované stuhy a laurový věnec, mezi tím nápis: SANCTA BARBARA ORA PRO NOBIS A 1725 (8?). Na plášti reliefy sv. Barbory, Jana Nep. a hlav andílčích.

N á h r o b k y: 1. V dlažbě kostelní, z bílého mramoru, 1·60 × 0·87 *m*, z r. 1584. V horní části kartuš čtverečná, renaissančně lemovaná, v dolní znak, s tuleněm. Opis vyšlapán.

2. Na hřbitově, zazděný v jižní zdi kostelní. Nástěnná deska ořímsovaná, se znakem v oválném terči na nízké attice; v ploše menší deska z černého mramoru s pohrobním nápisem Bened. rytíře z Rittersteinu z roku 1821, pod ní v tříčtvrtečním reliefu výjev: pod smuteční vrbou schýlena žena nad hrobem, kolem klečí a se modlí chlapec a tři dívky.

Na náměstí SLOUP toskánský na hranolovém stylobatu nese sochu Madonny s Ježíškem v klíně. Pískovec, ca 5·30 *m* vys. Slušná práce z poč. XVIII. stol. (obr. 62.).

SOCHA Jana Nepom. před zámkem, nová (z r. 1883) na starším podstavci hranolovém s prohnutými boky; na desce z předu nápis:

IN
IPSO
DIVI IOANNIS
NEPOMVCENI
CANONISATIONIS
ANNO
POSITA
EST (=1721).

Nad tím užší nástavec s plastickými erby pod korunou, v kartuších.

Malá Losenice.

ŠKOLA z r. 1829, s šindelovou mansardou. Nad vchodem znak obce (jelen) a erb Dietrichštejnský ze štuku. Ve vížce z v o n e k, přelitý ze staršího od *J. Diepolda* v Praze.

KŘÍŽ železný z r. 1801, na návsi.

Velká Losenice.

Sommer XI. 169. — Čechy XIII. 446. — Na faře pamětní kniha od r. 1835. (Matriky od r. 1721.)

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO (farní) připomínán jest již v XII. století. Vyhořel s částí vsi r. 1621 (7. dubna) a zvony se rozlily. Do r. 1696 byl filiální k Polné, odtud k Borové, farním jest zase od r. 1746. Roku 1852 věž opravena a svrchní patro povystavěno místo dřevěného podsebití.

Digitized by Google

Orientovaná s t a v b a gotická, jednolodní, s věží u kněžiště, krytá jediným sedlem plechovým bez sanktusu. (Obr. 63 a 64 *A*, *B*)

Na rozích k n ě ž i š t ě pět opěráků, 0·83 *m* šir., bez ústupku, s barokní římsou pod kosinou; kolem obíhá sokl. Okna hrotitá, vyšpaletovaná.

Ke kněžišti přiléhá na severu čtyřboká v ě ž, s ústupkem ve zdivu nad prvním patrem, označeným římsou s plochým výžlabem. Sokl ne-

Obr. 63. Velká Losenice. Kostel sv. Jakuba. Pohled na kostel a bránu hřbitovní.

profilovaný. Stěny hladké, kryt — plechový stan. Na východní straně přistavěno nové schodiště. V přízemí, kam vede moderní vchod na západě, sklenuta valeně goticky sakristie; zde v severní zdi vede gotický vchod (obr. 65.), 1·62 *m* vys., 0·60 *m* šir., s ostrými, vyplněnými kouty, do schodiště (v síle zdi o 14 schodech) k prvnímu patru, osvětlenému malým okénkem pravoúhlým, 0·43 × 0·12 *m*, s ostěním sešikmeným. První patro, sklenuté valeně goticky, má portálek 1·73 *m* vys., 0·65 *m* šir., v nadpraží lomený (obr. 66.); dvéře železné, hrubými pláty pobité, s gotickým zámkem. Okno na východ zazděno zcela, na sever částečně a zvenku na něm imitována

Digitized by Google

sdružená okna lomená. Nad římsou kordonovou moderní patro s polokruhovými okny a ciferníky hodin.

Loď hladkých stěn, bez opěráků, s hrotitými okny bez kružeb. V jižní zdi lodi zazděný otvor hrotitě sklenutý, v západní zdi na kruchtu vedoucí polokruhové okno. Na západě barokní předsíň, klenutá, plechem

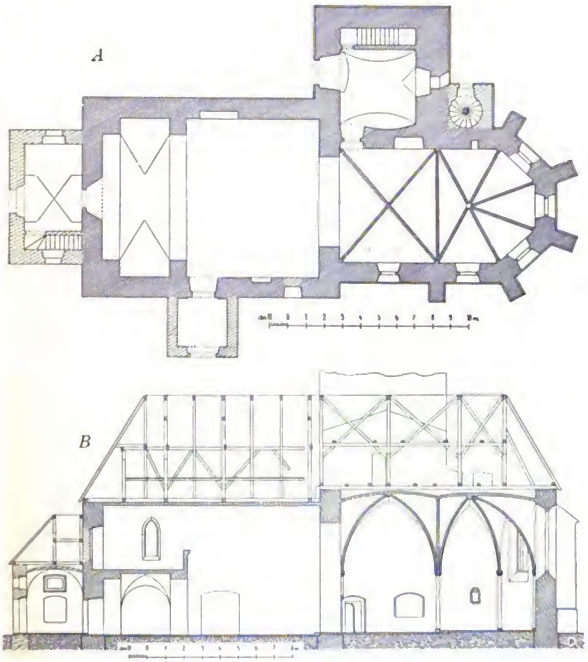

Obr. 64 *A, B.* Velká Losenice. Kostel sv. Jakuba. Půdorys a řez podélný.

krytá, odkud vede schodiště na kruchtu; podobná, menší, s plochým stropem, na jihu.

Vnitřek kněžiště zakončen pěti stranami osmiúhelníka (strana 2·50 *m* dl.). Pět oken úzkých, hrotitých, bez kružeb a s hladkým ostěním. Klenba — závěr a křížové travée; v závěru plný, okrouhlý svorník; žebra (obr. 67.), po stranách vyžlabená, nesena jsou ve výši 3·50 *m* příporami

Digitized by Google

(obr. 67.) s polygon. patkami a válcovitými dříky a hlavicemi (obr. 67.) s polygonovitým abakem a o dvou prsténcích; u vchodu do sakristie (pravoúhlý, s kamennou barokní chambranou) přípora zkrácena a zachycena ve výši 1·90 *m* na mužskou masku (obr. 67.). V severní zdi sanktuarium (obr. 68.), 1 *m* vys., 0·55 *m* šir., výklenek hrotitý s kružbou nosů; na zevnější archivoltě žlábek. Vedle výklenek segmentem sklenutý s barokním sousoším P. Marie a sv. Anny.

Oblouk triumfální hrotitý, 1·06 *m* silný, hladký.

Loď širší, stejně vysoká, s rákosovým plochým stropem; tři hrotitá okna. Na severu zazděný vchod, podobný na jihu. Kruchta na západě valeně podklenuta, s plnou zděnou poprsnicí; v podkruchtí pravoúhlý vchod do předsíně.

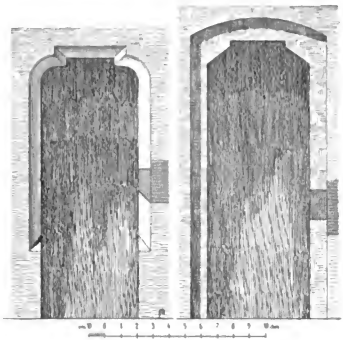

Obr. 65—66. Velká Losenice. Kostel sv. Jakuba. Portálek e schodišti a depositáři.

Na hlavním oltáři, z r. 1689, ve výklenku socha sv. Jakuba, po stranách sloupy s kládím; v nástavci novější obraz sv. Trojice. Tabernakl nový. Po stranách sošky sv. Václava a Josefa a branky. Řezba chudá a neumělá. Šest cínových svícnů barokních. (Vzadu nápis o postavení oltáře.)

Postranní oltáře nové, místo dřívějších postavené; z těchto zbyly jen obrazy: Jana Nep. a sv. Barbory, v oválných rámech, z počátku XIX. stol

Kazatelna rokoková, s reliefem na poprsnici: Ježíš plaví se po jezeře. Varhany bez ceny umělecké

Křtitelnice 1 *m* vys., kamenná; na toskánském sloupku mísa s nápisem: Z nakladũ P: Jakũba Rosijczkiho Obiwatele zdegſſiho A. 1755.

Dva dřevěné svícny řezané, z poč. XVIII. stol.

Kalich 0·23 *m* vys. Noha okrouhlá s tepanými akanthy a prázdnými medaillony, nodus kulovitý, kuppa, 0·080 *m* v průměru, pokrytá pláštíkem z prolamovaných festonů a ovoce. XVIII. stol.

Dva svícny renaissanční, bronzové, z poč. XVII. stol., 0·265 *m* vys., na spárech stojící.

V komoře ve věži dva barokní kroužené svícny, sošky sv. Kateřiny a dvou andílků a dva rokokové řezané reliquiáře.

Zvony: 1. Výška 0·94 *m*, průměr 1·02 *m*. Ucha s vruby, u koruny řada opakujících se reliefů v polokruhových arkadách, sloupky dělených:

Digitized by Google

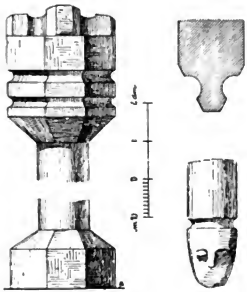

Obr. 67. Velká Losenice. Kostel sv. Jakuba. Přípora s konsolou, maska a hrz žebrem.

hudebník na harfu, mandolinu, trubku, housle a zpěvák. Pod tím pás svislých akanthů. Na plášti nápis:

DIESE GLOCKEN WAR IM FEVER VERDORBEN ANNO 1621 DEN 7. APRIL IST WIDER ZV GOTTES LOB VND DER KIRCHEN ZV GROSLOSNITZ GETLICHEN GEBRAVCH AVFS NEW GEGOSSEN WORDEN DVRCH LVCAS GLEIXNER IN IGLAW ANNO 1622.

Na druhé straně:

ESAIÆ XL
DAS WORT VNSERS GOTTES BLEIBET EWIGLICH.

(V okrouhlém věnci relief: sv. Trojice.)

PAROCH · IOHAN · HEINRICH.

2. Výška 0·72 *m*, průměr 0·79 *m*. Ucha s maskami andílků, u koruny pás ornamentu z geometrických motivů, pod tím nápis: ☛ DVRCH DAS FEVER BIN ICH ZERFLOSSEN CHRISTIAN IOACHIM IN IGLAV HAT MICH GOSSEN. Pod tím opakuje se ornament: z rohů hojnosti sypající se ovoce tvoří guirlandu, nad tím hlava andílčí. Na plášti v okrouhlém věnci korunování P. Marie, na druhé straně relief sv. Jakuba, na věnci nápis: ☛ HONORI ATQVE PIETATI DIVI IACOBI BOANERGIS FILII TONITRVI FVSA SVM GRATIA TONANTIS AB A XE SVPERI 1706.

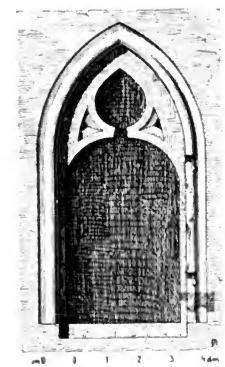

Obr. 68. Velká Losenice. Kostel sv. Jakuba. Sanktuarium.

3. Výška 0·48 *m*, průměr 0·50 *m*. Ucha hladká, u koruny pás stojatých akanthů, pod tím se opakující ornament: labuť sedící s roztaženými křídly. Na plášti relief Kalvarie a sv. Jakuba a nápis v kruhovém věnci:

Obr. 69. Velká Losenice. Boží muka.

Digitized by Google

KARL
STECHER
IN BRÜNN
GOSS MICH
1829.

Na věnci řada stojatých akanthů a nápis: ☞ AB ECCLESIA LOSENICENSI PROCVRATA EST IN HONOREM SVI TVTELARIS PATRONI IACOBI DIUI.

V západní předsíni v dlažbě náhrobní kámen žulový, 1·78 × 0·75 *m*, s reliefem kříže a erbu se skříženými o trvemi (?) XIV. až XV. stol.

Na hřbitově stojí (na západ od kostela) šestiboká KOSTNICE, krytá stanovou, šestibokou mansardou. Vchod pravoúhlý, oválná okna. Uvnitř ve stěnách dekorativní výklenky polokruhové, strop plochý se štukovým zrcadlem. Kost srovnány v sloupy. Na oltáříku krucifix téměř životní velikosti, z XVIII. stol. Uloženo zde řezané poprsí Boha Otce v oblacích z konce XVII. stol., z oltáře.

Ve hřbitovní zdi na východě stojí čtyřboká, nízká VĚŽ, krytá šindelovým stanem s lucernou (obr. 63.). Vnitřek beze stropu, otevřený na hřbitov i náves hrotitě sklenutými oblouky. V lucerně zvonek, 0·27 *m* vys., 0·32 *m* šir. U koruny rocaillový pás a nápis: ☞ S : MARIA ORA PRO NOBIS. Na plášti relief Madonny a Jana Nep., na věnci nápis: F. WANIEK ZWONAR W GIHLAWGE 1804.

BOŽÍ MUKA žulová: 1. Na návsi, kaplička s křížem na toskánském sloupu; na podstavci letopočet 1746.

2. U silnice ve vsi, asi 3·50 *m* vys.: patka na čtyřboké desce, dřík sloupu nahoru sůžený, hlavice pseudojonská, festony ověšená, nad sloupem kaplice s lichými arkádami, jehlanovou stříškou a křížem na kouli. Na stříšce letopočet 1697 (obr. 69.).

3. U silnice k Sázavě vedoucí, prostší, z XVIII. stol.

Ve vsi do země zapadlý žulový MEZNÍK (?), 1·60 *m* vys., 0·80 *m* šir., s vytesaným křížem. XVII. stol. (?)

Maleč.

Schaller VI. 119. — Sommer XI. 269. — Sedláček XII. 302. — Světozor 1872. — Čechy XIII. 429. — Osvěta 1905, čís. 4. — V zámku pamětní kniha, založená r. 1878, a plány zámku před poslední přestavbou.

Tvrz jest připomínána zde již ve XIII. století.

Nynější ZÁMEK, obdélná budova částečně dvojpatrová, krytá valbou, jest ve zdivu snad starší, úpravou však až z počátku XVIII. stol. a s opravami XIX. stol. Dle Sedláčka byl vystavěn po r. 1687 od Aug.

Digitized by Google

Obr. 70. Maleč. Štukový strop v zámku.

Digitized by Google

Norb. Voračického z Paběnic († 1719), jenž vyzdobil vchod dvěma lvy a vnitřek sochami. Nyní náleží zámek baronu Dru Boh. Riegrovi.

Dle zachovaných starších vyobrazení byla budova původně jen v risalitu dvojpatrová, v postranních křídlech, vystavěných r. 1827, jednopatrová; v polovici XIX. stol. přistavěno na levé křídlo druhé patro, pravé zůstalo nedostavěno.

P r ů č e l í ploché, střízlivé; v přízemí ve středu portál sklenutý polokruhem; nad obloukem ve vlysu pod vyloženou a profilovanou římsou rytý chronogramm: MAGNO DEO ET CHARÆ POSTERITATI (=1602).*) (Na dveřích kovaný kruh a zámek současný.) Průjezd sklenut valeně s lunettami na dva hranolové pilíře. Kolem oken kamenné chambrany, v některých mříže. Hlavní římsa pískovcová, mělce vyžlabená.

P r ů č e l í zadní s moderní úpravou stěn i oken a terasou ve středu. Dřevěná vížka nad středem vyměněna r. 1904.

Vnitřek budovy upraven moderně; celé přízemí sklenuto valeně, v patře ploché stropy. Původní štukovou výzdobu zachoval s t r o p (obr. 70.) průčelního sálu v 1. patře: v oválném rámu barokní grotteska, andílkové nesoucí akanthové a dubové guirlandy, v mezerách oilové vysoko plastičtí, jichž krky vystupují z plochy stropu; na stranách rámu nesou andělé, v mušlích sedící, akanthy, v cviklech akanthové voluty s korunou. Štuk bílý, místy zlaceno.**)

Z vnitřního zařízení zachováno několik kusů empirového n á b y t k u a k a m n a.

Na stěnách pokojů o b r a z y: 1. Výjev z kuchyně. V pozadí přinášejí muži zvěř, v popředí kuchařky škubají drůbež, napichují zvěř na rožeň; kolem nakupena zabitá zvěř, ptactvo, ryby, maso, kýty, ovoce. 2. pol. XVII. stol. 2. Světec klečící před krucifixem (část obrazu oltářního z Emauzského kláštera). Effektní svrchní světlo. Počátek XVIII. století. 3. Ježíšek s Janem Křtitelem v kruhu sv. rodiny. Ovál 1·40 *m* vys., 1·20 *m* šir. (Přenesen z kostela v Modletíně.) 2. pol. XVIII. stol. 4. P o r t r a i t dámy (ovál) z počátku XVII. stol., na plátně. 5. Kopie p o r t r a i t u muže v obleku XVII. stol. 6. P o r t r a i t dámy z pol. XVI. stol., na plátně. 7. Č t e n á ř a 8. S e d l á k, oba z XVIII. stol.

V kapli kolem obrazu Madonny akanthový řezaný r á m.

K a c h l e s reliefem sv. Václava (?) a anděla s kalichem, gotické, nalezené u Žabokrtského mlýna a na Předbořském hradišti.

Fragmenty pískovcového ostění p o r t á l u z poč. XVI. stol.: nadpraží pravoúhlé, s vyplněnými kouty, pruty profilující se v rozích prostupují. (Vyobr. u Šedláčka l. c. 301.) (Nálezy na hradišti Předbořském.)

*) Chronogramm neshoduje se s dobou, do níž nutno klásti stavbu zámku i portál sám — poč. 18. stol. Snad písmě G ve slově Magno má býti položeno za C = 100 (1702)?

**) Zdá se, že řezbář *Václav Ondřej Hornik* z Roudnice, dle farní knihy v Heřmani s komornou ze zámku Malečského r. 1708 oddaný, zde pracoval. (Pam. arch. XX. 1903, 356.)

Digitized by Google

Před zámkem park se skleníky a obehnaný plotem, vše moderní úpravy.

Na zahradě socha allegorická v antickém ústroji, ruce uraženy. Z poč. XIX. stol. (Přenesena sem z budovy býv. Musea v Praze na Příkopech.)

Ve vsi SOCHA Jana Nepom., pískovcová, na zděném hranolu, na němž vytesány prázdné, korunované kartuše a nápis: SanCto Ioanni nepoMVceno (= 1707).

SOCHA P. Marie, pískovcová; stylobat hranolový, na něm leží korinthská hlavice sloupu na patce; dřík válcovitý snesen a rozložen ve tři díly, jež postaveny kolem a ukončeny dekorativními kulemi a šiškami. Na stylobatu znak v palmovém věnci, s korunou, po straně nápis:

HONORI AVGVSTISSIMÆ
REGIONV IMMORTALIVM
IMPERATRICI
MORTALIVM
DOMINÆ
COELI TERARVMQVE
REGINÆ
SVPREMI PRINCIPIS
FILIÆ
MARIÆ VIRGINI
MATRI DOLOROSÆ
HÆC STATVA EX VOTO
ERIGITVR.

Počátek XVIII. století.

Dřevěná ZVONIČKA s novým zvonkem.

Evangelická MODLITEBNA moderně gotická, na hřbitově, z r. 1891.

KAPLIČKA Ježíše nad vesnicí valeně klenutá, se znakem Schönfeldů ve štítě nad průčelím. Uvnitř socha Ecce Homo! Polovice XVIII. století.

Vojnův Městec (Vojnín, Münichsberg).

Sommer XI. 172. — Aug. Sedláček l. c. XII. 171. — J. V. Neudörfl l. c. 108. — Čechy XIII. 417. — Na faře pamětní kniha od r. 1752. (Matriky od r. 1752.)

Tvrz zde stávavší byla již r. 1493 pustá. Sommer l. c. mluví ještě o valech.

KOSTEL SV. ONDŘEJE AP. (farní) byl v XIV. stol. (1350) filiálním do Žďáru a zůstal do r. 1454, pak po přestávce opět od r. 1493 až

Digitized by Google

1784, kdy stal se po zrušení kláštera lokalií; farním opět od r. 1856. Přestavěn (zejména v lodi) r. 1770.

Orientovaná budova gotická, jednolodní, s věží na západě (obr. 71.). Stěny budovy hladké, bez soklu, střecha plechová bez sanktusu. Do věže

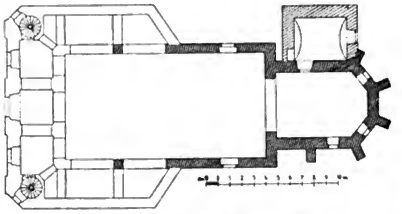

Obr. 71. Vojnův Městec. Kostel sv. Ondřeje. Půdorys.

vchod v přízemí, okapní římsa polokruhy nad středem prohnutá, kryt – komolý jehlan s lucernou

Kněžiště, 7·25 *m* dl., 5·40 *m* šir., ukončeno třemi boky, opřeno na rozích pěti opěráky, 0·75 *m* šir., bez ústupku, svrchu skosenými, kryto plochým stropem rákosovým. Tři okna polokruhová, závěrové zazděno. Vchod do sakristie (obr. 72.) z XVI. stol., 1·78 *m* vys., 0·90 *m* šir., s vyplněnými kouty a skosenou hranou. Otvor sanktuaria obdélný, pískovcový. Sakristie sklenuta valeně. (Na dveřích gotický zámek.)

Obr. 72. Vojnův Městec. Kostel sv. Ondřeje. Ostění portálku do sakristie.

Loď 16·50 *m* dl., 8·80 *m* šir., zvětšena značně r. 1770 přístavbami, do nichž pojata věž, takže nevystupuje do okapní římsy z líce zdi. Dvě velká okna segmentová. Stěny v přistavěné části otevřeny v přízemí i patře dvěma páry arkád polokruhových do ochozu v přízemí, plackami sklenutého a do empor v patře, plochým stropem krytých. Do ochozu otevřeno také přízemí věže, plackou sklenuté. V rozích vstavěny šneky na kruchtu i empory.

Zařízení střízlivé. Hlavní oltář sloupový, s obrazem sv. Ondřeje v kruhu apoštolů

Obr. 74. Vojnův Městec. Kostel sv. Ondřeje. Ostění portálku na zvonič čís. 2.

Obr. 73. Vojnův Městec. Kostel sv. Ondřeje. Ostění portálku na zvonič čís. 1.

Digitized by Google

a chudou řezbou, po stranách nad vchody sochy sv. Kateřiny a Barbory. Rokoko s vlivem empirové ornamentiky.

Postranní oltáře s ma'ovanou architekturou z konce XVIII. století a novými obrazy. Původní, rokokové: Rodina P. Marie a Útěk do Egypta, visí v kněžišti. Kazatelna empirová.

Křtitelnice dřevěná: kotel na třech nohách, ověšený draperiemi, na víku guirlandy a festony laurové, svrchu výjev křtu Ježíšova.

Varhany nové.

Pietà barokní, ze dřeva řezaná. Čtyři sošky světců na žerdích s řezanými hlavicemi: sv. Ondřej, Václav, Florián a Pavel, nesoucí v ruce rohy hojnosti jako svícny — lidová práce z poč. XIX. stol.

Křížová cesta z poč. XIX. stol.

Rameno závěsné praporu cechovního, vysekávané z plechu, pol. XIX. stol. Čtyři svícny cínové, barokní, z poč. XVIII. století.

Zvony: 1. Výška 0·90 *m*, průměr 0·97 *m*. Na uchách pecky a pásky, plášť hladký, na věnci oblouny, u koruny nápis dvojřádkový minuskulí (faksimile obr. 73.): **L panye + m⁰ + ccccc⁰ + xxx⁰ + iiii⁰** (větévka) **tento + zwon + delan + ke cty** (větévka) **a k chwale** (větévka) **panu + bohu + a k swatemu** (větévka) **wondrzegy + | domesce** (větévka).

2. Výška 0·76 *m*, průměr 0·79 *m*. Ucha s tory, u koruny dvojřádkový nápis minuskulí (faksimile obr. 74.): **+ anno + domyny + mylesymo + qvindentesymo + qvinto + ylla + campana + facta + est + ad + | laudem + dey + et + honorem + sancty + andree + admestecz +** Plášť hladký. Na dřevěné hlavě letopočet: 1717.

3. Slit r. 1841 od *Fr. Hillera* ve Starém Brně.

4. Výška 0·21 *m*, průměr 0·25 *m*. Na plášti relief krucifixu, na věnci nápis: KÖNIGGRATZ · ANNO · 1802.

Na návsi SOCHA Jana Nepom., z pískovce, 5 *m* vys., z pol. XVIII. stol. Podstavec pětiboký, na něm užší s římsou, v půdorysu pěticípá hvězda, socha slušná; na římse andělíček.

Před kostelem KŘÍŽ opukový; na podstavci emblemy umučení a nápis:

Tento Křjž dal
Wensel Pelikan
Mjstr Kamenic
ky Roku 1835.

Modletín.

Schaller VI. 118. — Sommer XI. 269. — Joh. Lodgemann: Die Heilquelle zu Modletin (Kuttenberg 1738). — Čechy XIII. 430. — Na faře pamětní knihy od r. 1786 a 1835. (Matriky od r. 1786.)

KOSTEL SV. ANNY (farní). Vedle lázní, jež vznikly začátkem stol. XVIII., stála dřevěná poutní kaple sv. Anny nad stu-

Digitized by Google

dánkou. Koncem XVII. stol. přestavěna na kostel.*) Duchovní správu vedl zde kněz z Libice, později z kláštera Chrudimského. Od r. 1786 lokalie, fara od r. 1856.

Střízlivá barokní budova hladkých stěn, jednolodní, bez věže, krytá šindelovou valbou se sanktusem. Západní štít s pravoúhlým vchodem v přízemí, s pískovcovým opažením, před ním dřevěná předsíň; nad vchodem byl nástavec pískovcový s tesanými znaky v kartuších (nyní leží v předsíni) a výklenek se soškou Boha Otce.

Kněžiště zakončeno polokruhem o poloměru 7 *m*, sklenuto konchou a polem křížovým bez žeber; dvě okna s barokním opažením. Na severu šestiboká sakristie. Ve výklencích klenby upraveny povýšené oratoře.

Oblouk triumfální polokruhový, v náběhu ořímsovaný.

Loď 10 *m* dl., 8·80 *m* šir., krytá plochým stropem, s dvěma páry oken, mezi nimiž nástěnné pilastry. Kruchta na dvou zděných sloupech, dřevěná; v koutě šnekové schodiště.

Hlavní oltář rokokový. Původní obraz nyní v zámku Malečském; nynější obraz přenesen sem z kostela Týnského v Praze, kde patřil cechu krejčovskému; opraven *K. Javůrkem*. Představuje sv. rodinu klanící se Ježíši. Konec XVII. stol. Rám z řezaných akanthů a stuh.

Postranní oltáře mají kolem výklenků s novými sochami (původní: Panny Marie a Jana Nep., odstraněny) řezané akanthové věnce a stuhy, nahoře koruny a po stranách sošky.

Kazatelna z konce XVIII. stol., s obrazy sv. evangelistů na plátně na okrouhlém řečništi; na stříšce soška dobrého pastýře.

Křtitelnice z r. 1787: cínový kotlík zasazený v novém železném podstavci.

Rokový pacifikál, běžné formy, 0·25 *m* vys. Šest cínových, barokních svícnů.

Zvony: 1. Výška 0·45 *m*, průměr 0·50 *m*. Na uchách dva tory, kolem koruny řádek minuskulí:

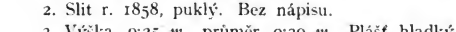

Štíhlý tvar. Plášť hladký. XVI. stol.

2. Slit r. 1858, puklý. Bez nápisu.

3. Výška 0·25 *m*, průměr 0·30 *m*. Plášť hladký; kolem koruny nápis: S : IOACHIM ORA PRO NOBIS A : 1699. Pod tím pás barokních palmett.

4. Sanktusník nepřístupný.

ZÁMEČEK (nyní škola) a fara (dříve lázně), skromné budovy klenuté, s mansardou.

*) Cihly páleny (dle farní pam. knihy) v Přemilově a nošeny „velbloudy" (snad přezdívka volů).

Digitized by Google

Nejepín.

Schaller VI. 117. — Sommer XI. 284. — A. Sedláček l. c. XII. 298. Čechy XIII. 433.

Tvrz zde stávavší, ze dřeva roubená, maltou ovržená a šindelem krytá, sešla úplně v XVIII. stol.

ZÁMEČEK, přízemní střízlivá stavba s taškovou mansardou.

Sýpka má kolem oken a dveří vkusné pískovcové chambrany, železné dvéře a slušně tepané mřížky v oknech.

Před zámkem SOCHA Jana Nepom. z pískovce; na hranolovém podstavci znak a rytý letopočet: 1730. Socha opravou zkažena.

Předboř.

Otvrzi zaniklé viz u A. Sedláčka l. c. XII. 304. Nalezené zde kachle gotické a fragmenty opažení dveří z XVI. stol. uloženy v zámku Malečském (viz str. 64).

Pravnov viz Staré Ransko.

Uhelná Příbram.

Schaller VI. 116. — Sommer XI. 281. — Method XVIII. 124. — Čechy XIII. 432. — Na faře pamětní kniha od r. 1736 a 1839. (Matriky od r. 1677.)

KOSTEL SV. MICHALA ARCH. (farní) uvádí se již v XIII. století. Od r. 1676—1719 byl filiální k Žlebům, 1719—60 k sousedním farám, od r. 1760 je zase farním. Barokně upraven v 2. pol. XVIII. stol.

Gotická budova orientovaná, jednolodní, s věží přiléhající na jihu k lodi, krytá valbou šindelovou, s plechovým sanktusem (obr. 75.). Původní zdivo zvýšeno. Stěny hladké, kolem otvorů chambrany. Západní průčelí rozvrženo šesti pilastry s kládím; ve středu portál s barokně vykrojovaným nadpražím, nad ním oválné okno, štít pěkných forem, ukončený trojúhelníkovým nástavcem. Věž, přistavěná před jižní vchod do lodi, jest čtyřboká, o straně 9·90 *m* dl., opřená na jihu dvěma pilíři; vchod pravoúhlý, v patře segmentová okna, kryt — šindelový stan. Vnitřek dělen dřevěnými povaly. Do kostela vede z přízemí prostý barokní portálek.

Kněžiště, 10·60 *m* dl. a 6·30 *m* šir., zakončeno pěti stranami osmiúhelníka (strana 2·15 *m* dlouhá); na rozích pět opěráků, 1·05 *m* šir., bez ústupku. Čtyři okna hrotitá, vys. ca 3 *m*, šir. 1 *m*, bez kružeb, s hladkým ostěním. Klenutí tvoří závěr a křížové pole; žebra (obr. 76.) — profilu úzké hrušky — nesena ve výši 2·60 *m* od podlahy konsolami (obr. 76.)

Digitized by Google

polygonovitými, s panelem čtyř nosů nebo čtyřcípé rosetty na plochách; svorníky (obr. 76.) kruhové, na závěrovém šestiboká hvězda, na křížovém trojnásobná jetelová rosetta. Na jihu přistavěna barokní sakristie, 3·50 *m* dl., a 4·30 *m* šir., valeně klenutá, do níž vede z kněžiště vchod s kamenným opažením. Po stranách oltáře ve zdech barokní výklenky.

Oblouk triumfální 1·20 *m* silný, hladký, segmentový.

Loď obdélná, 9.20 *m* šir. a 6·80 *m* dl., s třemi okny, segmentem sklenutými, dvěma zkrácenými a oválním na kruchtu; vchody na jihu a západě. Na stěnách v koutech a mezi okny pilastry s čakrakovitými hlavicemi, jichž ploché dříky ozdobeny dekorativními terči, svrchu římsa; strop plochý, lemovaný prohnutou lištnou, uprostřed štukové zrcadlo

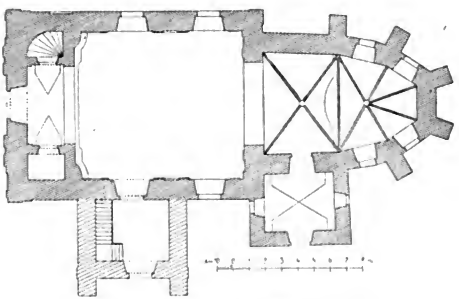

Obr. 75. Úhelná Příbram. Kostel sv. Michala. Půdorys.

pěkné formy, od něhož táhnou se k římse na podélných stranách pásy a volutově se stáčejí. Kruchta, podklenutá valeně segmentem, s dřevěnou kuželkovou poprsnicí, vyloženou a nesenou konsolami; po stranách schodiště a boží hrob.

Hlavní oltář rokokový, bez ceny, se sochou arch. Michala a andělů. Jen ve výklenku tabernaklu stojící sousoší z mramoru: Kalvarie jest slušná barokní práce a obraz P. Marie nad tabernaklem (kopie renaissančního originálu) v rámci, s pěkným rokokovým nástavcem.

Postranní oltáře moderně gotické, s původními barokními mensami rakvovými.

Postranní oltářík s obrazem Jana Nepomuckého pověšeným na draperii, v rozích shrnuté, svrchu s korunou. Počátek XIX. stol.

Kazatelna z počátku XIX. století, s malovanými obrazy sv. evangelistů, bez ceny. Varhany s chudou řezbou rokokovou.

Křtitelnice dřevěná, formy vásovité, umělecky bezcenná.

Nad vchodem do sakristie visí barokní řezané sousoší: Kalvarie.

Digitized by Google

Na žerdi praporu cechovního kříž řezaný s ozdobou rocaillů a růží, obrazy na praporu z r. 1858.

Monstrance 0·63 *m* vys., měděná, zlacená a stříbřená, rokoková; na noze tepány růže, třešně, tulipány a réva a znak rodu Dobřenských; kolem lunuly, jež posázena nepravými drahokamy, dvojnásobný rámeček rocaillový, s vkládanými guirlandami ovocnými.

Kalich s novou nohou a kuppou, v průměru 0·09 *m* měřící, z počátku XVIII. stol. Pláštík tepaný: akanthové rozviliny a růžové květy kolem tří oválných kartuší s prázdnými terči.

Ciboriu m rokokové, 0·25 *m* vys., pěkná práce z polovice XVIII. století. Na noze i na pláštíku kuppy, 0·135 *m* v průměru, tepané rocaille; podobně ozdobeno víčko.

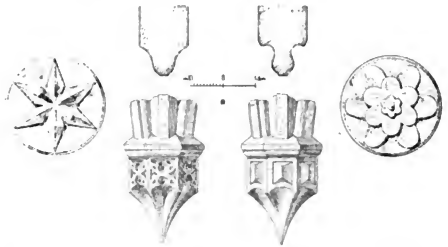

Obr. 76. Uhelná Příbram. Kostel sv. Michala. Řez žebry klenebními, svorníky a konsoly v kněžišti.

Rokokový pacifikál. Empirové plechové rámečky kolem mešních modliteb. Rokokový ornát a pluviál.

V kostnici oltářík z 2. polovice XVII. stol.; sloupky s hladkými dříky na stylobatech, hlavice ze čtyř palmett, svrchu trojhranný štítek. Původní obraz odstraněn, nyní visí zde menší, barokní, na plátně: Uzdravení Lazara, bez ceny umělecké.

V patře věže rokokový rám se slušně řezaným nástavcem a zbytky oltáře.

Zvony: 1. Výška 0·90 *m*, průměr 0·95 *m*. Ucha s pleteným torem, u koruny řada se opakujících reliefů pod arkádami: hudec na mandolinu, harfu, píšťalu, zpěvák a houslista. Pod tím pás visutých akanthů. Na plášti reliefy: Kalvarie v kruhovém věnci vavřínovém (průměr 0·13 *m*); archanděl Michael; znak městyse — lev s širočinou — s opisem: PE · MIESTIS · PRZIBRAM · VHLIRZS · 1636 na folii; na čtvrté straně nápis:

LETHA PANIE 1636 TENTO
ZWON GEST SLIT KE CTI A
K CHWALE BOŽI A KE GMENV

Digitized by Google

Sº MICHALA ARCHANGELA NA
KLADEM MIESTIS PRIBRAMIE
A TOHO ZADVSSY.

2. Výška 0·74 *m*, průměr 0·84 *m*. Na uchách pletený torus, kolem koruny tatáž ozdoba jako u zvonu čís. 1. Na plášti tentýž relief: Kalvarie, pak Z mrtvých vstání Páně, sv. Václav a nápis:

LETHA PANIE 1637 TENTO
ZWON GEST SLIT KE CTI A
K CHWALE BOŽÍ A KE GMENV
Sº WACZLAW NA KLADEM
MIESTÍS PŘÍBRAMÍE A TOHO
ZADVSSY.

3. Výška 0·35 *m*, průměr 0·365 *m*. Ucha hladká, u koruny řádek *) gotickou minuskulí:

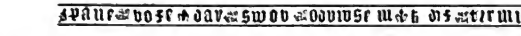

Plášť hladký. **) Začátek XVI. stol.

4. Sanktusník. Výška 0·20 *m*, průměr 0·215 *m*. Ucha i plášť hladké. XVII.—XVIII. století.

Přibyslav (Přibislav).

A. Sedláček l. c. XII. 165. — Heber's Burgen V. 210. — Schaller VI. 132. — Sommer XI. 166. — Pam. arch. XV. 334. — Čechy XIII. 449. — Na faře pamětní kniha od r. 1671. (Matriky od r. 1760.)

KOSTEL NAROZENÍ SV. JANA KŘTITELE (farní) jest připomínán již v XI. stol. Nynější barokní budova začata r. 1750 (základní kámen položen 1. dubna) a dovedena pod střechu; r. 1751 daroval kníže na stavbu 1200 zl. a stavba vysvěcena 24. července 1753. K stavbě vztahuje se nápis rytý na bílé mramorové desce (0·95 × 0·60 *m*), zazděné za hlav. oltářem:

PIETATE ET CLEMENTIA
SAC : ROM : IMP : PRINCIPIS
CAROLI DE DITRICHSTEIN
OFFICIOSITATE EJUSDEM CAPITANEI
D : IOANNIS CASPARI KHAVTZ
SOLICITVDINE

*) Počátek husitské písně. (Pam. arch. XI. 332.)

**) Dle Rybičky (l. c. 11.) z poč. 2. polovice XV. stol.

Digitized by Google

IOSEPHI WARHANEK SACERDOTIS ECCLE : PAROCHI
LABORE FIDELIVM CATHOLICORVM PAROCHIANOR
DEO
SANCTOQVE IOANNI BAPTISTÆ
ECCLESIA HÆC EXTRVCTA EST
A : MDCCLII.

Kolem nápisu namalován baldachýn a andílci, z nichž jeden prstem ukazuje na nápis.

R. 1767 vyhořela fara, věž (zvony se rozlily) a střecha kostela se sanktusem (dva zvonky); vnitřní zařízení neporušeno. Kostel pokryt

Obr. 77. Přibyslav. Kostel sv. Jana Křtitele. Pohled od severovýchodu.

ještě téhož roku, věž později a zvony slity až r. 1771 a cymbály 1773.

Kostel jest rozsáhlá barokní budova jednolodní, orientovaná, bez věže, s křížovou lodí, omítnutá a krytá sedlovou střechou šindelovou se sanktusem nad středem příčné lodi. Původně byly hřbitov kolem kostela (nyní zrušený), věž a fara ohraženy; výška hradební zdi dosud znatelna na zdi věže. Nyní obehnán jen hřbitov nízkou ohradou (obr. 77. a 78.).

Kněžiště zakončeno polokruhem, loď příčná připojena pravoúhle; v severovýchodním koutě přistavěna sakristie s pultovou střechou. V protějším koutě opřeno zdivo kněžiště hmotným, hranolovým pilířem z lomového zdiva. Na čelní zdi jižní příční lodi sluneční hodiny, na severní zděná předsíňka novější, plackou sklenutá, s nízkým štítkem. Západní průčelí v půdorysu na stranách zprohýbáno; v přízemí pravoúhlý vchod,

Digitized by Google

nad ním okno polokruhové s chambranou, po stranách po celé výšce dva pilastry, svrchu nízký trojúhelníkový štítek se sochou P. Marie ve vrcholu a výklenkem. Nároží skulacena, v ubraných hranách niky se sochami sv. Jana Křtitele a Jana Nep. na konsolách. Stěny hladké, s širokými lisenami, kolem oken chambrany, pod bankálem čabrakovité ozdoby.

Vnitřek kněžiště 11·45 *m* dl., 7·53 *m* šir., zakončen polokruhem v půdorysu. Pět oken nahoře polokruhových (obr. 79.). V severní stěně pravoúhlý vchod s kamenným opažením do sakristie (valeně s lunettami sklenuté), nad ním segmentový oblouk, otevřený do oratoře plochým stropem kryté; v koutě sakristie vede zděné schodiště na kazatelnu a oratoř. V jižní

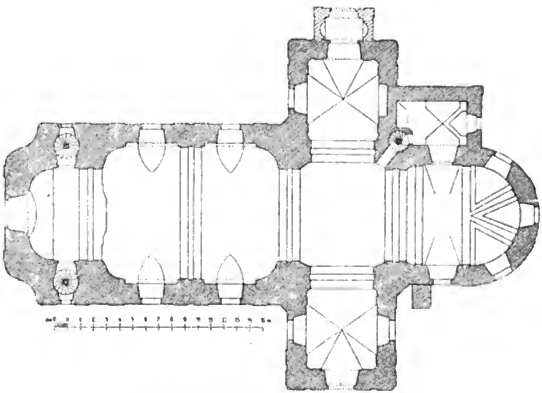

Obr. 78. Přibyslav. Kostel sv. Jana Křt. Půdorys.

stěně výklenek s kamenným orámováním, nad ním štuková kartuš s biblickým nápisem; dvířka (obr. 80.) starší, z gotického sanktuaria, z XV. až XVI. stol., 0·78 × 0·58 *m*: ploché pruty křížem, v kosočtverečných výplních liliovitý ornament tepaný, upevněný rosettou, střední pole volné, křížem oblými pruty přepásané, po straně oválný kruh vyniká z prolamované bohatší výplně; gotický zámek.

Oblouk triumfální, o málo užší kněžiště, polokruhový, odděluje příčnou loď 23·80 *m* dl., 5·40 *m* šir., osvětlenou třemi okny; kouty zaobleny, nároží otupena.

Loď podélná 19·20 *m* dl., 10·75 *m* šir., se zaoblenými kouty, dvěma páry oken po stranách a pátým na západě; ve stěnách liché arkády. Kruchta nesena valenou klenbou; poprsnice zděná, mírně prohnutá. Po stranách v síle zdi šneková schodiště na kruchtu a nad klenbu.

Digitized by Google

Prostor sklenut klenbou 11·25 *m* vysokou: v kněžišti koncha s pásy a lunettami a pole křížové klenby bez žeber, v příčné lodi ve středu placka se zatupenými cípy, v postranních částech valená klenba s třemi lunettami, v podélné lodi dvě pole hladké křížové klenby, nad kruchtou valená klenba. Klenby přepásány pásy a lisenami, v příčné lodi a kněžišti štukové orámování s akanthy rokokové úpravy. Pásy kleneb sbíhají na římsu kolem obíhající, na rozích zlomenou, s hladkým kládím, nesenou plochými pi-

Obr. 79. Přibyslav. Kostel sv. Jana Křt. Pohled do kněžiště.

lastry s římsovitými hlavicemi, vyzdobenými v kněžišti pseudojonsky a částečně zlacenými.

Hlavní oltář slušného rozvrhu architektonického: na mense z umělého mramoru otáčecí tabernakl, zlacený, po stranách zděná predella se sochami andělů na nárožních konsolách, nad tabernaklem soška Krista. Vzadu upevněn obraz na plátně, zdařile malovaný (opravený r. 1880), 4·50 × 2·50 *m*, v řezaném rámu s rokokovým nástavcem. Představuje živou scénu: Narození sv. Jana Křtitele. V popředí žena vkládá dítě do lázně, jiné ženy ji připravují, v zadu jiné slouží rodičce v posteli ležící, na levo Joachym, stařec, zapisuje do knihy: IOANNES est nomen eius. V pozadí barokní architektura a krb, svrchu andělé snášejí se na oblacích.

Digitized by Google

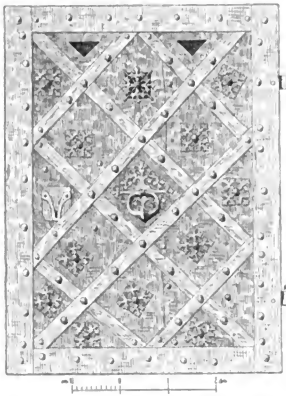

Obr. 80. Přibyslav. Kostel sv. Jana Křt. Dvířka pův. sanktuaria.

Na klenbě nad obrazem upevněny obláčky, socha Boha Otce a kartuš s nápisem:

DEO
ALTISSIMO
ET
SANCTO BAPTISTÆ
SACRATA (=1753).
(Obr. 79)

Na oltáři dva rokokové reliquiáře, ze dřeva řezané, trojnohé.

Po stranách na nástěnných pilířích, zděných a umělým mramorem obložených, sochy sv. Petra a Pavla.

V křížové lodi dva oltáře stejné nástěnné architektury z umělého mramoru, s pěkně rozvrženými pilastry a římsovím, ukončeným nástavcem. Na pravém slabý obraz: Ježíš učí v chrámě, po stranách sochy Michala arch. a sv. Barbory, v nástavci v reliefu přesýpací hodiny a meč, na predelle obraz Krista na kříži. Na levém obraz: Kristus kříší mládence Naimského, po stranách sochy Mojžíše a sv. otce, v nástavci srdce a zbodené údy, na predelle sv. Vavřinec.

V podélné lodi čtyři oltáře, vždy dva stejné: 1. V pěkně komponovaných rámech nové obrazy, na predelle (na pravém) obraz sv. Antonína a sochy sv. Floriána a Háty a (na levém) obraz sv. Rosalie a sochy sv. Šebastiána a Rocha. 2. Na pravém slušné obrazy: sv. Isidor a Odevzdání klíčů Petrovi, po stranách sochy sv. Vojtěcha a Prokopa; na levém obrazy: Jan Nepom. a Ježíš s Magdalenou, po stranách sochy sv. Václava a Víta.

Kazatelna běžné formy nástěnné, se sochami sv. evangelistů sedících na nárožích poprsnice a reliefem: Kristus se zjevuje mezi apoštoly. Na stříšce, lambrekinem ověšené, holubice a sošky andílků.

Naproti jako pendant formou úplně shodná křtitelnice nástěnná. Kotel v sutý, vydutých boků, s postranním víkem, na němž allegorická malba: Z fontány teče proud, z něhož napájejí se ovečky. Na kotli stojí sousoší křtu Ježíšova pod baldachýnem z draperií, upevněných na stříšce, na níž sochy Boha Otce a andělů (obr. 81.).

Varhany nové. Ve výklencích křížové lodi zpovědnice střízlivé s obrázky: Ecce Homo!, Kristus bičován, Kristus nese kříž, Kristus na kříži.

Digitized by Google

V sakristii skříň kredenční a deštění kolem stěn, rokokové; ve skříni otáčecí tabernakl, ve výplních deštění malovány výjevy, znázorňující úřady kněze, květiny, v řezaných nástavcích oválné terče s obrazy svatých. Za křeslem pontifikálním deštění s obrazem: oběť beránka.

Obrazy: 1. Křížová cesta, nová. 2. Sv. Vendelín a 3. Kristus u umírajícího sv. Josefa, oba ve pěkných rokokových rámcích. 4. Sv. Trojice, barokní kopie renaissančního originálu. 5. Stětí sv. Jana a 6. Kázání Jana na poušti, pendanty. 7. Pietà, rokoková, přemalovaná. 8. Kopie Salvátora Chrudimského a P. Maria (typ Svatohorský), rokokové.

Kalichy: 1. Vysoký 0·235 *m*. Noha a nodus hrubě lité, na kuppě prolamovaný pláštík tvoří kulaté medaillony s malovanými výjevy: Zvěstování P. Marie, poprsí Madonny a Ježíše; mezi medaillony tepané sošky sv. Jana Kř., Josefa a Antonína. Na reliefech sign. HEUBERGER a letopočet 1827.

2. Noha a nodus nové, na původní kuppě pět oválných terčů s malovanými obrázky: Madonna, sv. Josef, Ecce Homo!, Jan Nepom., poslední nezřetelný; kolem tepané hrozny, květiny a klasy. Poč. XIX. stol.

3. Původní jen kuppa, 0·083 *m* vys. a 0·09 v průměru, s pláštíkem prolamovaným jemně z akanthových listů kolem tří oválných medaillonů. Poč. XVIII. st.

Pacifikál z počátku XIX. st., běžného tvaru.

Olověná deska s obšírným latinským nápisem o pohřbení dvou důstojníků, L. A. de Schönheintz a F. M. de la Colonie r. 1758, v novějším rámci.

Deset svícnů barokních, hladkých, deset menších. Dva svícny cínové, 1·415 *m* vys., před hlavním oltářem, hladké. Na noze značky:

K severu od kostela stojí v bývalé ohradní zdi gotická VĚŽ (obr. 82.). Stavba její dle purgrechtních knih městských*) (str. 66) začala r. 1497.

Čtyřboká, o straně 8·72 *m* dlouhé, hranolová, o čtyřech patrech, krytá ba-

Obr. 81. Přibyslav. Kostel sv. Jana Křt. Křtitelnice.

*) Díl I.—II. přepsal Dr. V. Řezníček a opis uložil v Histor. spolku. (Č. Č. Musea 1893, 614.)

Digitized by Google

rokní cibulí s lucernou plechem krytou. Zdivo — lomový kámen, ostění oken a brány, sokl a nárožníky z tesaného kamene. Stěny pokryty byly r. 1600 omítkou a ozdobeny škrábanou rustikou; pod čtvrtým patrem pískovcová římsa vyžlabená, okapní římsa barokní. Sokl (obr. 83.) 1·10 *m* vysoký, profilovaný, obíhá kolem a lomí se po stranách bran k zemi pravoúhle. Přízemí, sklenuté valeně (síla zd va 2·30—2.60 *m*), otvírá se ven dvěma

Obr. 82. Přibyslav. Věž u kostela. Pohled z náměstí.

branami, hrotitě sklenutými; brána k jihu hladká, k severu zasazená v pravoúhlém orámování, s hranou ostění skosenou a úzce vyžlabenou. V patrech zdivo uvnitř ustupuje. Do prvního patra vede na jihu dřevěné schodiště k portálku hrotitému, 1.90 *m* vys., 1 *m* šir., obloženému tesaným ostěním se skosenou hranou; patro sklenuto cihelnou klenbou hladce křížem a uzavřeno nízkým hrotitým portálkem s hladkým ostěním a železnými dveřmi, křížem pobitými, s dvěma gotic. zámky a kruhem; okno k severu obdélné, 0·74×0·31 *m*, opažené kamenným ostěním, na hraně ubraným.

Digitized by Google

V ostatních patrech dřevěné povalové stropy. Ve 2. a 3. patře obdélná okénka na všech stranách (ve 3. patře ostění okna na severu s dvojitým žlábkem, k jihu skosena celá hrana až k bankálu), ve 4. patře čtyři hrotitá

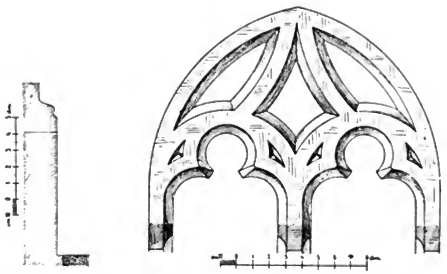

Obr. 83. Přibyslav. Věž u kostela. Řez podvalem a kružba v okně.

okna, 4·22 *m* vys., 1·50 *m* šir., obložená tesaným kamenem; tři částečně zakryta ciferníky hodin. Kružby (obr. 83.) ve třech vylámány, zachována jen v jižním. Okna byla dvojdílná, ostění prutu vyžlabeno, kružba skládá se ze dvou plochých nosů, nad nimiž kosočtverec a dvě trojúhelníkové výplně.

Ve věži umístěny z v o n y:*) 1. Výška 0·90 *m*, průměr 0·925 *m*. Ucha s maskami, jichž vlasy splývají sepjaty jsouce agraffou, u koruny oblouny a nápis mezi dvěma krajkovitými dekorativními pásy: ∾ IOANNES · ADAMVS · HENCKELMANN · CIVIS · NICOLSBVRGENSIS · FVDIT · ME. Na plášti relief křtu sv. Jana Kř. a Ježíše, pod tím:

IGNE SVM · SOLVTA · SACRA · PIETATE
DITTRICHSTEINIANA · REFVSA · (=1771).

Na druhé straně znak Dietrichštejnský a podpis: VOX CLAMANTIS BONA DEPRECETVR (=1771). Na srdci vyryto: A · K.

2. Výška 0·74 *m*, průměr 0·76 *m*. Ucha s podobnými maskami, nápis podobně lemovaný: ∾ IOANNES · ADAMVS · HENCKELMANN · CIVIS · NICOLSBVRGENSIS · FVDIT · ME. Na plášti relief sedmibolestné matky Boží s podpisem:

Obr. 84. Přibyslav. Sloup v ochozu zámeckém.

*) Ze zvonů, rozlitých r. 1767, byl prostřední slit r. 1762 za 413·14 zl., ostatní dva byly starší.

Digitized by Google

SINGVLARIS · MARIÆ · PROTECTIO · NOXIA
DISPELLAT (=1771).

Na druhé straně relief sv. Josefa s Ježíškem a podpis:

ALMI · NVTRITII · SANCTA · DEPRECATIO
FRVGES · NOBIS · FOVEAT (=1771).

3. Výška 0·60 *m*, průměr 0·62 *m*. Ucha hladká, u koruny geometrický ornament, pod tím: ☞ IOANNES · ADAMVS · HENCKELMANN · CIVIS · NICOLSBVRGENSIS · FVDIT · ME. Na plášti relief sv. Petra a podpis:

FVLGVRA · ATQVE · GRANDINES · A : NOBIS
PELLITE . SANCTI · MARTYRES (=1771).

Na druhé straně relief Jana Nepom.

V lucerně c y m b á l y: Oba mají hladké pláště a nápisy: ☞ I : G : K : 1773 (*Johann Georg Kühner.*)

V sanktusu: 1. Nový; slit r. 1901 v Brně od vdovy a syna *Ad. Hillera*. 2. Výška 0·26 *m*, průměr 0·275 *m*. Ucha hladká, u koruny čtyři hlavy andělů, na plášti relief sv. Prokopa, na druhé straně sv. Barbory a nápis: I : G : K : 1767. (*Johann Georg Kühner*).

KOSTNICE v severovýchodním koutě bývalého hřbitova, obdélná, se skulacenými rohy, krytá šindelem; vchod pravoúhlý s opažením, na stěnách pilastry s emblemy smrti, okna barokně vykrojena, s chambranou. Vnitřek sklenut plackou s freskou: Z mrtvých vstání Páně, v barokním rámu s kartušemi, v nichž malovány allegorie síly, smrti, moudrosti atd.

FARA, stavení z polovice XVIII. stol., kryté mansardou, v přízemí klenuté. Na chodbě p o r t r a i t faráře z pol. 18. stol. (v pozadí Sopotský kostelík) a obraz: Kristus s Magdalenou a Martou, barokní velké plátno.

ZÁMEK.

H r a d zde stávající původem svým sáhá do XIII. stol.; jako první známý držitel jmenuje se Čeněk. Od r. 1353 přivtělen k Ronovu a odtud má s ním stejné dějiny. Ve válkách husitských byl dobyt r. 1424, ale brzo zase obnoven. Pak koupen k Polné, pustl a r. 1540 mluví se o něm jako o sešlé stavbě. Teprve po r. 1569, kdy ještě v purgrechtních knihách slove pustý, Zachariáš z Hradce část zbořil a vystavěl nynější zámek. Ten utrpěl požárem r. 1767; naposled opraven r. 1847.

Původní zámek je skrovná renaissanční b u d o v a o čtyřech křídlech jednopatrových, kolem obdélného nádvoří rozestavěných. Průčelí, obrácené k severu, má sedm okenních os a pod středním oknem v přízemí polokruhovou bránu do průjezdu, hladce křížem sklenutého. Ostatní stěny ploché, se stopami rustiky; zadní strana opřena na rozích opěráky. Okna většinou zmodernisována; původní podobu zachoval dosud jen přístavek na straně západní, s okny opaženými kamennými rámy a renaissančními římsami plochého profilu. V oknech mříže z oblých prutů. Budova kryta valbou.

Digitized by Google

Obr. 85. Přibyslav. Socha sv. Václava na náměstí.

Nádvoří obdélné, v koutě schodiště, přistavěné v XVII. stol. V přízemí arkády — v podélné straně šest oblouků, v příčné dva — segmentem sklenuté na štíhlé toskánské sloupy (obr. 84.); ochoz sklenut křížovými klenbami bez žeber. V patře plná zděná poprsnice, s římsou, na níž stojí na hranolových stylobatech podobné toskánské sloupy nesouce dřevěný strop pavlače. Úprava stěn, oken, portálů střízlivá, z XVIII. století. Přízemí dílem sklenuto, dílem s plochými stropy.

K původnímu zámku přistavěn v XVIII. st. obdobný čtyřkřídlý trakt, při čemž severní křídlo původní pojato za část křídla nového; poněvadž postranní přistavěné části nejsou stejně dlouhé, zdá se z této strany portál průjezdu pošinut z osy. Nádvoří tohoto traktu větší, stěny budov s úpravou z roku 1847, kryt — valba šindelová. Průčelí hlavní též na sever s plochým risalitem, na němž nízký štít; brána z osy pošinutá (aby poskytovala průhled původní branou do druhého nádvoří), vedle podobný lichý výklenek. V přízemí klenby, ostatek ploché stropy. Úprava celá střízlivá, chudá.

Vnitřní zařízení moderní.

ŠPITÁL zřízen r. 1692 nákl. Ferd. knížete z Dietrichštejnů. Prostá budova, v přízemí klenutá, s pískovcovým tesaným znakem v průčelí.

DŮM čís. 35. má façadu z roku 1823, vyzdobenou neobratně pilastry a štítem na attice.

Na střeše pivovaru upevněn ZVONEK, dříve požární. Výška 0·345 *m*, průměr 0·39 *m*. Na uchách řady pecek, u koruny řádek lapidárkou:

✠CESTLI✠BVOH✠SИAM✠KOO✠PROTI✠И AM

1746

Plášť hladký.

Na náměstí SOCHA sv. Václava; podstavec s vypuklými stěnami, dolů rozšířený, socha slušně tesaná: světec se modlí stoje, se sepjatýma rukama. Po stranách volutové konsoly a sochy andílků. Z předu na podstavci:

Digitized by Google

sWatí	Vzadu:
WaCLaWe	eXpensís proprIIs
oroDVg	DoMINI CapITaneI
za	WsseteCzka
Mesto	sVrreXIt (=1743).
prZIbIsLaV (=1743).	(Obr. 85.)

U zámku KAPLIČKA se sochou Jana Nep. z XVIII. stol.

U nového hřbitova BOŽÍ MUKA z XVIII. stol., z lámaného kamene; ve výklencích nové obrázky.

Před zámkem kamenný SLOUP, 2·30 *m* vys., renaissančního rázu; patka krychlová, dřík čtyřboký přecházející nahoře v osmiboký, hlavice desková, na ní štítek vykrojovaný; svrchu moderní plechová soška.

CECHOVNÍ A MĚSTSKÉ PAMÁTKY:

U předsedy cechu: truhla cechu soukennického s řezaným ornamentem a kartušovitými rámci kolem výplní; letopočet 1671. Obraz: Pietà, z oltáře, z XVIII. stol.

U předsedy cechu: truhla cechu smíšeného z XVIII. stol., prostá ferule obuvníků, cechovní pečetidlo, okrouhlé, bronzové, 0·037 *m* v průměru. Kolem emblemu letopočet 1655 (22?) a opis: PECET · R · CECHY · SSEWCOW · M · PRIBISLAW ❀ Držadlo pevné.

Ve škole uschována truhlička (s pergam. listinami městských privilegií od XV. stol.) z r. 1690. (Viz Čáslavský kraj I., 22—25.) V archivu Musea král. čes. (topogr. sbírka) jest otisk pečetidla ze XVII. stol., 0·045 *m* v pr., s opisem: SIGILLVM CIVIVM IN PRZIBISLAVIA ✢ ✢ ✢

Staré Ransko.

Pam. arch. X. 376. — Aug. Sedláček l. c. XII. 169. — Čechy XIII. 419.

Místo slulo Pravnov či Ronov ves. Fara jest zde připomínána již v XI. st. Roku 1362 (25. května) založil zde Zdeněk z Ronova KOSTEL farní Všech Svatých. Po válce třicetileté fara přeložena do Krucemburku a kostel stal se filiálním (tehdy byl zasvěcen sv. Vavřinci). Zrušen a zcela zbořen byl 10ku 1786. Obraz oltářní přenesen do kostela v H. Studenci.

Ronov.

A. Sedláček l. c. XII. 167. — Heber l. c. V. 211. — Sommer l. c. XI. 296. — Čechy XIII. 437.

HRAD byl založen od větve pánů z Lichtemburka; poprvé určitě zjištěn k r. 1329. Po Ronově psali se pak synové a další potomci Haimana

Digitized by Google

z Přibyslavě; z těch Čeněk z Ronova a Letovic vystavěl na hradě kapli Nanebevzetí P. Marie. Ve válkách husitských hrad asi dobyt a popleněn, ale po celé XV. století mohlo se zde bydliti. Páni z Ronova se odtud vystěhovali a hrad přecházel koupí do rukou majetníků Polenského panství. Pustl, roku 1515 byl ještě v dobrém stavu, od roku 1538 slove však již pustým.

Hrad stál nad řekou Sázavou na ostrožně, oblité se tří stran vodou, na severu jsa oddělen příkopem ca 38 *m* šir. a 23 *m* hlubokým. Skládal se z předhradí a vlastního hradu s věží. Zbývají jen části litého zdiva, někde s pozdější omítkou.

Nejstarší část TOVÁRNY na hroznový cukr jest zbytek bývalé papírny z poč. XVIII. stol.

Rostejné (Rostein).

Tvrz zde nestávala. A. Sedláček (l. c. XII. 298) vyvrací rozhodně Sommerovu domněnku (l. c. XI. 280), že byla na místě nynější sýpky.

Rozsochatec.

A. Sedláček l. c. XII. 250. — Sommer l. c. XI. 245. — Schaller VI. 124. Čechy XIII. 468.

ZÁMEK stojí snad na místě tvrze. Vyhořel r. 1872, načež obnoven až na kapli.

Jednopatrová budova s dvojpatrovým risalitem a vížkou. Façady, terasa v zahradním průčelí, kryt a zařízení nové. Kolem zámku v zahradě objeveny r. 1902 rozsáhlé sklepy sklenuté.

V pokojích zbytky bývalé knihovny (knihy většinou přeneseny ze zámku v Krupé) a obrazy: sbírka portraitů — tři ženy, pět mužů — rodu Bechyň z Lažan, z počátku až konce XVIII. století; lovecký výjev, rozměrné plátno ze XVII. století: myslivec ruší laň pověšenou na stromě, kolem leží pobité ptactvo, v pozadí na pravo honba na jeleny a losy, utíkající přes řeku.

Na hrázi u rybníka stojí SOCHA Jana Nepom., z pískovce; na podstavci nápis:

ANNO 1714
6. IVNY.

Za vsí u silnice k Německému Brodu vedoucí leží pískovcová DESKA, 0·72 *m* šir., 1·20 *m* vys., s křížem v reliefu a rytým nápisem, částečně již vytřelým:

Digitized by Google

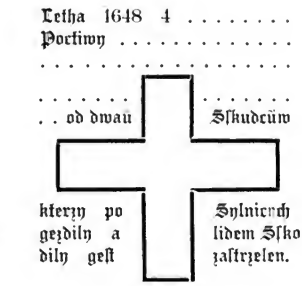

Rušinov.

O t v r z i, jež beze stopy zanikla, viz u A. Sedláčka l. c. XII. 304.

Dolní Sázava.

O t v r z i zaniklé viz u A. Sedláčka l. c. XII. 173.

KOSTEL evangelický z r. 1790, s přistavěnou věží z r. 1885. Kněžiště polokruhem zakončeno, loď obdélná, širší, okna — v kněžišti tři, v lodi dva páry — svrchu segmentová, vchod věží. Kryt — šindelové sedlo, na věži stan plechem krytý. Stěny hladké, rohy skulaceny. Vnitřek kryt dřevěným kassetovým stropem. Současné z a ř í z e n í prosté.

ZVONICE ve vsi na zděném spodku, s šindelovým stanem a lucernou. Z v o n e k nový.

Skuhrovec.

O t v r z i zde stávavší viz u A. Sedláčka l. c. XII. 299.

Slavětín.

KAPLE ve vsi novější, bez ceny umělecké.

U silnice ze Ždírce kamenný KŘÍŽ s plechovým korpusem, letop. 1835 a rytými písmeny W P.

Slavíkov.

O t v r z i zdejší, zaniklé beze stopy, viz u A. Sedláčka l. c. XII. 294.

Digitized by Google

Sobinov.

O tvrzi viz u A. Sedláčka l. c. XII. 171.

Za vsí KŘÍŽ z bílého mramoru vytesaný, 0·95 *m* vys., s nápisem v reliefu:

(Le)th(a)
Panie
1620
..... a po porzetj panny
marie zabit g̃t tuto Jakub
(ſ)yn pã Jakuba Richnowſk
Mieſtienj
na Mieſta
Chotebo
rze piſare
radniho
od Lidu Po
ganſkeho
zabjl.

Horní Sokolovec.

O hradu Sokolově, již v XV. stol. sříceném, viz u A. Sedláčka l. c. XII. 301.

Sopoty.

Sommer l. c. XI. 170. — Čechy XIII. 420. — J. Košnář, Poutnická místa (Praha 1906), str. 350. — Pamětní knihy na faře od poč. 18. stol. a od r. 1836. (Matriky od r. 1784.)

KOSTEL NAVŠTÍVENÍ P. MARIE (farní a poutní) připomínán jest již v XII. století v dekanátu Německobrodském. Vystavěn dle pověsti od horníků. V 17. století byl filiálním, zprvu k Přibyslavi (správu vedli Žďárští cisterciáci z Vojnova Městce) 1693—7, pak do Krucemburku 1697—1761, kdy založena lokalie; farním jest opět od r. 1860. Přestavěn byl barokně r. 1749—52 nákladem Karla knížete z Dietrichšteinů, věž přistavěna roku 1843. Naposled opraven v r. 1889—91 a 1900—1901.

Kostel, jednolodní budova barokní s věží na západě, orientovaná, stojí na návrší; k západnímu jeho průčelí a postranním vchodům vystavěny terasy a prostá schodiště s plnou balustrádou. Kněžiště zakončeno zvenčí polokruhem, loď obdélná, věž užší, s kulatými vyzdívkami v koutech; v přízemí vede do předsíňky portál s prohnutou římsou, okna polokruhová. Na stěnách kostela ploché pilastry (lisenovité hlavice zdobeny třásněmi), okna s chambranami. Nad budovou sedlo se sanktusem, nad věží stan.

Digitized by Google

Vnitřek kněžiště, 12·23 *m* dl., 6·95 *m* šir., ukončen třemi boky, osvětlen třemi okny segmentovými a sklenut valeně konchou s lunettami a plochou kopulí, pásy křížem dělenou; klenba nesena sdruženými pilastry římsovitými, v koutech na cípech klenby štuková plastika: andílkové v oblacích. Na severu vchod pravoúhlý do sakristie, sklenuté valeně s lunettami, na jihu stejně sklenutá otevřená kaple; nad oběma oratoře, sklenuté hladce křížem, o zděných poprsnicích s dekorací pilastrů po stranách, otevřené do kněžiště segmentovými oblouky.

Oblouk triumfální segmentový, obklopený nakupenými pilastry, s oblomenou římsou v náběhu.

Loď 17·50 *m* dl., 7·65 *m* šir., má tři páry oken a sklenuta jest třemi poli valené klenby, pásy dělenými, jež neseny sdruženými pilastry. Na západě zděná kruchta, na valené klenbě, s plochou poprsnicí.

Hlavní oltář má zděnou mensu, tabernakl rokokově vyzdobený a v půdorysu prohnutý (na něm nové sochy andělů a vásy) a nad ním nástěnnou plochou architekturu s pilastry, visutými řezbami a hřebenovitými ozdobami. V ploše visí anděly nesený obraz (0·97 × 0·78) v rámci rokokovém: Madonna (typ Pasovský) drží děcko na klíně stojící; na hlavách nasazeny stříbrné, částečně zlacené korunky, darované r. 1810 bar. Marií Magd. Černínovou z Löwenehrů, když původní odvedeny do mincovny. Na krku P. Marie šňůry perel a dukátů. Obraz maloval r. 1652 *Jan Volf*, malíř ze Zásmuk, darovala jej Janna Terezie, svob. paní Kustošová ze Zubří na Studenci před svou svatbou s Vikt. hrab. z Wollsteinů a na Komor. Hrádku.

Postranní oltář s obrazem Jana Nepom. na plátně, v rámci prolamovaném z růžových větévek; kolem řezba akanthů, zatočených ve voluty kolem čtrnácti oválných obrázků sv. pomocníků, na dřevě olejem malovaných; svrchu mísa hroznů. 1. polovice XVIII. stol. Při opravě postavena na predellu socha P. Marie a dvou andělů, neumělé; původní skříňka se soškou Ecce Homo! nyní v hřbitovní kapli.

Oltář s obrazem sv. Prokopa z r. 1890; běžný rokokový rám čtyřboký, v nástavci Boží oko, na predelle relief: Kalvarie.

Kazatelna rokoková, z r. 1760. Na poprsnici reliefy: Zasnoubení P. Marie, Návštěva u Alžběty, Navštívení P. Marie, Zachariáš modlí se za syna; na rozích dvě sošky andělů, na stěně nad řečništěm baldachýnové draperie, na stříšce Bůh Otec a andělé.

Varhany pěkné formy, s hřebenovitou řezbou.

Křtitelnice dřevěná, podoby polovice rokokové vásy, ke zdi přistavěné, hrubá. Na plášti kotle hřebenovitá ozdoba, na víku mušle s andílčí hlavou, nad víkem nástěnný nástavec s reliefem křtu Páně a postavou andílka.

Šest reliquiářů rámových, zasklených, z krouceného zlata a bouillonu.

Digitized by Google

Obrazy: Seslání Ducha sv., Sv. rodina — z konce XVIII. stol. (darovaný sem z Pardubic), Sv. Václav z konce XVII. stol.

Monstrance stříbrná, zlacená, z konce XVIII. stol., vys. 0·585 *m*. Na osmidílné noze v reliefu kartuše s růžemi, rocailly a klasy, na hruškovitém, litém nodu akanthy, na paprscích kolem lunuly dva rocaillové rámečky, s nasazenými nepravými drahokamy; svrchu lambrekin s třásněmi a monogrammem MARIA.

Ciborium 0·37 *m* vys. Na noze v kartuších réva, na kuppě tulipány, růže a slunečnice. Na noze vyryto: *Chrudiemj Josephus Benonj A. 1778.*

Pacifikál rokokový, sluncový, 0·30 *m* vys.*)

Gotický svorník pískovcový z polygonu, 0·45 *m* v průměru, s nasazením šesti žeber.**)

Zvony: 1. Výška 0·58 *m*, průměr 0·61 *m*. Ucha hladká, u koruny nápis gotickou minuskulí, z něhož čitelna jen jednotlivá písmena. Plášť hladký. XVI. stol.

2. Výška 0.53 *m*, průměr 0.545 *m*. Ucha s dvěma pletenci, plášť hladký, u koruny dva oblouny. XVI.—XVII. stol.

3. Sanktusník slit r. 1857 od *Jos. Hilzera* v Jihlavě.

Ve zdi hřbitovní na západě vystavěna KAPLE dle letop. na klenbě z r. 1765, sklenutá valeně na koutové pilastry a šindelem krytá. Okna i vchod polokruhové, v průčelí pilastry s kládím a trojboký štítek. Uvnitř oltář s kopií obrazu na hlavním oltáři v rokokovém rámu, bez ceny; na mense skřínka se soškou Ecce Homo! z postranního oltáře v kostele.

Střítež.

O tvrzi viz u A. Sedláčka l. c. XII. 299.

Stržanov.

Na rozcestí silnic k Světnovu a do Polničky BOŽÍ MUKA žulová, shodná úplně s mukami ve Vel. Losenici; jen podstavec zde vyšší. XVIII. st.

Dolní Studenec (Nový).

A. Sedláček l. c. XII. 293. — Schaller l. c. VI. 125. — Sommer l. c. XI. 248. — Čechy XIII. 425.

ŽÁMEK vystavěn (snad na místě starší tvrze) v letech 1593—97 a dokončen (dle nápisu nad hlavním portálem) r. 1612 od Vlachyně z Říčan.

*) Roku 1810 odvedeno do mincovny několik kalichů, monstrance a pamětní desky s nápisy, darované poutníky (jedna z r. 1718 měla nápis děkovný za uzdravení a chronogram), stříbrné svícny a j.

**) Snad z bývalého kostela.

Digitized by Google

Původně byla to jednopatrová budova o čtyřech křídlech kolem obdélného dvora rozložených, v pravých úhlech lomených;*) neznámo kdy ubourána křídla severní a západní a jižní v XIX. století částečně přestavěno (obr. 86.). Kryt zbylých křídel jest šindelová mansarda, stěny hladké, někde stopy rýsované rustiky.

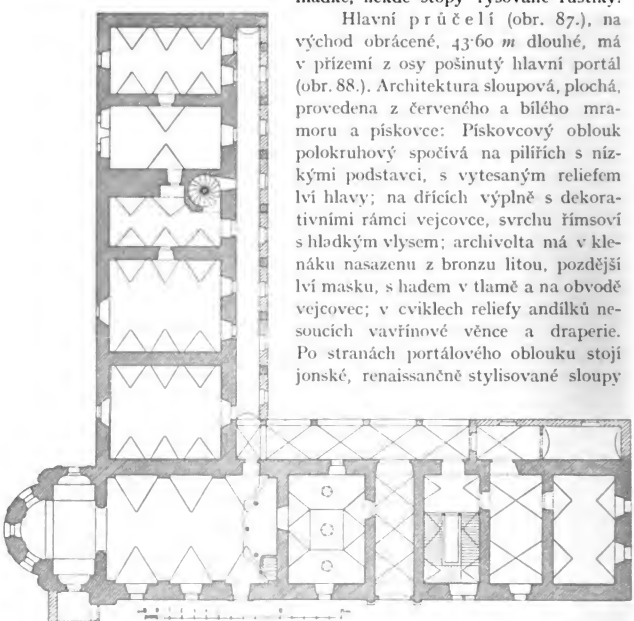

Obr. 86. Dolní Studenec. Půdorys zámku.

Hlavní průčelí (obr. 87.), na východ obrácené, 43·60 *m* dlouhé, má v přízemí z osy pošinutý hlavní portál (obr. 88.). Architektura sloupová, plochá, provedena z červeného a bílého mramoru a pískovce: Pískovcový oblouk polokruhový spočívá na pilířích s nízkými podstavci, s vytesaným reliefem lví hlavy; na dřících výplně s dekorativními rámci vejcovce, svrchu římsoví s hladkým vlysem; archivolta má v kleináku nasazenu z bronzu litou, pozdější lví masku, s hadem v tlamě a na obvodě vejcovec; v cviklech reliefy andílků nesoucích vavřínové věnce a draperie. Po stranách portálového oblouku stojí jonské, renaissančně stylisované sloupy z červeného mramoru na stylobatech z bílého mramoru, v jichž výplních reliefy: (na levém) maska na oválním štítě, kolem vojenské brnění, helmy, bubny a j., Turek s křivou šavlí a půlměsícem na štítě, dětské hlavičky na štítcích a válečné trofeje; (na pravém) halapartny, rytíř v brnění, s mečem a štítem, podobné dětské hlavičky. Patky dříků na čtyřbokých deskách mají prstencovité články, žlábky dělené; dříky oblé, z bílého mramoru, hluboce kanellované; hlavice z červeného mra-

*) V XVII. stol. připomíná se též při zámku v č ž.

Digitized by Google

moru, s oblým prsténcem a stojatými palmettami v řadách nad sebou na krku, mají na věnci pásek perlovce a vejcovce, na abaku vejcovec a řadu píšťal, na volutách ovoce v reliefu, v plochách mezi nimi lví masky a po stranách listy akanthové. Sloupy nesou z pískovce tesané římsoví, složené z nízké spodní římsy, širokého vlysu, po stranách nad sloupy zakončeného plochými pilastry s reliefem ovocných festonů visících na kruhu, dále ze svrchní římsy, oblomené nad postranními pilastry vlysu a ozdobené na profilujících článcích vejcovcem, perlovcem a ploše tesanými liliovitými květy. Ve vlysu zasazena deska z červeného mramoru s reliefním nápisem o 6 řádcích (v levém rohu nejníže značky):

Obr. 87. Dolní Studenec. Východní průčelí zámku.

EGO BOHVCHWAL GAROSLAW BARO A NACHOD DOMINVS IN BOSKOWSTEIN PREDBORZ · ET NEOS | TVDENEC SERENNISS : POTENTISSI REGIS HVNGARIÆ ET BOHEMIÆ CAMERÆ PRÆPOSITVS CVM EX MARCHIONA | TV MORAVIÆ IN REGNVM BOHEMIÆ ANTECESSORVM MORVM BARONVM A NACHOD ANTIQVÆ FAMILIÆ PATRIAM : | COMIGRAVI · HAS ÆDES · MIHI ET POSTERITATI · IN PERPETVVM MEMORIÆ MONIMENTVM FVNDITVS · EXTRVI : CVRAVI · LA | PIDE · MOVE · PRIMVS · IN FVNDAMENTIS · POSVI ANNO · DOMINI · MDCXII · IEHOWA CVSTODIAT · INTRO | ITVM ET EXITVM TVVM EX HOC NVNC ET VSQVE · IN SECVLVM :

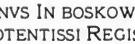

Nad římsovím položeny na volutových podstavcích (s reliefem ležících tuleňů — motiv ze znaku) úseky rovných říms štítových; mezi nimi tvoří nástavec tři desky s plastickými erby: střední z bílého mramoru nese znak v kartuši renaissančně lemované, s křídly pískovcovými po stranách, na nichž v reliefu tulipány; postranní desky z červeného mramoru se znaky pod polokruhovou arkádou, s nápisy: (levá) MZRZP (pravá) EZRZP. V levo od portálu malý, barokně upravený vchod do kaple.

Digitized by Google

Obr. 88. Dolní Studenec. Portál do zámku.

V patře osm čtyřbokých, sdružených oken, s ploše profilovanou podokenní římsou. Římsa okapní moderní.

Průčelí na jih obrácené má rustikovanou omítku; v přízemí pravoúhlá, barokní úpravy, s hrubými mřížemi, v patře šest sdružených a dvě jednoduchá okna renaissanční. Na východním konci vystupuje z průčelí přistavěné kněžiště zámecké kaple, polokruhem v půdorysu ukončené, s oválnými okny; na stěnách pilastry a kládí barokní.

Digitized by Google

Třetí průčelí, na západ obrácené, tvoří moderní stáje.

Do bývalého nádvoří vcházíme průjezdem hlavního portálu, 3·20 *m* šir., třemi kříži bez žeber sklenutým; hrany kleneb sploštěny, pod jich cípy probíhá úzká lisena. V průjezdě v levo portálek (do nynější oratoře) s ploše profilovaným opažením a římsou nadpražní. Do nádvorních arkád ukončen průjezd pískovcovým portálem: hladký, polokruhem sklenutý oblouk, s maskou na klenáku, spočívá na hranolových pilířích s bosážovanou římsou; v cviklech tesané plastické znaky.

Obr. 89. Dolní Studenec. Arkády v nádvoří zámku.

Křídlo východní (obr. 89.) otevřeno do nádvoří arkádou (obr. 90.) o čtyřech polokruhových obloucích, 4·45 *m* vys., 3·70 *m* šir., sklenutých na čtyřboké pilíře; archivolty oblouků hladké, pilíře mají krychlovou patku, dřík hranolový s ubranými rohy, hlavice římsovité, s plochými reliefy ve vlysu: kartušovité výplně, listové rozviliny liliovité a vavřínové tvary, rosetty, dva lvi po stranách štítku a j. (obr. 91.). Ochoz, 2·80 *m* široký, sklenut křížově bez žeber; sem vede (z nynější oratoře) okno obdélné a portálek (obr. 92.), lemované ploše profilovanou chambranou renaissanční. Patro nad ochozem má loggii, otevřenou do nádvoří osmi polokruhovými oblouky, 2·45 *m* vys. a 1·70 *m* šir., nesenými čtyřbokými pilíři na hranolových stylobatech, v jichž výplních (1 × 0·38 *m*) reliefy: maska s korunou, končící akanthovým lupenem; šestidílná rosetta

Digitized by Google

a po stranách čtyři liliovité květy; vása s kyticí; kbelec s tulipánem; poprsí korunovaného muže a kartuš; květináč s keříkem růžovým atd. (Obr. 91.) Dříky pilířů hladké, hlavice ploše profilovány. Strop loggie plochý. Ochoz a loggii dělí kordonová římsa z pískovce tesaná, s plochým žlábkem.

Nádvorní strana k ř í d l a j i ž n í h o utrpěla požárem *) nebo přestavěna částečně již v období barokním, v r. 1852—3 pak zazděny

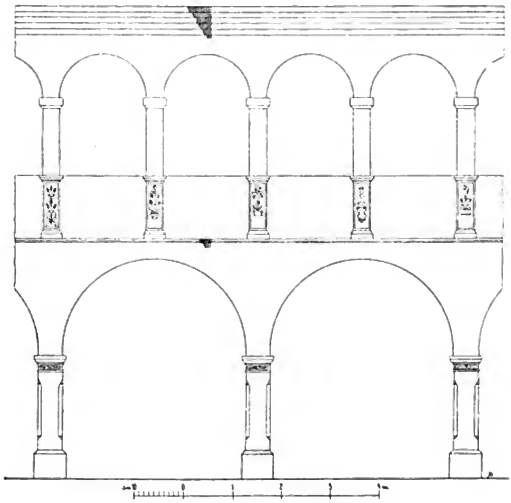

Obr. 90. Dolní Studenec. Schema arkád v zániku.

arkády ochozu i loggie až na malé, okenní otvory. Ochoz sklenut valeně, loggie má plochý strop.

Kde přiléhala k oběma zachovaným křídlům dvě ostatní k ř í d l a, vystavěny závěrné hladké zdi, s moderními okny.

Uvnitř zachovala původní svou podobu z počátku XVII. století jen nynější o r a t o ř, přepažený (v novější době) sál v přízemí východního křídla. Jest sklenut valeně s lunettami; hrany klenby pokryty pásky ze štuku a tvoří geometrický obrazec, v plochách pětcípé rosetty ve věnci

*) Při nedávné opravě nalezeny ve zdivu části pískovcového pilastru z loggie a uloženy v museu Včely Čáslavské. Jsou to obdélné výplně s reliefem orla a lví maskou.

Digitized by Google

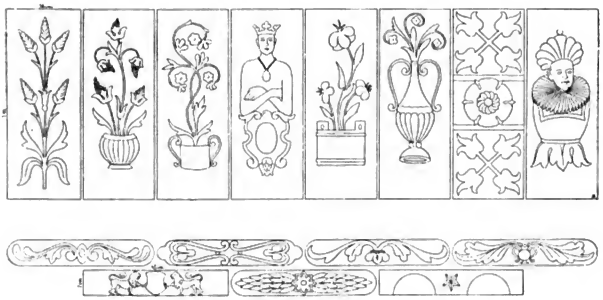

Obr. 91. Dolní Studenec. Zámek. Schema reliefů ve výplních pilířů v logii a ochozu.

z perlovce. Vedle toho v několika síních klenby hladce křížem. Ostatek (schodiště, pokoje v patře) sklenut buď barokně valeně, nebo pokryt plochým stropem na rákos.

V přízemí východního křídla barokní kaple sv. Michala arch. (farou do Hor. Studence) z r. 1669, upravená v původní stavbě spojením asi dvou síní a znovu sklenutá. Kněžiště, 6 *m* dl., 5 *m* šir., vysunuto polokruhem z líce stavby, osvětleno třemi okny polokruhovými a sklenuto konchou a plackou pásy rozdělenými. Klenba nesena pilastry s kanellovanými dříky a jonisující hlavicí (na ní hlavička anděla a laurová guirlanda), na plochách klenby štukové rámy s božím okem a monogrammem IHS. Po stranách vyhloubeny v síle zdi absidovité oratoře s oválnými okny.

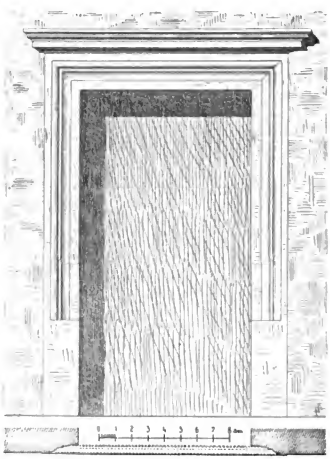

Obr. 92. Dolní Studenec. Zámek. Portálek v ochozu.

Oblouk triumfální hladký, polokruhový; v náběhu římsa, na vnitřní straně pískovcové polosloupy s attickou patkou, oblým dříkem, nahoru se úžícím a hlavicemi jonisujícími: (pravá) andílčí hlava mezi pštrosími péry, ovocná guirlanda, voluty

Digitized by Google

posázeny penízky, na středu rosetta, (levá) hlava s vějířovitou pokrývkou, ostatně stejná.

Loď obdélná, 13·80 *m* dl. a 8·80 *m* šir., sklenuta valeně s lunettami, jichž cípy spočívají na přízedních pilastrech s římsovitou patkou i hlavicí. Dvě okna barokní formy. Stěny hladké; pod omítkou při opravě r. 1902 objevena barokní freska z konce XVII. století: výjevy ze života mučedlníků a postavy sv. otců a biskupů. Ponechány odkryté jen dvě postavy, ostatek znovu zabílen. Na západě střízlivá kruchta dřevěná na třech sloupech, neuměle řezaných.

Oltář, bezcenný rokokový výrobek, s novým obrazem; po stranách sochy anděla strážného a Tobiáše.

Postranní oltáře bez ceny umělecké; obrazy: Korunování P. Marie od *L. Kasala* z Polné z roku 1832 a Křest Páně od *J. Umlaufa* z r. 1896.

Kazatelna hrubá, z konce XVII. století, na soustruhované noze, s řezbami révy, mušlí a sloupky. Varhany bez ceny.

Před zámkem a kolem něho rozkládají se zahrady a hospodářský dvůr s budovami z XVIII. století, střízlivé úpravy.

Na nádvoří na dřevěné zvonici, tvarem zajímavé, visí zvon 0·54 *m* vysoký, 0·535 *m* v průměru měřící. Plášť hladký, na uchách hrubý pletenec, kolem koruny řádek gotickou majuskulí:

MARIA + +OREX+GLORIE+VENI+NOBIS ACUM PACE

Na věnci obloun. XIV.—XV. století.

Horní Studenec (Freudental).

Schaller l. c. VI. 125. — Sommer l. c. XI. 251. — A. Sedláček XII. 294 — Čechy XIII. 424. — Na faře pamětní knihy od r. 1750 a 1848. (Matrika Libická 1669—94, zdejší od r. 1723.)

KOSTEL SV. VÁCLAVA (farní) připomíná se již v XII. stol. v dekanátu Německobrodském.

Gotická budova jednolodní, bez věže, orientovaná, krytá šindelovou valbou se sanktusem, stojí uprostřed hřbitova, kolem něhož táhne se zeď s barokní branou (obr. 93.). Stěny hladké, kolem oken chambrany, na lodi v meziokní pilastry s římsovitou hlavicí. Na rozích kněžiště nízké opěráky, 0·66 *m* šir., bez ústupku, svrchu skosené a vyžlabenou římsou opatřené; kolem kněžiště obíhá sokl 1·30 *m* vys., sešikmený. V západním průčelí barokním v přízemí pravoúhlý portál, obložený bosáží, po stranách dvojice pilastrů nesoucích kládí pod okapní římsou; nad ní štít pilastry členěný, s nikou uprostřed, v níž postavena socha sv. Václava, nejvýše barokně prohnutý nástavec.

Digitized by Google

Vnitřek kněžiště, 8·50 dl., dl., 6 *m* šir., 6·25 *m* vys., zakončen třemi boky osmiúhelníka — strana závěru 2·45 *m* dl. — sklenut závěrem a křížovým polem; žebra hruškovitá, pískovcová, nesená ve výši 2·93 *m*

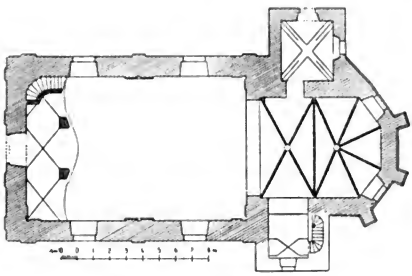

Obr. 93. Horní Studenec. Kostel sv. Václava. Půdorys.

od podlahy jehlanovitými konsolami (vyjmouc kouty u oblouku triumfálního), svorníky kulaté, v závěru s šesticípou hvězdou, v kříži s jetelovým pětilistem (obr. 94.). Dvě okna zbarokisována. Na severu vchod polokruhový do sakristie, 3·70 *m* dl. a 3·20 *m* šir., valeně sklenuté, na jihu oratoř valeně podklenutá, krytá plochým stropem, s prohnutou zděnou balustrádou na konsolkách.

Oblouk triumfální segmentový, v náběhu ořímsovaný.

Loď obdélná, 13·40 *m* dl., 8·70 *m* šir., stejně s knežištěm vysoká, s dvěma páry segmentem sklenutých oken, plochým stropem krytá; v koutech a v meziokní jonisující pilastry. Na západě kruchta nesená třemi oblouky, sklenutými na dva hranolové pilíře; poprsnice zděná, prohnutá, podkruchtí sklenuto hladce křížem.

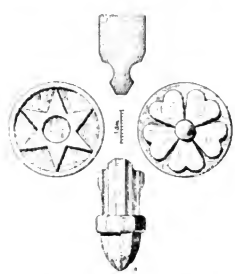

Obr. 94. Horní Studenec. Kostel sv Václava. Řez žebrem, svorníky a konsola.

Hlavní oltář s pískovcovou mensou, opravený r. 1823 od *Krištofa Russa*, s obrazem sv. Václava v empirovém rámci. Slušná práce.

Oltáře postranní stejné nástěnné plochy, rokokové, s nevkusnou polychromií; obrazy: Křest Ježíšův a Čtrnáct pomocníků kolem P. Marie, bez ceny umělecké.

Kazatelna — běžný rokokový výrobek s empirovými již motivy. Varhany s rokokovou řezbou, slušné v rozvrhu.

Digitized by Google

K ř t i t e l n i c e cínová, renaissanční, 0·775 *m* vys. (víko 0·48 *m* vys.). Zvonovitý, šestiboký kotel stojí na třech ptačích spárech, držících koule a ukončených maskami; podél hran tepané bordury, rozviliny a hlavy andílčí. Ve středu boků dva elipsovité kruhy. Víko původní, ploché, ke středu zvýšené, nad středem báň se soškou sv. Václava a andílčí hlavou; na ploše čtyři volutová držadla (tři napodobena) s andílčí karyatidou. Střed XVII. století (obr. 95.).

Obr. 95. Horní Studenec. Kostel sv. Václava. Křtitelnice.

K a l i c h s hrubě tepaným pláštíkem na kuppě (ovocný dekor), z poč. XIX. stol.

Šest cínových s v í c n ů, pěkně modellovaných, z poč. XVIII. stol. Věčná l a m p a empirová. Na hlavních dveřích gotický z á m e k.

O b r a z y: Ukřižovaný, slušné plátno z poč. XIX. stol.; Snímání lotra s kříže starší, přemalované.

Z v o n y visí ve zvonici ze dřeva sroubené, stojící na sever od kostela: 1. Výška 0·90 *m*, průměr 0·99 *m*. Ucha hladká, kolem koruny nápis mezi pásem rocaillů a cípatých ornamentů a révových festonů: ∽ ☙ A FVLGVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE ∽ Na plášti reliefy v oválovém věnci: sv. Václav, krucifix, Madonna, sv. Florián a Vít. Na věnci nápis: ☙ ME FVDIT IOANNES GEORGIVS SCHEICHEL CIVIS ZNOYMÆ A : D : 1781. a několik ležatých šalvějových lístků.

2. Výška 0·65 *m*, průměr 0·61 *m*. Ucha hladká, kolem koruny řada reliefů se opakujících: 1. Rytíř se modlí. 2. Pocestný odchází od hradu. 3. Otec vítá ztraceného syna. Pod tím řada visutých akanthů.

Na plášti nápis:

VT PIA CONVENIANT QVAE CHRI :
STI NOMINE GAVDENT
AGMINA CVM VOTIS EXHIBITVRA
PRECES.

Digitized by Google

HÆC IANVS KVSTOSS TINNI-
TIBVS APTA CVRAVIT.
ARTIFICIS FIERI TYMPANA RITE MANV.

Pod tím reliefy evangelistů. Na druhé straně:

Zwon tento geſt wdielan gednanim Wrozeneho
pana Yana Kuſtoſſe z Zůbrzyho a z Lyp-
kij a na Lypce = aby zwůkem hlaſu ge° wier-
nym Krzeſtianům ſchuze Cyrkewni k dwalc-
ni gmena pana Boha wſſemohůcyho apoſlaůcha-
ni Slowa ge° wznamoſt ſe wwozowali w Lypce
przy koſtele wyſtawenem pro pamatků Promie-
nieni pana Gezyſſe Krysta na hůrze Tabor.
Stalo ſe w Strzedů po te pamatce. leta 1583.

Pod tím dva okrouhlé medaillony: avers s poprsím Brykcího, revers s reliefem jeho znaku. Na věnci nápis: Slowůtný Brykcy z Cymperka Zwonarz na Nowem Mieſtie Prazſkem tento Zwon wdielal. Na druhé straně relief: Proměnění vína v Káni Galilejské.

3. Výška 0·59 *m*, průměr 0·615 *m*. Ucha hladká, u koruny řádek gotickou minuskulí:

AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINVS TECVM BENEDICTA TV MVLIERIBVS BENEDICTVS

Na dřevěné hlavě vyryto:

PAWEL RIS
MISTR *A* 1725.

4. Sanktusník nepřístupný.

Náhrobky: 1. Před hlavním vchodem v zemi zapuštěný, pískovcový, vyšlapaný; v hoření části byl nápis, v dolní dvojznak pod korunou. XVII. stol.

2. V dlažbě, pískovcový, s nápisem porušeným:

JANNA MARIA
ANNA URVAL . . . .
D . . . PRII F . . .
1793.

3. Pod oratoří kámen nad kryptou, s plastickým dvojznakem pod korunou, z bílého mramoru. Konec XVII. stol.

Ve vsi KŘIŽ pískovcový s letopočtem 1791.

Svinné.

KAPLIČKA na návsi. Vnitřní zařízení i zvonek nové.

Digitized by Google

Schönfeld (Šumfeld).

Sommer l. c. XI. 168. — Čechy XIII. 447. — Čásl. kraj. I. 129.

KOSTEL SV. MICHALA (filiální do Přibyslavě) náležel v XII. století k dekanátu Německobrodskému; r. 1350 byl ještě farním, filiálním stal se asi již v XV. století.

Gotická budova orientovaná, jednolodní, s věží na severu, z XIII.—XIV. století (obr. 96.).

Kněžiště, 6·20 *m* dl., 4·60 *m* šir., 5 *m* vys., zakončeno pravoúhle a sklenuto křížem; hladký, kulatý svorník; žebra po stranách vyžlabená, hmotná (obr. 96.), vybíhají hrotem v koutech ve výši 1·92 *m* od podlahy. V závěru okno hrotité, bez kružby a ostění, 1·70 *m* vys., 0·50 *m* šir., jižní okno skulaceno. Nad závěrovou stěnou vysoký zděný štít. Na severu přiléhá ke kněžišti čtyřboká trojpatrová věž; zdivo

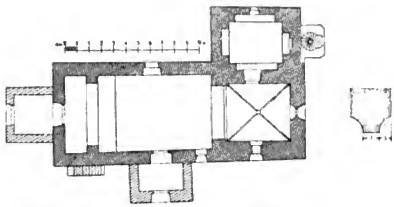

Obr. 96. Schönfeld. Kostel sv. Michala. Půdorys a řez žebrem.

ustupuje nad přízemím, kryt — šindelový stan. V přízemí sklenuta valeně goticky sakristie, do níž vchází se z kněžiště pravoúhlým vchodem bez ostění. V patrech úzké střílny, v třetím (zvonice) moderní široké prolomy.

Loď obdélná, 12·10 *m* dl., 5·80 *m* šir., krytá s kněžištěm společným, strmým sedlem, oddělena segmentovým obloukem triumfálním, 4·20 *m* šir. a 1·17 *m* silným ve zdivu. Má dva páry polokruhových oken a plochý strop. Před vchody předsíňky se střízlivými štíty, šindelem kryté. Západní lodní štít barokní formy, s nikou uprostřed. Na jižní straně dřevěné schodiště na kruchtu; kruchta moderní.

Hlavní oltář nový. Na postranním oltáři slušný barokní krucifix a sochy andělů. Kazatelna bez ceny. Varhany nové. Dva svícny cínové, barokní.

Na půdě zbytky barokního oltáře, bez ceny, sošky sv. Václava a Prokopa a obraz sv. Michala z konce XVIII. stol., na plátně.

Zvony: 1. Výška i průměr 0·71 *m*. Ucha s andílčími hlavami, u koruny pásy ornamentu — svrchní liliovitých motivů, spodní z révy —,

Digitized by Google

mezi nimi nápis: ☞ SWATY MICHALE ARCHANGELI ORODVG A BOGVG ZA NAS PRZELITI. Na plášti relief Kalvarie (pod křížem Marie, Magdalena a Jan, nad nimi měsíc v úplňku a poslední čtvrti) a nápis: ☞ GOSS MICH CHRISTIAN IOACHIM IN IGLAV 1717. Na druhé straně relief sv. Jiří.

2. Výška 0·57 *m*, průměr 0.56 *m*. Na uchách pletenec, u koruny řádek gotickou minuskulí: *)

Na plášti relief sv. Vojtěcha a Jana s velkým kalichem v ruce. Stol. XV. konec.

3. Výška 0·28 *m*, průměr 0·295 *m*. U koruny nápis: ☞ CHRISTIAN IOACHIM IN IGLAV. Pod tím pásek révového ornamentu. Na plášti nápis:

☞ DAL TOB : IOS : KVBICZEK
FRAN : STAR : BOLES FARARZ
PRZIBIS : S OBCZY SSVMFELDSKE.

Na druhé straně relief: anděl vede Tobiáše. Počátek XVIII. století.

Český Schützendorf

(VILLA SAGITARII, NA HORÁCH).

A. Sedláček l. c. XII. 171. — A. Sommer l. c. XI. 166. — Čechy XIII. 450.

KOSTEL SV. KATEŘINY (filiální do Pohledu) byl připomínán již r. 1350 jako farní.

Střízlivá budova s úpravou z 2. polovice XVII. století. Kněžiště, 7·10 *m* dl., 6·10 *m* šir., se skosenými rohy, s přistavěnou čtvercovou sakristií na východě, lodí 11·40 *m* dl., 8·65 *m* šir., obloukem triumfální 4.60 *m* široký, segmentový, hladký. V západním průčelí věž na čtvercovém půdorysu, s dvěma okénky. Stěny hladké, okna svrchu polokruhová, stropy ploché (jen sakristie klenuta plackou), kryt plechový, na věži nízké dřevěné podsebití a šindelový stan s cibulí. V přízemí věže vede do lodi vchod, hrotitý, 2 *m* vys., 1.18 *m* šir., s ostěním na hraně skoseným; na dveřích namalována černou barvou brána sloupová, v ní v sluncových terčích monogrammy: IHS MRA CATHA RINA, ovocný ornament a nápis na podélné tabulce:

Dieſe thür ſambt dem angehefften
newen geſchloß hatt der Ehrbare Martin

*) erpme (= per me).

Digitized by Google

Rab Glaſser zuforderſten Gott dan auch der heiligen Katharina zu ehren vnd ſeiner gedechtnüſ machen laſsen Anno 1652.

Kruchta dřevěná na řezaných sloupech, s deštěním na poprsnici, kdysi malovaným.

Hlavní oltář má dosti slušný obraz sv. Kateřiny z pol. XVIII. století v řezaném rámu z akanthů a stuhy; svrchu nepoměrně velká koruna.

Postranní oltáře: 1. S obrazem Krista trním korunovaného, na dřevě, v barokním rámu, z XVIII. stol., bez ceny. 2. Z konce XVII. stol., sloupové architektury renaissanční, malované a vyřezávané dosti hrubě. Obraz odstraněn a celá architektura zakryta barokním obrazem na plátně: Sv. Anna s Marií, na němž dole napsáno:

Sub Ven : Do : Parrocho Joanne Sax.
Et Domino Directore
Carolo Sedla
ček.

Kazatelna na vrtulovém sloupku, révou ovinutém, s obrazy sv. evangelistů na poprsnici. Na stříšce sign. (malíře?): HR 1698. Prostá domácí práce.

Na zábradlí, z prken řezaném, černou barvou (částečně již vytřelý) podobný nápis jako na dveřích s letopočtem 1661.

Sv. Václav a Pietà, obrazy na plátně z počátku XVIII. stol.

Sošky: P. Marie, 0·565 *m* vys. a sv. Kateřiny, 0·78 *m* vys., z lípového dřeva řezané, nepolychromované, ze XVI. století.

Zvony: 1. Výška 0·47 *m*, průměr 0·465 *m*. Ucha hladká, u koruny pásek enigmatické legendy minuskulí:

Plášť hladký. XV. stol.

2. Slit od *Jos. Hilzera* v Jihlavě r. 1851.

Štěpánov.

A. Sedláček XII. 295. — Sommer XI. 254. — Čechy XIII. 427.

ZÁMEK stojí na místě starší tvrze (založené v XVI. století, jež 1626 vyhořela a znovu přestavěna); vystavěn byl v druhé polovici XVIII. století.

Jest to jednopatrová budova, v části do zahrady obrácené se souterrainem, taškami krytá a věžičkou plechovou ozdobená, zajímavého půdorysu: dvě podélná křídla, 26·60 *m* dlouhá, sbíhají se v pravém

Digitized by Google

úhlu; roh vnější vybíhá ostře, kout vnitřní vyplněn segmentem v půdorysu prohnutým přístavkem, obsahujícím rozsáhlé chodby (obr. 97.). Rohy skulaceny, úprava stěn většinou moderní.

Vnitřek zařízen moderně, nábytek původní odvezen. V kapli P. Marie (farou do Libice) na barokním podstavci socha sv. Anny a dvou světic. Obraz P. Marie odnesen do kostela Libického (viz str. 53.).

Ve vížce zvonek: Výška 0·23 *m*, průměr 0·285 *m*. Kolem koruny nápis: ET VERBVM CARO FACTVM EST 1726. Pod tím pás barokních rozvilin, srdcovitých tvarů a ovocných festonů. Na věnci: A FVL-

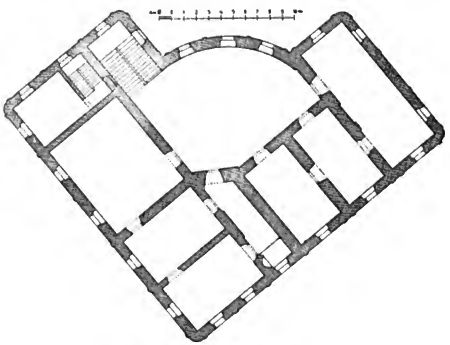

Obr. 97. Štěpánov. Půdorys zámku.

GVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE IESV CHRISTE. Na dřevěné hlavě vyryto: B S
1777.

Dva cymbály nové, s nápisem: H. GRUSON BUCKAU.

V zahradě moderní skleníky, kiosk a besídky. Na terasu ke sklenníkům vedou železné dvéře z polovice XVIII. stol., 2·60 *m* vys., celek 1·53 *m* šir., nástavec 0·70 *m* vys. (obr. 98.). Křídla dveřní souhlasně rozdělena na dvě pole velká a tři je dělící a ukončující pole menší; svrchní úzké pole ozdobeno tepanou mušlí a závity, ve středním páskové ozdoby a závity kolem mužské karyatidy, spodní s volutami a lístky; velká pole dělena v ose tyčí na dvě souhlasně řešené části s tepanými volutami, ornamenty z pásků, listů a andílčích poprsí. Zámek obdélný (na pravém křídle) s vytepávaným a prolamovaným plášťikem, přiražnice profilovaná, s mužskou maskou na středu, závěsy na koncích vytepány v listy. Nástavec nad celou šířkou dveří utvořen z volut a zavitů s vytepanými listy a vyvrcholen ženským poprsím na mušli pod lambrekinem, nad nímž na tyči mužská maska.

Digitized by Google

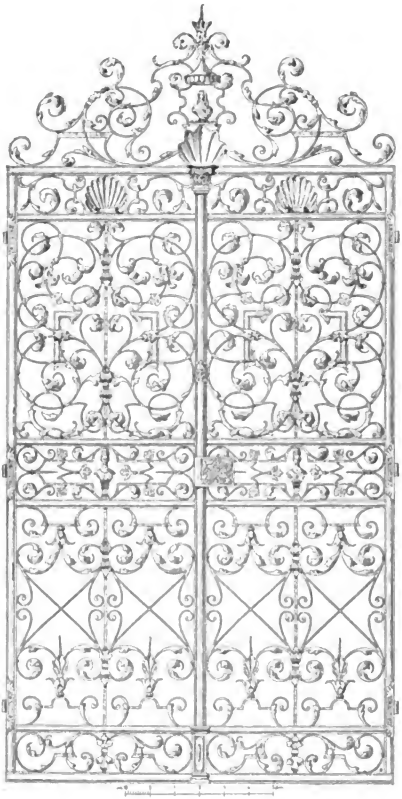

Obr. 98. Štěpánov. Zámek. Dveře na terasu.

Digitized by Google

U zámku PIVOVAR (nyní obydlí úřednické) z r. 1744.

KAPLIČKA u silnice, z XVIII. stol., prejzy krytá, se čtyřmi ořímsovanými výklenky, v nich bezcenné sošky.

Pískovcový KŘÍŽ, 0·60 *m* vys. (torso), s rameny trojlistem ukončenými, s nápisem:

W TOMTO MISTIE · NESS :
TIASNIM : PADEM · GEST :
ZASIPAN : IAN · BAGROW :
SKI. Z XVIII. stol.

Úhrov (Ouhrov).

J. Schaller VI. 116. — Čechy XIII. 433.

ZÁMEK je úměrná stavba malých rozměrů z 1. polovice XVIII. století (obr. 99 a 100.). Obrácen jest průčelím do rozsáhlého dvora, obehna-

Obr. 99. Úhrov. Průčelí zámku.

Digitized by Google

ného hospodářskými budovami a zdí, prolomenou třemi branami, slohově pilastry a nástavci vyzdobenými. Za zámkem rozkládá se zahrada, k branám vedou široká lipová stromořadí.

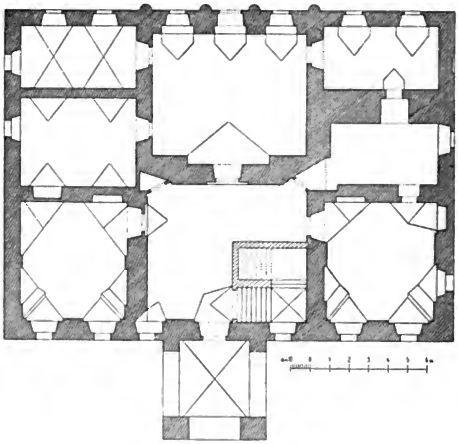

Obr. 100. Úhrov. Půdorys zámku.

V průčelí zámecké budovy, jednopatrovém, o šesti osách, postavena ve středu dvojpatrová věž s kaplí, na čtyřbokém základě, krytá cibulí s lucernou; přízemí věže otevřeno jsouc na tři strany oblouky polokruhovými a sklenuto hladce křížem tvoří portikus; pásy oblouků zdobeny vykrojovanými výplněmi, na rozích bosáž. Nad přízemím zdivo ustupuje a nároží olemována pilastry, oběma patry vystupujícími, jež nesou okapní římsu nad středy stran polokruhem vypjatou.

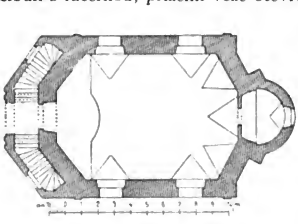

Obr. 101. Úhrov. Kaple sv. Antonína. Půdorys.

Průčelí samo střízlivé, hladkých stěn, kolem oken ploché rámy; prostě orámovaný vchod v přízemí věže. Postranní façady hladké. Zahradní průčelí členěno tříosým risalitem; mezi okny nástěnné polosloupy s vrubovanými hlavicemi nesou římsu a nízký, trojboký štítek; stěny hladké. Šindelová mansarda.

Digitized by Google

Na levo přiléhají k zámečku dvě obdélné jednopatrové budovy, ustupující za sebou z líce hlavního průčelí: kratší má nároží skulacena, stěny ozdobeny pilastry a prolomeny dvěma okny, v přízemí průjezd

Obr. 102. Úhrov. Kaple sv. Antonína. Pohled na záp. průčelí.

do zahrady vedoucí, sklenutý hladce křížem; delší, ještě prostší, slouží za obydlí služebnictva.

Vnitřek zámku sklenut valeně v přízemí a schodišti. Zařízení moderní.

Oběma patry věže vystupuje zámecká kaple sv. Kříže, zachovaná mimo některé pozdější opravy v původním stavu. Sklenuta jest křížově bez žeber, s výseči, ve třech stěnách polokruhová okna nad sebou.

Digitized by Google

Mezi okny a v koutech pilastry, s úseky bohatého kládí a na vysokých soklech, nesou pásy klenbové. Na dveřích původní závěsy, zámek nový.

Oltář, nepolychromovaná barokní architektura, tvaru tabernaklu, z polovice XVIII. století, tvořena soustavou pilastrů na vysokých piedestalech, řezbou ozdobených, nesoucích kládí, podporované konsolami s ozdobou akanthů a mušlí; mezi pilastry výklenek se sousoším Kalvarie, zadní plocha přepásána na příč kladenými lištnami; nad kládím nad obloukem socha Boha Otce a hlavy andílčí. Mensa ozdobena reliefem trpícího Joba v kartuši, na dvířkách tabernaklu sv. Joachym a Anna s Marií, nad tabernaklem kříž, u jehož paty klečí Maří Magdalena.

Obrazy: Kristus nese kříž, malba XVIII. stol. na dubovém prkně (0·95 × 0·76 *m*), přemalovaná; připisována jest *P. Brandlovi* bez důkazů. Sv. Alois, na plátně, z konce XVIII. stol. Madonna a Král klaní se Ježíši, oba z XVIII. stol.

Dyhovaná skříňka barokní, porušená. Dva reliquiáře v akanthových rámech, čtyři jiné zasklené. XVIII. stol. Čtyři barokní svícny cínové.

Ve vížce věžní zvonek. Ucha hladká, u koruny nápis: ☛ GOSS MICH IGNATIVS DRACK IN K : G 1790. Pod tím ovocné guirlandy. Na plášti relief krucifixu a sv. Barbory. Hrubá práce.

Na pravo od hlavní budovy vystavěn letohrádek přízemní, vyzdobený po vkusu polovice XIX. století, ale vystavěný asi koncem století XVIII. Střecha mansardová, klenby plackovité a ploché stropy. V průčelí do dvora terasa.

Stojací hodiny signované: *Petter Sockh regin London.* XIX. století počátek. Portrait dámy na plátně, z konce XVIII. stol.

KAPLE SV. ANTONÍNA k západu od zámečku, orientovaná, barokní budova (farou do Vilímova) z polovice XVIII. stol. V půdorysu (obr. 101.) tvoří obdélník se skosenými rohy, k němuž přistupuje na východě polokruhová sakristie. Východní průčelí opřeno na stranách opěráky, k západnímu přistavěno dvojkřídlé schodiště, pultovou střechou kryté (obr. 102.). Stěny hladké, kolem oken chambrany z pískovce, valba tašková s plechovou vížkou nad středem. Nad oknem na západě z pískovce tesaný znak v barokní kartuši.

Vnitřek obdélný, s vyplněnými kouty, sklenut valeně s výsečí, jichž cípy neseny úseky kolem obíhající římsy. Čtyři okna, páté kruchtou zkrácené, mají barokně vykrojované vrcholy. Sakristie sklenuta valeně. Kruchta dřevěná s vyhnutou balustrádou.

Oltář (obr. 103.) má mensu z umělého mramoru, tabernakl typicky barokní, po stranách reliquiáře s řezanými rámci a sošky andělů; vzadu na stěně anděly nesený obraz: Sv. Antonín, v nádherně vypraveném rámu, pod ním v kartuši: ORA PRO NOBIS, v nástavci monogrammy MARIA a IHP.

Digitized by Google

Na postranních oltářích v rokokových rámech obrazy: Čeští patroni a Čtrnácte sv. pomocníků, v nástavcích erby rodiny Dobřenských.

Obrazy: Jan Nepomucký, bez ceny, z poč. XIX. stol., Zabití sv. Václava, sv. Maří Magdalena potkává Krista a sv. Barbora, z XVIII. st.

Sochy barokní, ze dřeva řezané, slušné, 0·65 *m* vys.: sv. Václav, Antonín a sv. Anna. Varhany s prostou řezbou barokní.

Obr. 103. Úhrov. Kaple sv. Antonína. Pohled do kněžiště.

Věčná lampa ze dřeva řezaná, motivy mřížkové a rocaillové a korunované znaky. Rokoko.

Monstrance, 0·57 *m* vys., mosazná, zlacená a stříbřená, z polovice XVIII. stol. Noha čtyřsegmentová s vytepávaným dekorem stuhovým a akanthovým a nasazenými nepravými drahokamy, nodus hladký, nad ním soška P. Marie v paprscích, kolem lunuly dva rámečky, větší z listů akanthových, proplétaných révou a klasy.

Z kalichu původní jen kuppa, 0·09 *m* v průměru měřící, s tepaným pláštíkem (růže, réva a klasy v rocaillových kartuších).

Digitized by Google

Ve vížce zvonky: 1. Výška 0·37 *m*, průměr 0·375 *m*. Ucha žlábkována, kolem koruny pás z rocaillů, na plášti relief sv. Jana Křtitele, na věnci nápis: ANNA KÜHNER · 1807.

2. Výška i průměr 0·30 *m*. Ucha hladká, kolem koruny reliefy květin, na plášti relief sv. Antonína, Václava a Jana Nepom., na věnci nápis: I : LISSIACK 1771.

SÝPKA za dvorem téže podoby a výzdoby jako v Nejepíně (viz str. 69.).

SOCHY: 1. Jana Nepom., na hrázi za zámkem, na třídílném podstavci, na němž vytesán erb Dobřenských a ovocné festony. Pískovec. Na zadní straně podstavce nápis:

SANCTO IOANNI NEPOMVCENO
PIETAS VERA.
OBTVLIT DOBRZENSKIANA

ANNO 1770 DIE 18 OCTOBRIS.

2. Sv. Antonína, u zámku v poli, na zděném podstavci, z pískovce, bezcenný barokní výrobek.

3. Jana Nepom., ve vsi, na zděném hranolu s erbem, z XVIII. stol. Bez ceny umělecké.

Nová Ves (Chotěbořská, Neuesdorf).

Schaller l. c. VI. 120. — Sommer l. c. XI. 266. — Čechy XIII. 432. — Na faře: Liber memorabilium od r. 1815. Gedenkbuch od r. 1836. (Matriky od r. 1819.)

KOSTEL JANA NEPOMUCKÉHO (farní) vystavěn roku 1819. Věž k němu přistavěna r. 1868 od mistra *Jana Rothause*. Před tím tři zvonky byly v sanktusové vížce, nad středem vztýčené.

Bezslohová budova orientovaná, s věží, zajímavého půdorysu (obr. 104.) podoby kříže s vyplněnými kouty ramen. K budově přistupují nižší přístavky: sakristie s předsíní a oratoře mezi rameny, takže celek tvoří osmiúhelník. Kryt šindelový. Stěny hladké, kolem oken chambrany, na přístavcích u západního vchodu toskánské polosloupy nástěnné. Věž čtyřboká, užší, moderně gotická, s opěráky v rozích, krytá plechovým stanem. V přízemí věže plackou sklenutá předsíň před západním vchodem.

Vnitřek tvoří centrální, osmibokou loď, krytou prkenným stropem (osmiboký komolý jehlan), v průměru 13·60 *m* měřící, osvětlenou ve čtyřech nárožích okny tvaru čočkovitého. K lodi na jihu a severu přiléhají v příčných ramenech valeně sklenuté výklenky, do nichž vstaveny balkonovité empory, s plnou balustrádou, segmentem vypjatou,

Digitized by Google

nesené páry toskánských sloupů; empory osvětleny polokruhem sklenutými okny. V koncích podélných ramen vystavěna na západě kruchta souhlasně s emporami a na východě sklenuto kněžiště, 5·8 *m* dl. a 6·90 *m* šir., o dvou polích: přední sklenuto valeně s lunettami nad dvěma okny, druhé, bez oken, se zakulacenými kouty, pokryto poloplackami, pásy dělenými; pásy neseny jsou osmi pilastry s římsovitými hlavicemi. Z kněžiště vedou vchody po obou stranách na oratoře (schody k nim v síle zdiva a v přístavcích), do sakristie a na kazatelnu, vše těsné a nepravidelné prostory.

Hlavní oltář nový. V skosených rozích lodi výklenky, pilastry orámované; v nich: oltář P. Marie (kolem nového obrazu barokní,

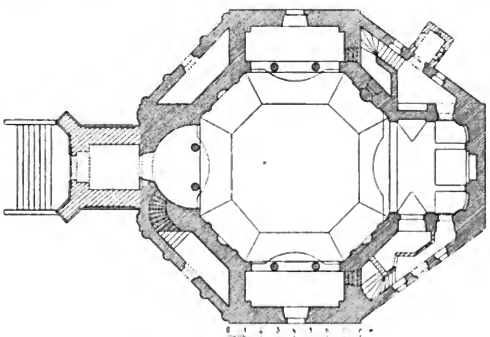

Obr. 104. Nová Ves. Kostel Jana Nep. Půdorys.

akanthový rám), kazatelna zděná se čtvrtkruhovou poprsnicí na polosloupu, nevkusná, nová soška, otvor s reliquiářem, orámovaný pilastry a před ním zděná mensa, zpovědnice. Křížová cesta, bez ceny. Varhany současné, bez ceny.

Rokokový kalich a pacifikál, běžná díla hrubé práce.

Zvony: 1. a 2. Ulil *Jos. Hilzer* z Jihlavy r. 1867.

3. Výška 0·30 *m*, průměr 0·315 *m*. Ucha hladká, u koruny andílčí okřídlené hlavy, na plášti reliefy sv. Floriána a Jana Nepom. Na věnci nápis: ☞ L. LISSIACK 1772.

4. Výška 0·21 *m*, průměr 0·25 *m*. Kolem koruny rocaillový ornament, na plášti relief sv. Jana a Bonifáce (?), kolem věnce nápis: ☞ I : G : K : 1767. *(Johann Georg Kühner.)*

ZÁMEK, moderní budova, postavená 1879—80. Roku 1882 zbourán starý zámek a okna a dvéře prodány do Běstviny.

Digitized by Google

SEZNAM MÍST.

Běstvina 1.
Bezděkov 11.
Bohunkov 11.
Borek 11.
Borová 12.
Čachotín 16.
Dobkov 17.
Heřmaň 18.
Hoješín 20.
Hradiště 24.
Hranice 24.
Húrka 24.
Chotěboř 24.
Chuchel 43.
Jeníkov 43.
Jilem 44.
Jitkov 44.
Klokočov 44.
Kroměšín 44.
Krucemburk 44.
Libice 51.
Malá Losenice 57.
Velká Losenice 57.
Maleč 62.
Vojnův Městec 65.
Modletín 67.
Nejepín 69.
Předboř 69.
Pravnov viz St. Ransko.
Přibram Uhelná 69.
Přibyslav 72.
Staré Ransko 82.
Ronov 82.
Rostejné 83.
Rozsochatec 83.
Rušinov 84.
Dolní Sázava 84.
Skuhrovec 84.
Slavětín 84.
Slavíkov 84.
Sobinov 85.
Horní Sokolovec 85.
Sopoty 85.
Střítež 87.
Stržanov 87.
Dolní Studenec 87.
Horní Studenec 94.
Svinné 97.
Schönfeld 98.
Český Schützendorf 99.
Štěpánov 100.
Úhrov 103.
Nová Ves 108.

Digitized by Google

SEZNAM UMĚLCŮ A ŘEMESLNÍKŮ.*)

Adam Konvář z Mezeříčí, zvonař (1531 až 1568) 49.
A. R. viz R. A.
Bellmann Karel z Prahy, zvonař (dílna 1816—55) 56.
Bellmanna Karla dcera Anna z Prahy, zvonařská dílna (dílna 1869—1876) 8.
Benoni (Penoni) Josef z Chrudimě, zlatník (1775—78) 23, 87.
Berthoud A. z Paříže, hodinář 42.
Brandl Petr, malíř z K. Hory (1668 až 1735) 106.
Brykci viz z Cimperka.
Z Cimperka Brykci z Nov. Města Pražs., zvonař (1583) 97.
Diepold Antonín z Prahy, zvonař (1892) 17.
Diepold J. z Prahy, zvonař 57.
Dietrich Zachariáš ze Star. Města Pražs., zvonař (1759) 56.
Drack Ignác z Hradce Králové, zvonař (1790) 106.
E. R. viz R. E.
Gleixner Lukáš z Jihlavy, zvonař (1622) 61.
Gruson H. z Buckau (?), zvonař 101.
Henckelmann Jan Adam z Mikulova, zvonař (1771) 79, 80.
Heuberger, zlatník (1827) 77.
Hewer Jan, zvonař (1669) 19.
Hiller Fr. ze St. Brna, zvonař (1841), 67.
Hillera Ad. vdova a syn z Brna, zvonařská dílna (1891—1901) 15, 19.
Hilzer Jos. z Jihlavy, zvonař (1836—82) 15, 17, 31, 87, 100, 109.
Hornik Václav Ondřej z Roudnice, řezbář (1708) 64.
Hrdlička Václav, malíř (1746) 5.
J. R. viz R. J.
Javůrek Josef, malíř 68.
Jiří z Něm. Brodu, konvář 99.
Joachim Kristián z Jihlavy, zvonař (1706 až 1717) 61, 99.
Kasal Leopold z Polné, malíř (1832) 94.
Kühner Jan Jiří z Prahy, zvonař (1767 až 1773) 80, 109.
Kühnerová Anna z Prahy, dílna zvonařská (1807) 108.
Lissiak (Lišák) Jan z Nov. Města Pražsk., zvonař (1771—72) 108, 109.
Pelikán Václav z Vojnova Městce, kamenník (1835) 67.
Pricquey Jan (z Ml. Boleslavě?), zvonař (1729) 56.
Ptáček Jakub z K. Hory, zvonař (1535) 19.
Ptáček Ondřej z K. Hory, zvonař (1524) 30.
R. A., konvář (1706) 77.
R. E. z Prahy, konvář 42.
R. J., zlatník (1803) 55.
R. R. z Prahy, zlatník (1711) 55.
Ris Pavel, tesař (1725) 97.
Rothaus Jan, mistr zednický (1868) 108.
Russ Kryštof, řezbář (1823) 95.
Sockh Petter z Londýna, hodinář 105.
Stecher Karel z Brna, zvonař (1829) 62.
Scheichel Jan Jiří ze Znojma, zvonař (1781) 96.
Schmoranz Fr., stavitel ze Slatiňan (1894 až 1895) 26.
Schönfeld Antonín z Prahy, zvonař (1723) 8.
Umlauf J. z Prahy, malíř (1896) 94.
Waněk Fr. z Jihlavy, zvonař (1804) 6.
Volf Jan ze Zásmuk, malíř (1652), 86.
Hrab. z Wrtby továrna keramická v Týnici na Sázavě 43.
Z. J., zlatník (1768) 39.

*) V závorce uvedeny letopočty, jež se při jednotlivých jménech v knize vyskytují, po případě rok narození nebo úmrtí.

Digitized by Google

Digitized by Google

TOPOGRAPHIE

DER

HISTORISCHEN UND KUNST-DENKMALE

IM KÖNIGREICHE BÖHMEN

VON DER

URZEIT BIS ZUM ANFANGE DES XIX. JAHRHUNDERTES.

HERAUSGEGEBEN VON DER

ARCHAEOLOGISCHEN COMMISSION
BEI DER BÖHMISCHEN KAISER FRANZ JOSEF-AKADEMIE
FÜR WISSENSCHAFTEN, LITTERATUR UND KUNST

ÜBER ANREGUNG IHRES PRÄSIDENTEN

† JOSEF HLÁVKA.

XXIV.

DER POLITISCHE BEZIRK BÖHMISCH-BROD.

VERFASST VON

DR. ANTON PODLAHA.

PRAG 1909.

VERLAG DER ARCHAEOLOGISCHEN COMMISSION BEI DER BÖHMISCHEN
KAISER FRANZ JOSEF-AKADEMIE FÜR WISSENSCHAFTEN, LITTERATUR UND KUNST.

IN KOMMISSION (FÜR ALLE LÄNDER AUSSERHALB BÖHMENS) BEI
KARL W. HIERSEMANN, LEIPZIG, KÖNIGSTRASSE 3.

Digitized by Google

TOPOGRAPHIE

DER

HISTORISCHEN UND KUNST-DENKMALE.

DER POLITISCHE BEZIRK

BÖHMISCH-BROD.

VERFASST VON

DR. ANTON PODLAHA.

MIT 2 TAFELN UND 351 TEXTABBILDUNGEN.

PRAG 1909.

VERLAG DER ARCHAEOLOGISCHEN COMMISSION BEI DER BÖHMISCHEN
KAISER FRANZ JOSEF-AKADEMIE FÜR WISSENSCHAFTEN, LITTERATUR UND KUNST.

Digitized by Google

DRUCK VON ALOIS WIESNER IN PRAG,
BUCHDRUCKEREI DER BÖHMISCHEN KAISER FRANZ JOSEF AKADEMIE
FÜR WISSENSCHAFTEN, LITTERATUR UND KUNST.

Digitized by Google

VORREDE.

Im politischen Bezirke Böhmisch-Brod fand ich wider Erwarten so viele Denkmäler vor, daß die Kunsttopographie dieses Bezirkes den vorliegenden starken Band mit einer entsprechend großen Anzahl von Abbildungen erforderte.

Die Drucklegung dieses kostspieligen Bandes wurde wesentlich durch die Munifizenz *Seiner Durchlaucht des Fürsten Johann von Liechtenstein* ermöglicht, welcher zur Veröffentlichung der Kunsttopographien der Bezirke Böhmisch-Brod und Žižkov 5000 K widmete.

Bei der Zusammenstellung vorliegender Arbeit erfreute ich mich allseitiger bereitwilliger Unterstützung. In ganz besonderem Maße gilt dies vom Herrn *Josef Mišković*, Redakteur und Schriftsteller in Böhmisch-Brod; seine genaue Kenntnis der in dem Böhmisch-Broder Bezirke befindlichen Denkmale, sowie seine Archiv-Exzerpte haben zur Vervollständigung des Werkes bedeutend beigetragen.

Die Zeichnungen führte zum größten Teile Herr Prof. *Ant. Martinek* aus; die Zeichnung zur Taf. II. lieferte Herr Architekt *A. Masák*, die Zeichnungen Fig. 71 und 217 Herr Architekt *Emil Dufek*. Dem Herrn Ing. *W. Steinz* verdanke ich die von ihm im Jahre 1865 gezeichneten interessanten Ansichten von Hradešín und Škworetz.

Die photographischen Aufnahmen fertigte größtenteils Herr *Franz Pešina*, Photograph der Reproduktions-Anstalt „Unie" an; einige Aufnahmen lieferte Herr *A. Podlipný*, Photograph in Böhmisch-Brod. Mehrere gelungene Aufnahmen stellten mir Herr Lehrer *Al. Mašín* und *Jos. Tachecí* zur Verfügung. Die Fig. 101. 102 und 105 wurden nach Photographien der Firma *Eckert* hergestellt.

Herr Prof. Dr. *J. L. Píč* stellte auch diesmal bereitwilligst die Tafel der prähistorischen Funde zusammen.

Dem hochw. Herrn Domkapitular *Anton Grimmer* danke ich für sein Entgegenkommen bei der Durchsicht der Korrektur.

Prag, am 15. August 1909.

Dr. Anton Podlaha.

Digitized by Google

Aldašín siehe Údašín.

Bohumil.

Sedláček, Místop. sl. 277.

Südwestlich von Schwarz-Kosteletz unweit vom fürstlichen Meierhofe eine Burgstätte.

„Brázda Čertova" („Teufelsfurche").

Jos. Miškovský, „Naše Hlasy" 1903, 28 und 29; 1904, 10.

Von Chotoun geht ein schluchtartiger Graben aus, der sich über „Lipská" durch Bulanka, Krymlov, Moštice, Mělník gegen Černé Budy zieht, stellenweise als eine tiefe Schlucht, in anderen Teilen wieder bloß als ein mäßig eingesenkter Hohlweg. Der Plan der „Teufelsfurche", aufgenommen von H. Kuffner, in dem Bezirksmuseum in Böhmisch-Brod.

Böhmisch-Brod (Brod Český).

Jos. Miškovský in der Zeitschrift „Naše Hlasy" 1882 u. ff.; Sedláček, Mistop. slov. 67—68; „Památník Sokola českobrodského" 1887; V. Schulz, „Historické zápisy v nejstarší knize m. Brodu Českého z l. 1421—1496" (Sitzungsberichte der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften 1900).

In den Ziegeleien präh. Aschengruben. In der Nähe der Chouranicer Mühle Gruben mit graphitierten Scherben. Im Jahre 1883 wurde dem Landesmuseum aus einem Skelettgrab ein Armband aus der La-Tène-Zeit übergeben. Später wurden in der Ziegelei neuerdings Gräber entdeckt, in welchen Armbänder und Spangen gefunden wurden. Dr. Píč in „Pam arch" XV, 401, XVI., 339, XVII., 231; „Čechy předh." I., 202; „Čechy na úsvitě dějin" I., Abt. I., S. 161. — Aus der röm. Kaiserzeit wurde im Jahre 1884 beim Grundgraben an der Ecke des Stadtplatzes und der Bahnhofgasse

Digitized by Google

ein bronzener bügelförmiger Reitsporn mit einer langen sechseckigen Spitze gefunden; derselbe befindet sich in den Sammlungen des Landesmuseums. Im Besitze des H. Prof. J. Koula befindet sich eine silberne, sog. „wendische" Spange aus der Umgebung von Böhm.-Brod. „Pam. arch." XII., 555; Píč „Čechy na úsvitě dějin" II., 3. B., S. 306.

DEKANALKIRCHE ST. GOTTHARD. Gegründet vermutlich um die Mitte des XII. Jahrhunderts, umgebaut wahrscheinlich im XIV. Jahrhundert. Der damals entstandene Bau war dreischiffig mit

Fig. 1. Böhmisch-Brod. Die Dekanalkirche und der Glockenturm.

zwei Türmen in der Westfronte. Im Jahre 1402 findet sich eine Erwähnung vom St. Barbara-Altar „unterhalb des neuen Turmes"; es wurde daher erst damals der Bau des einen von den beiden erwähnten Türmen vollendet. Von dem gotischen Bau haben sich folgende Bestandteile erhalten: das Presbyterium, das Mauerwerk der Schiffe, die Pfeiler mit den spitzbogigen Arkaden, die das Mittelschiff von den Seitenschiffen trennen, ein Teil des Gewölbes im südlichen Schiffe, das Mauerwerk der ehemaligen Türme, und im nördlichen Schiffe überdies der gewölbte Raum im Erdgeschoß; außerdem unter dem Dache noch ein Teil des Ostgiebels des Mittelschiffes. Alles übrige wurde in den verschiedenen Perioden des XVII. und XVIII. Jahrhunderts teils umgebaut und zum Teile auch neu angebaut. Die beiden Fronttürme wurden 1765 bis zu der Höhe des Kirchengewölbes abgetragen; sodann wurde in den Jahren 1765—1772 die jetzige

Digitized by Google

Fronte mit dem niedrigen Turme in der Mitte erbaut und die ganze Kirche restauriert. Diese Arbeiten leitete der Baumeister *Josef Wirch**) aus Prag.

Das ganze Gebäude ist 37 *m* lang und 21·5 *m* breit. Die Fronte (Ansicht Fig. 1) ist barock, im Grundrisse geschweift (Grundriß Fig. 2.). Der mächtige Quadersockel trägt zu beiden Seiten des Einganges je eine glatte Säule, die ein Voluten-Kapitäl mit Lambrequinornament trägt. Ähnlich geziert sind auch die an den Ecken der Fronte stehenden Pilaster, welche mit den erwähnten Säulen das verkröpfte Gesims tragen. Darüber

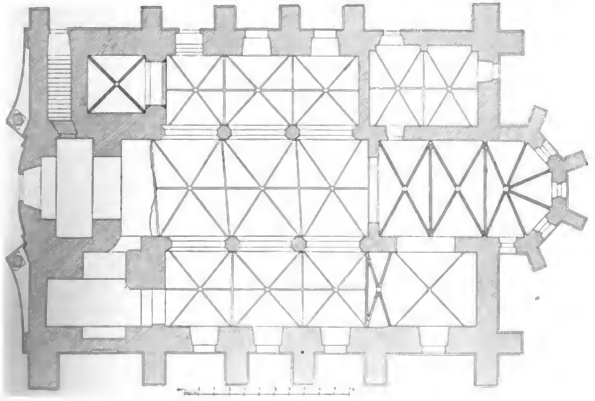

Fig. 2. Böhmisch-Brod. Grundriß der Dekanalkirche.

ruht zu beiden Seiten ein Attika-Mauerwerk mit geschweiftem, in Voluten auslaufendem Gesims. In der Mitte erhebt sich ein niedriger, auf Gurten ruhender Turm. Das Mauerwerk desselben ist an den Ecken durch Pilaster mit Voluten-Kapitälen belebt; das reich profilierte, das Mauerwerk krönende Gesims ist in der Mitte oberhalb der Uhr-Zifferblätter segmentförmig geschweift. Der Turm ist mit einem aus Ziegeln gemauerten pyramidenförmigen, unten ausgebauchten Helme gedeckt.

Der Chor umfaßt zwei Joche und Schluß in fünf Seiten des Achtecks (siehe Innenansicht der Kirche, Fig. 3). Die Rippen sind abgestumpft und haben an den schrägen Kanten halbkreisförmige Hohlkehlen. Die Rippen ruhen auf Runddiensten; in den Ecken bei dem Triumphbogen bloß auf Kon-

*) Laut Gedenkbuch der Dechantei. Es scheint jedoch, daß dieser „Josef" Wirch identisch ist mit dem „Johann" Wirch, der den Umbau der erzbischöflichen Residenz in Prag in den Jahren 1764—1765 geleitet hat. (Vergl. Dlabacž, Künstlerlexikon III., 384.)

Digitized by Google

solen. Die Kapitäle der Dienste sind polygonal mit verschiedenartig profilierten Deckplatten (siehe Fig. 4). Einige Dienste sind unten weggespitzt. Die Schlußsteine sind glatt. Unter den Sohlbänken der Presbyteriums-

Fig. 3. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche, Innenansicht.

fenster läutt ein mit Hohlkehle profiliertes Kaffsims an den Presbyteriumswänden hin. (Fig. 4.) Der Chorbogen ist spitz mit abgefasten Kanten.

Die Seitenschiffe waren ehemals ebenfalls polygonal geschlossen, worauf der in dem südlichen Schiffe befindlicher Überrest des gotischen

Digitized by Google

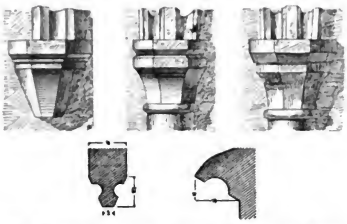

Fig. 4. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Die Kapitäle der Dienste im Presbyterium, Profil der Rippen und des Gesimses.

Schlußgewölbes deutlich hinweist. Die Rippen desselben sind birnförmig profiliert (Fig. 5.); der Schlußstein ist glatt. Später wurden die

Fig. 5. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Profil der Rippen im südlichen Seitenschiffe.

beiden Schiffe ostwärts verlängert, geradlinig abgeschlossen und mit einem neuen Gewölbe überdeckt. Dieses aus der Renaissance-Zeit stammende

Fig. 6. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Seitenschiff, Innenansicht.

Digitized by Google

Gewölbe ist an den Kanten mit rundstabförmigen Rippen verziert und ruht auf Gesims-Konsolen. (Fig. 6 u. 7.)

Im östlichen Teile des nördlichen Schiffes wurde die Sakristei untergebracht; der korrespondierende Teil des südlichen Schiffes steht in einem breiten Spitzbogen in das Presbyterium offen. Die Fenster der Seitenschiffe sind rundbogig gewölbt.

Fig. 7. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Nördl. Seitenschiff. Innenansicht.

Das Hauptschiff ist von den Nebenschiffen durch spitzbogige, auf niedrigen achtseitigen Pfeilern ruhende Arkaden getrennt. Die Achsen der gegenüber stehenden Pfeiler divergieren ein wenig, wodurch eine gewisse Unregelmäßigkeit des Grundrisses entsteht. Das Gewölbe des Hauptschiffes entstammt der Renaissance-Zeit; dasselbe hat dünne Zierrippen und ruht auf Renaissance-Konsolen, die mit Engelsköpfen geziert sind.

Das Mauerwerk der Seitenschiffe sowie des Presbyteriums wurde in die Höhe des Mauerwerkes des Mittelschiffes aufgebaut und das ganze Gebäude erhielt ein gemeinsames Dach. Oberhalb der Seitenschiffe wurden flachgedeckte, durch Vierpaßfenster erhellte Emporen errichtet (siehe Seitenansicht*) Fig. 8).

*) Auf dieser Ansicht sehen wir noch die in die Böschung des ehemaligen Friedhofes hineingebauten Kramladen, welche bis 1896 bestanden.

Digitized by Google

Am letzten, dem Musikchore zunächst stehenden Pfeiler des Süd-Schiffes befindet sich eine steinerne, in einer Höhe von 1·11 *m* über dem Fußboden angebrachte Konsole in der Form einer umgekehrten ab-

Fig. 8. Böhmisch-Brod, Dekanalkirche, Seitenansicht (in der Böschung Kramladen).

gestutzten Pyramide, die mit fünf Seiten aus dem Mauerwerk herausragt (siehe Fig. 9).

Im Erdgeschosse des ehemaligen Nord-Turmes befindet sich ein gotisch gewölbter Raum, der gegen das nördliche Seiten-

Fig. 9. Böhmisch-Brod, Konsole in dem südl. Schiffe der Dekanalkirche.

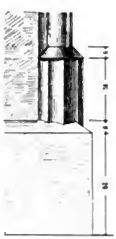

Fig. 10. Böhmisch-Brod, Der Fuß der Wulst in dem spitzbogigen Eingange des Turm-Raumes.

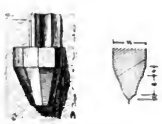

Fig. 11. Böhmisch-Brod, Konsole und Rippenprofil.

schiff im spitzen Bogen offen steht. An der abgeschrägten Außenseite dieses Bogens zieht sich eine Wulst, die unten an einem fünfseitigen, ausgekehlten Untersatz ruht (siehe Fig. 10). An der Innenseite finden wir an der abgeschrägten Kante unten bloß die prismatischen Untersätze,

Digitized by Google

ohne Wulst. Die Gewölberippen sind im Profil keilförmig und ruhen in den Ecken auf pyramidenförmigen, unten abgestutzten Konsolen (siehe Fig. 11). Im Schlußsteine ist ein glatter Wappenschild.

Fig. 12. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Sakramentshäuschen.

Fig. 13. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Taufbecken.

Der Hochaltar, barock, im Jahre 1781 vom Hofschnitzer *Ign. Platzer* verfertigt. Massiver, markant geschweifter Rahmen mit nüchterner Ornamentik. Im oberen Teile oberhalb des Bildes eine

Digitized by Google

Cartouche, darüber eine umstrahlte Taube. Das Bild aus dem Jahre 1857. Oberhalb der an den Seiten stehenden, hinter den Altar führenden Seitenportälchen barocke Statuen der hl. Petrus und Paulus.

An der Nordwand des Presbyteriums ein aus Stein gemeisseltes Sakramentshäuschen (vrgl. *J. Braniš* in der Zeitschrift „Zprávy architektů a inž. Jhg. XX., 1885—86, Seite 79, mit Abbildung von *J. Zach*). Dasselbe ragt mit zwei Seiten aus der Wand heraus in der Form der Hälfte eines vierseitigen, mit der scharfen Kante nach vorn gestellten Prismas und ruht auf einem säulenartigen Sockel. An der abgeschrägten unteren Kante Büsten von Engeln. In der westlichen Seite eiserne Gittertür aus flachen Bändern mit Rosetten. Das rechteckige Gewände ist einfach profiliert. Die östliche Seite ist flach, schmucklos, und hat bloß eine einfach profilierte Umrahmung. Über der Gittertür ist ein spitzes Giebelfeld mit Krabben an den Schrägen und einer Kreuzblume an der Spitze. Im Bogenfeld sieht man eine Figur des im offenen Grabe stehenden Schmerzensmannes in derber Arbeit. Rechts eine Geißel, links ein Rutenbündel. Die Zwickel der übrigen rechteckigen Fläche sind paneeliert (doppelnasiges Maßwerk und vertikale Stäbe). Auf eine ähnliche Art ist auch die östliche Seite verziert, wo jedoch in dem Giebelfelde eine bartlose knieende Gestalt mit gefalteten Händen und mit einem großen Heiligenschein sich befindet.*)

Fig. 14. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Christus das Kreuz tragend, Holzfigur.

An der oberen Kante der beiden schrägen Seiten zieht sich ein durchbrochenes Maßwerk, und zwar ist an jeder Seite ein anderes Muster: an der Westseite spitzbogige Vierpässe, an der Ostseite dagegen rundbogige Vierpässe in kreisförmigen Umrahmungen. Der obere Teil ist an den Seiten in zwei Geschossen eingeteilt und paneeliert. An der abgestutzten Spitze

*) Im Inventar aus dem Jahre 1781 wird diese Figur als Jesus am Ölberge gedeutet.

Digitized by Google

eine Skulptur, den Pelikan seine Jungen mit seinem Blut speisend darstellend. Die Gesamthöhe des Sakramentshäuschens beträgt 4·43 *m*. Aus dem Ende des XV. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 12.)

Zu Seiten des Triumphbogens stehen gegeneinander das Taufbecken (siehe Fig. 13) und die Kanzel, übereinstimmend arrangiert, gute Schnitzereiarbeiten aus dem Ende des XVIII. Jahrhunderts mit Empire-Motiven. Der Schalldeckel sowie die rückwärtige Wand sind symmetrisch ausgebildet. An der Rückwand gelungene, ovalförmige Holzreliefs: auf der Kanzel „Adam und Eva", über dem Taufbecken „Die eherne Schlange". Das Taufbecken ist aus Holz geschnitzt; auf dem Deckel die Gruppe: „Taufe Jesu".

Fig. 13. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Tafelbild. „Taufe Jesu."

Im südlichen Seitenschiffe ein reich geschnitzter Rokokoaltar aus der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts, eine Nachbildung des Gnadenaltars in Maria-Zell.

In der Mitte der Seitenwand desselben Schiffes der barocke Altar der hl. Dreifaltigkeit aus dem XVIII. Jahrhundert mit schlangenartig gewundenen Säulen an den Seiten und einem drapierten Baldachin. An den Seiten Statuen des hl. Florian und des hl. Laurentius; oben auf den volutenförmigen Gesimsstücken Engelsfiguren. Bild auf Leinwand der hl. Dreifaltigkeit, wertlos, aus dem XVIII. Jahrhundert. Auf der Altarmensa holzgeschnitzte Statuette des Jesukindes in einem hübsch geschnitzten Kästchen in der Form von einem Mäntelchen mit Lambrequins.

Beichtstuhl aus dem Ende des XVIII. Jahrhunderts, barock, mit Empire-Anklängen, geschmückt mit Vasen und Lambrequin-Ornamenten; oben holzgeschnitzte Statuengruppe: Maria Magdalena zu Füßen Jesu.

Im nördlichen Seitenschiffe ein einfacher Barockaltar aus dem XVIII. Jahrhundert.

Oberhalb des Triumphbogens ein gut geschnitztes Kruzifix in Lebensgröße aus dem XVIII. Jahrhundert.

Digitized by Google

Im nördl. Seitenschiffe eine Holzfigur „Christus trägt das Kreuz" in Lebensgröße. Gute Arbeit aus der Mitte des XVIII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 14.)

Tafelbild „Taufe Jesu" aus der zweiten Hälfte des XVI. Jahrhunderts (0·96 × 1·31 *m*). Im Vordergrund der hl. Johannes tauft den knieenden Heiland. Rechts Bäume, links eine Landschaft mit einem Fluß, auf dessen Ufer Leute, die aus dem Wasser gestiegen, sich trocknen und ankleiden. Über dem Heiland die Taube und zuhöchst Gott Vater. Durch Übermalung der ursprüngliche Charakter des Bildes stark verwischt. (Fig. 15.)

Hl. Hieronymus, Bild auf Leinwand (1·08 × 1·32 *m*). Halbfigur. Der Heilige sitzend stützt sich nachdenkend auf einen Tisch, auf dem eine Vase mit Blumen und eine Sanduhr steht. Vor ihm ein niedrigerer Tisch mit Totenkopf, Schreibutensilien und einer Handschrift, auf der die rechte Hand des Heiligen ruht. Im Hintergrund ein Löwe. Eine leidlich gute Arbeit aus der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 16.)

Fig. 16. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Bild: „Hl. Hieronymus".

Thronende Madonna mit dem Kinde; links zu ihrer Rechten der hl. Adalbert, zu ihrer Linken der hl. Wenzel. Bild auf Leinwand (1·15 × 2·26 *m*). Etwa aus dem Beginne des XVIII. Jahrhts, später stark übermalt.

Hl. Franziskus Xaverius, Bild auf Leinwand (1·98 × 1·31 *m*). Der Heilige steht in der Mitte mit einem Kruzifix in den Händen; ringsherum knieende Männer und Frauen. Gute Arbeit aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 17.)

Veraikon, Bild auf Leinwand (50 × 40·5 *cm*), eine sehr gute Arbeit des XVIII. Jahrhunderts.

Maria als Schmerzensmutter (Halbfigur) mit dem Schwert in der Brust, gute Kopie des Gnadenbildes von Schüttenhofen aus dem XVIII. Jahrhundert.

Ciborium (ursprünglich Meßkelch), 39 *cm* hoch, aus Silber, vergoldet (siehe Fig. 18). Der Fuß sechseckig, mit schiefen Seiten, die unten halbkreisförmig abgeschlossen sind. Dieselben sind mit gravierten Renaissance-Arabesken geschmückt. Dazwischen ein Wappen: im Schilde

Digitized by Google

gekreuzte Schlüssel, über dem Helme die Buchstaben: A v V (siehe Fig. 19). Der Knauf breit und flach mit viereckigen Rotuln, auf denen die einzelnen Buchstaben des Namens IESVS ✝ graviert sind. Die Kuppe ist glatt. Am Fuße undeutliche Meistermarken. Eine hervorragende Arbeit aus der

Fig. 17. Böhmisch-Brod, Dekanalkirche. Bild: „Hl. Franziskus Xaverius."

Mitte des XVI. Jahrhunderts. Der Deckel mit dem Kreuzchen wurde erst im XVIII. Jahrhundert beigefügt.

K e l c h e: 1. 22·7 *cm* hoch, Silber, glatt, jedoch mit gut profiliertem Fuß, worauf die Meistermarke $\frac{AI}{T}$ und ein undeutliches Beschauzeichen 17 . .

2. 24·3 *cm* hoch. Kuppe aus Silber, vergoldet, reich verziert mit getriebenem Rokokomuschelwerk, darunter ziemlich plump getriebene

Digitized by Google

Ähren, Trauben und Blüten. Zweite Hälfte des XVIII. Jahrhunderts. Der Fuß aus Kupfer, späteren Ursprunges.

3. 24·3 *cm* hoch, glatt; auf dem Fuße ein graviertes Wappen und Inschrift: GUILLIEL: FLORENT: D · G · ARCHIEP · PRAG · SED · AP · LEG · N · S · I · PR · DE SALM SALM R. BOH. PRIMAS. Beginn des XIX. Jahrhunderts.

Monstranz 56 *cm* hoch, Silber, zum Teil vergoldet. Der Fuß elliptisch in getriebener Arbeit mit geschmackvollem Rankenwerk-Dekor. Die Mitte ovalförmig mit einem Strahlenkranze; oben sowie unten gegossene ziselierte geflügelte Engelsköpfchen; zu Seiten zwei andere geflügelte Engelsköpfchen und darunter an jeder Seite je eine Engelsfigur mit kleinem Kelch in der Hand. Zuhöchst ein Kreuzchen mit kleinem Korpus. Augsburger Beschauzeichen und Marke PS.

An der unteren Seite des Fußes folgende gravierte Inschrift: „Anno 1677 9. April.

Fig. 18. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Ciborium.

Fig. 19. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Der Fuß des Ciboriums.

Digitized by Google

Tempore adm. reverendi domini Zachariae de Ruzokwiet Kletzar empta 88 fl. sumptibus civium Bohemobr. D. Schental, D. Maly, D. Glasbergk, D. Jandus, D. Wokalianae." (Siehe Fig. 20.)

Ein Stern aus Messing auf einer Stange zu den Prozessionen, durchbrochene Arbeit (28 *cm* im Durchmesser); in der Mitte ein rundförmiges Bildchen auf Blech: an der einen Seite Hl. Gotthardus, an der anderen Hl. Maria vom Heiligen Berg. Eine interessante Arbeit des XVIII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 21.)

Fig. 20. Böhmisch-Brod, Dekanalkirche. Monstranz.

Auf eine neue Kasel übertragene alte farbige Seidenstickerei: Madonna (Halbfigur) mit dem Kinde (eine Nachbildung der Hohenfurter Madonna), eine gelungene Arbeit des XVI. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 22. und 23.) Die gestickte Ornamentik ist nach der alten, durch Alter bereits arg beschädigten Stickerei neu unter der Leitung des Prof. *Joh. Koula* ausgeführt worden.

Grabsteine:

1. Im Presbyterium im nördlichen Pfeiler des Triumphbogens, gegen den Hochaltar gerichtet, 1 *m* breit, 2·17 *m* hoch. Im oberen Teile eine Cartouche mit der Inschrift: „Letha pane 1590 po nedieli Jubilate | w autery mezy trzeti a cztwrtau | hodinau Na nocz dokonal gt swug | zywot Prozeny P. Matieg Brodsky | z Wietczina G. M. C. Rychtarz | Miesta Brodu Czesky° ge° tielo tuto | w Prachu země odporziwa ocze | kawage Se Wssemi Wiernymi | wolenymi Weseleho zase | z mrtwych wstani | deus meus prowidebit" Unten ein Wappen in einem Kranze: emporgerichtete gewappnete Hand; in den Zwickeln oben geflügelte Engelsköpfchen, unten Rosetten. (Siehe Fig. 24.)

2. Außen, an der Nordseite der Kirche, 1·11 *m* breit, 2·01 *m* hoch, aus rotem Marmor, worauf die kniende Figur eines Bürgers, vor einem Kruzifix. Unten die Inschrift: „Letha 1614 w sobotu po S^m Rzehorzi dokonal | žiwot swug w Krystu Panu Slowutný pan Rze|horz Nemastil Rodicz a

Digitized by Google

Fig. 21. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Stern aus Messing.

Fig. 22. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Seidenstickerei: Madonna mit dem Kinde.

Fig. 23. Böhmisch-Brod. Dekanalkirche. Kasel.

Digitized by Google

Mieſſtěnjn Měſta toho|to magicz let wěku ſweho 75 a Tělo geho z | druhe ſtrany proti tomuto kamenu vdporzi|wagicz oczekawa radoſtneho a blahoſlawe|neho wzkrziſſenj a przi|ſti Syna Bozij|ho k poſlednijmu a werzegnemu Saudu. (Siehe Fig. 25.)

Glocken und Schellen im Turme über der Fronte:

Fig. 24. Böhmisch-Brod, Dekanalkirche, Grabstein des Matthias Brodský von Většín.

1. Glocke 28 *cm* hoch. Oben ein Rankenfries. Inschrift: „LETHA PANIE 1716 TENTO ZWON IEST SLITEI ZA AVRZEDNIKA TOHO CZASV ZADVSSNIHO IANA IOSEPHA A VZTKYHO MIESSTIANA KRALOWSKEHO MNIESTA BRODV CZESKEHO".

2. Glocke 23 *cm* hoch. Inschrift: „FIDELIVM ANIMAE | PER MISERICORDIAM DEI | REQVIESCANT IN PACE | AMEN. | EX | FVNDATIONE | WENCESSILAI | THADDEI | HERTL | FECIT IOANNES BOK CIV · KAVRIM.

3. Uhrschelle, kleinere, zum Schlagen der Viertel, trägt die Inschrift: „ANTONIVS SCHÖNFELDT ANNO 1698 VETERO PRAGAE ME FVDIT."

4. Uhrschelle, größere, zum Schlagen der Stunden, mit der Inschrift: „AB ANTONIO SCHÖNFELDT VETERO PRAGAE 1702."

Seitwärts von der Kirche steht der Glockenturm, viereckig, in Quadern ausgeführt; jede Seite mißt 8·8 *m*; die Mauern sind unten 2 *m* stark und sind innen geschoßweise abgetreppt (siehe Grundriß Fig. 26). Das Äußere ist durch zwei einfach profilierte Gesimse belebt; im oberen Teile sind große spitzbogige Fenster. An die Südseite lehnt sich ein Treppentürmchen, das nach Außen mit fünf Seiten aus dem Mauerwerke herausragt, im Inneren rund ist und eine Schneckenstiege enthält. Über dem Eingang ist die Jahreszahl 1578 eingehauen. Im Inneren auf dem Parapet der Schneckenstiege befindet sich die schön gemeißelte Jahreszahl 1580. Diese beiden Jahreszahlen geben die Zeit der Entstehung des Turmes an. Der Erbauer desselben war der

Digitized by Google

Steinmetzer-Meister *Paul.**) In das Erdgeschoß des Turmes führt von der Westseite ein Eingang. Der Turm hat ein niedriges Satteldach.

Fig. 25. Böhmisch-Brod, Dekanalkirche, Grabstein des Gregor Nemastil.

Glocken (vrgl. „Naše Hlasy" 1896, Nr. 17): 1. 1·44 *m* im Durchmesser, 1·15 *m* hoch. Oben ein ornamentaler Fries und die Inschrift: „NON ENIM AVDITORES LEGIS IVSTI SVNT APVD DEVM SED FACTORES LEGIS IVSTIFICABVNTVR · AD ROMA. CAP. 2." Darunter herabhängende Akanthusblätter. An der Vorderseite des Mantels das Stadtwappen und die Inschrift: „G. M. C. RICHTARZ PAN JAN JACVB GLOSBERG | Z GLOSBERKV KRALOWSKEHO MIESTA BRODV CZESKEHO | PAN ONDRZEG KISLER PRIMATOR WACZLAW AVNHOSTKI ADAM JANDVS GINDRZICH CHWATAL | KAREL GLOSBERGKER Z GLOSBER JAN AVSTKY | SAMOHEL KOSSINA WACZLAW PRZIBORSKI | GINDRZICH WOKAL Z BVDIKOVA RVDOLPH PRZIBORSKI | JACVB FRANCZ | ANNO DOMINI 1688 · | GINDRZICH SSENTALV JACVB PRZIBORSKI MARTIN GREGOR JAN GELINEK RICHTARZ | STARSSI OBECNI MIESTKI | FRANCZ GRVENWALD IBIDEM SINDICVS". An der anderen Seite Relief „Hl. Gotthard" und die Inschrift: „FVSA SVB ADMODVM REVERENDO | AC DOCTISSIMO NOBILI DOMINO THOMA | FRANCISCO KOSSINA DECANO."

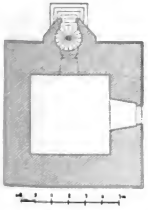

Fig. 26. Böhm.-Brod Grundriss des Glockenturmes.

2. 1·18 *m* im Durchmesser, 88 *cm* hoch. Am Halse ein Ornamental-Fries und Inschrift: „DE TORRENTE IN VIA BIBET PROPTEREA EXALTABIT CAPVT · PSALM 109". Darunter Akanthusblätter. Am unteren Rande: „IERMIS SCHROETTER MACHDT VNS IN NACHODT". Auf dem Mantel das Relief „Die Kreuzigung", an der rückwärtigen Seite die Buchstaben S. W., darunter eine kleine Figur

*) Siehe J. Mišković in der Zeitschrift „Naše Hlasy" 1896, Nr. 17.

Digitized by Google

„Hl. Wenzel", und die Inschrift: „GEORGIVS CZECHROWSKY A DANIEL ORTH DOBRODINCZY."

3. 94 *cm* im Durchmesser, 70 *cm* hoch. Oben ein Figuralfries mit mythologischen Szenen (Orpheus, der durch seinen Gesang und sein Spiel die Tiere anlockt); auf dem Mantel die Reliefs: „Madonna" und „Taufe Jesu". Inschrift: „INTELLIGAM IN VIA IMMACVLATA QVANDO VENIES AD ME · PSALMVS 100 ANNO 1689".

FRIEDHOFSKIRCHE ZU ALLERHEIL. DREIFALTIGKEIT, erbaut im Jahre 1560. Kleiner schlichter Bau, östlich dreiseitig geschlossen (siehe Grundriß Fig. 27). Das Tonnengewölbe des Schiffes ist aus Holz imitiert, mit Mörtelanwurf. Das Presbyterium hat ein Tonnengewölbe mit Stichkappen oberhalb der Fenster. Die Fenster sind oben segmentförmig geschlossen. Das Äußere ist jegliches architektonischen Schmuckes bar. Bloß das kleine Portal in der Fronte ist interessant. Sein Gewände ist spitzbogig, einfach profiliert. In demselben ist die Jahreszahl 1560 eingehauen (jetzt vertüncht). An den Seiten des Portales sind glatte Lisenen, die ein profiliertes Gesims tragen, oberhalb des Gesimses befindet sich eine Tafel mit Renaissance-Umrahmung, diese Tafel enthielt zweifellos ehemals eine Inschrift. (Siehe Fig. 28.)

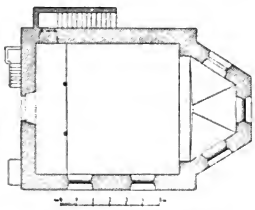

Fig. 27. Böhmisch-Brod. Grundriß der Friedhofskirche.

Im Inneren ein schlichtes barockes Altärchen mit den Statuetten des hl. Veit und der hl. Ludmilla an den Seiten. Das Bild neu, aus dem Jahre 1864; das ehemalige befindet sich auf dem Seitenaltärchen im Schiffe. Es ist dies ein Gemälde auf Holz, auf dem oben die allerh. Trinität in den Wolken, unten „Die Heimsuchung" dargestellt ist, eine sehr schwache Arbeit aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts, einigemal übermalt.

Außen links von dem Eingange eine Kirchhofskanzel, aus Stein, im Renaissance-Stil (vergl. die Abbildung in der Zeitschrift „Světozor" 1869, S. 68). An die Wand angelehnt ruht sie auf einem viereckigen Sockel, auf dessen Vorderseite eine Löwenmaske ausgemeißelt ist. Den unteren Teil der Rednerbühne bildet eine viereckige Steinplatte, an den Seiten reich in der Art eines Gesimses profiliert und am oberen Rande mit Akanthusblättern geschmückt. Vorne ist die Inschrift eingemeißelt: „WOLFF SCHVLTHESS BILDHAVER V. PLAVEN". Die Brüstung ist an den Ecken mit Renaissance-Pilastern, und in den Feldern mit folgenden, ziemlich plump ausgeführten Reliefs geschmückt: 1. „Die Auferstehung Jesu von den Toten"; oben die Inschrift: „Ga gſem wzkrzyſſenij czeſta a prawda | y ziwot kdo wierzi we mne byt pak take | vmrzel ziw bude

Digitized by Google

a kaʒdy kdoʒ ʒiw geſt | a wierʒi we mne neumrʒet na wieky". 2. Christus am Kreuze, zu Seiten Maria und Johannes, oben ein geflügeltes Engelsköpfchen, unten eine Tafel mit der Inschrift: „Jeno ay Syn twuog |

Fig. 28. Bohmisch-Brod. Kirchhofskanzel und Portal der Friedhofskirche.

potom rʒekl k vcʒedlnikowi ay Matka twa"; 3. Kelch mit der Hostie*) und die Taube als Symbol des hl. Geistes; darüber die Inschrift: „Giſtie giſtie | prawym wam | kdoʒ wierʒy | we mne mat ʒiwot wiecʒny." Die Brüstung ist oben mit einem Randgesims abgeschlossen; das Gesims ist

*) Wurde später absichtlich abgeschlagen.

Digitized by Google

mit Akanthusblättern geschmückt; darunter die Inschrift: „Letha Panie 1585. Tato kazatedlnicze geſt dielana nakladem poczſtiwe wdowy pani Marty Wallſtowy a ten pondeli po S. Bartolomiegy doko." Oben in den Ecken der Brüstung stehen kannelierte Säulchen mit Voluten-Kapitälen, die den ebenfalls steinernen Schalldeckel tragen. Das Gesims ist mit Perlstab geschmückt; an der unteren Fläche des Frontgesimses ist die symbolische Taube ausgemeißelt. (Siehe Fig. 28.)

Rechts von dem Eingange steht an der Wand eine steinerne schmucklose Altarmensa.*)

In die Außenmauer des Kirchleins sind einige Grabsteine aus dem Ende des XVI. Jahrh. eingelassen, die sehr abgetreten und was die Ausschmückung anbelangt, durchwegs unbedeutend sind.

Fig. 30. Böhmisch-Brod. Die ehemalige Klosterkirche der hl. Maria Magdalena.

Im niedrigen, halb gemauerten, halb in Holzbau ausgeführten Glockenturme, der seitwärts von der Kirche steht, befinden sich folgende Glocken:

1. 75 *cm* im Durchmesser, 62 *cm* hoch, mit der Inschrift: „Kdoż miługe ☙ pana boha swého z wſſecku wiecy napomocny sau gemu ☙ dobremu" (siehe das Faksimile der Inschrift Fig. 29.).

2. 86 *cm* im Durchmesser, 66 *cm* hoch. Oben am Halse die Inschrift: „VALENTIN LISSIACK GOS MICH AVF DER KLEIN SEITDEN PRAG 1724." Auf dem Mantel vorne das Relief der allerheil. Trinität und die Inschrift: „EX VOTO HONORI SANCTISS. | TRINITATI ET S. RVDOLPHO | CONSVL·VIR RVDOLPHVS | PRZIBORSCI | OBTVLIT | DIE 14. JVNY 1724".

DIE EHEMALIGE SPITALS-, SPÄTER KLOSTERKIRCHE DER HL. MARIA MAGDALENA (siehe Fig. 30.), gegründet im XIV. Jahrhundert, in den Jahren 1711—1720 erneuert, nach der Klosteraufhebung im Jahre 1785 profaniert und

*) Laut des Inventars aus dem Jahre 1781 war darüber an der Wand das Bild der schmerzhaften Mutter gemalt.

Fig. 29. Böhmisch-Brod. Faksimile der Inschrift auf der Glocke der Friedhofskirche.

Digitized by Google

in ein Schütthaus umgebaut. Die Fronte dreiachsig mit schlichten Pilastern; der ehemalige Frontgiebel abgetragen; von demselben ist bloß die Stein-Statue der hl. Maria Magdalena mit der Jahreszahl 1721 übriggeblieben. Im Inneren des ziemlich geräumigen Gebäudes hat sich das Tonnengewölbe mit Stichkappen erhalten. Das Presbyterium wurde abgetragen; bloß das südliche Mauerwerk mit zwei Fenstern ist stehen geblieben.

Aus dem einstigen Spitalsgebäude hat sich bloß die steinerne Gedenktafel aus der Zeit des Erzbischofs Johann Očko von Wlaschim (1364—1379) erhalten. Dieselbe ist 1·14 *m* breit und 65 *cm* hoch. Dieselbe ist links in der Einfahrt in die Mauer eingelassen. Die Inschrift, deren Reproduktion siehe Fig. 31, lautet (transskribiert): „Auctoritate literarum domini Gregorii papae XI. confirmata est ordinatio facta per dominum Johannem archiepiscopum pragensem, videlicet quod scabini in Broda bohemicali hospitale debent gubernare et archiepiscopo reddere rationem".

ÜBERRESTE EINES RENAISSANCE-PORTALS in der Einfahrt des Hauses Nr. 20—21, aus dem ehemaligen Hause des Patriziers Wachtel von Pantenov. Es sind übriggeblieben: 1. kannelierte Säulchen mit interessanten Laubwerkkapitälen mit hineinkomponierten Menschen- und Tierköpfen (siehe Fig. 32); 2. Oberschwelle mit einem Wappenschild; als Schildhalter Rittergestalten, Brustfiguren, die aus gewundenen Hörnern herauswachsen; oberhalb des Wappens ist die Jahreszahl 1547 eingemeißelt (siehe Fig. 33); 3. zwei dreieckige Füllungen mit Männerfiguren, aus deren Schultern zu beiden Seiten Blätter herauswachsen (siehe Fig. 34.)

GRABPLATTE DES WENZEL SKLEPKA aus dem Jahre 1583 (vrgl. die Zeitschrift „Naše Hlasy" 1898, Nr. 16), in die Mauer des Stiegenhauses der Bürgerschule eingelassen (siehe Fig. 35), 1·53 *m* hoch, 0·96 *m* breit. In dem oberen Teile das Brustbild des Verstorbenen, in dem unteren Teile eine lateinische Inschrift in Versen.

STATUENGRUPPE DER HL. FAMILIE auf dem Stadtplatz. Auf doppeltem Sockel. Auf dem unteren Sockel ist in Relief „Die Vermählung Mariens" dargestellt; auf dem schmäleren oberen Sockel vorne im Hochrelief ein Engel mit einem Spruchband in den Händen. Zuhöchst Maria sitzend mit dem Jesuskinde; das Kind steht auf ihren Knieen; rechts kniet der hl. Josef, den das Kind umarmt. Eine gelungene Barockarbeit des XVIII. Jahrhunderts (siehe Fig. 36), jedoch aus schlechtem Material. Auf den Pilastern des unteren Sockels standen ehemals Heiligenstatuen, die jetzt fehlen.

BEFESTIGUNG DER STADT. Die Stadt Böhmisch-Brod erhielt im Jahre 1366 das Recht, sich mit Mauern und Basteien zu befestigen. Später, vor dem Jahre 1448, wurde mit der Erneuerung und dem

Digitized by Google

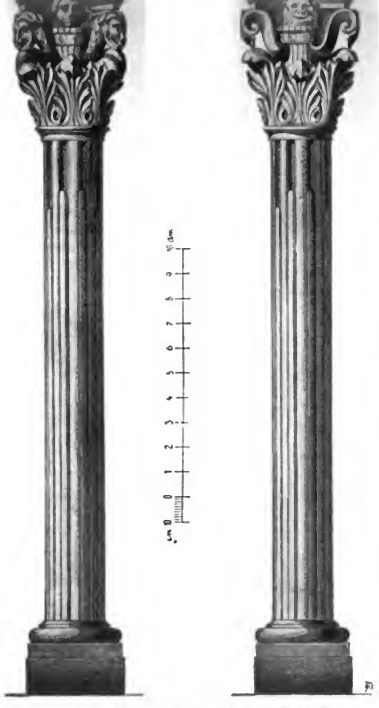

Fig. 32. Böhmisch-Brod. Säulchen aus dem ehemaligen Hause des Patriziers Wachtel von Pantenov.

Fig. 31. Böhmisch-Brod. Steinerne Gedenktafel aus dem ehemaligen Spitalsgebäude.

Fig. 33. Böhmisch-Brod. Überrest des Portals aus dem Hause des Patriziers Wachtel von Pantenov.

Fig. 34. Böhmisch-Brod. Überreste des Portals aus dem Hause des Patriziers Wachtel von Pantenov.

Digitized by Google

Fig. 35. Böhmisch-Brod, Grabplatte des Wenzel Sklepka.

Fig. 36. Böhmisch-Brod, Statuengruppe der hl. Familie auf dem Stadtplatze.

Digitized by Google

Umbaue der Mauern begonnen („civitatem ab intra et extra diversis turribus, bastis, quae nunquam erant, muro et aliis decorarunt", W. Schulz, „Histor. zprávy v nejst. kn. m. Brodu Č., Seite 3). Diese Arbeit wurde wiederum vom Jahre 1451 an durch den Meister *Gallus* fortgesetzt, laut einer in die Stadtmauern eingesetzten Inschrifttafel („Magister Gallus hoc complevit, cuius exordium erat 1451 die Mercurii"). Die ehemalige

Fig. 37. Böhmisch-Brod. Befestigung der Stadt (nach einem Plane aus dem J. 1841).

Befestigung ist auf dem Lagerplan der Stadt aus dem Jahre 1841 Fig. 37 (eine Kopie nach den Katastral-Karten) kenntlich gemacht. Jetzt stehen von diesen Mauern nur noch Reste mit halbrunden Basteien (Rondellen) an der Ost- und Südseite der Stadt (siehe Fig. 38).

DAS PRAGER TOR aus dem Jahre 1578 wurde demoliert im Jahre 1869. Im Privateigentum hat sich ein ziemlich gelungenes Aquareil erhalten, das dieses Tor darstellt; Reproduktion desselben siehe Fig. 39. Von dem Baue selbst haben sich bloß folgende Reste erhalten:

1. In Stein gemeißeltes Wappen der Stad Böhmisch-Brod, eingemauert in dem Hofe des Hauses Nr. 20—21 (siehe

Digitized by Google

Fig. 38. Böhmisch-Brod. Überreste der Stadtbefestigung.

Fig. 39. Böhmisch-Brod. Das Prager Tor (nach einer alten Abbildung).

Digitized by Google

Fig. 40), 75 *cm* hoch, sehr gut gearbeitet, etwa aus dem Ende des XVI. Jhrhs.

Fig. 40. Böhmisch-Brod. Stadtwappen von dem ehemaligen Prager Tore.

Fig. 41. Böhmisch-Brod. Wölbstein von dem ehemaligen Prager Tore.

2. Wölbstein mit einer plastischen phantastischen Maske geschmückt, jetzt an der Fronte des Hauses Nr. 120 vor dem Kouřimer Tore in die Mauer eingelassen (siehe Fig. 41).

Fig. 42. Böhmisch-Brod. Vortor des ehemaligen Kouřimer Tores.

Digitized by Google

DAS KOURIMER TOR wurde ebenfalls bis auf das Vortor, das erhalten blieb, abgetragen (siehe Fig. 42). Über der mit einfachem

Fig. 43. Böhmisch-Brod. Silbernes Petschaft der Stadtgemeinde.

niedrigen Segmentbogen überwölbten Einfahrt sind zwischen Gesimsumrahmungen nebeneinander in Stein ausgeführte Wappen angebracht: das Reichswappen (doppelköpfiger Adler mit dem böhmisch-ungarischen

Fig. 44. Böhmisch-Brod. Bild des Kaisers Josef II.

Digitized by Google

Wappen auf der Brust) und das Stadtwappen; darüber das gekrönte Monogramm „L I", d. i. Leopold I., womit die Entstehungszeit dieses Vortores angedeutet ist. Oben zieht sich in der ganzen Länge eine aus Voluten bestehende Bekrönung, die durch gesimste Pfeilerchen mit aufgesetzten Steinkugeln gegliedert ist.

Im Rathause werden aufbewahrt:

1. Silbernes Petschaft der Stadtgemeinde mit Kettchen, 4·5 *cm* im Durchmesser; in der Mitte das Wappen der

Fig. 45. Böhmisch-Brod, Passionsbuch.

Stadt, am Rande die Umschrift: „Sigillum ciuium ciuitatis brod bohemicalis." (Siehe Fig. 43.)

2. Das Bild des Kaisers Josef II. im geschnitzten Rahmen mit Herrscher-Insignien und Kriegstrophäen, 1·22 *m* hoch. An der rückwärtigen Seite des Rahmens ist mit Tinte geschrieben: Johan Mesdrzitzky Bildhauer 1794. (Siehe Fig. 44.)

In den Sammlungen des Bezirksmuseums verdienen erwähnt zu werden:

1. Passionsbuch, Papierhandschrift aus dem Jahre 1715, 31 *cm* hoch, 21 *cm* breit, mit gelungenen, mit Zinnober ausgeführten Initialen (siehe Fig. 45.).

Digitized by Google

Fig. 46. Böhmisch-Brod. Zunftpokal.

Fig. 47. Böhmisch-Brod. Aushängezeichen von der Böhmisch-Broder Schmiede.

2. Zunftpokal, aus Zinn, aus dem Jahre 1704, 43 *cm* hoch, an der Ausbauchung mit plastischen Löwenköpfen, an dem zylindrischen Teile mit gravierten Gestalten „Adam und Eva" geschmückt; auf dem Deckel Gestalt eines Mannes (beschädigt). [Siehe Fig. 46.]

3. Aushängezeichen von der Böhmisch-Broder Schmiede, geschmackvoll aus Eisen geschmiedet, 77 *cm* hoch; auf dem großen Hufeisen eingraviert: „A S 1680". (Siehe Fig. 47.)

Fig. 48. Böhmisch-Brod. Wandgemälde „Hl. Gotthard" auf dem Hause Nr. 48.

Digitized by Google

WOHNHÄUSER:

1. Auf dem Hause Nr. 41 (Eigentümer Anton Koula) ein Wandgemälde „Hl. Gotthard" aus dem XVIII. Jahrhundert mit interessanter

Fig. 49. Böhmisch-Brod, Haus Nr. 46.

Ansicht der Böhmischbroder Dekanalkirche aus jener Zeit (siehe Fig. 48). Nach diesem Bilde wurde ein Kupferstich für das Werkchen „Život sv. Gottharda" von Rulik verfertigt.

2. Haus Nr. 46 mit steinernem Renaissance-Portal (siehe Fig. 49).

Břistew (Bříství).

Trnka, „Kounice a Přerov" 35 ff.; Sedláček, Míst. sl. 65; Podlaha, „Posvátná místa král. Česk." I., 13—15.

PFARRKIRCHE ZUR KREUZERHÖHUNG (siehe Ansicht Fig. 50 und Grundriß Fig. 51), ein interessanter Bau aus der ersten Hälfte des XIV. Jahrhunderts. Der Chor umfaßt ein Joch und Schluß in drei Achteckseiten und ist in den Ecken sowie in der Mitte der Längsseiten mit giebelförmig abgeschlossenen Strebepfeilern versehen.*) Das

*) Bei den letzten Wiederherstellungsarbeiten wurden die giebelförmigen Abschlußteile der Strebepfeiler entfernt.

Digitized by Google

Fig. 50. Bristew. Ansicht der Kirche.

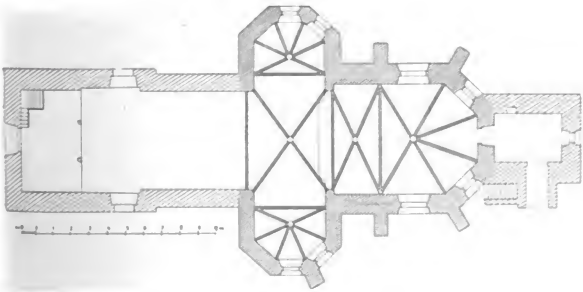

Fig. 51. Bristew. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Gewölbe mit Rippen, die im Profil die Form eines stumpfen, an den Seiten seicht ausgekehlten Keiles zeigen (siehe Fig. 52.).

In der Ostmauer hinter dem Altare ein zugemauertes spitzbogiges Fenster mit Maßwerk (Dreipaß im Kreise über zwei Doppelnasen, siehe Fig. 53.) und ein Sakrarium mit polygonem Becken und Baldachin aus Stein (siehe Fig. 54.).

An das Presbyterium schließt sich das rechteckige Mittelfeld an, das ebenfalls ein Rippenkreuzgewölbe hat. Die Eckpfeiler dieses

Fig. 52. Bistew. Kirche. Profil der Rippen.

Fig. 53. Bistew. Kirche. Fenster.

Fig. 54. Bistew. Kirche. Sakrarium.

Teiles sind mit kleinen gotischen Baldachinen (siehe Fig. 55.), geschmückt, über welchen die Ripper des Gewölbes ziemlich gezwungen jäh in gebrochener Linie auslaufen. Es scheint, als ob die Pfeiler für einen höheren Aufbau bestimmt gewesen wären, und als ob erst im Laufe des Baues die Entscheidung für einen bedeutend niedrigeren Bau getroffen worden wäre. Unter den Baldachinen sind Konsolen, ursprünglich zweifellos ebenfalls gotisch, die jedoch später in der Barockzeit in die jetzige Gestalt mit Pflanzenornamentik zugemeißelt worden sind. Die eine der Konsolen hatte ursprünglich offenbar die Form einer Brustfigur, deren Gesicht aber später in ein Volutenornament umgewandelt wurde.

Den Seiten des Mittelfeldes schließen sich fünfseitig abgeschlossene Seitenkapellen an, von derselben Höhe wie der übrige Bau. Die Fenster sind in dem unteren Teile bis zur Hälfte zugemauert.

Digitized by Google

In der südlichen Mauer des Presbyteriums eine Sediliennische oben mit drei auf profilierten Konsolen ruhenden Spitzbogen mit Doppelnasen abgeschlossen (siehe Fig. 56.).

An die Westseite schließt sich das einfache rechteckige flachgedeckte Langhaus an, das

Fig. 55. Břístew. Kirche. Baldachin und Konsole an dem Eckpfeiler des Mittelfeldes.

Fig. 56. Břístew. Kirche. Sedilienische.

im Jahre 1722 durch einen ebenfalls schlichten Zubau in der Fronte erweitert wurde.

Der einfache Zubau an der Ostseite des Presbyteriums, von gleicher Höhe mit dem übrigen Baue, wurde im Jahre 1843 errichtet; in dem oberen Teile befinden sich die Glocken, in dem unteren ist die Sakristei.

Digitized by Google

Fig. 57. Bfistew. Kirche. Das Innere der südlichen Seitenkapelle mit dem Wandgemälde.

An den Wänden der Seitenkapellen wurden im Jahre 1893 Wandgemälde aus dem XV. Jahrhundert entdeckt. Leider wurden sie imJ ahre 1905 in der Nordkapelle vertüncht und die Malereien in der südlichen Kapelle haben durch ungeeignete Übermalung ihren ursprüng-

Digitized by Google

Fig. 58. Bfistew. Kirche. Hochaltar.

lichen Charakter eingebüßt (siehe Fig. 57). Es sind hier folgende Szenen und Gestalten dargestellt: 1. Jesus unter den Aposteln, 2. der hl. Johannes der Täufer predigt der Volksmenge; 3. der hl. Ambrosius predigt einer Gruppe von Männern und Weibern; 4. der hl. Wenzel mit einem Schwert

Digitized by Google

in der Hand; 5. Maria, unter ihrem Schutzmantel die Vertreter verschiedener Stände bergend.

Hochaltar, im Jahre 1789 aus der St. Laurentius-Kirche in Prag hieher übertragen, ist eine schwungvolle Barockarbeit mit interessant gelösten Partien oberhalb der Altarmensa (siehe Fig. 58.). Das Altarblatt „Auffindung des hl. Kreuzes", signiert „Adalbertus Candler pinxit Pragae anno 1789", ist eine ziemlich gelungene Arbeit. Links Engel und

Fig. 59. Bristew. Kirche. Grabplatte des Georg Malowec.

Fig. 60. Bristew. Kirche. Grabplatte der Johanna von Stráž.

zwei Männer richten das Kreuz empor, der Bischof inzensiert das Kreuz; rechts die hl. Helena mit Pagen und Gefolge, im Vordergrund die geheilte kranke Frau und die zwei übrigen gleichzeitig gefundenen Kreuze; im Hintergrunde Jerusalem.

In den Seitenkapellen stehen an den gegen Osten gerichteten Mauern gemauerte Altarmensen. Zur rechten Seite dieser Mensen befindet sich in der Mauer eine kleine gotische Nische mit doppelnasigem Maßwerk (für die Meßkännchen).

Im Schiffe zwei hübsch geschnitzte Rankenrahmen aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts, in denselben neue wertlose Bilder.

Digitized by Google

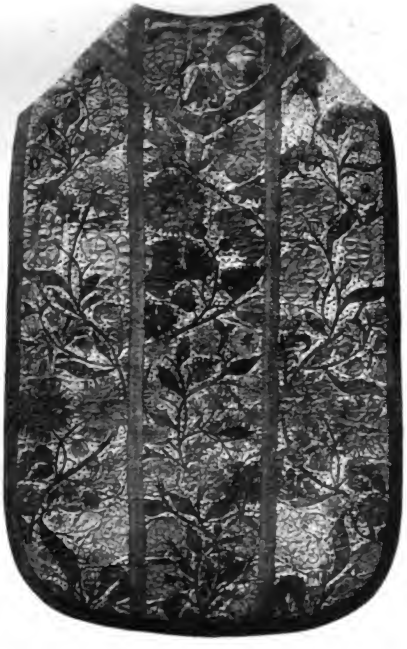

Fig. 61. u. 62. Bristew. Kirche. Kaseln.

Digitized by Google

Fig. 63. Bfistew. Kirche. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Taufbecken aus Zinn (samt Deckel cca. 1 *m* hoch); an drei Seiten des unteren Teiles bizarre Masken, die in Krallenfüße mit Kugeln übergehen; an den Seiten des Kessels Löwenköpfe mit Ringen im Rachen. Auf dem Kessel folgende gravierte Inschrift: „NAKLADEM DWOJÍCTIHODNEHO KNIEZE IANA FRANTISSKA KARLA SKRZIWANA FARARZE BRZISTEWSKEHO Z ODKAZV LETA PANIE 1707".

Grabplatten (in der Frontmauer der Kirche eingelassen): 1. 1·80 *m* hoch, 94 *cm* breit mit dem Wappen der Malowetz; am Rande die Inschrift: „I. 1568 w nedieli po ſwatem

Fig. 64. Bfistew. Ruinen der Kapelle der Kreuzerhöhung.

Wacżlawie umrżel vrożeny pan Girżik Malower ... I. M. C. purkrabie na Prżerowie a tuto pochowan geſt. (Siehe Fig. 59.)

2. 2·12 *m* hoch, 1·14 *m* breit mit fünfblätteriger Rose im Wappenschild und in der Helmzier; Inschrift: „Leta bożieio MCCCCCXCV w ſtrżedu po sw. Valentinu pocho. gſ. uroże. p. pa. Johanka ż Straże Ma[n]żelka vroże. p. pa. Jana Sſelnberka ż Koſti a na Prżerowie Waiwiſſieho Kanczlerże Kra. Cżeſ." (Siehe Fig. 60.)

3. 1·75 *m* hoch, 0·94 *m* breit mit der Inschrift: „Letha Panie 1582 w autery den sw. Brikcy vmrżela Lidmilla a nażejtkj w ſtrżedu po sw. Katerinie umrżela Katerżina Hawla Liſskeho ſararże w Brżiſlwi a tuto gegich tiela pod tjmto kamenem w Kriſtu panu odpocżiwagj." In der Mitte in Umrissen ein von der Schlange umwundenes Kreuz und zu beiden Seiten kleine Gestalten knieender Kinder. Alles dies, sowie die Inschrift ist vertieft eingemeißelt und die vertieften Stellen mit Pech ausgefüllt.

Digitized by Google

Statuette U. L. Frau von Montserrat, 86 *cm* hoch, aus Holz samt dem Kleide geschickt geschnitzt und gut polychromiert, jetzt auf einer der erwähnten Konsolen aufgestellt; auf dem Sockel in einer Cartouche die Inschrift: „PARENS DEI EXCELLENS VIrgo natVM EXoro EXora". (Siehe Fig. 55.)

Statuette der unbefleckten Empfängnis Marias, 1·16 *m* hoch, aus Holz, ebenfalls auf einer der erwähnten Konsolen, mit effektvoll drapiertem Kleide, XVIII. Jahrhundert.

Zwei Kaseln, Applikationsarbeiten mit bunten Blüten; durch verständnisvolle Wiedergabe der Blütenformen zeichnet sich besonders die in der Fig. 62. abgebildete aus. Jetzt im Landesmuseum in Prag. (Siehe Fig. 61 und 62).

Die Glocken: 1. 95 *cm* im Durchmesser, 78 *cm* hoch. Am Halse die Inschrift: „Ke czty x a k chwale + Panu bohu x a swatemu + Petru + yakob Slyl gest et cetera" (das Faksimile siehe Fig. 63). Auf dem Mantel Relief des hl. Petrus.

2. Die vom Meister *Bartholomäus* im Jahre 1500 ursprünglich gegossene Glocke wurde im Jahre 1865 umgegossen.

Fig. 65. Bristew. Das Innere der Kapelle der Kreuzerhöhung.

Auf dem Dorfplatze in der Nähe der Friedhofsmauer steinerne Statue „St. Johann von Nepomuk", eine leidlich gute Arbeit aus dem Jahre 1702. Auf dem Sockel an allen vier Seiten sind folgende Inschriften eingemeißelt: „HAEC STATVA D·M·I·N·ANNO 1383 D·P·P·I·M·D·S·A·R·D·F·C·*) SKRZYWAN O·C·BRZYSTVENSIS H·E·ANNO 1702 16 MAY"; 2. „IN VITA DIFFICILLIMVM TACERE QVAE DICENDA NON SVNT (ARIST.)"; 3 „EO ANNO RENOVATVM QVO OPTATVM CEDAT OMNE CONSOLATE SVB A·R·D·M·W·I·N· KVPSCHINA P·T·C·L·"; 4. „PROPTER SIGILLVM CONFESSIONIS".

*) D. i.: „Haec statua divi martyris Ioannis Nep. anno 1383 de ponte Pragensi in Moldaviam dejecti sumptibus admodum reverendi domini Francisci Caroli . . ."

Digitized by Google

In der Nähe von Břistew auf einem kleinen Hügel die verfallene KAPELLE DER KREUZERHÖHUNG (siehe Fig. 64), erbaut 1714, durch Feuer zerstört 1818. Barocker Bau, im Grundriß kreuzförmig (11·92 *m* lang und 10·40 *m* breit).

Im Inneren in den Ecken verkröpfte gesimste Pilaster, aus denen die Gewölbegurten herauswachsen.

Die Arme des Baues sind mit tonnengewölbten Gurten überspannt, von denen einige noch erhalten sind; das Gewölbe des mittleren Teiles jedoch ist gänzlich eingestürzt. (Siehe Fig. 65.) An dem Mörtelanwurf des einen der Arme sind noch Spuren einer gemalten barocken Altararchitektur kenntlich.

Bylany.

Schaller, X, 365. — Sedláček, Míst. sl. 89. — Podlaha, „Posv. místa," I., 30—32.

Eine große prähistorische Begräbnisstätte. Pam. arch. XVII., 381, XVIII., 217 (mit Abbild.). — Píč, „Čechy předhist." I, 191. Zwischen Hockerskeletten sporadisch vorkommende Gruben; in einer derselben kleine Tongefäße mit sichelförmigen Henkeln und andere Gefäße vom sog. Latdorfer Typus. — Im Dorfe Aschengruben. — Einige Gruben und vereinzelte Hockergräber gegenüber der Bezirks-Baumschule. Auf dem Felde des H. Židlický Vorratsgefäße; graphitierte und schraffierte Scherben; kl. Steinbeil (Landesmuseum) Píč, Pam. XVII, 384, „Čechy předhist." I, 203. Siehe die beigefügte Tafel.

FILIALKIRCHE ZUM HL. BARTHOLOMÄUS (bereits im XIV. Jhrh. als Pfarrkirche erwähnt), im J. 1770 vom Grund aus neu

Fig. 66. Bylany. Grundriß der Kirche.

erbaut und im J. 1904 erneuert. Einfaches barockes Gebäude, welches aus einem im Grundrisse quadratischen Presbyterium und einem länglich rechteckigen Schiffe besteht (siehe Grundriß Fig. 66., Ansicht Fig. 67.). Das Presbyterium sowie das Schiff haben einfache Kreuzgewölbe. Die innere Einrichtung ist neu. Über dem Presbyterium wurde ein niedriger, mit barockem Helmdach gedeckter Turm erbaut.

Außen in die südliche Mauer der Kirche sind drei Grabsteine eingesetzt; zwei derselben sind beinahe ganz abgetreten. Der am besten

Digitized by Google

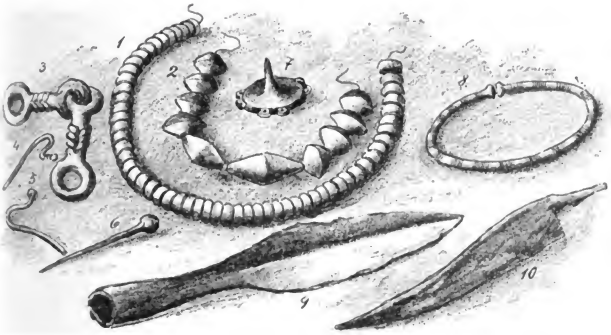

Aus dem prähistorischen Gräberfelde bei Bylan: 1. u. 2. Bernsteinkorallen. 3. Bronzener Zaum. 4. u. 5. Stecknadel mit gekrümmtem Kopf. 6. Eiserne Nadel mit kugelförmigem Kopf. 7. Bronzene Riemenverzierung. 8. Gekerbte Armspange. 9. Speerspitze. 10. Eisernes Messer.

Aus dem prähistorischen Gräberfelde bei Bylan: 1. Gefäß mit hohler Kehle und flachem Rande. 2. Gelbes Gefäß mit dunkelbraunem Ornament. 3. Bauchiges Gefäß, rot, mit hübsch geformter Kehle. 4. Kleines rotes Gefäß mit gemaltem dunklem Ornament. 5. Graphitierte Schüssel mit eingeritztem Ornament. 6. Gefäß mit gemaltem Dreieck-Ornament. 7. Tasse mit hohem Henkel. 8. Tasse mit Henkel, rot.

Digitized by Google

erhaltene, 1·52 *m* hohe und 77 *cm* breite, trägt folgende Inschrift: „Leta 1613 w Podzij vſnuly w Panu Panny Dcery Prozeneho P. Samuele Trojana Bilana z Rosfeldu zc totizto Katerzina Eliſſka w Nedjely przed S. Katerzinau a Maria w Sobotu po S. Lucznygy a tuto gſau pochowany". Darunter Wappen.

Fig. 67. Bylany. Filialkirche.

Glocken: 1. 81 *cm* hoch, 95 *cm* im Durchmesser. Oben ein plumper barocker Ornamentstreifen mit Muschelmotiven; auf dem Mantel vorne ein Relief einen Apostel darstellend und die Inschrift: „GOSS MICH IOHANN CHRISTIAN SCHVNCKE IN PRAG 1771"; rückwärts Relief: „Pietà".

2. 57 *cm* hoch, 86·5 *cm* im Durchmesser. Oben ein Inschriftstreifen zwischen plumpen barocken Ornamenten; die zweizeilige Inschrift lautet: „SOLI DEO GLORIA DVRS FEIR BIN ICH GEFLOSSEN FRIDRICH MI-

Digitized by Google

CHAEL SCHÖNFELT IN DER ALT STAT PRAG HAT MICH GEGOSSEN ANNO 1673". Auf der Vorderseite ein Heiligenrelief inmitten folgender Inschrift: „TENTO ZWON GEST ODLIT KE CZTI HCHAWALE SWATECHO MILECHO GANA".

Die FESTE stand einst an der Stelle des jetzigen Maierhofes; bis jetzt sieht man Spuren des Grabens und einen Teil der Mauer mit Stützpfeilern.

Fig. 68. Černík. Kapelle.

Černík.

Trnka, „Kounice", S. 102. — Podlaha, „Posv. místa" I, 55.

ÖFFENTLICHE KAPELLE ZUM HL. WENZESLAUS, erbaut im J. 1760, ein kleiner Bau mit einem reich entwickelten barocken Giebel. (Siehe Fig. 68.)

Dobročowitz.

Sedláček, Místop. sl. 141. — J. Lier in Otto's „Čechy" XI. 305. — Podlaha, „Posv. místa" I. 44.

ÖFFENTLICHE KAPELLE ZUM HL. ISIDORUS (siehe Ansicht Fig. 69 und Grundriß Fig. 70), erbaut im Jahre 1771, schlichter Barockbau von gefälliger Wirkung mit interessant entworfenem Grundriß. Das Schiff ist kuppelartig gewölbt; das kleine Presbyterium hat ein Halbkuppel-Gewölbe. In der Fronte ist ein niedriger Turm mit gemauertem Dach und mit Voluten an den Seiten. Die Kuppel des Schiffes ist direkt auf dem Mauerwerke mit Schindeln gedeckt und am Scheitel mit einer steinernen Vase geschmückt.

Kanzel aus dem XVIII. Jahrh. mit leidlich gut geschnitzten Cartouchen und Guirlanden.

Dolánky.

Jos. Miškovský „Naše Hlasy" 1906.

EINGEGANGENE FESTE UND ANSIEDLUNG südöstlich von Böhmisch-Brod. Bewachsene Mauerreste im Walde unterhalb

Digitized by Google

Fig. 69. Dobročowitz. Kapelle zum hl. Isidorus.

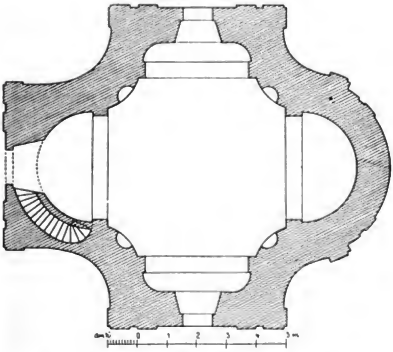

Fig. 70. Dobročowitz. Grundriß der Kapelle zum hl. Isidorus.

Digitized by Google

der Mrzek-Doubrawicer Straße. Unten eine Schlucht, aus der eine Lehne ziemlich steil vom Süden gegen Norden emporsteigt; in einer Entfernung von etwa 25 *m* erhebt sich ein viereckiger Mauerrest, wohl als Überbleibsel eines Eckturmes zu deuten, 18 *m* weiter davon befindet sich eine zweite

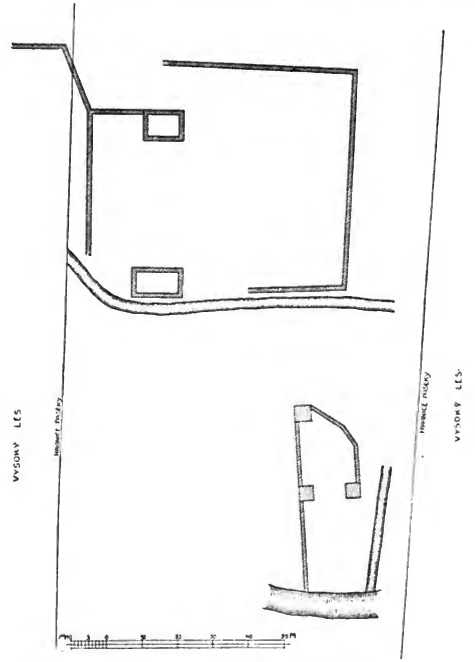

Fig. 71. Dolánky. Situations-Croquis.

Bastei, und von dieser Stelle an kann man die Mauerreste in der südöstlichen Richtung verfolgen, wo man wiederum die Überbleibsel einer solchen Bastei findet. In einer Entfernung von 26 *m* höher oberhalb dieser Überreste zieht sich ein langer Graben, der die unteren Ruinen von den höher liegenden teilt. Die oberen Ruinen sind sehr umfangreich. Vor allem ist hier ein gegen Westen offenes Rechteck, dessen südliche Mauer 28 *m*, die Ostseite 62 *m* und die Nordseite 55 m mißt. In der Nähe der beiden Enden dieser Mauern liegen ostwärts die Ruinen zweier länglicher Ge-

Digitized by Google

bäude, von denen das eine 9 *m*, das andere 12 *m* lang ist. Hinter ihnen an der Westseite ist wiederum eine Mauer, die an dieser Seite jenes Rechteck — jedoch nicht vollständig — abschließt. Von der nordöstlichen Ecke dieser Mauer läuft eine Mauer in der nordöstlichen und sodann in der östlichen Richtung, worauf sich dann ihre Spur verliert. (Fig. 71.)

Horka (Horky).

Sedláček, „Místop. slovník" 242. — J. Lier in Otto's „Čechy" XI, 318. — Podlaha, „Posv. místa" I, 21—22.

FILIALKIRCHE ZU DEN HL. APOSTELN PETRUS UND PAULUS, bereits im XIV. Jahrhundert als Pfarrkirche erwähnt.

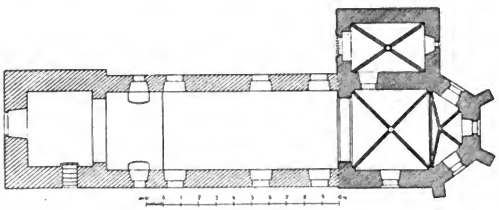

Fig. 72. Horka. Grundriß der Kirche.

Von dem ursprünglichen Baue sind das Presbyterium und die Sakristei übriggeblieben; das Schiff und der Turm wurden wahrscheinlich zu Ende des XVI. Jahrhunderts zugebaut. (Siehe Grundriß Fig. 72.)

Das Presbyterium ist mit drei Seiten geschlossen und an den Ecken mit einfachen Stützpfeilern versehen. Das Rippengewölbe ruht auf halbrunden Diensten mit Polygon-Kapitälen (siehe Innenansicht Fig. 73; das Rippenprofil Fig. 74). Die Fenster sind spitzbogig, ohne Maßwerk.

Der Chorbogen ist spitzbogig mit abgeschrägten Kanten.

An der Nordseite des Presbyteriums befindet sich die rechteckige Sakristei mit Rippen-Kreuzgewölbe; die Rippen ruhen auf polygonalen Konsolen (siehe Rippenprofil und Konsole Fig. 74). Von außen führt in die Sakristei ein kleines Portal mit profiliertem Gewände (siehe Profil Fig. 74).

Das rechteckige Schiff mit flacher Rohrdecke; die Fenster sind oben halbkreisförmig abgeschlossen und außen mit einfacher Renaissance-Umrahmung versehen.

Digitized by Google

Westlich ist ein niedriger Turm mit neuem Dach aus dem Jahre 1895 vorgesetzt.

Der Hauptaltar (siehe Fig. 73.), im Frühbarockstil, von guten Formen, stammt aus dem Jahre 1680. Die Bilder neu.

Zwei Seitenaltärchen, barock, mit runden Säulchen und Laubgewinde-Schnitzereien an den Seiten.

Fig. 73. Horka, Innenansicht der Kirche.

In dem Beinhause auf dem Friedhofe drei Steintafeln, Trümmer einer steinernen Kanzel: 1. mit der Inschrift: „Leta Panie 1575 toto dilo dokonano geſt za pana Martina na ten čas vrzednika Sskworeczkiho a za rychtarze wan[a] Michalkowa;" 2. mit dem Relief des hl. Petrus; 3. mit dem Relief des segnenden, im offenen Grab stehenden Christus. (Siehe Fig. 75).

Glocken: 1. 1·10 *m* im Durchmesser, 0·83 *m* hoch. Oben ein Fries mit musizierenden Genien, darunter eine Reihe herabhängender Akanthusblätter. Auf dem Mantel die Inschrift: „Kryſtus hrzychy naſſe wineſt na ſwem Tiele na drzewo, abychom my hrzychum zemrauce Sprawedliwoſti zziwi byli, gehoz Synaloſti vzdraweni ſme. I. kanonyka 2 kapitola S[o] Petra.

Digitized by Google

Kreuzigungs-Gruppe. Darunter am unteren Rande: „Slowutny Bryhcy zwonarz z Cympergku w Bowem Mieſtie Prazſkem tento zwon wdielal Da Horka Leta 1590." An den Seiten Reliefs der Apostel Bartholomäus und Judas Thaddäus mit den Inschriften: „S^{Y} BARTOLOMIEG", „S. IVDAS". Auf der Rückseite in der Mitte das Relief des hl. Petrus; Inschrift: „PRYGDETT ZA GISTE DEN PĪĀE YAKO ZLODIEG W KTEREMZTO NEBESA WELIKAV PRVDKOSTI ZMIENI SE A ZIWLOWE OHNIEM ROZPLYNAV ZEMIE PAK A WIECY KTERE NA NI SAV SPA LENY BVDAV · KANONYKA 2. S^{O} PETRA KAPITOLA 3."

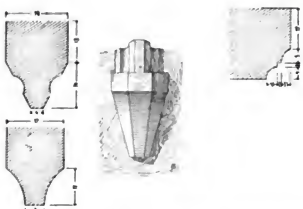

Fig. 74. Horka. Profil der Rippen im Presbyterium und in der Sakristei, Konsole, Profil des in die Sakristei führenden Einganges.

2. 54½ *cm* im Durchmesser, 42 *cm* hoch, XV. Jahrhundert; oben ringsherum eine durch Kreuzchen geteilte Minuskelinschrift; die Buchstaben sind offenbar blos willkürlich zusammengesetzt, ohne Sinn. Auf dem Mantel ein kleines Relief: die Kreuzigung.

Monstranz 57 *cm* hoch. Der obere Teil aus Silber, strahlenförmig; in der Mitte eine cartouchenförmige barocke, hübsch getriebene Umrahmung mit Blumendekor; oben das Brustbild Gott Vaters, unten die Taube als Symbol des hl. Geistes. Rückwärts das Merkzeichen AD und ein anderes, undeutliches, mit der Jahreszahl 17 . . .

Fig. 75. Horka. Trümmer der steinernen Kanzel.

Digitized by Google

Hostyň bei Auwal.

Heber, Burgen I, 232. — Pam. arch. IX, 231 und X, 167. — Sedláček, Míst. sl. 254. — J. Lier in Otto's „Čechy" XI, 305.

Aus einem Skelettengrabe zwei La-Tène-Armbänder im Landesmuseum. Píč, „Čechy na úsvitě dějin" I, 164.

Von der einstigen FESTE waren zur Zeit Hebers noch einige Grundmauern an der Nordwest-Seite des Meierhofes zu sehen.

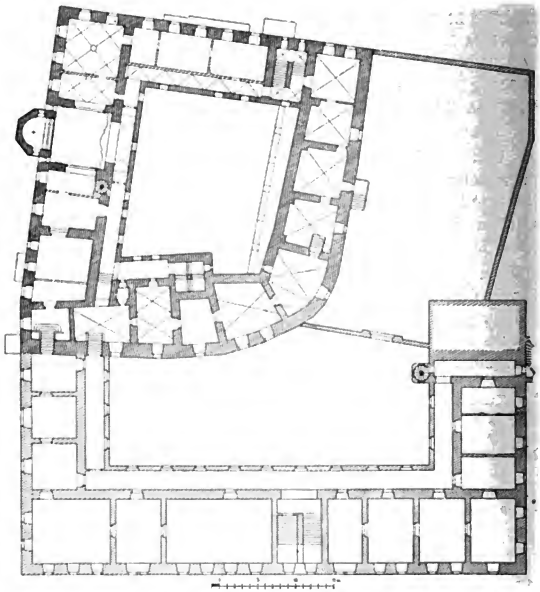

Fig. 76. Kammerburg, Grundriß des Schlosses.

Kammerburg (Hrádek Komorní).

Pam. archeol. III, 258. — Sedláček, Míst. sl. 272. — Světozor VI. (1872), 575 (mit Abbildung nach einer Zeichnung des Ed. Herold).

SCHLOSS. Der alte, etwa aus dem XVI. Jahrhundert stammende Teil, zeigt im Grundriß die Form eines unregelmäßigen Rechteckes, mit

Digitized by Google

Fig. 77. Kammerburg. Ansicht der Nordseite des Schlosses.

geradlinigen Seiten an der Nord- und Ostseite und mit abgerundeter Ecke an der Südwestseite. (Siehe Grundriß Fig. 76.)

An der Nordseite ein erkerartiger, fünfseitiger Ausbau, der das Presbyterium der Schloßkapelle bildet (siehe Fig. 77.); das Schiff

Digitized by Google

Fig. 78. Kammerburg. Fronte der Schloßkapelle.

der Kapelle nimmt die ganze Breite und Höhe des Schlosses ein. Die Kapelle hat an der nach dem Hofraume des Schlosses gerichteten Seite eine interessante barocke Fronte (siehe Fig. 78) aus dem Jahre 1758, mit einem hohen Giebel, in dessen Nische die steinerne Statue der unbefleckten Empfängnis.

Digitized by Google

Fig. 79. Kammerburg. Das Innere der Schloßkapelle.

An den Seiten des Giebels sind blecherne, drachenförmige Wasserspeier. Das Innere der Kapelle wurde im genannten Jahre ebenfalls im Barockstil ausgestattet (siehe Fig. 79). Die Wandpfeiler haben jonische Kapitäle mit Lambrequin-Ornamenten; der Chorbogen sowie das Concha-Gewölbe des Presbyteriums sind mit geschmackvollem Stuck inkrustiert. Die Fenster sind länglich, oben halbkreisförmig geschlossen. Der Altar aus

Digitized by Google

Holz, im Rokokostil; der auf der Mensa ruhende Teil besteht aus schlangenartig gewundenen Säulchen, Engelskaryatiden u. ähnl. Das Altarbild „Maria in den Wolken von der hl. Dreifaltigkeit gekrönt" in einem hübschen Rokokorahmen, stammt aus derselben Zeit, wie die übrige Einrichtung der Kapelle. Das Schiff ist quadratförmig, mit Schalgewölbe; in der Mitte des Gewölbes ein großes umstrahltes, in Stuck ausgeführtes Marien-Monogramm. Über dem Chorbogen ein großer vergoldeter Stuckrahmen; in der inneren, von demselben eingefaßten Fläche die Inschrift: „Ad maiorem Dei gloriam. Ioannes Iosephus Sacri Romani Imperii Comes a Khevenhüller Metsch. aurei velleris eques, Suae Caesareae Reg. Majestatis actualis intimus status et conferentiarum minister et supremus camerarius, et Maria Carolina, uxor pie defuncti pro-cancellarii comitis a Metsch respective gener et senior filia, altare hoc exstrui sacellumque renovari fecerunt a reparatione Salvatoris MDCCLVIII." Im Schiffe zu beiden Seiten breite Fenster der Herrschafts-Oratorien, mit Stuckornamenten umgeben. An der Epistelseite ein Altärchen mit einem großen Rokokokasten; in demselben eine Holzstatue der schwarzen Loretto-Madonna; an der Evangelienseite ein Altärchen mit gutem Bilde auf Leinwand „Hl. Josef mit dem Christuskinde"; alles dies aus der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts.

Fig. 80. Kammerburg, Monstranz.

Im Pflaster Grabstein aus weißem Marmor mit ausgemeißeltem Wappen der gräfl. Familie Metsch und mit der Inschrift: „Hic repositum est cor illustrissimi et excellentissimi domini d. Ioannis Adolphi S. R. I. comitis a Metsch, S. C. R. Cath. M. actualis consiliarii intimi et procancellarii, dominii hujus primi acquisitoris, familiae maecenatis, pauperum benefactoris. Mort. 28. Nov. a 1740 aetatis suae 68".

Monstranz 48 *cm* hoch, aus Silber getrieben, mit Akanthusranken; oben die Figur der Karlshofer Madonna, zu den Seiten der hl. Adalbert und der hl. Wenzel. Am Fuße die gravierte Inschrift: „Illma herula Eleonora comitissa Walsteiniana fieri curavit." Goldschmiedmarke:

Digitized by Google

A S und Prager-Altstädter Beschauzeichen mit der Jahreszahl 1704. (Siehe Fig. 80.)

Sonst ist der übrige Bau schlicht; die Fenstergewände sind aus Stein, oben mit geradem Gesims; die Wände sind mit einfacher Sgraffito-Rustika geschmückt.

Zur westlichen Seite des alten Schlosses wurde im XVII. Jahrhundert der dreiflügelige einstöckige neuere Teil zugebaut, der jedwedes architektonischen Schmuckes entbehrt. Der ehemalige Turm über der Einfahrt wurde abgetragen.

Im Schlosse werden zwei kleine Glocken aufbewahrt; die eine mit der Inschrift: „1630 HANS LECHNER IN DER KLEIN STADT PRAG"; die andere trägt folgende Inschrift: „FM SF ANNO 1686". Im großen Saal Stuckdecke: Genien, Guirlanden haltend. Eingelegtes Möbel (Truhe aus dem Jahre 1557); Porzellan, einige Portraits aus dem XVII. und XVIII. Jahrhundert.

Hradešín siehe Radešín.

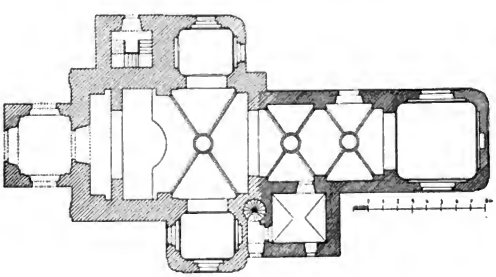

Fig. 81. Chocerad. Grundriß der Kirche.

Chocerad (Kocerad, Chocerady).

Ant. Norb. Vlasák in der Zeitschr. „Pam. arch." III, 262—263. — Jos. Nechvíle in der Zeitschr. „Method" XVI. (1888), 17. — Podlaha, „Posv. mista" I, 76—80.

PFARRKIRCHE ZU MARIA-HIMMELFAHRT, bereits im XIV. Jahrhundert erwähnt.

Vom ursprünglichen Baue blieb bloß das Mauerwerk des Presbyteriums, der östliche Teil der Kirche und die anstoßende Sakristei erhalten;

Digitized by Google

der westliche Teil mit den Seitenkapellen und dem Turme wurde am Ende des XVII. Jahrhunderts zugebaut, aus welcher Zeit auch die jetzige barocke Form des ganzen Baues stammt (siehe Grundriß Fig. 81).

Fig. 82. Chocerad, Ansicht der Kirche.

Die F r o n t e, durch vier Pilaster — von denen bloß die beiden an den Ecken stehenden ein reicheres Kapitäl haben — gegliedert, trägt einen hohen, dreieckig geschlossenen Giebel mit Voluten an den Seiten. Die Vorhalle vor dem Eingang hat einen niedrigen, barocken, mit drei gleichfalls

Digitized by Google

barocken Steinstatuen geschmückten Giebel. An der Nordseite steht der Turm, von gefälligem barocken Äußeren, mit Zwiebeldach. (Siehe Fig. 82.)

Fig. 83. Chocerad. Das Innere der Kirche.

Das Innere ist ziemlich reich mit Stuckwerk verziert, das zwar im ganzen gelungen ist, aber im Vergleiche zu den kleinen Dimen-

Digitized by Google

sionen der Kirche ziemlich plump erscheint. Die Wandpfeiler tragen große Kompositkapitäle; die Gewölbekanten sind teils mit einfach profilierten, teils mit ornamentierten Stuckstreifen geziert, die in der Mitte des Gewölbes im kreisförmigen Stuckrahmen zusammenlaufen. In den Gewölbeflächen befinden sich Cartouchen, deren einige von Genienfiguren getragen werden (siehe Fig. 83). Auf der senkrechten Fläche des Bogens, welcher den an das Presbyterium anstoßenden Teil des Schiffes von dem

Fig. 84. Chocerad. Kirche. Ein Teil der Stuckverzierung.

mit den Seitenkapellen in Verbindung stehenden Teile trennt, ist im Stuck die Szene der Verkündigung dargestellt, und in der Mitte ist ebenfalls im Stuck das Waldsteinische Wappen angebracht (siehe Fig. 84.).

Das Presbyterium hat ein Schalgewölbe ohne Stuckwerk.

Der Hochaltar barock: an den Seiten schlangenartige und gerade Säulchen, zwischen denen Apostelstatuen stehen. In der Mitte Bild auf Leinwand, das acht um das Grab stehende Apostel darstellt; im oberen Teile des Altars: Maria von Engeln getragen. Das Tabernakel mit zwei Karyatiden an den Seiten.

Der Chorbogen, von Pfeilern mit Kompositkapitälen, die mit Fruchtschnüren geschmückt sind, getragen, ist an der unteren Fläche

Digitized by Google

mit Stuck geschmückt: in der Mitte eine Gruppe von Engelsköpfchen in Wolken; an den Seiten Festons, zuunterst Muschelornament.

An den Pfeilern des Chorbogens große barocke Holzstatuen des hl. Prokopius und des hl. Adalbert.

Die Kanzel barock, mit gut geschnitzten Cartouchen; in denselben die Reliefs der Evangelisten; unterhalb der Rednerbühne die Figur eines schwebenden Engels; auf dem Schalldeckel ein Engel mit Posaune und Wage; am Rande des Schalldeckels kleine sitzende Engel.

Fig. 85. Chocerad. Kirche. Altärchen.

An der Nordwand kleines zierliches (etwa 2·30 *m* hohes) Barockaltärchen mit dem Bilde des Prager Jesuleins auf Leinwand; im oberen Teile des Altärchens unter Baldachin Relief der Dreifaltigkeit und der knieenden Maria; unten an den Seiten des erwähnten Bildes die Statuetten eines Heiligen und einer hl. Frau, die auf das Bild hinweisen. (Siehe Fig. 85.)

Das Bild „Der sterbende hl. Franziskus Xav." auf Leinwand, 99 *cm* hoch, 64 *cm* breit, ein leidlich gutes Gemälde aus dem Anfang des XVIII. Jahrh. In der rechten Ecke unten in einem aufgeschlagenen Buche der Name „*Brandl*", welcher jedoch offenbar ein Falsum ist. (Fig. 86.)

In der Nordwand zwischen der Kanzel und dem Chorbogen ein Marmorstein (76 *cm* hoch, 1·75 *m* breit) mit gut gemeißeltem Waldsteinischen Wappen; unterhalb der Kanzel ein ähnlicher Stein mit einem schräg geteilten Wappenschild in einem Kranze.

In den Füllungen des Kommuniongitters ist geschnitztes Akanthuslaubgewinde.

Im Schiffsraume nächst dem Presbyterium stehen an den Seitenwänden Kirchenstühle aus hartem Holz, deren Stirnseiten durch gewundene

Digitized by Google

Säulchen gegliedert und mit geschnitzten Füllungen geschmückt sind. Auf der Tür des einen Stuhles ist das Relief des hl. Paulus, auf der Tür des

Fig. 86. Chocerad. Kirche. Bild: „Der sterbende hl. Franziskus Xav."

anderen ein Relief, welches das Innere eines Bibliotheksaales darstellt, in dem ein Tisch mit einer umgeworfenen Kassette steht, woraus Geldstücke ausgeschüttet sind; darüber ein Herz.

Digitized by Google

Die Seitenkapellen haben Platzelgewölbe. In beiden steht je ein barocker Altar, gute Arbeit, mit barocken, auf Konsolen stehenden Holzstatuen an den Seiten.

Taufstein aus Zinn, einfach, aus dem J. 1837.

Grabplatte, neben dem Sakristeieingange in die Mauer eingelassen, 2·30 *m* hoch, 1·32 *m* breit, von rotem Marmor. In der Mitte die Gestalt eines geharnischten Ritters im Hochrelief. Am steil abgeschrägten Rande die Inschrift: „Urozeny pan pan Jan nayſtarſſy z Waldſſteyna a na Hradku nad Sazawau. geº Czyſař Mti rada a naywyſſi Sudj Kra: Cje: a potom neywyſſi Komornjk tehoż Kra. umrzel w patek den S. Wjta w norzy na Sobotu po mj hodinie rzeſke. Leta 1576. Leta 1565 W uterz welikonocznij umrzela Urozena panj panj Eliſſka z Krayku ac pcwi manżelka tehoż pana a tuto odpočiwa w Panu." (Siehe Fig. 87.)

Fig. 87. Chocerad, Kirche, Grabplatte des Johann von Waldstein.

In der Mitte des Schiffes im Pflaster eine Grabplatte von weißem Marmor, welche die Waldsteinsche Gruft schließt, mit Waldsteinischem Wappen und der Inschrift: „A · D · MDCLXXVI · SEPVLCHRUM FAMILIAE."

Glocken: 1. 70 *cm* im Durchmesser, 55 *cm* hoch. Oben plumpe Festons. Auf dem Mantel Reliefs: Himmelfahrt-Mariens und hl. Josef, sowie die Inschrift: „ANNO 1781 BYL PŘELYTY TENTO ZWON KE CTI A CHWALE NEGSWIETĚGSSI MARYE PANNY NA NEBE WZATE SWATEHO IOZEFA SWATE ANNY TEHOŽ CHRAMV PANE OCHRANCVW · W · FRANCISCVS ANTONIVS FRANK ME FVDIT PRAGAE.

2. 55 *cm* im Durchmesser, 44 *cm* hoch. Oben ringsherum folgende dreizeilige Inschrift: „KE CZTI A SLAWIE BOŽj A BLAHOSLAWENE P. MARYE ZWON TENTO PRZELIWAN NAKLADEM G · M · W · P · P · IANA VIKTORINA SWATE RZIMSKE RZISSE HRABIETE Z WALDSSTEYNA A · 1659". Auf dem Mantel Relief: „Madonna mit dem Jesuskinde auf Halbmond stehend" und Abguß der Waldsteinischen Medaille mit der Umschrift: „IOANNES VICTORIN GRAF VON WALDSTEIN."

Digitized by Google

Fig. 88. Chocerad. Kirche. Hausaltärchen.

3. 50 *cm* im Durchmesser, 40 *cm* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „LETHA 1659 ZWON TENTO GEST PŘELIWAN NAKLADEM WYSOCZE VROZ. P. P. VIKTORINA SWATE Ř. Ř. HRABIETE Z WAL. PANA NA HRADKV NAD SAZAWAV KE CZTI A SLAWIE NA NEBEWZETI PANNY MARIE DO KOCERAD. I · W · H · Z · W ·" Auf dem Mantel Abguß derselben Medaille, wie auf der vorigen.

Digitized by Google

Fig. 89. Chocerad. Kirche. Relief: „Der Pelikan die Jungen fütternd."

Kelche: 1. 28·5 *cm* hoch. Die Kuppe aus Silber, vergoldet, barock, mit Engelsköpfchen. XVIII. Jhrh. Der Fuß neueren Ursprungs, aus Messing.

2. 27 *cm* hoch. Die Kuppe aus Silber, vergoldet, mit getriebenen Medaillons der hl. Josef, Prokopius und Ivan; in den Zwischenräumen an einander geschmiegte Engelsköpfchen. XVIII. Jahrhundert.

Hausaltärchen, aus Holz geschnitzt, 1·75 *m* hoch, 1·08 *m* breit; jetzt im Beinhause aufbewahrt. In der in der Mitte befindlichen Nische Statuette des Schmerzensmannes; oben in den Wolken Gott Vater; ringsherum auf Konsolen Statuetten der Apostel. Sehr interessante Arbeit aus der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrh. In

Fig. 90. Chocerad. Kirche. Grabsteine in der Friedhofsmauer.

Digitized by Google

neuerer Zeit wurden an den Seiten Laubgewinde-Schnitzereien aus dem Ende des XVII. Jahrh., ein Überrest der ehemaligen Orgel, befestigt. (Siehe Fig. 88.)

Holzrelief „Der Pelikan die Jungen mit seinem Blut fütternd", 61 *cm* hoch, eine gelungene Arbeit aus der zweiten Hälfte des XVII. Jahrh. Jetzt im Beinhause aufbewahrt. (Siehe Fig. 89.)

Votivbild auf Leinwand gemalt „Mutter Gottes vom Hl. Berg" aus dem Jahre 1696 (unten Landschaft mit dem Hl. Berge, zu beiden Seiten ein Mann und eine Frau mit zwei Wickelkindern). Widmungsinschrift in böhmischer Sprache. Eine handwerksmäßige Arbeit. Im Beinhause aufbewahrt.

In der Nordmauer des Friedhofes drei Grabsteine neben einander (siehe Fig. 90.)

1. 1·39 *m* breit, 1·05 *m* hoch. In der mittleren Fläche ein Engel, zwei Wappen haltend; Inschrift in böhmischer Sprache, nunmehr bloß zum Teile leserlich; aus derselben geht hervor, daß dies das Grabmal des Johann von Waldstein († 1577) und seiner Gattin Magdalena von Wartenberg ist.

2. 1·33 *m* hoch, 72 *cm* breit mit dem Waldsteinschen Wappen; von der Inschrift kann man bloß folgendes lesen: „ANNO 1576. I. Z. W. N. K. C." (d. i. „Jan z Valdštejna, nejvyšší komorník království Českého"), und unten: „W. T. V. C."

3. 1·69 *m* hoch, 89 *cm* breit; im unteren Teile drei Kindergestalten neben einander; vor ihnen ein Wappen (im Schilde sowie im Helmkleinode ein Vogel mit einem Ring im Schnabel). Inschrift bloß zum Teile leserlich: „Letha Panie 1589 Prozeneho pana Girzika ... vrzednika na Hradku nad Sazawau zemrzele dieti Salomena w Strzedu przed Sm Bartolomiegem, Jan w patek po Sm Krzspinu, Johanka przed Swatym Martinem w Panu Bohu usnuly a tuto pochowany gsau." Alle drei Sandstein.

KAPELLE DER VIERZEHN NOTHELFER am linken Ufer des Flusses Sazawa am Wege von Chocerad nach Kammerburg, ein kleines einfaches vierseitiges Gebäude. Die Tür aus eisernen geschweiften Stäben. Im Inneren über dem Altärchen in barockem Laubgewinde-Rahmen das leidlich gute Bild der vierzehn Nothelfer auf Leinwand; im unteren Teile des Bildes sieht man das gemalte Waldsteinsche Wappen und die Buchstaben I W H z W (d. i. „Jan Viktorin hrabě z Valdštýna"). Aus dem Ende des XVII. Jahrh.

Konojedy.

Sedláček, Míst. sl. 433. — Podlaha „Posv. místa" I, 86—88.

PFARRKIRCHE ZUM HL. WENZESLAUS, schlichter, einfacher Barockbau aus den Jahren 1766—68 (siehe Ansicht Fig. 91., Grund-

Digitized by Google

riß Fig. 92). Das Presbyterium im Grundrisse quadratisch mit abgeschrägten Ecken; das Schiff länglich rechteckig, ebenfalls mit abgestumpften

Fig. 91. Konojedy. Pfarrkirche.

Ecken. In der Westfront ein niedriger Turm mit achteckigem, pyramidenförmigen, mit Hohlziegeln gedecktem Dache.

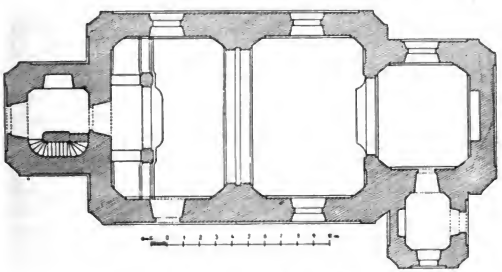

Fig. 92. Konojedy. Grundriß der Pfarrkirche.

Das Innere ist sehr schlicht: die Wände sind durch einfache Pilaster gegliedert; das Presbyterium sowie das Schiff sind mit Platzelgewölbe überspannt.

Die Einrichtung neu.

Digitized by Google

Glocken: 1. 70 *cm* im Durchmesser, 84 *cm* hoch, auf dem Halse die Inschrift: „tento zwon vdielan gest proto aby lide wiedieli kdyz zwoni 1556" (siehe Faksimile Fig. 93).

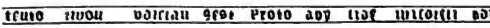

Fig. 93. Konojedy, Pfarrkirche, Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

2. 53 *cm* im Durchmesser, 41 *cm* hoch; Inschrift: VALENTIN LISISACK GOS MICH AVF DER KLEINSEITE PRAG 1723"; auf dem Mantel Brustbilder „Maria" und „Hl. Johann" im Relief.

Schwarz-Kosteletz (Kostelec nad Černými Lesy).

Ant. Norb. Vlasák in der Zeitschrift „Památky arch." V, 346. — Světozor III. (1869), Seite 28 mit Abbildung von Fr. Chalupa, Seite 24; 1874, 586, 616 mit Abb. — Sedláček, Místop. sl. 441. — Bernau, Album I, 153—170 mit Abb. — Podlaha, Posv. místa I, 88—96 mit Abb.

PFARRKIRCHE ZU DEN HL. SCHUTZENGELN erbaut in den Jahren 1735—37; in den Jahren 1889—94 wurde in der Fronte der jetzige Turm erbaut. Ein sehr weiträumiger Bau von einfachem Äußeren (siehe Ansicht Fig. 94., Grundriß Fig. 95.).

Das Schiff hat ein aus Holz und Verputz imitiertes, gedrücktes Tonnengewölbe mit Stichkappen über den Fenstern.

Im unmittelbaren Anschlusse an das quadratische Presbyterium, das betreffs der Höhe mit dem Schiffe übereinstimmt, befinden sich zu beiden Seiten desselben gleich hohe, in voller Breite und Höhe nach dem Presbyterium geöffnete Räume, indem sie sozusagen dessen Querverlängerung bilden. Nach dem Schiffe sind diese Räume jedoch durch Mauern mit segmentförmig überwölbten Eingängen abgeschlossen. Das Presbyterium sowie diese beiden Seitenräume sind mit Platzelgewölbe überspannt. Die Wände des Presbyteriums und des Schiffes sind durch gekuppelte, mit vertikal kannelierten schabrackenförmigen Kapitälen versehene Pilaster gegliedert, die das ringsherum laufende Gesims tragen. (Siehe Innenansicht Fig. 96.) Hinter dem Presbyterium befindet sich ein gleich hoher, aber ein wenig schmälerer Anbau, der im Erdgeschosse eine geräumige Sakristei, im Stockwerke ein Depositorium birgt.

Der Hochaltar barock, mit beachtenswerter plastischer Ausschmückung. Die niedrige Volutenarchitektur trägt zuhöchst die gut modellierte Gruppe „Der Schutzengel beschützt einen jugendlichen Pilger, der sich zu ihm mit gefalteten Händen wendet". Darunter in Wolken drei

Digitized by Google

Fig. 94. Schwarz-Kosteletz. Pfarrkirche.

Engelsgenien mit Marterwerkzeugen. Über dem Tabernakel ebenfalls Engelsgenien; zu beiden Seiten des Tabernakels je eine größere Engelsfigur, von denen die eine das Rauchfaß, die andere eine Weizengarbe trägt. Auf den Seitenvoluten sitzende Engelsgenien. Die Altarmensa sowie die erwähnte Architektur sind gemauert, mit Stuck überzogen; die Plastik ist aus Stuck.

Digitized by Google

Dieser Altar wurde im Jahre 1739 im Auftrage der Fürstin Maria Theresia von Savoyen errichtet. (Siehe Fig. 97.)

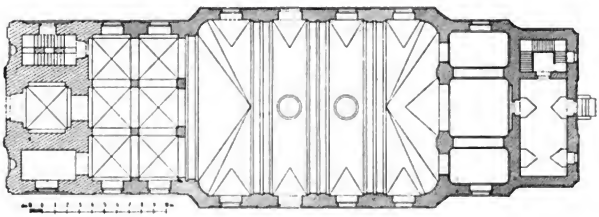

Fig. 95. Schwarz-Kosteletz. Grundriß der Pfarrkirche.

Die K a n z e l barock; auf dem Schalldeckel die Statue „Der predigende hl. Paulus", am Rande zwei kleine Engel: der eine mit Schwert,

Fig. 96. Schwarz-Kosteletz. Das Innere der Pfarrkirche.

der andere mit Wage. Aus derselben Zeit wie der Hochaltar. Nach alten Rechnungen Arbeit eines ungenannten Wiener Bildhauers.

Digitized by Google

Fig. 97. Schwarz-Kosteletz. Hochaltar in der Pfarrkirche.

Digitized by Google

In den östlichen Ecken des Schiffes Seitenaltäre: seichte Nischen, oben mit Engelsköpfchen in Wolken geschmückt; auf dem einen die Statue „Hl. Joachim", auf dem anderen „Hl. Anna". Beide wohlgelungene Barockarbeiten. Diese Seitenaltäre sind aus demselben Material und aus derselben Zeit wie der Hochaltar.

Fig. 98. Schwarz-Kosteletz. Die ehemalige Friedhofskirche.

Taufbecken aus Zinn, in Form einer nach oben gekehrten Glocke, glatt; drei Füße geschweift, oben in Brustfiguren der Engel, unten in Krallen mit einer Kugel übergehend. Auf dem Deckel eine gegossene kleine Gruppe „Die Taufe Christi". Auf der unteren Seite des Deckels in der sonst undeutlichen Zinngießermarke die Jahreszahl 1717.

Über den Eingängen neben dem Hochaltar hängen leidlich gute, auf Leinwand gemalte Bilder aus dem XVIII. Jahrh.: 1. „Unbefleckte Empfängnis", 2. Eine Kopie der Wotitzer Madonna,*) jedoch durch die Darstellung der Trinität sowie durch einige Engelsköpfchen vermehrt.

*) Siehe Topographie des Bezirkes Selčan Fig. 144.

Digitized by Google

Beim Südeingange in einer Nische eine gute barocke Holzfigur „Ecce Homo", 1·29 *m* hoch, neu polychromiert.

Glocken: 1. Die mittlere, 84 *cm* im Durchmesser, 69 *cm* hoch. An der einen Seite Relief „Hl. Wenzel" und die Inschrift: „TENTO ZWON GEST VLITY NA NAKLAD ZADVSSI S^HO IANA KRŽTITELE MIESTIS KOSTELCZE NAD CŽERNIMI LESI KE CZTI A CHWALE BOŽI A S^HO WACZLAWA MVCŽEDLNIKA BOŽIHO A PATRONA CŽESKEHO 1624; auf der anderen die Figur „Hl. Johannes der Täufer" und die Inschrift: „ZA AVRŽEDLNIKVW ZADVSSNICH J. W. HRDLICZKI A. K.,'

2. Die kleinste, 59 *cm* im Durchmesser, 50 *cm* hoch, etwa aus dem XV. Jahrh., mit folgender Inschrift am Halse: „ave ✠ maria ✠ gracia ✠ plena ✠ dominvs ✠ tecum ✠ benedicta ✠ tv †"

EHEMAL. FRIEDHOFSKIRCHE ZUM HL. JOHANNES DEM TÄUFER, erbaut 1600, 1644 von den Schweden niedergebrannt, renoviert 1679, 1756 durch Feuersbrunst wiederum zerstört, worauf 1777—83 in der jetzigen Gestalt neu hergestellt (siehe Ansicht Fig. 98., Grundriß Fig. 99). Kleiner barocker Bau. Das Presbyterium sowie das Schiff mit abgerundeten Ecken. Die Fronte im Grundriß segmentartig nach vorn gebogen trägt den volutierten Giebel mit einer leeren Nische.

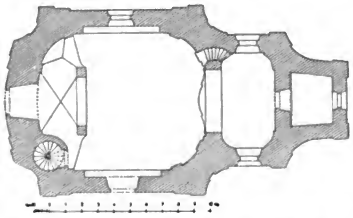

Fig. 99. Schwarz-Kosteletz. Grundriß der ehem. Friedhofskirche.

Über der Türe des Westportals eingemeißelt: „16 MRA 79. S. IOANNES BAPTISTA ORA PRO NOBIS"; auf dem Gewände des Südeinganges ist die Jahreszahl 1783 eingemeißelt.

Hochaltar, barock, schwache Arbeit, mit kunstlos gemaltem Bilde „Taufe Christi" und mit zwei kunstlosen Statuen an den Seiten. In den Mauer-Nischen neben dem Altare gute Holzfiguren „Hl. Barbara" und „Hl. Katharina" cca 1 *m* hoch, aus dem XVIII. Jahrh.; sehr gelungen ist die Drappierung der Gewänder.

Im Schiffe an der Südmauer Altar des hl. Johann Ev. mit barocker Architektur, die auf Bretter plump gemalt ist.

Gegenüber hängt an der Mauer das auf Leinwand gemalte Bild „Hinrichtung der hl. Katharina", schwache Arbeit, XVIII. Jahrh.

Seitwärts von der Kirche ein Turm aus derselben Zeit wie die Kirche, der jedoch die Feuersbrunst aus dem Jahre 1758 ohne Schaden überstanden hat.

Im Inneren des Turmes sowie an der Südseite der Kirche barocke überlebensgroße Sandsteinfiguren (Hl. Maria, hl. Sebastian, hl. Florian und

Digitized by Google

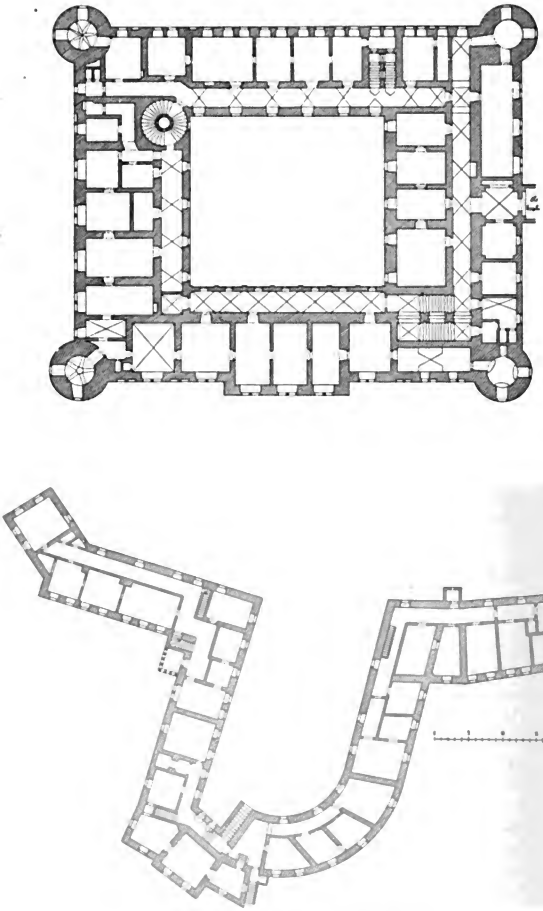

Fig. 100 Schwarz-Kosteletz. Grundriß des Schlosses.

Digitized by Google

hl. Franz Xav.), künstlerisch schwach; es sind dies Bruchstücke einer großen Mariensäule aus dem XVIII. Jahrhundert, die ehemals auf dem Stadtplatze vor der Fronte der Pfarrkirche stand und bei der Erweiterung der Kirche im Jahre 1889 demoliert wurde.

DAS SCHLOSS liegt an der Ostseite der Stadt, wurde im Renaissancestil um die Mitte des XVI. Jahrhunderts aufgeführt, im XVIII. Jahrhundert im Barockstil teilweise umgebaut. Das Gebäude bildet ein kolossales Viereck, dessen Seiten den vier Weltgegenden zugekehrt sind. Vor der südlichen Seite an der Stadtseite eine vorgelagerte Vorburg. (Siehe Fig. 100. Grundriß des Schlosses.)

In diese Vorburg gelangt man durch ein dem Stadtplatze zugekehrtes Tor, das sich in einem im Renaissancestil erbauten Turme mit späterem barocken Laternendach befindet. (Siehe Fig. 101.) Zu dem Tore führt eine aus Stein gebaute Brücke, vor welcher zu beiden Seiten je eine Barockvase steht. Der Unterstock des Torturmes ist aus Quadern von rötlichem Sandstein und enthält die rundbogige Einfahrt und daneben eine kleine Pforte. Über dem Unterstocke erhebt sich das glatte Mauerwerk des Turmes in zwei Geschossen mit rechteckigen Fenstern. Zwischen den Fenstern des ersten Stockwerkes befinden sich nebeneinander zwei rechteckige Steintafeln von übereinstimmender Rehaissanceform mit den Wappen der Herren von Smiřic und Hasenburg und mit den Inschriften: „IAROSLAW SMIRZICKEY ZE SMIRZIC A NA KOSTELCZY" und „KATERZINA Z HASMBVRCKV A NA KOSTELCZI 1561". Auf dem unterhalb der Turmlaterne befindlichen Zifferblatte der Schlaguhr befindet sich die Jahreszahl 1779.

Das eigentliche Schloß zweigeschossiger Bau, um den viereckigen Hof gruppiert; an den Ecken springen Rundtürme vor. Ringsherum ein Graben und ein hoher Wall. (Siehe Fig. 102.)

Die dreigeschossigen Ecktürme sind bis zum ersten Stockwerke rund; in den übrigen zwei Geschossen gehen sie in zehnseitige Prismen über und haben blechbeschlagene mit Laternen gezierte Dächer. In der Höhe des Dachgesimses des übrigen Baues geht um die Türme herum ein mit Tragsteinen geziertes Gesims; ein ähnliches Gesims befindet sich unter dem Dache. Im ersten Stockwerke sind rechteckige, in den beiden höheren rundbogige Fenster.

Die Südfronte des Schlosses (siehe Fig. 103) ist einfach; die rechteckigen Fenster haben einfaches Renaissancegewände mit einem profilierten Gesims oben; der dreiachsige, als Risalit hervortretende Teil wurde im XVIII. Jahrh. barockisiert. Derselbe ist durch Lisenen mit vertikal gefurchten Kapitälen gegliedert; die gekoppelten Fenster erhielten einen barocken Stuckrahmen. In dem dreieckigen großen Frontgiebel liest man eine in Farbe ausgeführte und zum Teile bereits undeutliche chronographische deutsche Inschrift, welche sich auf den unter

Digitized by Google

Fig. 101. Schwarz-Kosteletz. Das Schloßtor.

Digitized by Google

Fig. 102. Schwarz-Kosteletz. Ansicht des Schlosses.

Digitized by Google

der Herzogin Maria Theresia von Savoyen im XVIII. Jahrhundert durchgeführten Umbau bezieht.

Die südliche Seite dieses Flügels hat gegen den Hof zu ihre ursprüngliche Renaissanceform; es ist dies eine zweigeschossige Loggia. Das Erdgeschoß bildet ein von Pfeilern getragener rusticierter Arkadengang. Im ersten Stock ist die Arkatur durch toskanische Säulen gestützt, von derselben Spannweite, wie das Erdgeschoß, und hat eine Brüstung mit

Fig. 103. Schwarz-Kosteletz. Die Südfronte des Schlosses.

Balustern. Jetzt sind die Arkaden vermauert; in dem Mauerwerk sind gewöhnliche Fenster. Das zweite Stockwerk bleibt offen; die Arkatur läuft hier über wohlgefällige ionische Säulen in kleinen Bögen, die eine um die Hälfte kleinere Spannweite haben als jene des ersten Stockwerkes, so daß hier auf einen Bogen des ersten Stockwerkes zwei Bögen kommen. (Siehe Fig. 104 Schema der Loggia und Fig. 105. die Seitenansicht derselben.) Zu beiden Enden des Daches über der Loggia befinden sich blecherne Wasserspeier in der Form von Drachenköpfen, durch eine schmiedeeiserne ornamentierte Stange gestützt (siehe Fig. 106). Die aus der Loggia in die beiden Seitenflügel führenden Eingänge haben ornamentierte Steingewände (siehe Fig. 107).

An den Wänden der übrigen drei Hoffronten wurden die Loggien in der Barockzeit aufgemalt; in der Mitte der Nordfronte ist ein halb-

Digitized by Google

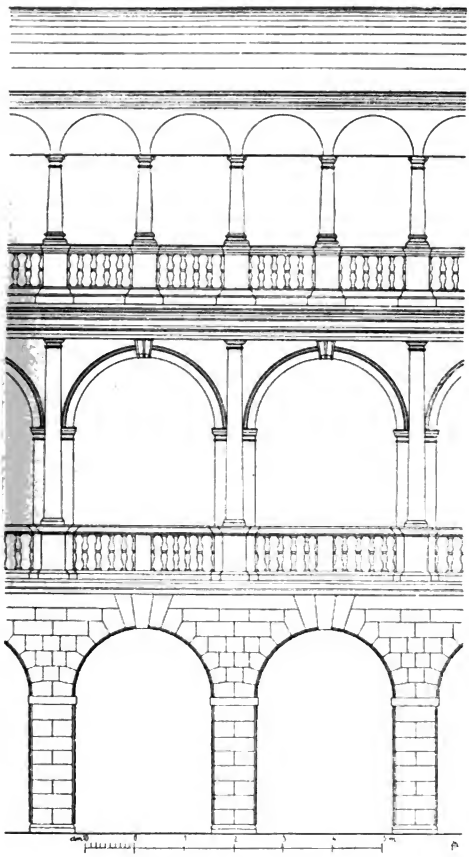

Fig. 104. Schwarz-Kesteletz. Schema der Loggia.

Digitized by Google

Fig. 105. Schwarz-Kesteletz. Seitenansicht der Loggia.

verwischtes, aus derselben Zeit herrührendes Frescogemälde „Sct. Johann von Nepomuk in den Wolken von Engeln umgeben".

Im zweiten Obergeschoß des Ostflügels ein großer (22 *m* lang und 11 *m* breit), jetzt in ruinösem Zustande befindlicher Saal. Von

Digitized by Google

drei Seiten führen in denselben Eingänge mit schönem aus Sandstein gemeißelten Renaissancegewände (siehe Fig. 108). Der Saal besaß einst eine kassettartige Tafeldecke, von der nurmehr ein Rest eines reich profilierten und polychromierten, etwa $^3/_4$ *m* breiten Gesimses an der Südseite vorhanden ist. Die ursprüngliche Decke ist jetzt durch eine ganz gewöhnliche Bretterverschalung ersetzt. Unter dem Gesimse war ein 1·5 *m* breiter geschmackvoller Fries gemalt (Grau in Grau; einige Teile vergoldet) mit Cartouchen, Karyatiden und Fruchtfestons. Auch von dieser Verzierung haben sich bloß unbedeutende Reste erhalten (siehe Fig. 109). Der Saal besaß fünf der Hofseite zugewendete rundgewölbte Fenster, die jetzt zugemauert sind. Vor der östlichen Saalseite befand sich eine offene, jetzt mit Brettern verschlagene Terrasse, mit einer zierlichen aus Sandstein gemeißelten Balustrade, deren Pfeilerchen mit Genien und Blumenvasen im Relief geschmückt sind (siehe Fig. 110).

Fig. 106. Schwarz-Kosteletz. Schloß. Wasserspeier.

Fig. 107. Schwarz-Kosteletz. Schloß. Eingang in der Loggia.

Die Nordfronte des Schlosses ist verhältnismäßig die reichste (siehe Fig. III.): im zweiten Stockwerke sind gekuppelte, durch Lisenen getrennte Fensterarkaturen. Die ersten zwei Paare dieser Arkaturen sind Fenster der erwähnten Saales; dieselben sind jetzt bis auf ein Fenster zugemauert. Die übrigen Arkaturen hatten schon ur-

Digitized by Google

Fig. 108. Schwarz-Kosteletz. Schloß. Eingang in den Saal.

sprünglich kleinere rechteckige Fenster mit profiliertem Gesims. Das Dach gesims ist mit Tragsteinen verziert.

Aus dem ersten Stockwerke des Schlosses führt ein gemauerter, gedeckter, auf drei Brückenbögen ruhender Gang über den Graben zu der auf dem Burgwalle stehenden Schloßkirche.

SCHLOSSKIRCHE DEM HL. ADALBERT GEWEIHT (siehe Ansicht Fig 112. und Grundriß Fig 113.), wurde in den Jahren 1568—69 von Jaroslaus Smiřický erbaut.

Das Presbyterium ist dreiseitig geschlossen; in dem polygonalen Teile ist ein Tonnengewölbe mit Stichkappen über den Fenstern; in dem rechteckigen Teile ist ein rippenloses Kreuzgewölbe mit einem Schlußstein, der die Form einer Krone hat. Das Gewölbe

Fig. 109. Schwarz-Kosteletz. Schloß. Reste des gemalten Frieses in dem Saale.

Digitized by Google

Fig. 110. Schwarz-Kosteletz. Schloß. Balustrade.

Fig. 111. Schwarz-Kosteletz. Schloß. Nordfronte.

Digitized by Google

Fig. 112. Schwarz-Kosteletz. Schloßkapelle.

steigt aus gesimsförmigen Konsolen empor. In dem polygonalen Teile sind drei spitzbogige, mit einem Stab geteilte und mit verschiedenartigem Maßwerke gezierte Fenster (siehe Fig. 114).

Das Schiff hat im Grundrisse die Form eines quer gestellten Viereckes und ist mit einem rippenlosen Kreuzgewölbe versehen. In den beiden Seitenwänden desselben ist je ein großes, durch zwei Stäbe geteiltes,

Digitized by Google

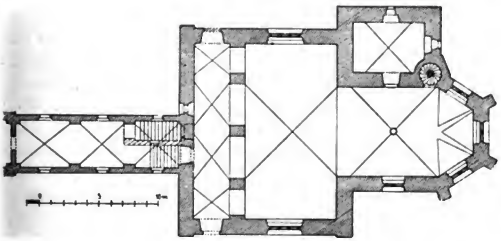

Fig. 113. Schwarz-Kosteletz. Grundriß der Schloßkirche.

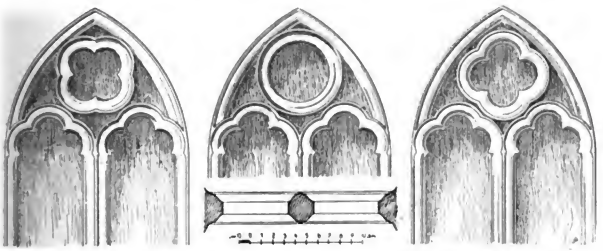

Fig. 114. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Maßwerk in den Fenstern des Presbyteriums.

Fig. 115. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Maßwerk in dem Fenster des Schiffes.

Digitized by Google

mit interessantem Maßwerk in der Spitze versehenes Fenster (siehe Fig. 115). Im Hintergrund des Schiffes ist der ganzen Breite nach das Musikchor, dessen Frontseite auf rundgewölbten, mit drei viereckigen Pfeilern gestützten Arkaden ruht. Die Empore ist von vier einfachen Kreuzgewölben unterfangen. In den unter dem Chore befindlichen Raum führt von der Nordseite ein Renaissance-Portal, das jetzt zugemauert ist. Zu beiden Seiten der Chorempore ist je ein Oratorium in Form von kleinen Gemächern, die gegen das Innere der Kirche mit zwei gekuppelten rechteckigen Fenstern geöffnet und nach außen mit rechteckigen Fenstern versehen sind. Diese Oratorien haben hübsche kassettartige Tafeldecken (siehe Fig. 116).

Fig. 116. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Ein Teil der Tafeldecke in dem Oratorium.

An der Nordseite des Presbyteriums steht ein viereckiger Turm mit großen spitzbogigen Fenstern. Dieser Turm trug früher eine Zwiebelhaube, die im Jahre 1836 durch Feuer vernichtet wurde, worauf das jetzige niedrige, mit Taschen gedeckte Spitzdach errichtet wurde.

Der Hochaltar, im reinen Renaissancestil in der zweiten Hälfte des XVI. Jahrhunderts erbaut, wurde im XVIII. Jahrh. gegen die Mauer gekehrt und des plastischen Schmuckes beraubt. Der Aufbau des Altars besteht aus zwei Etagen. Zuunterst ist die Predella mit einer Inschrifttafel*) in der Mitte und mit hübsch geschnitzten Volutenkonsolen an den Seiten. Auf der Predella ruht die erste Etage mit der jetzt leeren Mitte, zu deren Seiten einst je ein Paar kannelierter Kompositsäulchen sich befanden, von denen sich jedoch bloß die beiden an den Ecken stehenden erhalten haben; zwischen den Säulchen ist eine Arkade, mit einem Rundbogen geschlossen, dessen untere Fläche mit

*) Die in Gold ausgeführte Inschrift lautet: „Nebe a země pominau ale Slowa ma nepominau. Mataus XXIIII. W Tebet' sem Pane daufal nebudut zahanben na wěky. Zialm lxx. Swice nohā mým gestit' Slowo twe a Swětlo Stezkam mym. Zialm cXVIII."

Digitized by Google

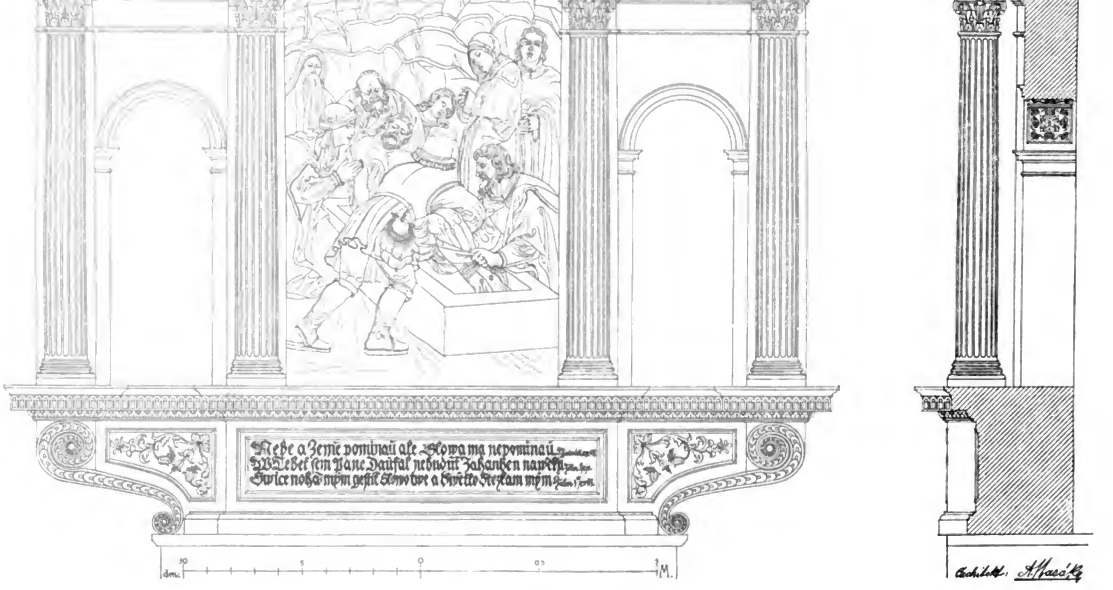

Schwarz-Kosteletz. Schloßkapelle. Renaissance-Altar.

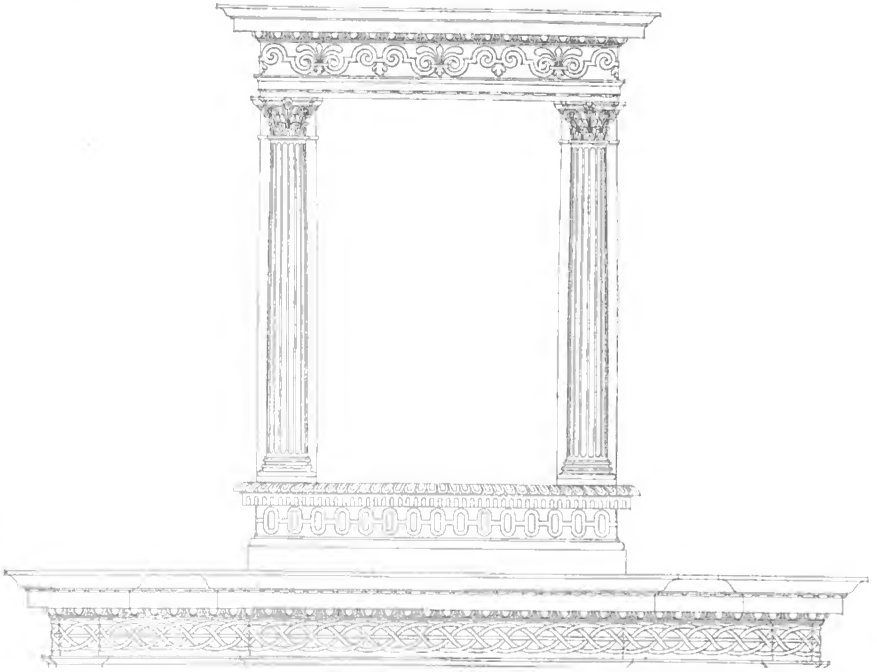

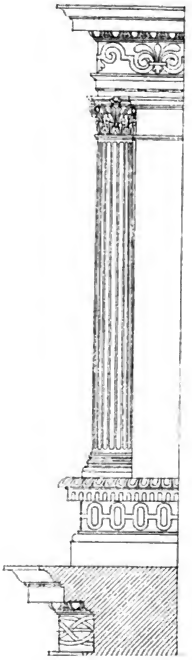

Digitized by Google

einem geschmackvollen Ornament geschmückt ist (siehe Fig. 117). Oberhalb dieser unteren Etage zieht sich ein reich geschmücktes gerades Gebälk, auf dem die obere, aus zwei korinthischen Säulchen und einem geraden Gebälk bestehende Etage ruht. Der Anstrich ist weiß; die ornamentalen Teile teils vergoldet, teils blau angestrichen.

Von dem ehemaligen plastischen Schmucke dieses Altars ist bloß das Holzrelief „Grablegung Christi" (nach einem Stiche von *Alb. Dürer*, 1·17 *m* breit und 1·68 *m* hoch) erhalten. Eine beachtenswerte Arbeit aus der zweiten Hälfte des XVI. Jahrh. (Siehe Fig. 118.) Jetzt unter dem Musikchore auf einem kleinen Altar.

Fig. 117. Schwarz-Kosteletz. Ein Teil des Renaissance-Altars.

Die rückwärtige, jetzt gegen das Kircheninnere gewendete Seite des erwähnten Renaissancealtars ist mit Brettern verschlagen, auf denen im Jahre 1783 der jetzige barocke Aufbau des Altars gemalt wurde.*) In die Mitte der Verschalung ist ein gutes, auf Leinwand gemaltes, aus der ersten Hälfte des XVIII. Jahrhunderte stammendes Bild „Der segnende hl. Adalbert" eingesetzt. Das Bild hat einen interessanten Hintergrund, in dem im kleinen Maßstabe eine Szene aus dem Leben des Heiligen (ein übermütiger Hirte bläst eine Trompete, die er an das Ohr des schlafenden Heiligen angesetzt hat.**) Über der Altarmensa, zum Teile das erwähnte Bild des hl. Adalbert verdeckend, befindet sich das verglaste Maria-Hilfbild, eine gute Arbeit aus dem XVIII. Jahrhundert. (Siehe Fig. 119.) Zu beiden Seiten des

*) Auf der Rückseite liest man „J. S. pinxit', und rückwärts auf dem den Abschluß des Altars bildenden Kreuze „A. D. 1783"; hinter dem Bilde „Maria-Hilf" in einer Cartouche dieselbe Jahreszahl.

**) Auf der Rückseite des Bildes: „DetrItaM renoVaVIt pICtor VenCesLaVs SaLerIVs 1829."

Digitized by Google

Bildes vergoldete barocke Brustfiguren des hl. Wenzel und der hl. Ludmilla, 69 *cm* hoch, gute Schnitzarbeit aus der ersten Hälfte des XVIII. Jahrh. (Siehe Fig. 120.) Über den Seitenpforten des Altars befinden sich

Fig. 118. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Relief „Grablegung Christi".

kleinere Büsten des hl. Adalbert und des hl. Prokopius aus derselben Zeit, weiß angestrichen und vergoldet. Zu den Seiten des Altars auf Konsolen leidlich gute Barockstatuen des hl. Joseph und des hl. Johann von Nepomuk.

Digitized by Google

Fig. 119. Schwarz-Kosteletz. Das Innere der Schloßkirche.

An den Wänden des Presbyteriums hängen folgende auf Leinwand gemalte, sämtlich aus dem XVIII. Jahrh. stammende Bilder:

1. Eine kolossale Kopie der schwarzen Madonna („S. Maria Maggiore"), Brustbild (2·33 *m* hoch, 1·70 *m* breit).

2. „Hl. Gotthard". Der Heilige schwebt knieend in den Wolken über einer Gegend, in der eine Ansicht der Stadt Böhmisch-Brod.

3. „Hl. Prokopius". Der Heilige in den Wolken; unten derselbe Heilige, wie er statt des Pferdes den Teufel zum Ackern gebraucht.

Fig. 120. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Büsten „Hl. Wenzel" und „Hl. Ludmilla".

Digitized by Google

4. „Hl. Carolus Borromäus". Der Heilige in den Wolken; unten eine Ansicht von Schwarz-Kosteletz.

Die drei zuletzt angeführten Bilder sind 2·44 *m* hoch und 1·55 *m* breit.

Intarsierte Türe in dem aus dem Presbyterium in das Stiegenhaus des Turmes führenden Eingange. Die Vorderseite: in der

Fig. 121. und 122. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche, Intarsierte Türe.
(Vorderseite.) (Rückwärtige Seite.)

oberen Hälfte ein Turm mit Uhr inmitten von Häusern, ein Vogel, ein Dudelsackpfeifer und ein Schütze, der mit einer Flinte auf ihn zielt; in der unteren Hälfte eine Arkade mit der Jahreszahl 1575. (Siehe Fig. 121.) Die rückwärtige Seite: die obere Füllung bildet eine schöne Intarsia aus verschiedenfarbigen Holzstücken, eine Vase darstellend, aus der Stengel mit Blättern und Blüten herauswachsen; auf den Stengeln sitzende Vögel. In der linken unteren Ecke eine sitzende nackte Weibesfigur, die sich auf

Digitized by Google

ein Kästchen stützt (Pandora?). In dem unteren Teile ist ein sehr geschmackvolles symmetrisch komponiertes Ornament. (Siehe Fig. 122.)

An den Seitenwänden Chorgestühle, einfach eingelegt, mit hoher Rückwand, die mit kleinen Pilastern und Rustika-Arkaden gegliedert ist. (Siehe Fig. 123.)

Die Sakristeitür, mit geschmackvoll geschnitzten Füllungen und hübschen Beschlägen geschmückt. (Siehe Fig. 124.)

In der Sakristei vier barocke, polychromierte Holzbüsten: hl. Sigismund, hl. Carolus Borromäus, hl. Johannes von Nepomuk und hl. Amadeus. Höhe 62—65 *cm*. (Siehe Fig. 125.)

Fig. 123. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Chorgestühl.

Unter dem Presbyterium die Gruft des Geschlechtes der Smiřický mit Tonnengewölbe. In die Gruft führt eine in dem Pflaster befindliche Falltüre und steinerne Stufen. In der Gruft mehrere zinnerne Särge aus den Jahren 1597—1602 mit eingravierten Inschriften. Die Särge sind ihres ehemaligen Schmuckes durch ruchlose Hand zum größten Teil beraubt; nur auf einigen sieht man noch gegossene zinnerne Figuren (Kruzifix mit Maria und Johannes an den Seiten, Löwenköpfe u. a.). (Siehe Fig. 126.)

Ein geschmackvolles eisernes Gitter trennt das Presbyterium vom Schiffe (siehe Fig. 119.).

Kanzel im Renaissancestil mit geschmackvollen Schnitzereien und Intarsien. Die Rednerbühne ruht auf einem Säulchen mit Blätterkapitäl, glattem Schafte und einem mit geschnitztem Löwenköpfe geschmückten Stylobate. Auf der Brüstung der Rednerbühne sowie auf der Seitenwand der Treppe vorzüglich ausgeführte Intarsien (die Wappen der Smiřický und Hasenburg, Arabesken u. a.). (Siehe Fig. 127.)

Digitized by Google

Im Schiffe stehen zwei Renaissance-Flügelaltärchen mit einfachen gemauerten Mensen. Der mittlere Teil beider ist länglich rechteckig mit Karyatiden-Pfeilerchen an den Seiten, die ein schmales Gesims mit Perlstab tragen; oberhalb des Gesimses Fries mit einer Cartouche in der Mitte. Die Bilderrahmen sind geschmackvoll ornamentiert (durch Perl- und Eierstab u. ä.). Die Bilder sind auf Holz gemalt.

Fig. 124. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche. Sakristeitür.

1. Der Altar an der Evangeliumseite. In der Mitte das Bild „Geburt Christi", 1·07 *m* breit, 1·35 *m* hoch. Links auf dem Kamin die Signatur 15TS58. (Siehe Fig. 128.) Auf der inneren Seite der Flügel: „Verkündigung Mariens" (siehe Fig. 129 *a*, *b*); auf der Außenseite die Portraits des Jaroslaus Smiřický mit zwei kleinen Söhnen und seiner Gattin Katharina von Hasenburg mit zwei kleinen Töchtern (siehe Fig. 130.).

2. Der Altar an der Epistelseite. In der Mitte: „Das letzte Abendmahl" mit einem interessanten Interieur; im Hintergrund durch drei Fenster Aussicht in eine Landschaft, wo die Szene des Einzuges Jesu in Jerusalem dargestellt ist. Unter der Decke des Abendmahlssaales Wappen des Jaroslaus

Fig. 125. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Heiligenbüsten in der Sakristei.

Digitized by Google

Smiřický und seiner Gattin. (Siehe Fig. 132.) Auf der Innenseite der Flügel „Die Fußwaschung“ (die Köpfe der Apostel offenbar

Fig. 126. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche, Gruft der Familie Smiřický.

Portraits von Personen des XVI. Jahrhunderts) und „Christus am Ölberg“ (siehe Fig. 131. und 133.). Auf der Außenseite: „Geißelung Christi“ und „Verspottung Christi“ (siehe Fig. 134).

Digitized by Google

Über diesen beiden Altären hängt je ein großes Bild auf Leinwand aus der Barockzeit: 1. hl. Johannes von Nepomuk in den Wolken bittet für

Fig. 127. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. Kanzel.

eine vor seinem Altare knieende Familie; 2. hl. Amadeus, Almosen austeilend. Im ganzen schwache Arbeiten des XVIII. Jahrh.; das zweite besser.

In dem Schloßspitale ein Reliquiar in Form eines kleinen barocken Rahmens, aus Kupferblech getrieben und vergoldet, 40 *cm* hoch,

Digitized by Google

Fig. 128. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. „Geburt Christi."

Fig. 129 *a*. Schwarz-Kosteletz. Schloßkirche. „Verkündigung Mariens".

Fig. 129. b. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche. „Verkündigung Mariens".

Fig. 130. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche. Portraits des Jaroslaus Smiřický und seiner Gattin.

Digitized by Google

Fig. 131. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche. „Die Fußwaschung."

Fig. 132. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche. „Das letzte Abendmahl."

Fig. 133. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche. „Christus am Ölberg".

Fig. 134. Schwarz-Kosteletz, Schloßkirche. „Geißelung und Verspottung Christi."

Digitized by Google

23 *cm* breit. Oben der umstrahlte Teil mit der Reliquie, unten Bild des hl. Prokopius auf Blech nach dem Bilde in der Sazawa-Klosterkirche gemalt. Auf der Rückseite eine Inschrift in deutscher Sprache, aus der

Fig. 135. Schwarz-Kosteletz. Reliquiar.

hervorgeht, daß es im Jahre 1754 als Geschenk von dem Abte und Konvente von Sazawa der Fürstin Maria Theresia von Savoyen zum Namenstage verehrt wurde. (Siehe Fig. 135.)

Kaunitz (Kounice).

„Naše Hlasy" 1884 Nr. 49. — Trnka, „Kounice a Přerov". — Sedláček, Míst. sl. I, 232—233. — Podlaha „Posv. místa" I, 23—26.

In der Lage „Na vinici" Feuerbestattungsgräber; im Landesmuseum einige Gefäße und Bronze-Armband; in dem Wiener Hofmuseum ein Teil eines bemalten Gefäßes, eine Schüssel, innen mit einem aus kleinen Rundbögen bestehenden Ornamente geschmückt, und eine knieartig gebogene Nadel, die einst in der Biegung mit Öhrchen versehen war. Pam. arch. XII., 41, 137; Mitth. der anthrop. Gesellsch. Wien IX., 229, Píč „Čechy na úsvitě dějin" II. B. 3., 294.

Digitized by Google

Fig. 136. Kaunitz. Pfarrkirche.

PFARRKIRCHE ZUM HL. JACOBUS DEM ÄLT., bereits im XIV. Jahr. erwähnt. In den Jahren 1834—36 wurde an Stelle einer älteren kleineren Kirche der jetzige Bau von Grund aus neu aufgeführt mit Beibehaltung des alten Turmes.

Ein schlichter, stilloser Bau. Das Schiff ist beinahe quadratisch, von beiden Seiten durch je ein großes halbkreisförmiges Fenster erhellt; das Presbyterium durch einen doppelten Chor-

bogen von dem Schiffe geschieden, ist mit einer halbkreisförmigen Apsis abgeschlossen. Das Presbyterium hat ein Koncha-Gewölbe, das Schiff ein Schalgewölbe. Die Wände sind mit einfachen

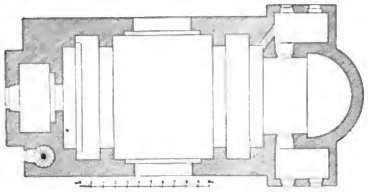

Fig. 137. Kaunitz. Grundriß der Pfarrkirche.

Pilastern belebt. (Siehe Ansicht Fig. 136. und Grundriß Fig. 137.)

Auf dem Seitenaltärchen barocke, neustaffierte Holzstatuen des hl. Veit und des hl. Wenzel aus dem XVIII. Jahrhundert.

Im Schiffe an der Epistelseite, auf einer unter dem Fenster angebrachten Konsole, barocke

Fig. 138. Kaunitz, Pfarrkirche. Statue „Hl. Jacobus."

Digitized by Google

Fig. 139. Kaunitz. Pfarrkirche. Glocke Nr. 1.

Digitized by Google

Fig. 140. Kaunitz. Schloß.

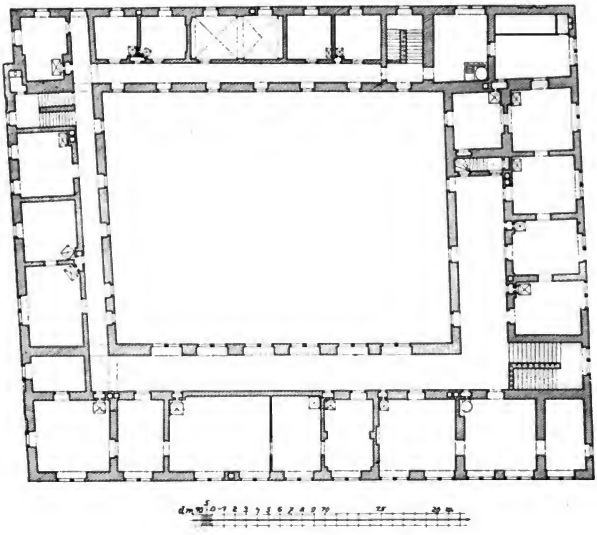

Fig. 141. Kaunitz. Grundriß des Schlosses.

Digitized by Google

Holzfigur des hl. Jacobus in Lebensgröße, in lebhafter Pose (der Apostel ist mit emporgehobener Rechten, mit der Linken auf der Knie ein offenes Buch haltend dargestellt). Gelungene Arbeit des XVIII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 138.)

Fig. 141. Kaunitz. Mohrenstatue vor der Einfahrt des Schlosses.

Fig. 142. Kaunitz. Schloß. Einfahrt.

Unter dem Musikchore ein gut geschnitztes Kruzifix aus dem XVIII. Jahrhundert.

Der prismatische, in der Fronte stehende Turm hat kleine rechteckige, seitlich nach innen ausgeschrägte Fensterschlitze.

Digitized by Google

Fig. 144. Kaunitz. Pfarrkirche. Der obere Teil eines ehemaligen Altars.

Monstranz 77 *cm* hoch, barock, sonnenförmig. Der Fuß getrieben mit Muscheldekor; Nodus vasenförmig. Schwache Arbeit des XVIII. Jahrhunderts.

Glocken: 1. 68 *cm* hoch, 88 *cm* im Durchmesser. Am Halse ein Fries mit musizierenden Genien. Auf dem Mantel auf der einen Seite die Inschrift: „VROZEY WLADYKA PAN IOACHYM WACHTL Z PANTENOWA A NA KONICZYCH YAKOŽTO MILOWNIK NABOŽENSTWÍ KRŽESTIAŠKEHO A KOSTELA S° YAKVBA W KONICZYCH DAL GT TENTO ZWON PRO POCZTIWOST A NAKLADEM WSSECH OSADNICH K TEMVŽ KOSTELV NALEŽIEGICZYCH VDIELATI SKRZE BRYKCI° ZWONARZE

W NOWEM MIESTIE PRAZSKEM LETA PANIE 1570"; auf der anderen Seite zwei Wappen und darüber die Inschriften: „YOCHAYM WACHTEL Z PANTENOWA A NA KONICYCH" und „KATERZYNA WACHTLOWA ZLOSV A NA KONICYCH."

Fig. 145. Kaunitz. Taufstein.

Unten am Rande in einer von zwei delphinförmigen Gestalten gehaltenen Cartouche: „GRYCCIVS PRAGENSIS AVXILIO DIVINO FECIT ME." (Siehe Fig. 139.)

2. 37 *cm* hoch, 1 *m* im Durchmesser. Oben plumpe Girlanden unten Akanthusblätter. Inschrift: „ANNA MARIA KÜHNERIN ALS WITTIB 1803." Auf dem Mantel vorne Relief „Madonna mit dem Kinde", rückwärts „Hl. Jacobus".

3. Der kleinste mit plumpem Barockdekor und der Inschrift: „VALENTIN LISSIACK GOS MICH IN PRAG 1729."

SCHLOSS, in der jetzigen Gestalt aus dem Jahre 1719 stammend; ein einfacher einstöckiger Bau, der im Grundrisse ein unregelmäßiges, den Hof einschließendes Quadrat bildet; in der Fronte über der Einfahrt ein niedriger Turm mit Uhr und Laternendach. (Siehe Ansicht Fig. 140 und Grundriß Fig. 141.)

Fig. 146. Kaunitz. Steinernes Wappen.

Portal mit Volutenkonsolen, oben mit geschweiftem Gesims, auf dem an den Seiten Vasen stehen; in der Mitte eine Cartouche mit dem Mohrenkopfe und der Inschrift: „EN SENVI SED ME IVVENESCERE FECIT IN ANNOS WENCESLAI MORZIN LAVS DIGNA POSTERITATE". Vor der Einfahrt zu beiden Seiten gut gemeißelte Mohrenstatuen mit Schildern, in denen das Morzinwappen. Erste Hälfte des XVIII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 142. und 143.)

Digitized by Google

In der Kapelle des Kaunitzer Spitals werden folgende Gegenstände aufbewahrt:

1. Der obere Teil eines ehemaligen Altars mit gelungen geschnitztem Laubgewinderahmen und mit einem auf Leinwand gemalten Bilde „Rosenkranz-Madonna als Helferin der armen Seelen". Beginn des XVIII. Jahrh. (Siehe Fig. 144.)

2. Taufstein aus Sandstein gemeißelt, 69 *cm* im Durchmesser, 43 *cm* hoch, mit Wappencartouchen und Fruchtfestons. Am oberen Rande folgende Inschrift eingemeißelt: „NAKLADEM VROZENEHO PANA GINDRZICHA ALBRECHTA ZE SSENTALV A Z KERSKA LETHA PANIE 1671". Dieser Taufstein befand sich ursprünglich in der Kaunitzer Pfarrkirche. (Siehe Fig. 145.)

3. Steinernes Wappen, das früher in der Fronte des Spitals sich befand, aus Sandstein gemeißelt, cca 1 *m* hoch und 1·26 *m* breit, mit der Inschrift: „ILLUSTRISSIMUS DNS DNS ERNESTUS FER | dinandus Leopoldus Comes de Suys Dns in | Kaunitz et Korich : S. C. M. Actualis Camerarius | et Legionis Baron. de La Borde Locumtenens | Hospitale hoc inchoavit et propriis sumptibus Exstrui curavit. | Anno Dni MDCLXXVII". (Siehe Fig. 146.)

Kozojedy.

Pam. arch. V. 353. — Sedláček, Místop. sl. 452. — J. Lier in Otto's „Čechy" XI, 317. — Podlaha, „Posv. místa" I, 98—99.

FILIALKIRCHE ZUM HL. MARTIN, im XIV. Jahrhundert als Pfarrkirche erwähnt. (Siehe Ansicht Fig. 147 und Grundriss Fig. 148.

Der Grundriß weist auf den romanischen Ursprung des Baues hin: das Schiff länglich rechteckig mit halbrund geschlossenem Chor und mit viereckigem Turm in der Fronte. Die Apsis ist außen durch zwei plumpe Pfeiler gestützt; ein ähnlicher Pfeiler befindet sich an der südöstlichen Ecke des Schiffes.

Die Apsis hat ein Konchagewölbe, das Schiff seit dem Jahre 1769 ein Tonnengewölbe (früher hatte dasselbe eine flache Decke).

Die Fenster wurden später in die gegenwärtige breite, rundbogig gewölbte Form erweitert.

Der Turm ist in den unteren zwei Dritteln gemauert; das obere Drittel ist aus Holz, mit Brettern verschlagen und durch Holzkonsolen gestützt.

In der Apsis an der Evangelienseite eine rechteckige Nische mit einem bogenförmigen, oben in eine Spitze auslaufenden Abschluß.

Die Sakristei an der Nordseite des Schiffes, war ursprünglich eine Kapelle; in derselben steht an der Ostwand noch die alte Altarmensa.

Digitized by Google

Glocke 1·02 *m* im Durchmesser, 84 *cm* hoch. Oben ein Fries mit musizierenden Genien; darunter herabhängende Akanthusblätter. Auf

Fig. 147. Kozojedy. Kirche.

dem Mantel vorne folgende mit einem Kranz umwundene Inschrift: „HOSPODINE CHWALTEŽ TIE WSSECKA DILA TWA A SWATI TWOGI DO-

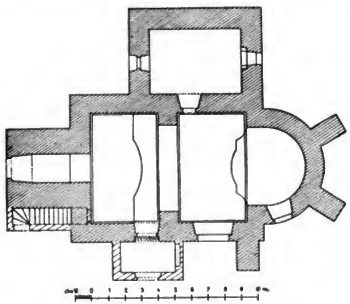

Fig. 148. Kozojedy. Grundriß der Kirche.

BRORZECTE TOBIE .CHWALTE PANA NA CYMBALECH DOBRZE ZWYCIZ-CYCH CHWALTE GEHO NA CYMBALECH PLESANI PLNYCH · CHWALTE

Digitized by Google

BOHA W DVCHV A PRAWDIE.“ An den Seiten Reliefs des hl. Petrus und Paulus. Aut der rückwärtigen Seite des Mantels die Inschrift: „LETA PANIE 1577 BRYKCY ZWONARZ Z CYNIPERKV W NOWEM MIESTIE PRAZSKEM TENTO ZWON VDIELAL DO KOZOGED NAKLADEM WSSECH OSADNICH PRO CZEST A SLAWV PANA BOHA WSSEMOHAVCYHO KTERYŽTO ZWON GEST SMLVWEN A K TOMV ZADVSSY DO KOZOGED ZGEDNAN SKRZE VROZENEHO PANA MARTINA ECKNARA etc. AVRZEDNIKA PANSTWI KOSTELECKEHO.“ Unten ein Fries aus kleinen Szenen zusammengesetzt: „Schafschur“, „Feldarbeit“, „Melken“ und „Zeichen des Krebses“ (aus dem Tierkreise).

Ober-Kšel.

Auf dem „Nekvidy“ genannten Felde Aschenschichten; ein Teil eines Etagengefäßes, graffitierte Scherben, lange Bronze-Nadel. — P i č, Pam. XV, 401: „Čechy předh.“ I. 208.

Auf dem Felde des H. Bártl (in der Richtung gegen die kais. Straße) wurden einige Skelettgräber entdeckt, in denen folgende Gegenstände gefunden wurden: eisernes gebogenes Schwert, Speer mit unterem Beschlage, gewundener eiserner Stab zur Befestigung des Schwertes, ein Bronzegürtel aus Doppelkettchen, die durch Ringe verbunden sind, mit ornamentierter Schließe, zwei Paare Ringe aus schneckenförmig geformten Halbkugeln, weiters gekerbte Armbänder und ein Lignit-Armband. Bruchstück eines in der 8-Form gebogenen Armbandes u. a. J. S m o l í k, „Památky“ XII., 229 (Landesmuseum), P í č, Na úsvitě dějin“ I., 166.

Květnice.

H e b e r I, S. 231 (mit Abbild.) — S e d l á č e k, Míst. sl. 490. — L i e r in Otto's „Čechy“ XI, 304 mit Abbildung auf Seite 303.

Unbedeutende Reste einer BURG, die im XIII. Jahrhundert gegründet und im XVI. Jahrh. eingegangen ist. Auf einer steilen Felsenkoppe. (Sie Fig. 149.) Gegenwärtig bloß einige Mauerreste und ein Keller.

Lažany.

J o s. M i š k o v s k ý in der Zeitschrift „Naše Hlasy“ 1906.

BURGSTÄTTE bei Kozojedy in einer „V Lažanech“ genannten Waldlage, etwa 160 *m* im Umfange, 62 *m* im Durchmesser; der Wall bis 3 *m* hoch und Graben.

Digitized by Google

Lstiboř.

Sedláček, Míst. sl. 571. — Podlaha, Posv. m. I, 30.

PFARRKIRCHE ZU MARIA-HIMMELFAHRT, bereits im XIV. Jahrhundert erwähnt, wurde im Jahre 1747 beinahe von den Fundamenten aus erbaut.

Einfacher, kleiner Bau (siehe Grundriß Fig. 150.). Das Presbyterium im Grundrisse länglich-rechteckig mit Platzelgewölbe. In der Südwand barockes Fenster.

Fig. 149. Květnice.

Chorbogen halbkreisförmig; seine Pfeiler haben Gesims und Schabracken-Kapitäle.

Das Schiff länglich-rechteckig mit je zwei Barock-Fenstern in beiden Seitenwänden. Die Decke flach.

Hochaltar barock, im Jahre 1780 vom Holzschnitzer *Johann Kabourek* aus Prag verfertigt. Bei einer niedrigen Predella mit Tabernakel ein großer Barockrahmen mit Voluten und Engelsköpfchen. In demselken eine gute Kopie des Bildes von *Rubens* „Himmelfahrt Mariens" von *Jos. Reinisch* aus dem Jahre 1781, übermalt im Jahre 1877 von *Adolf Liebscher*. Zu beiden Seiten auf den Altar-Seitenpförtchen gute barocke Figuren des hl. Joachim und der hl. Anna.

Taufbecken aus Zinn, dreifüßig, 72 *cm* hoch. Der obere Teil der Füße in Form bärtiger Köpfe; der untere krallenförmig. Auf dem Mantel des Tanfbeckens drei Streifen Minuskelschrift: [1.] leta panie 1551 tato krztidlnicze gest vdielana ke czti a k chwa ❀ [2.] le bozi a swateho mar-

Digitized by Google

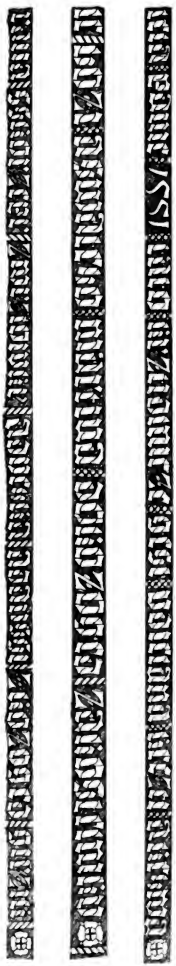

Fig. 151. Lstibořˇ. Faksimile der Inschrift auf dem Taufbecken.

tina do kozoged ża kostelniku ❀ [3.] pana sskorzepy ż wyżlowky a duchka a daussi ż kozoged girżik ❀ (Siehe Faksimile Fig. 151.). Darunter eine plump eingravierte Figur „Hl. Martinus zu Pferd zerschneidet mit seinem Schwerte seinen Mantel, um einem auf dem Boden sitzenden Bettler einen Teil davon zu geben" (siehe Fig. 152) und die In-

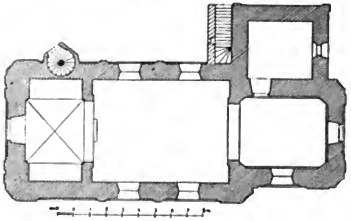

Fig. 150. Lstibořˇ. Grundriß der Kirche.

schrift: „LETA 1682 GEST TATO KRZTITEDLNICE OD KOZOGEDSKEHO ZADVSSY ODPRODANA A K LSTIBORSKEMV ZADVSSY KAVPENA".

Kanzel barock mit der Figur des predigenden hl. Paulus auf dem Schalldeckel. An den Seitenwänden des Schiffes zwei der Form nach übereinstimmende Barock-Altärchen mit flachen Aufsätzen, die mit volutierten Randgesimsen und geflügelten Engelsköpfchen geschmückt sind. Auf dem an der Evangelienseite stehenden Altar oben das elliptische Bild „Hl. Wenzel", unten ein größeres minder gelungenes Bild „Hl. Bar „bara" von J. Kramolin. Auf dem gegenüberstehenden Altare das Bild „Hl. Prokopius" (Kopie des Sazawa-Bildes); oben ein kleines Bild „Madonna von Altbunzlau"; zu den Seiten gute Barockfiguren: ein kleiner Engel den Bischofsstab in den Rachen eines Drachen stoßend, und ein anderer Engel die Mitra haltend

Fig. 152. Lstibořˇ. Graviertes Bild „Hl. Martinus" auf dem Taufbecken.

Digitized by Google

Diese beide Altärchen sowie die Kanzel verfertigte der Holzschnitzer *Joh. Kabourek* im Jahre 1780.

Glocken: 1. 93 *cm* im Durchmesser, 69 *cm* hoch. Oben ringsherum ein plumpes barockes Ornament und die Inschrift: „VALENTIN LISSIACK GOS MICH AVF DER KLEIN SEIDEN PRAG 1718." Auf dem Mantel auf der einen Seite die Inschrift: „KE CTI A SLÁWIE NEGSSWIETEGSSI PANNY MARYE NA NEBE WZATÉ ZWON TENTO NAKLADEM ZADVSSI LSTIBOŘSKÉ ZHOTOWEN GEST LETA PANIE 1718 DNE 1. PROSINCE"; auf der anderen: „MARYA PANNO POŽEHNANY HLASS TWVG AT ZNI W CZASS LYDV WSKRISSENI KDIZ SOVDIT BVDE KRYSTVSS, BY DVSSE HŘISSNE PŘIGAL MILOSTIWIE K OSLAWENI." Unten Medaillons mit Köpfen in Profil und der Inschrift: „AVGVSTVS."

2. 74 *cm* im Durchmesser, 54 *cm* hoch. Oben ringsherum ein plumpes Barock-Ornament und die Inschrift: „VALENTIN LISSACK GOS MICH AVF DER KLEIN SEIDEN PRAG 1718". Auf dem Mantel das Relief des hl. Johann von Nepomuk.

Mochov.

Trnka, „Kounice a Přerov" Seite 50. — Sedláček, Mist. sl. 617. — Podlaha, „Posv. místa" I, 15—17.

Bronzedolch und eine Koralle in den präh. Sammlungen des Landesmuseums.

FILIALKIRCHE ZUM HL. BARTHOLOMÄUS, bereits im Jahre 1352 als Pfarrkirche erwähnt; gotischer Bau.

Das Presbyterium ein Querjoch und Schluß in fünf Seiten des Achteckes; das Schiff länglich-rechteckig. (Siehe Grundriß Fig. 153.)

In der Ostmauer des Presbyteriums spitzbogiges Fenster durch Steinstab geteilt und in der Spitze mit einem Maßwerk ausgefüllt, das aus rundem Vierpaß und zwei runden Halbdreipässen besteht (siehe Fig. 154.). In der Südmauer zwei Fenster: das eine gotisch, schmal, schmucklos, das andere größer, rechteckig.

Das Gewölbe des Presbyteriums mit Rippen, die 20 *cm* breit, im Profil die Form eines abgestumpften, an beiden abgeschrägten Kanten ausgekehlten Keiles zeigen; die Konsolen haben die Form von mit der Spitze nach unten gekehrten Pyramiden (siehe Fig. 155.). Die Schlußsteine glatt, rund.

In der Nordwand des Presbyteriums Sakramentsnische, rechteckig, mit Steinrahmen, der oben in einem dreieckigen, mit spitzem Blenddreipaß ausgefüllten Giebel abschließt. (Siehe Fig. 156.)

An die Nordseite des Presbyteriums schließt sich eine kleine gotische Kapelle, die jetzt als Sakristei dient. (Siehe Fig. 157.) An der Ostseite ist dieselbe mit drei Seiten abgeschlosen. In den Außen-

Digitized by Google

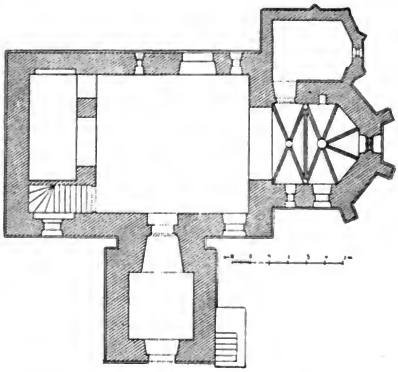

Fig. 153. Mochov. Grundriß der Kirche.

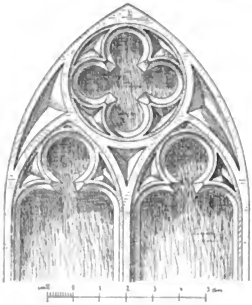

Fig. 154. Mochov. Kirche. Maßwerk in dem Fenster des Presbyteriums.

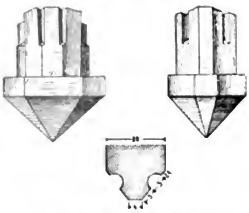

Fig. 155. Mochov. Kirche. Konsolen und Rippen-Profil.

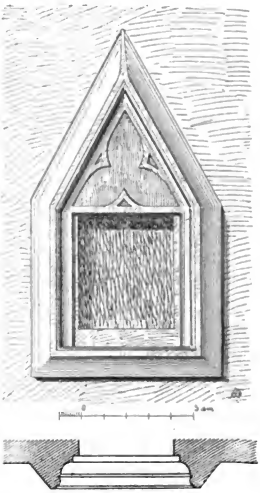

Fig. 156. Mochov. Kirche. Sanktuarium.

Digitized by Google

ecken stehen kleine zweiseitige, mit der Kante nach vorn gerichtete, pyramidenförmig abgeschlossene Stützpfeilerchen. Zwei derselben tragen auf der Spitze in Stein gemeißelte aufrechtstehende Blätterbüschel; auf der Spitze des dritten befindet sich ein plump gemeißelter Menschenkopf und zwei Hände, welche die Spitze umarmen. (Siehe Fig. 158.) In der Ostmauer ein spitzbogiges Fenster mit Nasen. In diese Kapelle führt aus dem Presbyterium ein spitzbogiges Portal mit profiliertem Steingewände. Im Bogenfelde in einer runden Umrahmung ein schräg gestellter Schild mit dem Wappen der Rittersfamilie Mochovský von Mochova: Adler und darunter ein glattes Feld; in den Zwickeln neben der erwähnten Umrahmung: rechts ein Helm, links eine jetzt bereits undeutliche Büste mit einem Spruchband in der Hand. (Siehe Fig. 159.) Im Inneren der Kapelle steht noch die alte Altarmensa.

Fig. 157. Mochov. Seitenkapelle.

Fig. 158. Mochov. Seitenkapelle. Steinerne Verzierungen an den Spitzen der Stützpfeilern.

Der Chorbogen spitz.

Das Schiff hat eine flache Rohrdecke; in der Nordmauer zwei schmale spitze ausgeschrägte Fenster. In der Südmauer Eingang spitzbogig, mit zwei Kehlen und zwei Stäben (von welchen der eine birnförmig) profiliert

An der Südseite des Schiffes steht ein plumper Glockenturm mit Zeltdach.

Digitized by Google

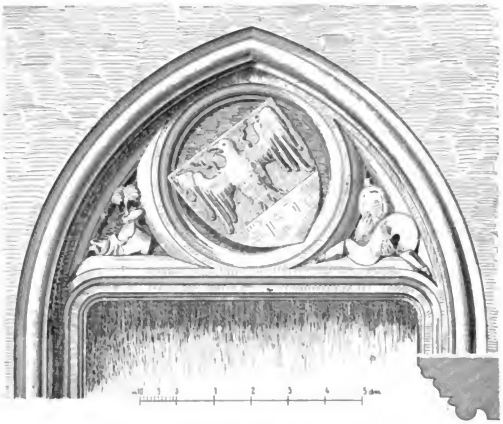

Fig. 159. Mochov. Tympanon des Sakristeieinganges.

Fig. 160. Mochov. Innenansicht der Kirche.

Digitized by Google

Hochaltar, im Jahre 1695 errichtet, mit hübsch geschnitztem Laubgewinderahmen und mit einem ornamental geschnitzten Antipendium. (Siehe Fig. 160.)

Kanzel aus Stein, mit interessanter plump gemeißelter Rokoko-Ornamentik. Auf den drei Seiten derselben sieht man folgende Reliefs: Verkündigung Mariens, Kruzifix und Auferstehung.

Seitenaltäre: Der Altar an der Epistelseite trägt einen trefflich geschnitzten Laubgewinde-Rahmen; das an der Evangelienseite stehende Altärchen hat plumper ausgeführte und zum Teile bereits abgebrochene Ranken. Auf demselben eine gute Kopie der Karlshofer Madonna. Beide Altäre haben auf Leinwand gemalte Antipendien aus dem XVIII. Jahrh. (auf dem einen „Stigmatisation des hl. Franziskus von Assisi", auf dem anderen „Maria Magdalena").

Fig. 161. Mochov. Grabstein aus dem Jahre 1603.

In der im Erdgeschosse des Turmes befindlichen Vorhalle ein Grabstein (1·02 *m* breit, 1·83 *m* hoch), aus Sandstein, des Přerower Bräuers Wenzel Přerost aus Klattau aus dem Jahre 1603, mit der Gestalt des Verstorbenen sowie seiner Tochter; am Rande Inschrift. (Siehe Fig. 161.)

Glocken: 1. 0·75 *m* im Durchmeßer, 0·60 *m* hoch. Oben die Inschrift: „leta x bozieho x tisicieho x cztirzisteho x ſſedesateho x ſſesteho x den x s x bart x x olomeus. x hanuſs x (Siehe Faksimile Fig. 162.)

2. 0·97 *m* im Durchmesser, 0·77 *m* hoch. Oben plumpe Rokoko-Muschelornamente; dazwischen je zwei und zwei schwebende Engelsputten; auf dem Mantel Refiel: „Märtertod des hl. Bartolomäus"; unten am Rande: „S. BARTHOLOMEUS". Auf dem Mantel in einer Rokoko-Cartouche die Inschrift: „TENTO ZWON GEST PRELITEG LETHA 1749 DNE 16 LISTOPADV

Digitized by Google

NAKLADEM W PANV ZESNVLEHO PANA WACZLAWA KLEINERA BEGWALÝHO CZÝSARSKÉHO PIXMISTRA".

Mukařov.

Sedláček, Mist. sl. 624; Podlaha, Posv. m. I, 102—104.

PFARRKIRCHE ZU MARIA-HIMMELFAHRT, bereits im XIV. Jahrhundert als Pfarrkirche erwähnt, wurde 1890 demoliert und an deren Stelle eine neue Kirche erbaut.

Die alte Kirche war im Grundrisse länglich-rechteckig; den inneren Raum nahm das 3·75 *m* lange, durch einen Bogen vom Schiffe geschiedene Presbyterium ein. Beinahe in der Mitte der Südmauer stand der im Grundrisse quadratische Turm. (Siehe Fig. 163.)

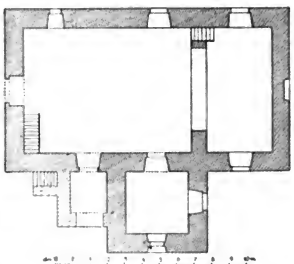

Fig. 163. Mukařov. Grundriß der ehemaligen Kirche.

Taufbecken aus Zinn, dreifüßig 86 *cm* hoch; die Halter des Deckels zeigen die Form weiblicher Büsten; an den Seiten Löwenköpfe mit Ringen; die Füße haben oben bartlose Köpfe, unten Hufe. Auf dem äußeren Deckel die Jahreszahl 1789 — auf dem inneren Deckel: „IOSEPH MITTERBACHER 1786".

Glocken: 1. 1·09 *m* im Durchmeser, 0·84 *m* hoch. Oben ein Fries mit musizierenden Genien, darunter ein ornamentaler Streifen. Auf dem Mantel auf der einen Seite das Wappen der Familie Smiřický und die Inschrift: „Leta Panie 1573"; auf der anderen Seite im rechteckigen Rahmen die Inschrift: „Brykcy Zwonarz z Cynperku w Nowem mieſtie Prazſkem Lyl a vdielal tento zwon do Mukarzowa koſtelu Blahoſlawene Panny Marye skrze gednani Slowutneho Pana Martina Nachodſkeho toho czaſu Aurzedlnika na Skworczy nakladem wſſech Vſadnich k temuž koſtelu przynalezieg̃ycych." (Siehe Fig. 164.)

2. 0·75 *m* im Durchmesser, 0·51 *m* hoch, mit folgender Inschrift am Halse: „VALENTIN LISSIACK GOS MICH AVF DER KLEIN SEIDEN PRAG ANNO 1718"; auf dem Mantel: „LETA

Fig. 162. Mochov. Kirche. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Digitized by Google

PANIE 1718 TENTO ZWON PO VKRADENI PŘEDESSLEHO NAKLADEM ZADUSSI ZGEDNAN A ZAWIESSEN GEST KE CTI A CHWALE BOZY A NEGSWIETIEGSSI RODICZKY BOZY".

Fig. 164. Mukařov. Kirche. Glocke.

Ondřejov.

Pam. arch. III, 265—266; J. Lier in Otto's „Čechy" XI, 340; Podlaha, Posv. m. I, 104—107.

PFARRKIRCHE ZU DEN HL. APOSTELN SIMON UND JUDA, bereits im XIV. Jahrhundert erwähnt. Der halbkreisförmige Abschluß des Presbyteriums mit vorgelagertem rechteckigen Chore deuten darauf, daß der ursprüngliche Bau romanisch war (siehe Grundriß Fig. 165). Jener konchaförmig gewölbte Abschluß — ohne Zweifel die ehemalige Apsis — ist jetzt sehr niedrig, so daß derselbe bloß eine tiefe Nische hinter dem

Digitized by Google

Hochaltar bildet. Es scheint, daß der Fußboden der Kirche im Laufe der Zeit bedeutend höher aufgeschüttet wurde. Sonst ist die Ondřejower Kirche ein ganz schlichter Bau.

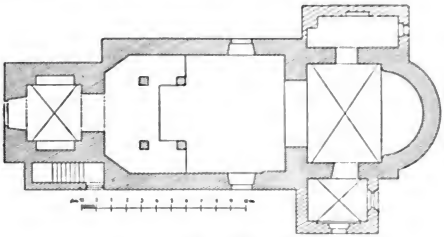

Fig. 165. Ondřejov. Grundriß der Kirche.

Der Chorraum des Presbyteriums hat ein Kreuzgewölbe; das Schiff eine flache Rohrdecke. Der niedrige viereckige Turm in der Fronte, einst mit Zwiebeldach gedeckt, wurde im Jahre 1876 um 1 *m* im Mauerwerk erhöht und mit einem Zeltdach versehen.

Von der inneren Einrichtung verdient bloß das Taufbecken erwähnt zu werden, welches aus dem J. 1782 stammt und aus Holz in Form einer Empire-Vase geschnitzt ist. Auf der Vorderseite Relief „Der gute Hirt", auf dem Deckel die Figur des segnenden Heilands. (Siehe Fig. 166.)

Fig. 166. Ondřejov. Kirche. Taufbecken.

Hinter dem Altare hängt ein gutes Herz-Jesu-Bild von *Raab*.

Glocken: 1. 81 *cm* im Durchmesser, 40 *cm* hoch; oben eine Genien-Reihe, darunter ein Streifen herabhängender Akanthusblätter. Auf der einen Seite des Mantels die Inschrift: „Po ſmrti dobre pamieti Vrozene° Pa Pa Iana z Waldſſtegna a na Hradku nad Sazawau Neywyſſy° komornika Kralo¹ Czſke° kteryž gest w patek den S° Wjta Leta etc 76 swug czaſny žiwot dokonal, Vrozena P. Pi Magdalena z Wartmberka Manzelka tehoz Pana Komornjka etc na pamatku ge° m̄iti tolikez y ſwau a prednie aby pro cžeſt a slawu gmena Boziho zwonienim tehoz Zwonu ſchazeni do Chramu panie k ſluzebnoſtem Bozim wiernym krzeſtianum ſe ohlaſſowalo k przedielani ſtare° Zwo° rozbiteho aby wietſſi byl znowu dielati pomoc z hor doleyſſych Strzmlycſkych Miloſtj a z Laſky Oſadnim do Mieſteczka Ondrzegiowa geſt vcžinila". An den Seiten hübsch modellierte Wappen. Auf der anderen

Digitized by Google

Seite des Mantels zwei Wappen und die Inschriften: „Woitiech Zub z Pomyieſſycz, Aurzednik Panſtwi przynalezicýho k Hradku nad Sazawau etc". „Ian Mnichowsky z Bochowa, komorník desk zemských etc," und „Brykcy Zwonarz z Cynperku w Nowem Mieſtie Prazíkem udielal Zwon tento leta 71."

2. Oben die Inschrift: „KAREL BELLMANN A KVHNEROWA VDIELANY W PRAZE". Auf dem Mantel Relief „Hl. Wenzel" und In-

Fig. 167. Ouvaly. Kirche.

schriften: „IS WENCESLAVS BOHEMIAE DVX FVIT IN PATRIA VERA RELIGIONIS LVX"; „TENTO ZWON SS. APOS. SIMONA A IVDY BYL PŘELITY ZA ČASV FARÁŘE WÁCLAWA HORÁČKA LÉTA PÁNĚ 1813."

Ouvaly (Auwal).

Fr. Soukup in der Zeitschrift „Method" V, (1879) 18; J. Lier in Otto's „Čechy" XI, 307; Podlaha, „Posv. místa" I, 32—33.

PFARRKIRCHE ZU MARIÄ VERKÜNDIGUNG wurde im Jahre 1724 in die gegenwärtige Gestalt umgebaut.

Digitized by Google

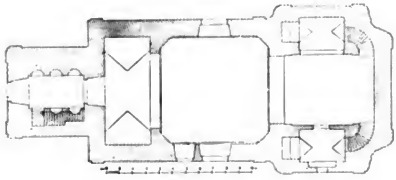

Fig. 168. Ouvaly. Grundriß der Kirche.

Ein schlichter barocker Bau. (Siehe Ansicht Fig. 167 und Grundriß Fig. 168.) Außen durch Pilaster mit Gesimskapitälen und hoher Attika belebt. An den Seiten des quadratischen Presbyteriums ebensohohe Zu-

Fig. 169. Ouvaly. Das Innere der Kirche.

Digitized by Google

Fig. 170. Ouvaly. Bild: „Verkündigung Mariens".

Digitized by Google

bauten, welche ebenerdig die Sakristei und darüber Oratorien, die in die Kirche durch hohe Bögen geöffnet sind, bergen.

Das Presbyterium hat Tonnengewölbe mit Stichkappen. Ostecken des Presbyteriums außen abgerundet.

Das Langhaus im Grundrisse quadratisch mit innen abgeschrägten Ecken, hat ein Platzelgewölbe. Die Fenster im Presbyterium sowie im Langhause sind oben segmentförmig abgeschlossen, außen barock eingezackt.

Die Wände des Inneren sind mit Lisenen gegliedert, welche Gesimskapitäle und eine einfache Attika tragen. (Siehe Fig. 169.)

Auf dem Gewölbe im Presbyterium im Stuckrahmen barockes Gemälde: „Verkündigung Mariens"; auf dem Gewölbe des Schiffes ebenfalls in einem Stuckrahmen „Krönung Mariens".

Hochaltar barock, aus Holz, mit gewundenen Säulen an den Seiten; statt eines Altarblattes dient eine Holzfigur der Madonna mit dem Kinde; an den Seiten Figuren „Hl. Josef" und „Hl. Joachim"; oben in dem Aufsatze Gott Vater von Engeln umgeben, darunter die Taube. Die erwähnten Figuren sind durchwegs gelungene, in lebhaften Posen komponierte Barockarbeiten. Auf der Rückseite des Altars die Inschrift: „K wietſj cżti y dwale Neyſwietiſſj Rodźcże Blahoſławene P. M. tento oltarz dal poſtawiti na ſwug naklat Słowutny P. Girzy Daubrawa, malowan 1720."

Seitenaltärchen barock, mit glatten römischen Säulen und geschnitztem Laubgewinde an den Seiten.

An der Wand des Schiffes hängt das auf Holz gemalte Bild „Verkündigung Mariens" (1·96 *m* hoch, 1·19 *m* breit) aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts, von dem ehemaligen Hochaltar. (Siehe Fig. 170.)

Unter dem Musikchore hängt ein kleineres, 84 *cm* hohes, 67 *cm* breites Bild „Gott Vater segnend in den Wolken", aus derselben Zeit, wie das vorerwähnte Bild, über welchem es auf dem ehemaligen Altar untergebracht war.

In der Fronte ein viereckiger Turm mit Zwiebeldach. In den Seitenmauern der im Erdgeschosse des Turmes befindlichen Vorhalle leere Nischen.

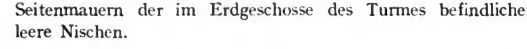

Fig. 171. Ouvaly, Kirche. Inschrift auf der Glocke.

Glocke 0·86 *m* im Durchmeßer, 0·50 *m* hoch; oben die gotische Majuskelinschrift: „CASPAR ✤ MELCHIOR ○ BALTASAR +" (Siehe Faksimile Fig. 171.) XV. Jahrh.

Digitized by Google

Auf dem Ring Steinstatue „Hl. Johann von Nepomuk". Auf dem Gesimse des Postamentes: „Georg Poubrawa hatt dieſes werk auffrichten laſſen 1701 DIE 3. Augus."

Poříčany (Poříčan).

Fr. Vlad. Vykoukal, „Method" V, 115, 127; Podlaha, Posv. místa I, 33—35.

Ansiedelungsgruben aus der Latène-Zeit; hinter dem Dorfe haben Arbeiter ein glockenförmiges Gefäß gefunden. (Landesmuseum.) Píč, „Čechy předh." I, 212.

PFARRKIRCHE ZU MARIÄ-GEBURT, bereits im XIV. Jahrhundert erwähnt, wurde im Jahre 1750 von neuem erbaut*) und zwar nach den Plänen des Baumeisters *Thomas Adalbert Budil.*

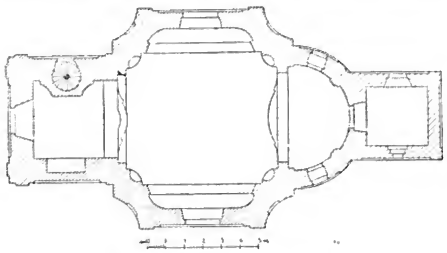

Fig. 172. Poříčany. Grundriß der Kirche.

*) Die frühere Kirche wird in der Pfarrchronik folgendermaßen geschildert: „Stabat quidem in eodem loco, in quo moderna conspicitur, sed transverse, nempe: presbyterium, quod nunc est versus meridiem, fuit versus orientem locatum. Porta major in ecclesiam erat, ubi nunc sacristia; in frontispitio, quod occidentem respiciebat, minor porta prostabat; videatur quoad hoc moderna ecclesia Skramnicensis, cujus situs et forma externa, uti mihi relatum fuerat, est exacta hujus dirutae ecclesiae imago. Turris in eodem loco, in quo nunc est, consistebat, ecclesiae contigua, iterum ad similitudinem Skramnicensis, praeter id, quod parietes ejus aequabant summitatem templi, supra quos campanile asseribus obductum prominebat, tec tumque in altam cuspidem excurrebat. Interne habebat ecclesia lacunar ex asseribus coloratis; sub arcu inter presbyterium et templum erat in transversum trabs, in cujus medio stabat crucifixus, nunc sub choro pendulus. Ara major nigro colore induta et admodum parce hinc inde ornata, vilis omnino fuerat, cum effigie B. Virg. Mariae Vetero-Boleslaviensis pariter misere picta. Collateralia altaria duo fuerant: unum S. Annae utcunque ornatum; alterum S. Barbarae simplex. Ossarium stabat in angulari coemeterii parte prope scholam modernam versus ostium pagi. Ingressus in coemeterium, ubi hodie videtur, e regione videlicet turris, declinando non nihil ad partem sinistram."

Digitized by Google

Ein schmucker barocker Bau von geschickt entworfenem Grundriß. (Siehe Grundriß Fig. 172, Ansicht Fig. 173, Innenansicht Fig. 174.)

Fig. 173. Poříčany, Kirche.

Hochaltar barock, gut; an den Seiten Holzfiguren „Hl. Wenzel" und „Hl. Ludmilla". Das Bild „Geburt Mariens" leidlich gut.

In den Seitenmauern des Schiffes je ein Baßgeigenfenster; innen in allen vier Ecken Nischen mit Holzfiguren der vier hl. Evangelisten vom Chocerader Holzschnitzer Josef Drexler 1784, schwach.

Digitized by Google

Seitenaltärchen, niedrig, Rokoko. In den muschelförmig geschlossenen Mittelteilen derselben Statuetten „Ecce Homo“ und „Hl.

Fig. 174. Poltány. Innenansicht der Kirche.

Johannes der Täufer“. Diese Altärchen samt den Statuetten stammen ebenfalls von Drexler.

Auf dem Gewölbe des Presbyteriums Gemälde: in der Mitte Gott Vater; rechts „Der Sündenfall“, links „Maria den Kopf der Schlange

Digitized by Google

zertretend". Am Schiffgewölbe ist „Die Sendung der Apostel", in den Zwickeln sind Kirchenlehrer dargestellt. Diese Malereien wurden im Jahre 1787 von *Adalbert Kandler* ausgeführt, später einigemal übermalt.

Fig. 175. Poříčany. Kirche. Ciborium.

Unter dem Musikchore Holzkrucifix, lebensgroß, gut, ehemals im Chorbogen der alten Kirche.

Ciborium aus Kupfer, im Jahre 1834 in der Erde unweit von der „Černá Obora" bei Klučov gefunden; 19·2 *cm* hoch. Der Knauf hat die Form einer plattgedrückten Kugel und ist mit eingravierten Blättern geschmückt. Auf dem Schafte über dem Knaufe sind die Buchstaben **s s ſ s**, und unterhalb desselben die Buchsta-

Fig. 176. Poříčany, Kirche. Holzfigur „Christus am Ölberg".

ben **s s ſ s** eingraviert. Der Fuß ist glatt; auf demselben ist ein Kreuz im Kreise eingraviert. Auf dem vertikalen Rande des Fußes eine fortlaufende Reihe von Rosetten. XVI. Jahrh. (Siehe Fig. 175.)

Holzfigur „Christus am Ölberg" in Lebensgröße. Gute Arbeit des XVIII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 176.) Jetzt im Beinhause.

Digitized by Google

Vier Bilder aus dem Leben Mariens, auf Leinwand, im gemeinsamen, einfachen Renaissance-Rahmen (oben Gesims mit Konsolchen unterlegt). Andere vier Bilder desselben

Fig. 178. Poltár. Kirche. Glocke Nr. 2.

Zyklus sind ohne Rahmen. Bilder künstlerisch belanglos aus dem J. 1695, verwahrlost. Alle diese Bilder jetzt im Beinhause deponiert.

Glocken: 1. 85 *cm* im Durchmesser, 70 *cm* hoch. Oben ringsherum die zweizeilige Inschrift: [1. Z.] „anno ✠ millesimo ✠

Fig. 177. Poltár, Kirche. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Digitized by Google

ccccc x octavo x illa x Campana x fusa o est o per x me o magistrum o bartholomeum x (2. Z.] **in x nowa o civitate x pragensi x ex o hoc x laus x deo x patri o omnipotenti x et o beate x marie o virginis o x.** (Siehe Faksimile Fig. 177.)

Auf dem Mantel Relief „Madonna mit dem Kinde".

2. 89 *cm* im Durchmesser, 73 *cm* hoch. Oben ein Fries mit Szenen aus dem Gleichnisse „Der verlorene Sohn"; darunter Perlstab und ein Streifen herabhängender Blätter. Auf dem Mantel auf der einen Seite die Inschrift: „KE CZTI A CHWALE PANV BOHV WSSEMOHVCZYMV NAKLADEM ZADVSSNIM TEZ WSSECH OSADNYCH NALEZEGIECZYCH KOSTELV A CHRAMV PORZICZANSKEMV ZALOZENI ZWIESTOWANI PANNY MARYGE TENTO ZWON VDIELAN GEST NA NOWEM MIESTIE PRAZSKEM NA SSIROKE VLICZY W DOMIE V ZWONARZV S TOHO BVD PANV BOHV CHWALA WIECZNA LETA 1603. „**Tobiaſſ Steffek z Kolodeg;**" darunter Wappen im Kranze. Auf der anderen Seite nebeneinander die Inschriften:

„**Urozeni Pan pan Szigmund Smirzihky ze Smirzih na Skalach a Koſtelcy nad Czernymy leſy Geho Miloſti Czyſarſke Radda**" und „**Urozena Panj panj Hedwika Smierziczka z Haſemburku na Skalach a Koſtelcy nad Czernymi leſy.**" Darunter die betreffenden Wappen. (Siehe Fig. 178.)

Přerov (Alt-Přerow).

Heber, Burgen VI, 248 (mit Abbild.); Podlaha, „Posv. místa" I, 35—37.

Westlich vom Dorfe Grab mit Hockerskelett, Steinbeil, Scherben, Gefäße mit Band- und Dreieck-Ornament. (Landesmuseum.) V. Požárecký, „Památky" XV; Píč, „Čechy předhist." I. 197.

An der Ostgrenze des Dorfes Aschengruben mit graffitierten Scherben, Schalen mit überragenden, scharf geschlossenen Henkeln; in der Richtung gegen den Fluß in der Sandgrube Kulturgruben; in der einen Steinbeile und ein hohles Steinarmband. (Landesmuseum.) Píč, Pam. XV., 397; „Čechy předhist." I., 213.

PFARRKIRCHE ZUM HL. ADALBERT, erbaut in den Jahren 1681—82; im Jahre 1865 wurde das neue Schiff mit dem Turme in der Fronte erbaut. Von dem alten Baue ist bloß das halbkreisförmig abgeschlossene und konchaförmig gewölbte Presbyterium übriggeblieben. (Siehe Fig. 179.)

Hochaltar barock, Seitenaltäre im Spätrenaissancestil (Siehe Fig. 180.)

Taufbecken aus Zinn, dreifüßig, 94 *cm* hoch. Zu beiden Seiten Löwenköpfe mit Ringen; auf dem Deckel Kruzifix, auf dessen Rückseite die Jahreszahl 1788.

Glocke: 55·5 *cm* im Durchmesser, 44·5 *cm* hoch. Oben zwischen Barock-Ornamenten die Inschrift: „ANNO 1667 GOSS MICH NICOLAVS

Digitized by Google

LÖW IN PRAG"; auf dem Mantel die Inschrift: „TENTO ZWON GEST NAKLADEM DVCHODV G. M. C. DO KAPLE ZAMKV PRZEROWSKEHO ZALOZIENI NEGSWIETIEGSSI A NEROZDILNE TROGICE SWATE SPVSOBEN ZA SPRAWI W. M. R. TOHO CZASV SPRAWCE". Ursprünglich war diese Glocke in der Schloßkapelle; später wurde sie der Kirche geschenkt.

SCHLOSS. Ringsherum im Viereck mit beiderseits ausgemauertem Graben und mit Wall umschlossen. Von der Nordseite führt über

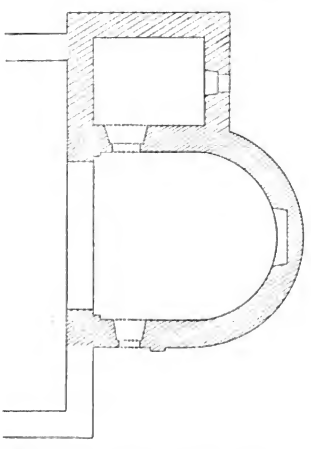

Fig. 179. Pterov. Grundriß des alten Teiles der Kirche.

den Graben eine steinerne Brücke mit zwei Bogen (deren einer vermauert) mit massiven Parapetmauern. Das Schloßgebäude, aus zwei rechtwinklig zusammentreffenden Flügeln bestehend, nimmt die Os'- und Südseite ein. Die nördliche Ecke des östlichen Teiles liegt in Ruinen. (Siehe Situationsplan Fig. 181.) Die Westseite des Südflügels wurde im Jahre 1841 neu zugebaut. (Siehe Grundriß Fig. 182.) Das Schloß wurde in den Jahren 1872—73 restauriert; damals wurde auch das alte Schindelvordach an der Nordseite abgetragen und durch ein neues ersetzt. Im Erdgeschosse wurde hie und da das Gewölbe repariert und außen wurden an der Ost- und Südseite Stützpfeiler erbaut.

Über dem Südflügel ragt ein achteckiges gemauertes Türmchen mit Zeltdach empor (siehe Fig. 183).

Digitized by Google

Fig. 180. Pterov. Innenansicht der Kirche.

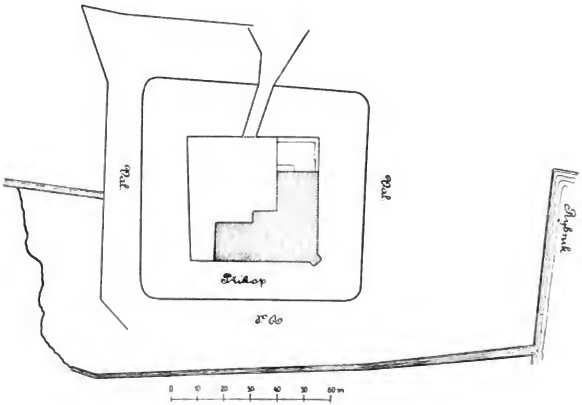

Fig. 181. Pterov. Situationsplan des Schlosses.

Digitized by Google

Aus der südöstlichen Ecke des Gebäudes tritt ein rechteckiger Erker hervor, der durch die beiden Obergeschosse reicht; unten ruht derselbe auf mächtigen Tragsteinen aus Sandstein. Der untere Teil des Erkers mit dem daranstoßenden geräumigen Saale nimmt die Schloßkapelle ein.

Die Außenwände des Schlosses sind mit bemerkenswerten Sgraffitomalereien etwa aus der zweiten Hälfte des XVI. Jahrh. geschmückt:

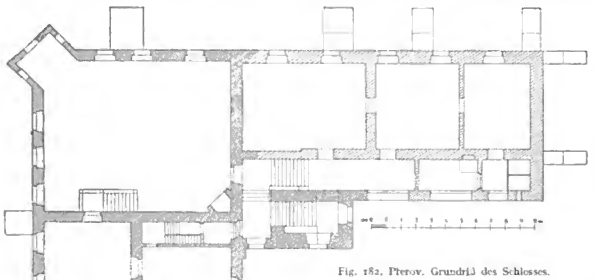

Fig. 182. Pterov. Grundriß des Schlosses.

a) An der Ostseite (siehe Gesamtansicht Fig. 184) befinden sich zwischen den Fenstern des zweiten Obergeschosses folgende Szenen: 1. Zwei Männer tragen einen Bottich auf einer Stange; vor ihnen ein Mann mit einem Humpen und ein anderer mit einem Breitbeil; hinter ihnen ein Mann mit einem Sieb in der Hand; darüber ein Blätterornament mit Trauben (siehe Fig. 185). 2. Rechts ein Baum; unter demselben ein Mann einer Frau eine Humpe darreichend, indem sie ihm einen Kranz gibt; im Hintergrund eine Stadt, hinter welcher auf einem Baum eine Schlange, die im Rachen einen Apfel hält, nach welchem aus der Stadt eine lange Hand greift (siehe Fig. 186). 3. Christus am Kreuze; an den Seiten Maria und Johannes (siehe Fig. 187). 4. Eine phantastische Gestalt eines Mannes, dessen Hände und Unterleib in Pflanzenornament übergeht (siehe Fig. 188). 5. Eine Vase, aus der symmetrisch Blätter herauswachsen (siehe Fig. 189). Unterhalb dieser Szenen und der Fenster zieht sich ein breiter Fries mit Laubgewinde, in welches Menschen- und Tiergestalten hineinkomponiert sind; unterhalb des Frieses sgraffitierte Rustika (siehe Fig. 190).

Digitized by Google

Fig. 183. Pterov. Ansicht des Schloßhofes.

Fig. 184. Pterov. Sgraffitomalereien an der Ostseite des Schlosses.

Digitized by Google

Fig. 185. Pterov. Sgraffito Nr. 1.

Fig. 186. Pterov. Sgraffito Nr. 2.

Digitized by Google

Fig. 187. Pterov. Sgraffito Nr. 3.

Fig. 188. Pterov. Sgraffito Nr. 4.

Fig. 189. Pterov. Sgraffito Nr. 5.

Digitized by Google

b) An der Südseite sowie auf dem Erker, wo die Fenster tiefer unter dem Dachgesimse untergebracht sind, befindet sich oberhalb der Fenster ein Fries, der teils mit Laubgewinde, teils mit Kriegsszenen ausgefüllt ist (man sieht hier eine Stadt, ein Zelt und Soldaten mit Lanzen); zwischen den Fenstern „Adam und Eva"; eine Frau vor einem vergitterten Fenster mit gefalteten Händen knieend u. a. (Siehe Fig. 191.)

c) An der Westseite ist das Dachgesims mit hübschem sgraffitierten Ornament geschmückt; oben stilisierte Blätter, darunter auf dem vertikalen Teile ein Eichel-Ornament, zuunterst Eierstab. (Siehe Fig. 192.)

d) Die Wände des Turmes tragen eine sgraffitierte ornamentierte Rustika: die in Sgraffito angedeuteten Quadern sind facettiert; die inneren rechteckigen Flächen sind mit symmetrischem Ornament ausgefüllt; die Zwischenräume zwischen den einzelnen Quadern sind mit Eierstab ausgefüllt. (Fig. 193.)

Einige steinerne Gewände der Türe im Erdgeschosse sind reicher profiliert; andere haben unter der Oberschwelle steinerne Konsolen. (Fig. 194 und 195.)

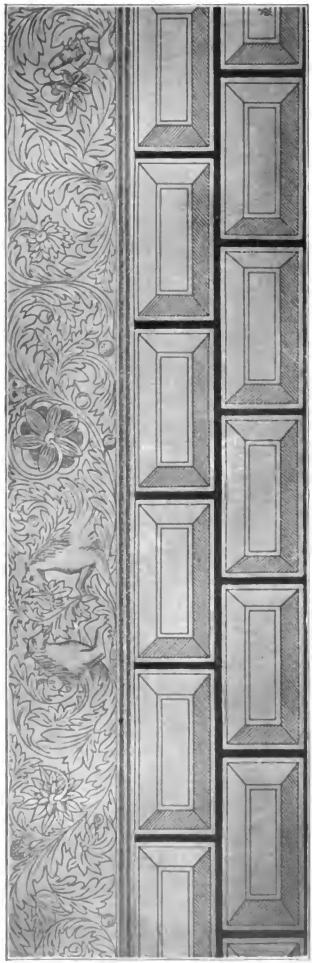

Fig. 190. Pterov. Ornamentaler Fries und Rustika.

Přistoupim.

Schaller X, 364; Podlaha, „Posv. místa" I, 38—41, Píč, „Čechy předhistor." I, 213.

Nördlich von der prähistorischen Burgstätte auf der Anhöhe wurden

Digitized by Google

Fig. 191. Pterov. Schloß, Ansicht vom Süden.

Fig. 192. Pterov. Gesims.

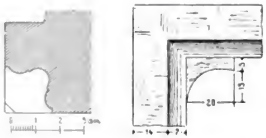

Fig. 194. u. 195. Pterov. Türgewände.

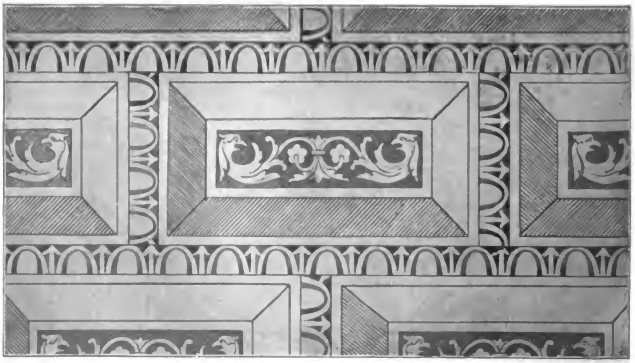

Fig. 193. Pterov. Schloß. Sgraffito auf dem Turme.

Digitized by Google

einige Schreingräber entdeckt mit einigen Bronzen des Aunětícer Typus. Píč, „Čechy předhistor." I, 197. An der gegen Böhmisch-Brod führenden Straße in der Sandgrube Aschengruben; in diesen ein dunkelfarbiges Gefäß, an der Ausbauchung streifenweise von oben schraffiert; einige wenige Scherben; an der Westseite der Straße auf dem herrschaftlichen Boden Scherben des Bylaner Typus mit Übergang in die erste Römerzeit, Löffel zum Schmelzen der Bronze; gegen Süden auf dem herrschaftlichen Boden Gruben mit Scherben, darunter einige graffitierte. (Landesmuseum.)

PRÄHISTORISCHE BURGSTÄTTE, eine weitausgedehnte Befestigung oberhalb des Ortes Přistoupim, südöstlich von Böhmisch-Brod.

Fig. 196. Přistoupim. Plan der Burgstätte.

Siehe *Vocel*, Pravěk II., 411; *Beneš* in „Pam. arch." IV. b, 33 (mit Situationsplan) 34, 172; XV., 370; *Sedláček*, Místopisný sl. S. 277, Nr. 85. Am Rande des rechtseitigen Plateaus fällt das Terrain gegen Nordost und Nordwest steil ab. Von der benachbarten Hochebene ist das Plateau im Süden durch einen im großen Bogen sich ziehenden Wall getrennt; durch einen ähnlichen Wall ist das Plateau auch oberhalb der steil abfallenden Seiten befestigt. Siehe Situationsplan Fig. 196; Ansicht von Nordost Fig. 197; Wall an der Südseite Fig. 198, und Innenansicht der Burgstätte gegen Süden Fig. 199.

PFARRKIRCHE ZUM HL. WENZESLAUS (siehe Grundriß Fig. 200) ist ein ziemlich geräumiger Bau, der in den Jahren 1694—95

Digitized by Google

Fig. 197. Pfistoupim. Burgstätte. Ansicht von Nordost.

Fig. 198. Pfistoupim. Burgstätte. Wall an der Südseite.

Fig. 199. Pfistoupim. Innenansicht der Burgstätte.

Digitized by Google

an der Stelle der alten, bereits im XIV. Jahrhundert erwähnten Kirche aufgeführt wurde.

Das Äußere schmucklos; über der Fronte ein volutierter, dreieckig abgeschlossener Giebel.

Das Presbyterium ist außen vom übrigen Baue nicht abgeschieden, weil zu den beiden Seiten desselben sich Nebenräume von derselben Höhe wie der übrige Bau anschließen. Der Raum an der Nordseite enthält im Erdgeschoß die Sakristei, darüber ein Oratorium mit aus Holz geschnitzter Rokoko-Brüstung; der an der Südseite befindliche Raum ist zwar äußerlich gegen das Presbyterium vollkommen

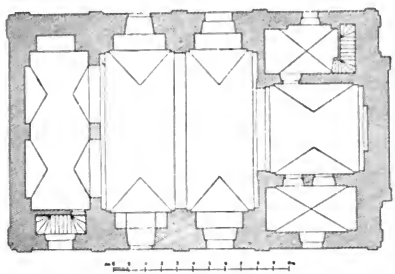

Fig. 200. Pistoupim. Grundriß der Kirche.

symmetrisch mit der gegenüberliegenden Seite ausgestattet, als ob derselbe im Inneren ebenfalls in Erdgeschoß und Oratorium geschieden wäre; in der Tat jedoch bildet dieser Raum in seiner ganzen Höhe eine Kapelle.

Das Presbyterium sowie das Schiff haben Tonnengewölbe mit Stichkappen und Gurtbogen, welche auf Wandpfeilern mit Gesimskapitälen und Gebälk ruhen.

Der Chorbogen, segmentförmig, ruht auf Pfeilern von derselben Form.

Hochaltar barock. Auf demselben ein schöner Laubgewinderahmen aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts; in demselben ein wohlgelungenes Gemälde „Hl. Wenzel" von Wenzel Kramolin aus der Neige des XVIII. Jahrhunderts: oben der Heilige in den Wolken thronend, unten eine Szene im kleinen Maßstabe „Einzelkampf zwischen dem hl. Wenzel und Radslaw." Über dem Tabernakel ein geschnitzter drappierter Baldachin, unter welchem das Relief der Altbunzlauer Madonna sich befindet. Über den neben dem Altar befindlichen Seitenpförtchen Holzfiguren: „Erzengel Michael" und „Hl. Florian". (Siehe Fig. 201.)

Digitized by Google

Über dem Sakristeieingange eine Inschrifttafel aus rotem Marmor, 41 *cm* hoch und 56 *cm* breit, mit einer lateinischen Inschrift, die sich auf die Konsekration der Kirche im Jahre 1695 bezieht; inmitten

Fig. 201. Přistoupim. Das Innere der Kirche.

der oberen vier Zeilen das Wappen des Konsekrators, Bischofs Johann Dlouhoveský von Langenfeld. (Siehe Fig. 202.)

Über dem Eingange in die Seitenkapelle eine bronzene Gedenktafel (44 *cm* hoch) mit dem Wappen des Propstes des Prager Metropolitankapitels Georg Berthold Pontan von Braitenberg und mit der Umschrift: „CONFIDENTER · G · B. PONTS A BRAITENBERG PRAEP. PRAG. 1609". (Siehe Fig. 203.)

Digitized by Google

In der Seitenkapelle ein interessanter kleiner Altar aus dem Jahre 1668; in cartouchenförmigen aus Holz geschnitzten Laubgewinden neun gut auf Holz gemalte ovale Bilder aus dem Leben des hl. Wenzel und der hl. Ludmilla; zuhöchst ein ausgeschnitztes kleines Reliquiar; an den Seiten kleine Holzfiguren „Hl. Sigismund" und „Hl. Veit". (Siehe Fig. 204.)

Fig. 202. Pfistoupim. Inschrifttafel über dem Sakristeieingange.

Zu beiden Seiten des Chorbogens je ein Seitenaltar, im Rokokostil; auf demselben große, auf Leinwand gemalte Bilder („Hl. Adalbert" und „Hl. Anna mit Maria und dem Jesuskinde"); darunter kleinere in der volutierten Predella („Hl. Johann von Nep." und „Der sterbende Franz Xaverius"). Die oberen Bilder aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts; alles übrige aus dem Ende des XVIII. Jahrhunderts.

Fig. 203. Pfistoupim. Bronzene Gedenktafel.

An den Seitenwänden des Schiffes einander gegenüber in gutengeschnitzten Rokokorahmen auf Leinwand gemalte Bilder „Hl. Barbara" und „Hl. Leonhard"; auf beiden in den unteren Partien interessante, im kleinen Maßstab ausgeführte Szenen. Auf dem ersten kommt ein Priester zu einem Kranken, auf dem zweiten verschiedene Haustiere, in der Mitte ein Hirt und im Hintergrunde Landschaft mit einer Burg. Zweite Hälfte des XVIII. Jahrh. (Siehe Fig. 205.)

In der östlichen Laibung des Kircheneinganges, im Inneren der Kirche, sind zwei (87 *cm* hohe) Steinplatten aus der ehemaligen, um das Jahr 1590 errichteten Kanzel eingemauert. Auf der einen sieht man ein Wappen in einem Kranze, auf dessen flatternden Bändern die Buchstaben „FW" (d. i. Friedrich von Wildstein") sich be-

Digitized by Google

finden; auf dem anderen ein Kreuz in Relief mit abgeschlagenem Korpus und das Wappen des Georg Kubka. (Siehe Fig. 206.)

Taufbecken aus Zinn, 1·15 *m* hoch, dreifüßig. An den Seiten des glockenförmigen Beckens Löwenköpfe mit Ringen. Die Füße

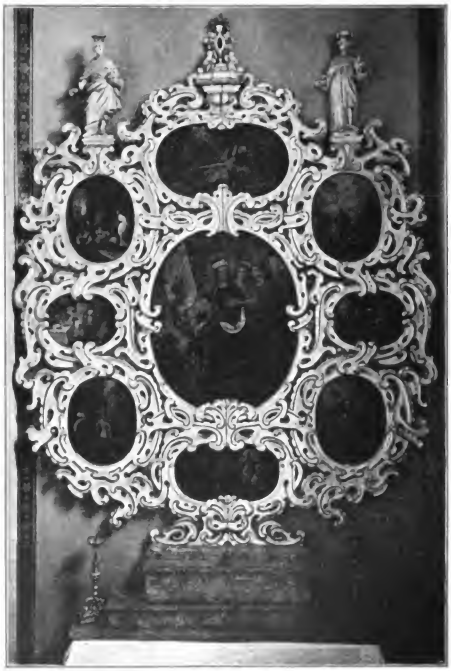

Fig. 204. Přistoupim. Altar in der Seitenkapelle.

haben oben die Form bartloser Männerbüsten mit drappiertem Gürtel; unten entzweigeteilte Klauen. Am Rande des Deckels die Inschrift: „Euntes in mundum universum etc." Auf dem Mantel eingraviert: „LETHA PANIE 1599 KE CZTI A CHWALE PANA BOHA WSSEMOHAVCZYHO VROZENA PANI WOLPRA DEZNARKA Z DEZNV A W PRZISTAVPINI · IAKVB PLACHTA · ANNA MANZELKA GEHO DALY GSAV TVTO KRZTI-

Fig. 203. Pristoupim. Bild „Hl. Leonhard."

Fig. 206. Pristoupim. Strinplatten aus der ehemaligen Kanzel.

Digitized by Google

TEDLNICZY NAKLADEM SWYM PRO BVDAVCZY PAMATKV SLOWVTNEMV BARTHOLOMIEGOWI ZWONARZI Z CZYNPERGKV W NOWEM MIESTIE PRA. VDIELATI KOSTELV SWATEHO WACZLAWA Z TOHO BVD PAN BVH POCHWALEN NA WIEKY AMEN." (Siehe Fig. 207.)

Fig. 207. Histoupim. Taufbecken.

Südlich von der Kirche ein viereckiger Glockenturm mit spitzbogigen gotischen Fenstern, mit Schindeldach gedeckt (siehe Fig. 208.). Unter dem Dache ein profiliertes Gesims; unter den Fenstern zieht sich ebenfalls, ein profiliertes Gesims hin. Von der Nordseite führt in den Turm ein niedriges, rundbogig überwölbtes Portal mit profiliertem Gewände. (Siehe Fig. 209.)

Digitized by Google

Fig. 208. Přistoupim. Glockenturm.

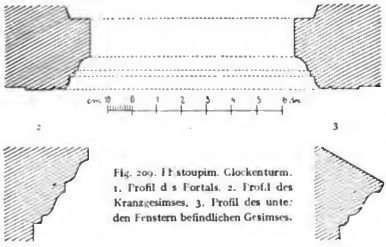

Fig. 209. Přistoupim. Glockenturm. 1. Profil des Portals. 2. Profil des Kranzgesimses. 3. Profil des unter den Fenstern befindlichen Gesimses.

Digitized by Google

An der Nordmauer außen in verschiedenen Höhen zwei steinerne Inschrifttafeln; auf der unteren die Inschrift: „Letha Panie Tiſyczeho Pietiſteho Dewadeſateho W ſtrzedu po ſwatem Gilgij Tato wieze geſt wyſtawena na naklad zaduſſij przſtaupinſkeho pro Czeſt a Slawu Buozij J. K.“ Auf der oberen: „Aurzedniczy tehoz zaduſſy Girzik Kubka Swobodnik a Matauſſ Zednijk krzmarz 1591 Anno.“

Fig. 210, Přistoupim. Säule mit St. Wenzelsstatuette.

Glocken: 1. 95·5 *cm* im Durchmesser, *72 cm* hoch. Oben plumpe Festons, auf dem Mantel Relief „Madonna mit dem Kinde“, das Doppelwappen Savoyen-Liechtenstein und „Hl. Gotthard“. Inschrift: „MARIA THERESIA FELICITAS HERZOGIN VON SAVOYE VND PIEMONT COMTESSE DE SOISSONS DES HEILIGEN ROM. REICHS GEBOHRENE FIRSTIN VON LIECHTENSTEIN VND NICOLSPVRG HERZOGIN ZV TROPPAV VND IÄGERNDORF IN SCHLESIEN MDCCXXXVII. VALENTIN LISSIACK HADT MICH GEGOSSEN IN PRAG 1737.“

2. 74 *cm* im Durchmesser, 57 *cm* hoch. Oben plumpe barocke Guirlanden. Auf dem Mantel Relief „St. Johannes und Paul“, „Hl. Wenzel“ und das Doppelwappen Savoyen-Liechtenstein. Inschrift dieselbe wie auf der vorigen.

Auf dem Dorfplatze südlich von der Kirche Säule mit einer St. Wenzelsstatuette: auf dem Sockel die Jahreszahl 1686 (siehe Fig. 210.); nördlich von der Kirche Säule mit der Statue der Tismicer Madonna aus dem Jahre 1780.

Radešín (Hradešín).

Pam. arch. II, 123; Lehner, Dějiny umění I. 210; J. Lier in Otto's „Čechy“ XI, 319 (mit Abbild.); Podlaha, „Posv. místa“ I, 18—20.

DEKANALKIRCHE ZUM HL. GEORG (siehe Ansicht Fig. 211. und 212. und Grundriß Fig. 213.), ein malerisches, interessantes

Digitized by Google

Konglomerat von Bauten aus verschiedenen Stilperioden. Der älteste Bestandteil ist die romanische Rotunde, die jetzt den westlichen Teil der Kirche bildet. Bei der Anfügung des späteren Baues wurde die

Fig. 211. Radeln. Kirche. Südwestansicht. Der jetzige Zustand.

Apsis abgetragen. Die Rotunde hat jetzt eine flache Rohrdecke und enthält das Musikchor. An der Nordseite hat sich ein romanisches Rundbogenfensterchen erhalten; an der Südseite ist ein rechteckiges Fenster

Fig. 212. Radeln. Kirche. Südostansicht. Zustand im Jahre 1865 (mit der ehemaligen St. Georg-Kapelle) nach einer Zeichnung des Ing. W. Steinz.

durchgebrochen. Im Inneren sieht man an der Westseite ein zugemauertes romanisches Fensterchen. Außen hat die Rotunde, deren Wände jetzt mit Mörtel verputzt sind, keine architektonischen Glieder mehr.

Digitized by Google

An die Rotunde schließt sich an der Ostseite das länglich-rechteckige Schiff mit flacher Rohrdecke; in das Schiff führt von der Südseite ein gotisches profiliertes Portal. Vor demselben eine Vorhalle, in deren

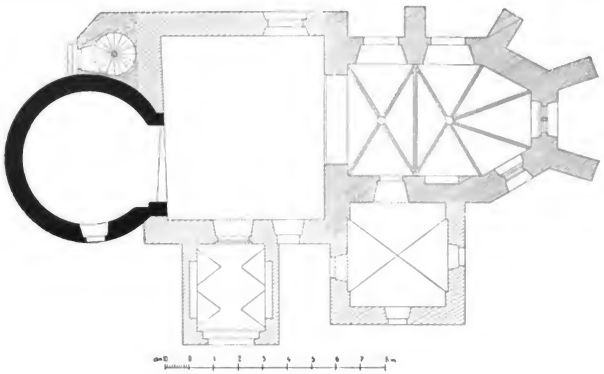

Fig. 213. Radeln. Grundriß der Kirche.

Giebel eine Steintafel, auf derselben oben ein glattes Kreuz und darunter die Inschrift: „SLOWO PANIE ZVSTAWA NA WIEKY 1557". An das Schiff

Fig. 214. Radeln. Profil der Rippen.

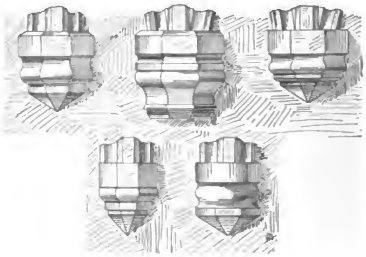

Fig. 215. Radeln. Konsolen.

schließt sich das niedrige gotische Presbyterium mit zwei Gewölbejochen. Die Rippen haben die Form eines abgestumpften und an den Seiten ausgekehlten Keiles (siehe Fig. 214); dieselben ruhen auf verschiedenförmigen Gesimskonsolen (siehe Fig. 215).

Digitized by Google

In der Friedhofsmauer war ehemals eine dem hl. Georg geweihte Kapelle (siehe Fig. 212), die im Jahre 1897 demoliert wurde.

In der Ostmauer des Presbyteriums hat sich ein Fensterchen mit ursprünglichem Maßwerk erhalten (siehe Fig. 216). In dem kreisrunden Felde des Maßwerkes befand sich eine sehr interessante, etwa aus der ersten Hälfte des XV. Jahrh. stammende gemalte Glasscheibe: segnende Hand in Kreuzglorie; jetzt im Landesmuseum. (Siehe Fig. 217.)

In der Südmauer Sedilienische, oben mit stumpfem Bogen geschlossen, mit ausgekehltem Gewände. (Siehe Fig. 218.)

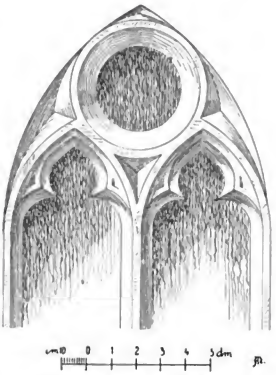

Fig. 216. Radeiín. Maßwerk im Fenster.

Chorbogen spitz, mit abgeschrägter Außenkante und mit Gesimsen an den seitlichen Flächen.

Fig. 217. Radeiín. Gemalte Glasscheibe.

Digitized by Google

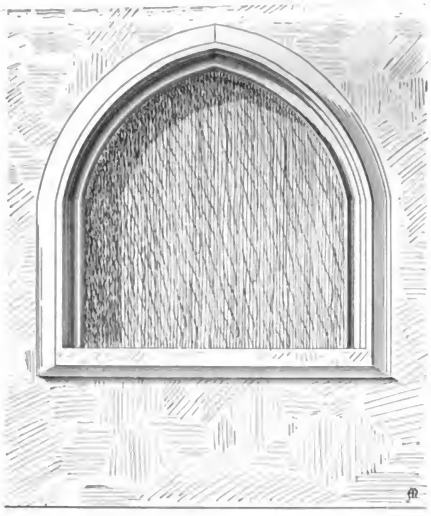

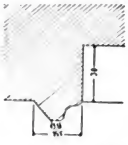

Fig. 218. Radeln. Sedilienische u. Profil derselben.

Fig. 219. Radeln. Inneres der Kirche.

Digitized by Google

Hochaltar klein, aus Teilen, die verschiedenen Stilperioden angehören, zusammengesetzt. Das Tabernakel hoch, von einfachen Barockformen; dahinter zwei kanellierte Säulchen mit geradem Gebälk; im Hintergrund an den Seiten trefflich geschnitztes Akanthuslaubgewinde aus dem Ende des XVII. Jahrh. Auf dem Gebälk in der Mitte ein neueres Bild (aus dem J. 1870) und zu dessen Seiten gute Holzfiguren „Hl. Katharina“ und „Hl. Theresia“ aus dem XVIII. Jahrhundert. (Siehe Fig. 219.)

Fig. 220. Radešín. Grabplatte.

Taufbecken aus Zinn, 87 *cm* hoch, auf drei *s*-förmig gebogenen Füßen mit Krallen, die eine Kugel halten. Der Deckel wird mit drei Engelsköpfen festgehalten. Auf dem Deckel die Jahreszahl: „A. 1739“; in der Mitte des Deckels ein ausgebauchter Schaft, auf demselben die gegossene kleine Gruppe: „Die Taufe Christi“.

Grabplatte, aus Eisen gegossen, in die Sediliennische eingemauert, 1·53 *m* hoch, 82 *cm* breit, mit der Inschrift: „Letha 1638 17. Martij Vmrzela Vrozena Pani Ewa Reynalowa Rozena Czeykowna z Olbramowicz Vrozeneho a Stateczneho Rytirže Pana Gylgiho Reynala z strassicz Heytmana Panstwi Sskworeczkeho a Wssech Panstwj G. M. Wysocze Oswiczeneho Vppawskeho a Krnawskeho Knižete w Czechach forsstmistra Manželka a Anna Alena czera geho. Tuto gegich Tiela spolu pochowana gsau a weselého z mrtwych wzskržjssenj s wssemj wywolenimj Božimj oczekawagy.“ Darunter zwei Wappen und zwei Zitate aus der Bibel. (Siehe Fig. 220.)

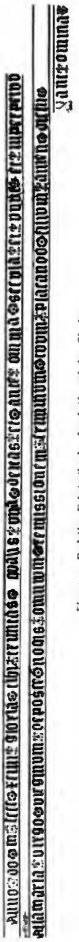

Fig. 221. Radešín. Faksimile der Inschrift auf der Glocke.

Kelch 22·8 *cm* hoch, Silber, vergoldet, sehr schön getrieben. Am Fuße Bandwerk mit Engelsköpfchen. Nodus

Digitized by Google

vasenförmig, schön graviert, Kuppa mit Draperien, Bouquets und Engelsköpfchen.

Monstranz, 57 *cm* hoch, aus unedlem Metall. Der Fuß ovalförmig mit getriebenem Bandwerk und mit gegossenen Brustmedaillons: „Hl. Wenzel", „Hl. Johann von Nep.", „Hl. Veit" und „Hl. Prokopius". Die Mitte ist mit einem plump getriebenen, mit Trauben und Ähren geschmückten Rahmen umgeben.

Nordöstlich von der Kirche ein niedriger, gemauerter, viereckiger Glockenturm aus dem XVIII. Jahrhundert.

Glocke: 1·05 *m* im Durchmesser, 0·90 *m* hoch. Oben ringsherum folgende dreizeilige Minuskelinschrift: [1. Z.] „Anno x do ❀ m x cccc ❀ xciiii x gloria ❀ tibi x trinitas ❀ [e]qualis x vna ❀ deitas x et ❀ ante x omnia ❀ secula x et x nunc ❀ et x inperpetua [2. Z.] All[elui]a maria x virgo ❀ virginum x deposce ❀ nobis x omnium ❀ remissionem x criminum ❀ suum x placando ❀ filium x amen ❀ dic ❀ [3. Z. Teilungszeichen: ruhender Hirsch] ant x omnia W̄." (Siehe Faksimile Fig. 221.) Unter der Inschrift auf dem Mantel Relief: „Hl. Jakobus".

Im Pfarrhause barocke, geschnitzte Holzcartouche mit dem Relief „St. Georg bekämpft den Drachen" aus der erwähnten ehemaligen Kapelle des hl. Georg. XVIII. Jahrhundert.

Am Wege zwischen Radešín und Škvorec glatte Säule mit steinernem Kreuze auf prismatischem Sockel, auf dem folgende Inschrift von einer unkundigen Hand eingemeißelt: „TENTO KŘÍŽ WYSTAWEN GEST KE CTI A CHWALE BOŽI TEŽ KE CTI NEISVĚTEISY RODIČKY BOZY MARIE PANY. WYSTAWEN GEST NAKLADEM WACLAWA SLAISE TEZ MANZELKY GEHO ANNO 1739."

Rostoklat (Rostoklaty, Chrostoklaty).

J. Lier in Otto's Čechy" XI, 310; Podlaha, „Posv. místa" I, 63.

FILIALKIRCHE ZUM HL. MARTIN (siehe Grundriß Fig. 222., Ansicht 223.), bereits im XIV. Jahrhundert als Pfarrkirche erwähnt, in die jetzige Gestalt in der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts umgebaut. Von dem ursprünglichen gotischen Bau hat sich bloß das Mauerwerk des Turmes mit spitzbogigen Fensterschlitzen in dem unteren Teile, erhalten.

Das Äußere schlicht. Die Fenster breit, segmentförmig gewölbt. In der Westfronte Turm mit Zwiebeldach und Laterne.

Das Presbyterium im Grundrisse quadratisch, mit Kreuzgewölbe, hat an den Seiten Oratorien.

Hochaltar, gediegen, im Spät-Renaissancestil, mit zwei kanellierten Säulen und mit geschnitztem Bandelwerk an den Seiten, mit hohem Aufsatze. (Siehe Fig. 224.) Auf der Predella die Inschrift: „HAEC ARA

Digitized by Google

EXSTRVCTA EST AD MAIOREM DEI GLORIAM ET HONOREM S. MARTINI CVRAM ANIMARVM GERENTE ADM. RDO DNO PATRE JACOBO JOSEPHO SVCHETIO ET SVB CAPITANEO GENSO DNO PAVLO FERDINANDO

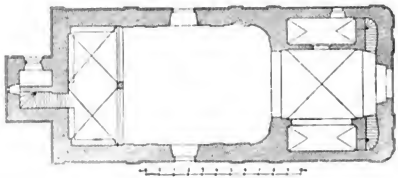

Fig. 222. Rostoklat. Grundriß der Kirche.

MENSSIK ANNO 1682 DIE 20. OCTOBRIS. RENOVATVM EST A. 1712 DIE 20. OCTOBRIS." Altarbild auf Holz gemalt 1·55 *m* hoch, 1·19 *m* breit: „St.

Fig. 223. Rostoklat. Kirche.

Martin zu Pferd, den Mantel teilend". Gute Malerei aus der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts (siehe Fig. 225.). In dem oberen Aufsatze ein kleineres Bild „Hl. Trinität", gleichzeitig.

Digitized by Google

Fig. 224. Rostoklat. Altar.

Fig. 225. Rostoklat. Bild „Hl. Martin."

Digitized by Google

Steinkanzel auf prismatischer Säule, die den reich profilierten unteren Teil derselben trägt. Die Seiten sind mit je zwei großen Rosetten

Fig. 226. Rostoklat. Kanzel.

Fig. 228. Rostoklat. Steintafeln in dem Pflaster.

geschmückt. Auf der einen Seite folgende eingemeißelte Inschrift: „Leta Panie 1574 tu ſobotu po Wtelenij Panny Marye Stawena geſt tato Ka-

Fig. 227. Rostoklat. Musikchor.

Digitized by Google

[za]tedlnycze za Pana Martina toho cziasu aurzedlnika na Sskworczy." (Siehe Fig. 226.)

Seitenaltäre, im Spätrenaissancestil, mit glatten Säulchen und Laubwerkschnitzereien an den Seiten.

Holzrelief der Klattauer Madonna, polychromiert, XVIII. Jahrhundert.

Musikchor, gemauert, in der Mitte auf einem viereckigen Pfeiler ruhend. In die Brustmauer sind Steintafeln mit böhmischen Inschriften aus dem Beginn des XVII. Jahrhunderts eingesetzt, die den damaligen Besitzer der Herrschaft, Albrecht Johann Smiřický von Smiřic, den damaligen utraquistischen Pfarrer, Dorfrichter u. a. Persönlichkeiten anführen. Diese Tafeln sind übertüncht und die Buchstaben der Inschriften sind von einer ungeschickten Hand mit schwarzer Farbe derart angestrichen, daß man zur Zeit den korrekten Wortlaut der Inschriften nicht entziffern kann. (Siehe Fig. 227.) Aus der Mitte der Brüstung wurden einige Steintafeln herausgenommen und in das Pflaster eingesetzt; auf der einen ist das Smiřicer Wappen, auf einer anderen die Inschrift: „Albrecht Jan Smjrzjczky z Smyrzjcz na Skalach, Dubu. Nachodie sskworczi a Kostelczy nad czernymi Lesy." (Siehe Fig. 228.).

Glocken: 1. 81 *cm* im Durchmesser, 70 *cm* hoch. Oben ringsherum folgende gotische Minuskelinschrift: „A ∘ d ∘ m ∘ cccc ∘ lxxix ∘ hec ⁝ campana ✠ fusa ⁝ est ✠ Ad honorem ⁝ dei ⁝ et sancti ✠ martini ❀ yn ⁝ chrostok [2. z.] lat ✠." (Siehe Faksimile Fig. 229.)

2. 65 *cm* im Durchmesser, 50 *cm* hoch. Inschrift: „FRIDERICVS SCHÖNFELT HAT MICH GEGOSSEN IN DER ALT STADT PRAG A. 1682." Oberhalb und unterhalb der Inschrift plumpe barocke Ornamente.

3. 34 *cm* im Durchmesser, 32 *cm* hoch, mit der Inschrift: „GOS MICH IOHANN CHRISTIAN SCHVNCKE IN PRAG 1773."

Fig. 229. Rostoklat. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Rovný (Rovná).

Schaller, X, 359; Sommer, XII, 183; „Method" XIX, 37; Lehner, Děj. umění II, 70—73; Podlaha, Posv. místa I, 126—129.

KIRCHE ZUM HL. APOSTEL JACOBUS, einsam ½ Stunde von Skalitz liegend, ist die eigentliche Pfarrkirche des genannten Städtchens.

Romanischer Bau aus dem XII. Jahrhundert, bestehend aus Apsis mit Halbkuppel, aus rechteckigem Schiffe und einem

Digitized by Google

Turme in der Fronte (siehe Ansicht Fig. 230 und Grundriß Fig. 231). Aus roten Sandsteinquadern gebaut.

Außen auf der Apsis unter dem Dachgesimse Rundbogenfries (siehe Fig. 232 und 233). Die Fenster der Apsis wurden in einer späteren Zeit in die jetzige Gestalt erweitert.

Fig. 230. Rovný. Kirche. Ansicht von Nordost.

Außen in der Nordmauer sieht man vier sehr interessante romanische Skulpturen, aus rotem Sandstein gemeißelt: ein plastisch herausragender plumper Tierkopf mit den Vorderpfoten und drei phantastische Tiergstalten im Relief; zwei derselben haben Menschenantlitz. (Siehe Fig. 234.)

Das Äußere schlicht.

Das Schiff hat eine gerade Rohrdecke und wird von beiden Seiten durch je ein Segmentfenster erhellt.

Romanische Musikempore, ursprünglich; es ist dies das Innere des unteren Teiles des Turmes, welches sich in zwei Bögen übereinander nach dem Schiffe öffnet. Die Ränder der Bogen sind mit einem tauförmigen Wulste geschmückt. Oben auf der Brustmauer profiliertes Gesims. (Siehe Fig. 235.)

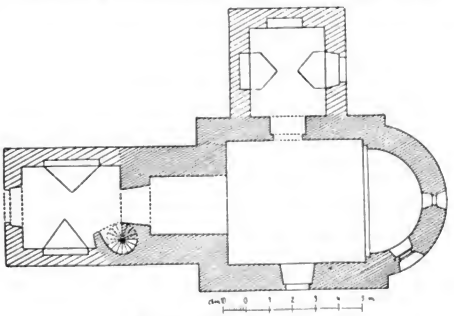

Fig. 231. Rovný. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Fig. 232. Rovný. Kirche. Ansicht vom Süden.

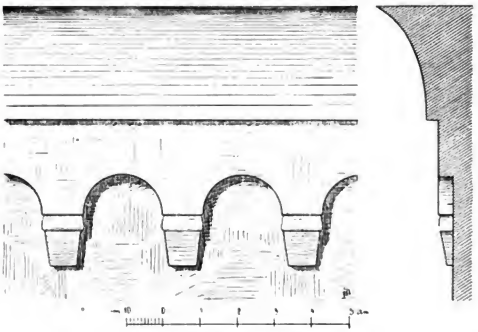

Fig. 233. Rovný. Bogenfries.

Digitized by Google

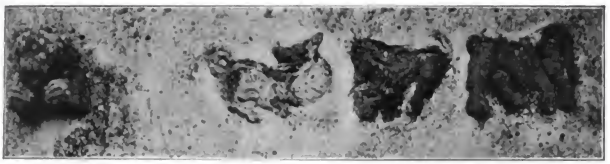

Fig. 234. Rovný. Romanische Skulpturen.

Fig. 235. Rovný. Romanische Musikempore.

Digitized by Google

Altar im Frühbarockstil mit runden Säulchen, korinthischen Kapitälen und mit Laubegwinde an den Seiten. Zweite Hälfte des XVII. Jahrhunderts. Der tabernakelförmige Rokoko-Aufsatz aus der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 236.)

Fig. 236. Rovný. Inneres der Kirche.

In der Vorhalle ein gotisches Flügelaltärchen aus dem Ende des XV. Jahrhunderts. Auf dem mittleren Teile oben: „Krönung Mariens," unten „Tod Mariens". Die Flügel wurden in der Barockzeit oben abgekürzt und abgerundet. Auf der Außenseite derselben „Verkündigung Mariens", auf der Rückseite oben Brustbilder der Propheten und darunter je zwei heilige Frauen (Katharina und Dorothea; Barbara und Margaretha). (Siehe Fig. 237 und Fig. 238.)

Digitized by Google

Fig. 237. Rovný. Gotisches Flügelaltärchen.
Außenseite.

Fig. 238. Rovný. Gotisches Flügelaltärchen.
Die Rückseite des linken Flügels.

Digitized by Google

Semitz (Semice).

Podlaha, Posv. místa I, 37—38.

Westlich vom Walde wurde ein Etagengefäß gefunden, das sich in dem Böhm.-Broder Museum befindet; östlich vom Walde kleine Aschengruben mit graffitierten

Fig. 239. Semitz. Kirche.

Scherben; im Dorfe Steinhämmer. Píč, Pam. XIV, 402; „Čechy předh." I, 215. Auf einem Felde bei Semitz wurde vereinzelt eine schöne Spange und eine Gürtelschließe gefunden. (Landesmuseum.) Píč, „Na úsvitě dějin" I, 171.

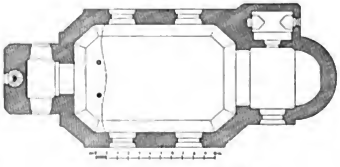

Fig. 240. Semitz. Grundriß der Kirche.

FILIALKIRCHE ZUR HL. MAGDALENA (im Jahre 1352 als Pfarrkirche erwähnt), wurde im Jahre 1731 an der Stelle der früheren neu erbaut.

Schlichter Barockbau (siehe Ansicht Fig. 239., Grundriß Fig. 240.).

Digitized by Google

Der halbkreisförmige Abschluß mit dem vorgelagerten rechteckigen Chore ist wahrscheinlich ein Überrest des ursprünglichen Baues.

Der erwähnte halbkreisförmige Abschluß hat Konchagewölbe, der vorgelagerte Chor ein Kreuzgewölbe.

In den Seitenmauern des Presbyteriums und des Schiffes sind breite, segmentförmig gewölbte Fenster.

Fig. 241. Semitz. Inneres der Kirche.

Fig. 242. Semitz. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Hochaltar (siehe Fig. 241.): Barockrahmen, der von zwei Engelsfiguren gehalten wird; darin ein leidlich gutes Bild: „Die hl. Büßerin Magdalena". Unterhalb des Bildes ein kleiner hübsch geschnitzter, drapierter Baldachin.

Seitenaltäre: barocke, auf der Wand gemalte Architekturen.

Im Schiff Spiegelgewölbe.

Kelch 20·7 *cm* hoch, der Fuß aus Messing, neueren Ursprungs; die Kuppa und der Nodus aus dem XVIII. Jahrhundert. Das Kuppakörbchen durchbrochene Arbeit mit ovalförmigen,

Digitized by Google

getriebenen Reliefs: „Altbunzlauer Madonna“, „Hl. Adalbert“ und „Hl. Maria Magd.“

In der Sakristei auf Leinwand gemaltes Epitaph, 68 *cm* hoch, 46·5 *cm* breit. In der Mitte Christus am Kreuze; zu seiner Rechten kniet ein Mann, zu dessen Füßen ein Hut und eine Trompete liegt; neben ihm knien drei Söhne; zur Linken eine Frau mit drei Töchtern; unten die Inschrift: „**Allhier ruht in Gott der Woll Edle Ritter Vnd Khunstreicher Herr Petter Wirdt. Röm Kayl. May. der Aderliche Laibquardtij Hartschier- Vnd Feltt- Drompetter. Ist gestorben 1679 Jahr den 24. Novembris Gott verleiche ihme die Ewige Ruhe vnd an yngisten Tag ein fröliche Auferstehung.** Amen.“

Turm mit Mansard-Zeltdach, mit Hohlziegeln gedeckt. Im Erdgeschoß des Turmes Vorhalle, durch die man in die Kirche gelangt. In der Oberschwelle des Einganges ist die Jahreszahl 1731 eingemeißelt.

Glocken: 1. 78 *cm* im Durchmesser, 65 *cm* hoch. Oben ringsum die Minuskelinschrift: „**leta bvozyho tysyczeho cztyrsteho dewadesateho dryheho slyt gest tento zwon po narozeny ma[2.Z.]tky bvozy.**“ (Siehe Faksimile Fig. 242.) Auf dem Mantel Relief: „Madonna mit dem Kinde.“

2. 64·5 *cm* im Durchmesser, 52 *cm* hoch. Oben plumpe Guirlanden und die Inschrift: „ANNO 1800 IOHANN WENTZEL KVHNER GOSS MICH IN PRAG.“ Auf dem Mantel Reliefs: „Hl. Wenzel“ und „St. Johannes und Paul“.

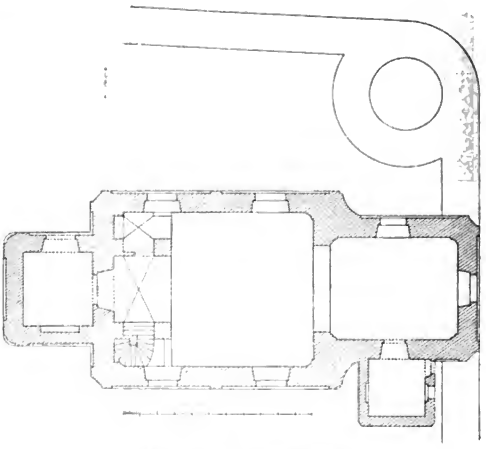

Fig. 243. Skalitz. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Skalitz (Skalice, Skalice Stříbrná).

Schaller, X, 357; Sommer, XII, 183; Heber, Burgen III, 237; Podlaha, Posv. místa I, 129—131.

KIRCHE ZUM HL. JOHANNES VON NEPOMUK auf einer Anhöhe oberhalb des Städtchens. Dieselbe wurde im Jahre 1730

Fig. 244. Skalitz. Kirche.

zum Teile auf den Ruinen einer alten, hier gestandenen Burg erbaut. Die Grundmauern des runden Eckturmes sowie einiger Mauern sind bis jetzt sichtbar. (Grundriß Fig. 243.)

Einfacher, niedriger Barockbau mit Schindel-Sanktustürmchen; an der westlichen Frontmauer ein niedriger hölzerner Glockenturm. (Siehe

Digitized by Google

Ansicht 244.) Das Presbyterium sowie das Schiff haben flache Rohrdecken mit schwachen Figuralmalereien aus dem XVIII. Jahrhundert (im Presbyterium: „Der Leib des hl. Johann von Nep. wird aus dem Wasser getragen"; im Schiff: die Bundeslade, Nadab und Abiu).

Hochaltar (siehe Fig. 245.) barock, mit dem Bilde „St. Johann von Nep. als Almosenspender". Über den zu Seiten des Altars befindlichen Pförtchen schwache Holzfiguren „Hl. Adalbert" und „Hl.

Fig. 245. Skalitz. Inneres der Kirche.

Wenzel". Auf der Predella zwei ziemlich gute, barocke Holzcartouchen; auf einer jeden derselben je zwei Evangelisten.

Im Schiffe links Altärchen im Renaissance-Barockstil, mit zwei kanellierten Säulchen an jeder Seite; an den Seiten Engelskaryatiden im Laubgewinde. Interessante Arbeit aus dem Jahre 1758. Bild: „Hl. Wenzel, von Engeln begleitet".

Rechts ein kleiner Altar, darüber Barockrahmen, oben mit geschnitztem Baldachin. Das Altarblatt ziemlich gut: „Maria und Josef mit dem Knaben Jesu pilgernd". Dieser Altar wurde im Jahre 1752 errichtet.

Kanzel frühbarock, gute Arbeit, mit Evangelisten-Bildern in den Füllungen der Rednerbühne, mit geschnitzten Festons u. a.

Digitized by Google

Fig. 246. Skalitz. Taufbecken.

Neben der Kanzel hängt eine barocke Holzcartouche mit dem Relief: „Christus lehrt im Tempel."

Taufbecken aus Zinn, 90 *cm* hoch. Die Füße s-förmig mit Menschenköpfen oben, und unten mit Krallen, die eine Kugel halten; die Hacken zum Festhalten des Deckels haben die Form von Engelsbüsten. An den Seiten Löwenköpfe mit Ringen. Auf dem Deckel Kruzifix. (Siehe Fig. 246.) Ein Werk des Prager Zinngießers *Konrad Schrötter*.

Beichtstuhl, aus hartem Holz, Rokoko, einfach eingelegt.

Auf den Wänden des Schiffes zwei große Bilder auf Leinwand: „Hl. Bernhard" und „Hl. Scholastika". Schwache Arbeiten des XVIII. Jahrh.

Drei Glocken, im Jahre 1811 von *Franz Kühner* gegossen, sämtlich mit einer plumpen, künstlerisch belanglosen Ornamentik.

BURGRUINEN. Nördlich vom Presbyterium ist noch der Unterbau eines großen runden Eckturmes erhalten (siehe

Fig. 247. Skalitz. Überreste des Burgturmes.

Digitized by Google

Fig. 247.), von dem man gegen Westen und Süden Spuren eines geraden starken Mauerwerkes verfolgen kann. In dem Inneren der Turmesüberreste liegen große Steinkugeln, die in der Burgstätte gefunden wurden.

Fig. 248. Skalitz. Rathaus.

RATHAUS mit malerischem, geschweiftem Giebel, über welchem ein niedriger zwiebelartig gedeckter Turm mit Schlaguhr. (Siehe Fig. 248.)

Stadtsiegel:

1. aus dem Jahre 1610; in der Mitte Wappen: ein arbeitender Bergmann; Inschrift: „MIESTECCO SKALICE 1610." (Siehe Fig. 249.) In runder

Fig. 249. Skalitz. Stadtsiegel aus dem J. 1610.

Fig. 250. Skalitz. Stadtsiegel aus dem J. 1715.

Fig. 251. Skalitz. Stadtsiegel aus dem J. 1803.

Digitized by Google

silbernen Büchse; auf derselben die gravierte Inschrift: „ELIAS GLASSBERGER BERGKMEISTER VND RICHTER"; auf dem Deckel: „SAMVEL TROYAN HAVPTMON ZVM KOSTELECZ 1610."

2. aus dem Jahre 1715, mit demselben Wappen; Inschrift: „PECET MIESTECCO SKALICE ANNO 1715." (Siehe Fig. 250.)

3. aus dem Jahre 1803. In der Mitte eine Häusergruppe, mit auf einem Berge stehender Kirche; unten kreuzweise übereinander gelegt: Schlägel und Eisen und darunter die Jahreszahl 1803. Inschrift: „PECZIET HORNIKV MIESTECZKA SKALICE." (Siehe Fig. 251.)

Fig. 252. Skramníky. Kirche. Ansicht von Nordost.

Skramníky (Škramník).

Schaller, X, 366; Sommer, XII, 190; Podlaha, Posv. mista I, 45—49

PFARRKIRCHE ZUR ENTHAUPTUNG DES HL. JOHANNES DES TÄUFERS, bereits im XIV. Jahrhundert erwähnt. Kleiner, schlichter Bau; das Presbyterium aus der ersten Hälfte des XIV. Jahrhunderts; das Schiff ist ein späterer Anbau, wohl aus dem XVI. Jahrhundert. (Siehe Ansicht Fig. 252, Grundriß Fig. 253). An der Nordseite des Presbyteriums Glockenturm, unten gemauert (im Inneren Sa-

Digitized by Google

kristei), oben Holzbau (im Jahre 1906 wegen Einsturzgefahr abgetragen). Das Ganze bietet ein malerisches Bild.

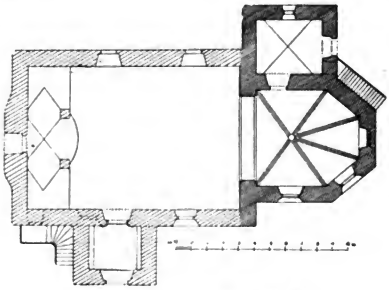

Fig. 253. Skramnîky. Grundriß der Kirche.

Das Presbyterium mit drei Seiten des Achteckes abgeschlossen, ohne Stützpfeiler, mit Rippengewölbe. Die Konsolen oben prismatisch,

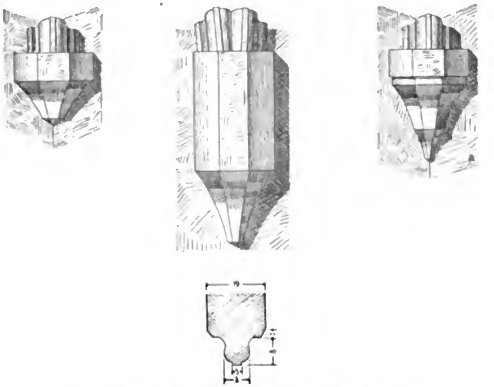

Fig. 254. Skramnîky. Konsolen im Presbyterium; Rippenprofil.

unten die Form einer Pyramide mit eingebogenen Seiten zeigend; der prismatische Teil bei einigen derselben ungewöhnlich hoch. Die Rippen im Profil birnförmig. (Siehe Fig. 254.)

Digitized by Google

Fig. 255. Skramfky. Kirche. Ansicht von Südost.

Fig. 256. Skramfky. Kirche. Ansicht von Nordwest.

Digitized by Google

Fig. 257. Skramnky. Bild „Die hl. Sippe".

Außen an der südöstlichen Seite des Presbyteriums unter dem Dache ein plump gemeißelter Menschenkopf.

Die Fenster entbehren durchwegs der ursprünglichen Form; in der jetzigen Gestalt sind sie rechteckig, segmentförmig überwölbt. (Siehe Fig. 255.)

Vor dem Eingange in der Südmauer des Schiffes eine Vorhalle, auf deren Eingangsgewände eingemeißelt: „RENOVATVM 1696."

Westfront mit hohem Giebel ist ganz einfach. Das Mauerwerk ist sehr unregelmäßig; vielleicht stand hier ehemals ein Turm. Der Eingang, außen segmentförmig eingewölbt, hat inwendig ein Steingewände mit geradem Sturz und mit konsolenartig ausgefüllten Ecken. Über diesem Eingange ein in die Musikempore führendes Fenster, außen rechteckig, segmentartig gewölbt, inwendig spitzbogig. (Siehe Fig. 256.)

Fig. 258. Skramnky. Bild „Maria als Schmerzensmutter".

Hochaltar barock, mit schlangenartig gewundenen Säulchen an den Seiten, mit der Statuengruppe „Hl. Trinität" im oberen Aufsatze; schwache Arbeit. Im Schiffe barocke Kanzel und zwei barocke Altärchen, durchwegs künstlerisch belanglos.

Im Presbyterium hängt an der Wand das auf Leinwand gemalte Bild „Die hl. Sippe" 0·96 *m* breit, 1·16 *m* hoch, ein gutes Gemälde aus der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts. (Siehe Fig. 257.)

Digitized by Google

Fig. 259. Skramnícky. Taufbecken.

Im Schiffe über dem Seitenaltärchen ein Bild „Maria als Schmerzensmutter" mit sieben Schwertern in der Brust, Bruststück, auf Leinwand, gutes Gemälde, in geschnitztem Rokokorahmen. Aus dem Jahre 1759. (Siehe Fig. 258.)

Taufbecken aus Zinn, 68 *cm* hoch, achtseitig, mit knorpelartig granulierten Umrahmungen an den Rändern; in der Mitte einer

Digitized by Google

jeden Seite eine kleine Cartouche, in derselben die Figur eines Bogenschützen. Die Füße oben mit einer Maske geschmückt, quer gekerbt, unten in Krallen, die eine Kugel halten, übergehend. Gute Arbeit aus dem Ende des XVII. Jahrh. (Siehe Fig. 259.)

Innen, in der Südwand des Schiffes, Grabstein 1·77 *m* hoch, 0·87 *m* breit, mit der Figur eines Ritters und der Inschrift: „LETA PANIE MDLXXXIIII W PONDIELI PO WSSECH SWATYCH VMRZEL VROZENY WLADYKA PAN WYLIM BLANICKY Z BLANICE A NA CERHYNKACH GIZ POSLEDNI Z TOHO RODV A TVTO GEST POCHOWAN S MECEM Y S PECETI GEHO." (Siehe Fig. 260.)

Fig. 260. Skramníky. Grabstein des Ritters Wilhelm Blanický.

Monstranz: barock, 56 *cm* hoch, Silber, getrieben, strahlenförmig, mit einer originellen Darstellung der „Verkündigung". Oben, unter einem Baldachin, dessen Draperien von kleinen Engeln gehalten werden, Gott Vater, darunter die umstrahlte Taube; an der einen Seite der Mitte Maria, auf einer Kniebank kniend, an der anderen der verkündende Engel. Aus dem Jahre 1796. (Siehe Fig. 261.)

Zwei barocke Kelche: 1. Die Kuppa Silber, vergoldet; das Körbchen mit getriebenen, geflügelten Engelsköpfchen im Laubgewinde; Nodus vasenförmig, graviert. Der Fuß neu. (Fig. 262.)

2. Kuppa-Körbchen, durchbrochene Arbeit aus Silber (Laubgewinde); der Fuß neu. (Fig. 263.)

Glocken: 1. aus dem Jahre 1503, 1·15 *m* im Durchmesser, 0·88 *m* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „o Ann) domini mileſimo v° m° hec campana fuſa eſt ad honorem dei omnipotentis et bea[te] marie virginis ac ſancti iohannis babtiſte per magiſtrum and [2. ř.] ream dictum ptaczek in montibus cutnis [Teilungszeichen: Ast mit Weintraube] en ego campana numquam pronuncio vana ignem bellum feſtum vel funus oneſtum et ſic eſt finis amen [Dreiblatt]." (Siehe Faksimile Fig. 264.)

Digitized by Google

2. 1·24½ *m* im Durchmesser, 1·02 *m* hoch. Oben ein schön modellierter Figuralfries, in dem sich dieselbe Szene wiederholt: Orpheus in-

Fig. 261. Skramnický. Monstranz.

mitten von verschiedenen Tieren; im Hintergrund zwei weibliche Gestalten. Darunter ein Ornamentalstreifen. Auf dem Mantel vorne Christus am Kreuz,

Digitized by Google

mit Maria und Johannes an den Seiten; Inschrift: „KRYSTVS VMRZEL ZA HRZYCHY NASSE WSTAL Z MRTWICH PRO WOSPRAWEDLNIENI NASSE.“ Am Rande eine Medaille mit Wappen und der Umschrift: „BRICCIVS AERIS FVNDITOR A STANNIMONTE“; an den Seiten derselben die Jahreszahl: „LETA 1585“. Auf der anderen Seite des Mantels die Inschrift: „Wſſyckni Kralowſtwj Bozjho take Sprawedlnoſti geho Mame ſ pilnoſtj hledati Chcemeli spaseni byti. K tomu slowo Bozj

Fig. 262. und 263. Skramnſky. Meßkelche.

cziſte Wede nas po ceſtie giſte ale kdoz hleda gineho Rozcesti zawedet geho. Protoz nakladem pobožných Skramnicské ffary Osadnich když kniez Frydrych Bohdanerský Kazatel Ewangelitský Tehdaz byl w Skramniku Fararz Slil tento Zwon Brykcý Zwonarz z Cynperku Miesstienin Prazský obywatel Nowomiestský aby k vczeni prawemu Nabozenſtwj Krzſtianskemu Lyde byli powolani Skrz tehoz Zwonu Zwonieni.“

Darunter zwei Wappen mit den Inschriften: „Jaroslaw Smirzicsky z Smirzyc na Koſtelcy nad czernymi Lesy a Kluczowie“ und „Katerzyna Smirzycska z Hazmburku.“ Zwischen den Wappen eine nach der Natur abgegossene Traube. Am unteren Rande der Glocke ringsherum ein Fries mit sich wiederholenden Szenen aus der Landwirtschaft unter dem Zeichen des Krebses.

Fig. 264. Skramnſky. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Digitized by Google

Vor dem Friedhofe, östlich von der Kirche eine St. Johann von Nepomuk-Statue, ein gelungenes Werk des Bildhauers *Johann*

Fig. 265. Skramnſky. St. Johann von Nepomuk-Statue.

Brokoff. Dieselbe Auffassung, wie bei der bekannten Statue auf der Prager Brücke. Auf dem prismatischen Sockel folgende Inschriften: „1. Swaty wlaſtencze naſſ Spomen na naſ. ke czti Muzie bozjho S:ho Jana Nepo-

Digitized by Google

mucžkeho cžti a dobre powieſti Schrance mocžneho. 2. Poſtawil Dwogicžti hodný Florian Mikulowſky farar̃ ſkramnicžſky. 3. Poſwětil welebny Anton Molinary diekan Bimburſky." An der Rückseite: „Da den Steti Sho Jana Krzitele 1715" und „FECIT IOANNES BROKOFF". (Siehe Fig. 265.).

Bei Škramník war noch vor nicht langer Zeit ein doppelter Lehmwall mit Gräben, welcher sich von dem ehemaligen Teiche (unterhalb der St. Johann-Statue) fast in einem Halbkreise bis zu dem über dem Dorfe befindlichen Bergabhange erstreckte und den ganzen Raum, auf dem die Kirche mit Friedhof, Pfarrhaus und zwei Häuschen stehen, umfaßte. Dieser Wall wurde abgetragen. (Pam. arch. XV. 1891, 371.)

Hinter der St. Johannes-Statue in der Sandgrube Begräbnisstätte, in welcher bei den Skeletten bloß einige Überreste von Eichensärgen gefunden wurden; diese Begräbnisstätte stammt daher etwa aus der Zeit, wo das von Břetislaus II. gegebene Gesetz bereits durchgeführt war und die Verstorbenen ohne heidnische Totenmitgift bestattet wurden. (Pam. arch. XV, 1892, 714.)

Sluštitz (Sluštice).

Schaller, XI. 321; Sommer XII, 206; J. Lier in Otto's „Čechy" XI, 323; Podlaha, Posv. místa I, 41—43.

PFARRKIRCHE ZUM HL. JACOBUS DEM ÄLTEREN (siehe Grundriß Fig. 266, Ansicht Fig. 267), bereits im XIV. Jahrh. erwähnt, ursprünglich gotisch, ist in den Jahren 1746—49 in die jetzige

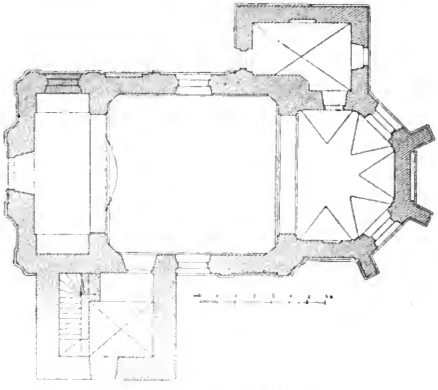

Fig. 266. Sluštitz. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Gestalt völlig umgebaut worden; von dem alten Gebäude wurde bloß das Mauerwerk des Presbyteriums, welches seinen ursprünglichen dreiseitigen Abschluß mit Stützpfeiler behielt, belassen. Auf die erwähnten Stützpfeiler wurden barocke Voluten aufgesetzt, die in Pilaster mit Kompositkapitälen übergehen. Durch solche Pilaster ist auch das übrige Äußere des Baues

Fig. 267 Slußtitz. Kirche.

gegliedert. Die Fenster sind breit, rechteckig, segmentförmig überwölbt, oben mit Gesimsstücken verziert.

In der Front ein hoher gesimster Barockgiebel mit einer leeren Nische. Unterhalb der Nische das aus Stein gemeißelte Doppelwappen Liechtenstein-Savoyen.

An der Südseite des Schiffes ein massiver Turm.

Das Innere (siehe Fig. 268) ist hübsch im Barockstil gehalten.

Digitized by Google

Fig. 268. Slušitz. Inneres der Kirche.

An den Wänden Pilaster mit volutenförmigen Kapitälen aus Stuck; hie und da Stuckfestons und Vasen.

Im Presbyterium Tonnengewölbe mit Stichkappen über den Fenstern, im Schiffe Platzelgewölbe.

Hochaltar barock, neueren Ursprungs (aus dem Jahre 1875).

Digitized by Google

Fig. 269. Sluštitz. Kanzel, Statue „Hl. Johannes der Täufer" und Taufbecken.

mit guten barocken Holzfiguren aus dem XVIII. Jahrhundert (hl. Johann von Nep. und hl. Wenzel).

In den Ecken des Schiffes auf Konsolen gute barocke Holzfiguren: hl. Johannes der Täufer, hl. Maria Magdalena, hl. Margaretha, hl. Elisabeth von Thüringen. (Siehe die Statue „Hl. Johannes der Täufer", Fig. 269.)

Digitized by Google

Seitenaltäre im Schiffe einander gegenüberstehend, Rokoko, gut geschnitzt; Schnitzereien mit Muschelmotiv.

Taufbecken, Holz, in der Form einer großen barocken Vase; auf dem Deckel eine kleine Statuengruppe „Taufe Christi" (Fig. 269.)

Kanzel barock. An der polygonalen Brüstung in den Ecken schlangenartige, auf Konsolen ruhende Säulchen; im Hintergrund der Kanzel gutes, auf Holz gemaltes Bild „Der auferstandene Heiland", aus der zweiten Hälfte des XVII. Jahrh. (1 *m* hoch, 70 *cm* breit.)

Glocken: 1. 1·25 im Durchmesser, 98 *cm* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „VALENTIN LISSIAK GOS MICH AVF DER KLEIN SEIDTEN PRAG." Auf dem Mantel Reliefs „Hl. Jacobus" und „Maria"; Inschrift: „SKRZE OHEN SKAZU GSME DOSTALI LETA 1716 A ZASE GSME OBŽYWYLY ROKV 1722 NAKLADEM WLASTNIM ZADUSSY SLVSSTICZKEHO ZA CZASV HEYTMANNA AVRRINIOWES A SSKWORETŽSKEHO VROZENEHO PANA WYLYMA PROKOPA OBSTZIERAER A DVCHOWNIHO SPRAWCE NEB FARAŘE RZICZANSKEHO WELEBNEHO PANA PATERA IAN DANIELE BERANKA RODILEHO Z BEZNA." Die Ornamentation plump.

2. 1·03 *m* im Durchmesser, 0·81 *m* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „VALENTIN LISSIACK GOS MICH AVF DER KLEINEN SEIDTEN PRAG." Auf dem Mantel dieselbe Inschrift wie auf der vorigen, und das Relief „Hl. Johannes von Nep."

3. 81 *cm* im Durchmesser, 63·5 *cm* hoch. Auf dem Mantel die Reliefs: „Hl. Donatus", „Hl. Jacobus" und „Hl. Johannes von Nep."; Inschriften: „IACOB CONRAT LECHNER GOS MICH IN PRAG" und „FUDI ME CURAVIT SERESS. DUX TERES DE SAVOYE D : A IN KOSTELETZ AURZ. SCHVORETZ ETZ IN HON. DEI ET S. IOAN. NEP. ET DONATI SVB CAP. P. D. MAT. SCHUMACHER RECT. ECLES. V. E. D. W. KORŽIL DEC. RZICZAN 1748." Die Ausführung plump.

Střímelice Kostelní (Kostelno-Střímelice).

Schaller, X, 360; Sommer, XII, 191; Podlaha, Posv. m. I, 108—109

FILIALKIRCHE ZUM HL. MARTIN (siehe Ansicht Fig. 270, Grundriß Fig. 271), bereits im XIV. Jahrhundert als Pfarrkirche erwähnt.

Das Presbyterium sowie die Sakristei aus der gotischen Zeit; das Schiff sowie der Turm wurden im XVIII. Jahrhundert angebaut.

Das Presbyterium, mit drei Seiten des Achteckes abgeschlossen, mit zweifeldigem Rippengewölbe. Die Rippen 17 *cm* breit, im Profil birnförmig. Die Konsolen polygonal, nach unten spitz zulaufend. An den schiefen Seiten einiger Konsolen sind doppelnasige Maßwerke

Digitized by Google

ausgemeißelt; bei einigen wechseln diese Maßwerke mit glatten Flächen ab; andere Konsolen haben nur glatte Seiten. (Siehe Fig. 272.)

Fig. 270. Stfimelice Kostelní. Kirche.

Links in der Mauer Sakramentsnische, rechteckig, mit Gittertür (aus kreuzweise übereinandergelegten flachen Eisenbändern), mit aufgesetzten Rosetten.

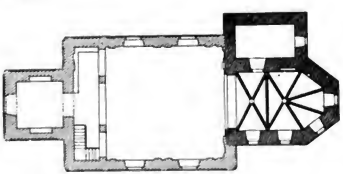

Fig. 271. Stfimelice Kostelní. Grundriß der Kirche.

Fenster rechteckig, oben segmentförmig geschlossen. Im spitzbogigen Chorbogen ein 8 *cm* herausragendes Gesims, oben flach, an der Seite abgeschrägt und mit seichter Kehle profiliert.

Digitized by Google

Im Schiff flache Rohrdecke.

Hochaltar, barock, mit gewundenen Säulchen an den Seiten, im Jahre 1789 aus dem aufgehobenen Zderazer Kloster in Prag hieher übertragen.

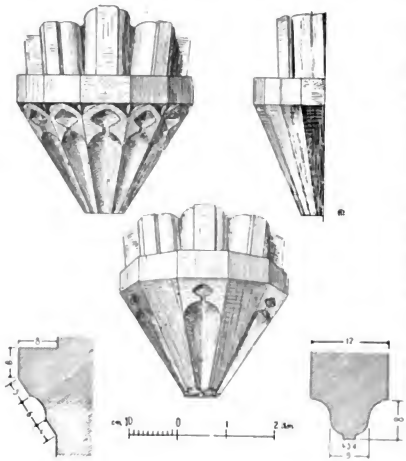

Fig. 271. Střímelice Kostelní. Presbyterium: Konsolen, Profil der Rippen und des Gesimses im Chorbogen.

Seitenaltärchen barock; statt der Bilder barocke Holzfiguren des hl. Cyrillus und Methodius, die früher an den Seiten des Hochaltars sich befanden.

Die Kanzel, interessant bloß wegen ihres holzgeschnitzten Postaments, das die Form eines Akanthusblätter-Bündels hat (XVIII. Jahrh.).

An der Brustmauer des Musikchores barocke Holzreliefs: Brustbilder der vier hl. Evangelisten.

In der Front der Turm mit schindelgedecktem Zwiebeldach.

Šembera (Šember, Šemberk, Žembera, „Staré Zámky").

Heber, Burgen III, 236; Lier, Otto's „Čechy" IX, 316; Sedláček, Mist. sl. 277 Nr. 92; Jos. Miškovský in der Zeitschrift „Naše Hlasy" 1906.

BURGSTÄTTE im Walde bei Štíhlic und Doubravčic über dem Bache Šembera. An der Ostseite ein mächtiger 18 *m* breiter, 120 *m* langer und 3 *m* hoher Wall trennt die gegen Schwarz-Kostelec mäßig aufsteigende Ebene von der 105 *m* breiten Vorburg. Diese Vorburg fällt an den Seiten gegen Süden und Norden steil ab. Hinter der Vorburg gegen Westen ein 7 *m* tiefer Graben, sodann folgt die eigentliche Burgstätte, die im Umfange 145 *m*, im Durchmesser vom Osten gegen Westen 30 *m* mißt. An der Ost-, sowie Nordost-Seite geringe Mauerreste. An der Seite gegen den Bach fällt das Terrain felsig und steil ab.

Digitized by Google

Škvoretz.

Über die prähistorischen Funde siehe Pam. arch. X, 837; Schaller, X, 320, Sommer, XII, 205; „Naše Hlasy" 1883, No. 43—45; Bernau," Album der Burgen und Schlösser" I, 74—77 (mit zwei Abbild.); J. Lier in Otto's „Čechy' XI, 322; „Zlatá Praha" 1895, 188; Podlaha, Posv. místa I, 20—21.

FILIALKIRCHE ZUR HL. MUTTER ANNA (siehe Fig. 273 und Grundriß Fig. 274.), erbaut in den Jahren 1759-67; schlichter, jedoch guter Barockbau.

Das Presbyterium ist mit einer seichten abgestumpften Apsis abgeschlossen; an seine Seiten schließen sich halbkreisförmige Zubauten, in

Fig. 273. Škvoretz. Kirche.

denen sich Oratorienemporen befinden, zu denen Schneckentreppen führen, die nach außen teilweise ihr walzenförmiges Mauerwerk zeigen. Dadurch werden die langen Seitenfronten, die sonst bloß durch Lisenen gegliedert sind, vorteilhaft belebt. In den volutierten Giebel ist die Frontmauer des niedrigen, mit Zwiebeldach gedeckten prismatischen Türmchens hineinkomponiert.

Digitized by Google

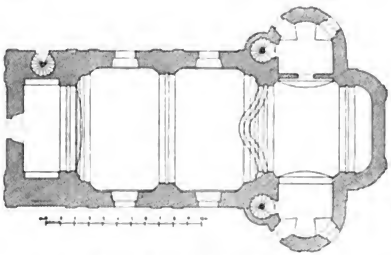

Fig. 274. Škvoretz. Grundriß der Kirche.

Auch das Innere (siehe Fig. 275) macht bei aller Schlichtheit der architektonischen Gliederung einen guten Eindruck. Aus den Wandpfeilern, die ein markant profiliertes Gesims tragen, steigen Doppelgurten empor, welche die Gewölbefelder von einander scheiden. Die ganze Kirche hat Platzelgewölbe; bloß der rückwärtige Teil des Presbyteriums ist konchaförmig gewölbt.

Auf dem Hochaltar effektvoller Rokoko-Rahmen, der von einem geschnitzten, spitz bekrönten und mit Lambrequin und Draperien geschmückten Baldachin überdacht ist. Über dem Tabernakel eine ge-

Fig. 275. Škvoretz. Inneres der Kirche.

Digitized by Google

chnitzte Rokoko-Muschel-Groteske. An den Seitenwänden links und rechts vom Altar auf Konsolen gute barocke Holzfiguren „Hl. Sebastian" und „Hl. Johann von Nep."

Im Chorbogen barocke K a n z e l, die zwar einfach, jedoch von guten Formen ist. Auf dem Schalldeckel Holzfigur „Moses mit den Gesetzestafeln."

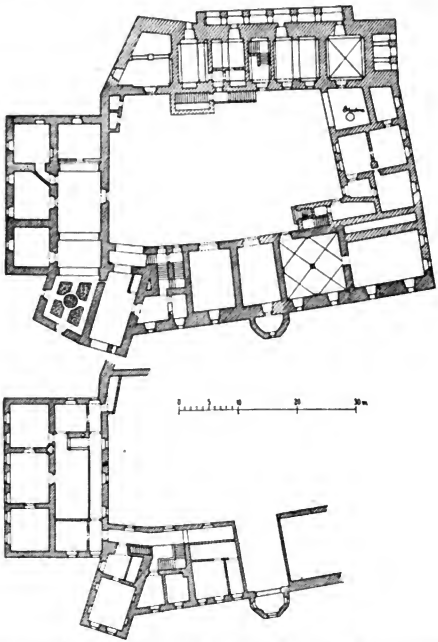

Fig. 276. Škvoretz. Schloß. Grundriß (oben Grundriß des Erdgeschosses mit dem im J. 1873 demollierten Teile; unten Grundriß des ersten Stockwerkes des bestehenden Teiles).

Die an den Pfeilern des Chorbogens stehenden kolossalen Holzfiguren „Hl. Nikolaus" und „Hl. Augustinus" wurden hierher im Jahre 1861 aus der Kirche in Oboriště überführt.

G l o c k e: 73 *cm* im Durchmesser, 55 *cm* hoch. Oben barocke Muschelornamente. Auf dem Mantel Relief „Maria mit dem Schwerte in der Brust". Am unteren Rande die Inschrift: „IOHANN CHRISTIAN SCHVNCKE IN PRAG GOSS MICH." Rückwärts auf dem Mantel das Allianzwappen

Digitized by Google

Fig. 277. Škvoretz. Ansicht des Schlosses aus dem J. 1865. Nach einer Zeichnung des Ing. W. Steinz.

Fig. 278. Škvoretz. Das alte Schloß. Fronte.

Digitized by Google

Savoyen-Liechtenstein und die Inschrift: „HONORI B. V. MARIAE IMMACVLATAE DICATA. SEREN^{MA} D^{NA} THERESIA DVCISSA DE SABAVDIA NATA PRINCIPISSA DE LICHTENSTEIN A. D. MDCCLXVI."

Fig. 279. Škvoretz. Das alte Schloß. Seitenansicht.

DAS ALTE SCHLOSS, einst ein weitläufiger Bau mit vier den viereckigen Hof umgebenden Flügeln (siehe Grundriß Fig. 276), von dem sich nunmehr ein kleiner Teil erhalten hat. Die Nordostecke wurde bereits vor dem Jahre 1865 abgetragen. (Die nach einer Zeichnung von W. Steinz reproduzierte Abbildung Fig. 277 zeigt den Bestand im genannten

Digitized by Google

Jahre). Im Jahre 1873 wurde der westliche zweistöckige Trakt, in dem sich eine Renaissance-Kolonnade befand, abgebrochen. Es blieb bloß ein kleiner Teil des östlichen Traktes mit dem ehemaligen Schloßtore (siehe Fig. 278). Zum Tore führt über den Graben eine gemauerte Brücke, deren beide Bögen zugemauert sind (siehe Fig. 279.). Die Haupteinfahrt spitzbogig; daneben ein schmaler Eingang für die Fußgänger. Sonst wurde das Äußere des Tores sowie des sich anschließenden Teiles des ehemaligen Schlosses mit der Fassade eines gewöhnlichen Miethauses bedacht. Über der Front des Tores erhebt sich ein hoher Voluten-Giebel, der oben geschmacklos abgestutzt wurde; hinter demselben ragt ein prismatisches, mit Zwiebeldach bedecktes und mit Blech beschlagenes Türmchen mit einer Uhr empor.

Fig. 280. Škvoretz. Steinstatue. „Hl. Prokopius".

DAS NEUE SCHLOSS, ein durchaus nüchternes einstöckiges Gebäude.

Zwischen dem alten und dem neuen Schlosse STEINSTATUE „Hl. Prokopius" aus Sandstein, wohlgelungene Barockarbeit; rückwärts auf dem Postament: „F M 795." (Siehe Fig. 280.)

Štolmíř.

Schaller, X, 363; Sommer XII, 190; Podlaha, Posv. m. I, 53—55.

PFARRKIRCHE ZUM HL. GALLUS (siehe Grundriß Fig. 281, Ansicht vom Norden Fig. 282), ein hoher Barockbau aus d. J. 1710 bis 1750.

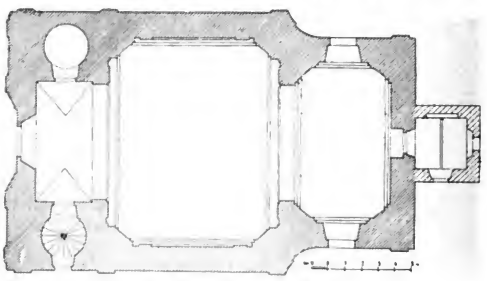

Fig. 281. Štolmíř. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Fig. 282. Stolmíř, Kirche, Ansicht vom Norden.

Fig. 283. Stolmíř, Kirche, Westfront.

Fig. 284. Stolmff. Hochaltar

Digitized by Google

Die Front (siehe Fig. 283) ist durch Pilaster mit Kompositkapitälen gegliedert; zwischen den Pilastern befindet sich an jeder Seite je eine große leere Nische. Oben ein großer Volutengiebel. Über dem Eingang das in Stein gemeißelte Liechtensteinische Wappen.

Das Innere ist durch Pilaster mit Volutenkapitälen, die das verkröpfte Gesims tragen, gegliedert.

Fig. 285. Stolmíř. Orgel.

Das Presbyterium ist von beiden Seiten durch je ein rechteckiges, oben halbkreisförmig geschlossenes Fenster erhellt; das Schiff hat in den Seitenwänden je ein großes halbkreisförmiges Fenster.

Der Hochaltar sowie die Orgel, barock, im Jahre 1688 ursprünglich für das Sazawer Kloster verfertigt, wurden von dort im Jahre 1756, als für die dortige Kirche andere neue besorgt wurden, erworben.

Der Hochaltar im Frühbarockstil, hoch, mit einer sehr reichen Architektur und mit reichlichem plastischen Schmuck (siehe Fig. 284). Unten an den Seiten in den zwischen den Säulen befindlichen Nischen große Figuren „Hl. Benedikt" und „Hl. Scholastika", oben die Statuen „Hl. Wenzel" und „Hl. Adalbert", zuhöchst die Statue des hl. Proko-

Digitized by Google

pius. Das obere Bild „Hl. Trinität", ein leidlich gutes Gemälde aus derselben Zeit wie der Altar; das untere Altarbild neu.

Orgel (siehe Fig. 285), in demselben Stil, wie der Hochaltar, mit reichem Schnitzwerk.

Taufbecken aus Zinn (siehe Fig. 286), 70 *cm* hoch. In der Mitte des Deckels Kruzifix mit gegossenem Corpus. Auf dem Deckel eingraviert: „1615 M. R." Drei kurze Füße oben mit plumpen Männerköpfen, unten mit Krallen. Auf dem einen Fuß zwei undeutliche Merkzeichen des Zinngießers, von denen man in dem einen das Prager-Altstädter Wappen, in dem anderen einen Kelch und den Buchstaben H unterscheiden kann.

Fig. 286. Štolmíř. Taufbecken.

Seitwärts von der Kirche gegen Norden ein niedriger Glockenturm, gemauert, mit Mansard-Schindeldach, das oben mit einem Laternentürmchen bekrönt ist.

Glocken: 1. 82 *cm* im Durchmesser, 68 *cm* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „LETA PANIE 1682 GEST TENTO ZWON SLITI KE CZTI A CHWALE BOZI A S. IANA KRZTITELE" (siehe Faksimile Fig. 287.). Oberhalb sowie unterhalb der Inschrift ornamentale Friese. Auf dem Mantel in Festons-Umrahmung: „ZA PANO. CARLA KNIZ. z LICHTENSST. A SPRAW. L. L. LEITERA FAR. I. F. AMBROS A SPRAWCZE ZADUSSNI GIRZIKA DOLEZELA A IANA SYNKA." An den Seiten kleine, von Engelsputten getragene Cartouchen mit den Monogrammen IHS und MRA, sowie eine Cartouche mit einer Glocke. Auf der anderen Seite Relief „Maria mit dem Kinde auf Halbmond stehend".

2. 65 *cm* im Durchmesser, 57 *cm* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „A FVLGVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE A. 1778."

LETA PANIE 1682 GEST TENTO ZWON SLITI KE CZTI A CHWALE BOZI A S: IANA KRZTITELE

Fig. 287. Štolmíř. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Digitized by Google

Unter der Inschrift Blumenfries. Darunter auf dem Mantel Kruzifix zwischen Blumenvasen, in denselben je drei nach der Natur abgegossene Salbeiblätter. Auf der anderen Seite des Mantels Relief „Maria" und darunter das cartouchierte Merkzeichen des Glockengießers: Glocke und Buchstaben N. P.

Tejnice siehe Týnice.

Tismitz (Tismice).

Gruber, Kunst d. Mittelalters in Böhmen I, 19; Mittheilungen d. k. k. C.-C. 1883 p. LXXXVII; F. J. Lehner in der Zeitschrift „Method" XIV, 37—41; Děj. umění II, 338—341; Blahověst 1882, 135—37; Světozor 1868, 94 (mit Abb.); J. Lier in Otto's „Čechy" XI., 311 (mit Abb.).

Zwischen Tismitz und Vratkov ein Grundstück „Hradiště" genannt, ohne jegliche Spuren einer ehem. Befestigung. Sedláček, Míst. sl. 277; Pam. arch. 1891, 370.

Fig. 288. Tismitz. Kirche. Ansicht vom Osten.

Digitized by Google

PFARRKIRCHE MARIA-HIMMELFAHRT, eine dreischiffige romanische Basilika aus dem XII. Jahrhundert (siehe Ansicht vom Osten Fig. 288, die Westfront Fig. 289, Grundriß Fig. 290, Längsschnitt Fig. 291).

Fig. 289. Tismitz. Westfront der Kirche.

Das Mauerwerk besteht aus geschichteten Quadern des braunen Sandsteines, dessen Farbe in verschiedene Töne der roten Farbe übergeht.

Alle drei Schiffe schließen östlich mit halbrunden Apsiden, die außen mit Lisenen und Rundbogenfriesen belebt, innen mit Halbkuppeln gewölbt sind. Die romanischen Rundbogenfenster, die jetzt innen zugemauert sind, haben außen ihre ursprüngliche Form beibehalten.

Digitized by Google

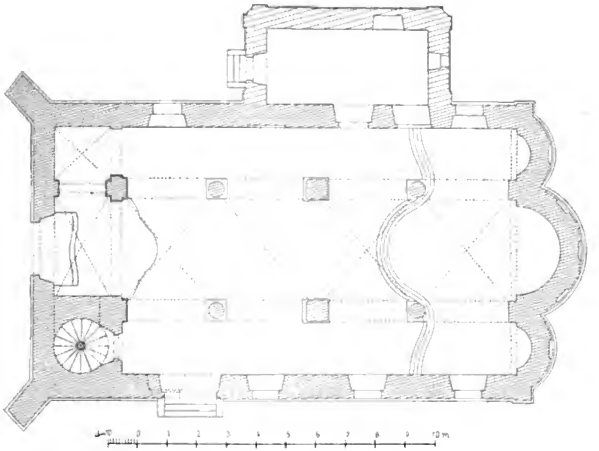

Fig. 290. Tismitz. Grundriß der Kirche.

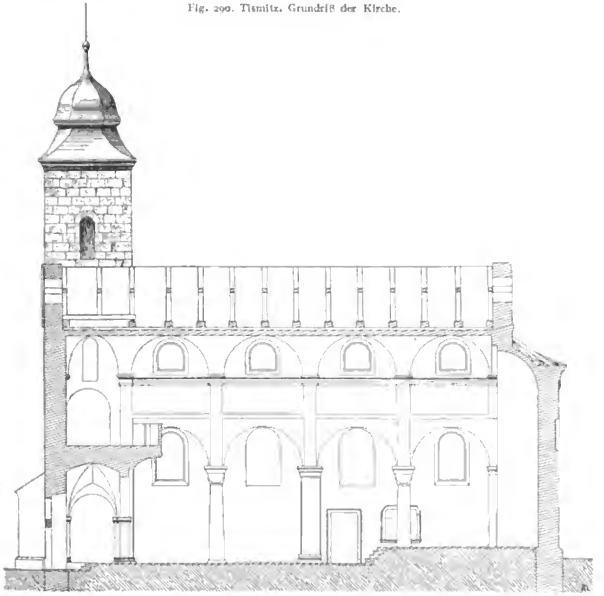

Fig. 291. Tismitz. Längsschnitt der Kirche.

Digitized by Google

Fig. 292. Tismitz. Inneres der Kirche.

Die Seitenapsiden haben bloß Ecklisenen und je ein Rundbogenfenster. Die mittlere Apsis ist ein wenig niedriger als das Hauptschiff, dessen Abschluß sie bildet. Das Äußere ist durch Lisenen in drei Felder geteilt; in einem jeden derselben ist je ein Fenster; im Ostgiebel des Hauptschiffes ist eine Öffnung in Form eines Kreuzes.

Das Hauptschiff wurde in der Barockzeit mit dem jetzigen Gewölbe versehen, wobei unter demselben neue Fenster durchgebrochen

Digitized by Google

wurden; die alten, damals zugemauerten Fenster sind jedoch gut kenntlich.

An den Frontseiten steigen zwei prismatische, in den Bau eingezogene Türme auf, deren Breite mit derjenigen der Seitenschiffe übereinstimmt.

Die Front ist sonst vollständig glatt; in dem Giebel ist eine kreuzförmige Öffnung, ähnlich wie im Ostgiebel.

Fig. 294. Tismitz Hauptportal.

Fig. 295. Tismitz. Kapitäle und Basen der Säulen und Pfeiler im Schiffe.

Beide Ecken der Front wurden in der späteren Zeit durch niedrige, schief in die Ecken aufgebaute Stützpfeiler versehen.

Die halbrunden Scheidebögen der drei Schiffe (siehe Fig. 292. Innenansicht der Kirche) ruhen abwechselnd auf viereckigen Pfeilern und runden, mit einem einfachen Würfelkapitäl versehenen Säulen. An jeder Seite sind je zwei runde Säulen und zwischen ihnen je ein viereckiger Pfeiler. Die Pfeiler haben profilierte Basen und Gesimskapitäle; die Säulen haben einfache, in der Form von einander ein wenig abweichende, wulstförmige Basen mit Eckknollen. (Siehe Fig. 293.)

Digitized by Google

Fig. 295. Tismitz. Seitenportal.

An der Ostseite ruhen die Arkadenbögen auf zwischen den Apsiden stehenden Halbpfeilern. Die südöstliche Ecke des Turmes ist im Inneren der Kirche durch einen im Grundrisse kreuzförmig erweiterten Pfeiler gestützt. Aus diesem Pfeiler gehen nach Norden und Westen halbkreisförmige Gurtbögen, die das Mauerwerk des Turmes tragen; nach Süden geht eine Bogengurte, welche das Gewölbe, auf welchem das Musikchor ruht, begrenzt; gegen Osten entsteigt demselben die Arkade des Seiten-

Digitized by Google

schiffes. In ähnlicher Weise war ehemals auch das Erdgeschoß des südlichen Turmes eingerichtet; später jedoch wurde hier eine Schneckentreppe errichtet und dabei wurden die bis dahin offenen Arkaden des Erdgeschosses zugemauert. Nichtsdestoweniger ist auch hier der erwähnte Eckpfeiler teilweise sichtbar.

Von den Kapitälen der Säulen und Pfeiler aus steigen an den Wänden Lisenen empor, die mit Gesimskapitälen bekrönt sind; über dieselben

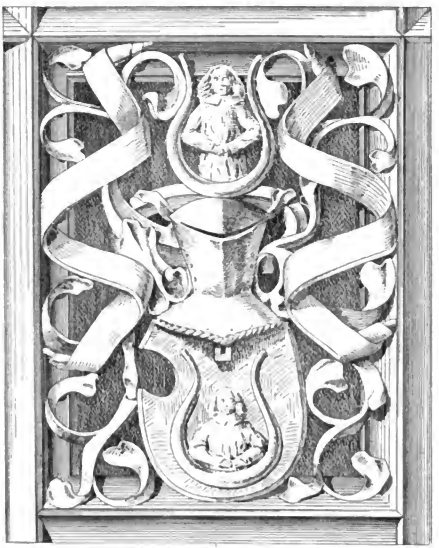

Fig. 296. Tismitz. Wappen über dem Seitenportal.

zieht sich horizontal der ganzen Länge der Wände nach über den Arkaden ein flacher Streifen und unter den Kapitälen ein Gesims.

Die Seitenschiffe sind bedeutend niedriger als das Mittelschiff, an dessen Mauerwerk ihre Pultdächer angelehnt sind. Innen sind die Seitenschiffe flach gedeckt.

Die Fenster wurden im J. 1755 durchwegs in die jetzige Gestalt erweitert.

Der Eingang in der Westfront ist halbkreisförmig abgeschlossen, einfach; bloß die Kämpfer unter der Krümmung des Schlußbogens und der Schlußstein sind einfach ornamentiert. (Fig. 294.)

Digitized by Google

In das südliche Schiff führt in der Seitenmauer ein kleines spätgotisches Portal (siehe Fig. 295). Das spitzbogige Gewände ist an jeder Seite mit zwei vertikalen Stäben, deren Basen schraubenförmig ausgekehlt sind, geschmückt. Aus diesen vertikalen Stäben wachsen oben segmentförmige, in der Spitze einander schneidende Stäbe. Über dem Portal in einer rechteckigen Umrahmung ein kunstvoll gemeißeltes Wappen (eine bartlose Büste zwischen zwei Hörnern). Über dem Schilde ein Helm,

Fig. 297. Tismitz. Madonnenstatue.

auf dem als Kleinod dieselbe Darstellung vorkommt wie im Schilde. An den Seiten flatternde Bänder. (Siehe Fig. 296.)

Hochaltar barock, im Jahre 1755 erbaut. Die sarkophagförmige Altarmensa ist aus Marmor, alles übrige aus Holz. In der Mitte ein großes, mit Säulchen flankiertes Tabernakel, auf dessen Türe das Kruzifix geschnitzt ist. An den Seiten anbetende, auf Voluten kniende Engel. Oberhalb des Tabernakels im Strahlenkranze inmitten von knienden Engeln und geflügelten Engelsköpfchen gotische Holzfigur „Madonna mit dem Kinde“ (vergl. „Zlatá Praha“ 1895, S. 188; „Čechy“ XI.,

Digitized by Google

312, mit Abb. auf S. 313), 1·48 *m* hoch, etwa aus dem Beginne des XV. Jahrhunderts, neu bemalt. (Siehe Fig. 297.) Maria steht auf der Mondkugel (mit Sichel und Gesicht). Das Antlitz der Madonna mit hoher Stirn und lieblichem Ausdruck. Unter der Krone gut drapiertes Kopftuch. Auch das übrige Gewand ist geschickt in Falten gelegt. Auf den Händen trägt Maria das nackte Jesuskind, das in der rechten Hand einen Apfel hält und mit der linken das Kopftuch der Madonna erfaßt. Diese Holzstatue hat in Einzelnheiten durch spätere Restaurierungen zwar gelitten, der Gesamtcharakter ist jedoch intakt geblieben.

Malereien in den Apsiden und auf dem Gewölbe des Hauptschiffes aus der zweiten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts, durch spätere Übermalungen verdorben: 1. Hinter dem Hochaltar: Gott Vater und der hl. Geist in den Wolken; 2. in der nördlichen Apsis „Hl. Johann von Nep. betend"; 3. in der südlichen Apsis „Hl. Anna mit einem Buch auf dem Knie; daneben das Mädchen Maria, im Hintergrund der hl. Joachim; 4. auf dem Schiffsgewölbe: *a*) das Marianische Monogramm von Engeln umgeben, *b*) Krönung Mariens, *c*) Madonna als Zuflucht in verschiedenen Angelegenheiten; *d*) Maria an der Seite ihres Sohnes im Himmel thronend bittet für Kinder, die sie anrufen; *e*) Tismitzer Madonna in den Wolken; unten die Tismitzer Kirche, zu der Wallfahrer ziehen. — Diese Malereien hat nach Dlabačz's Angabe (III, 240) der damalige Tismitzer Kaplan *Johann Svoboda* ausgeführt; nach Rohn (Antiquitates distr. Curim. 102) jedoch wurden sie auf Kosten der Herzogin von Savoyen von einem Wiener Maler gemalt.*)

Vor dem Presbyterium barockes Kommuniongitter aus Marmor mit in Holz geschnitzten Füllungen.

Kanzel, Rokoko, aus Holz. Auf der Brüstung in Cartouchen folgende geschnitzte Reliefs: 1. Verkündigung Mariens, 2. leeres Grab Mariens, mit Blumen angefüllt, 3. Heimsuchung Mariens. Im Hintergrunde der Kanzel Relief: „Madonna in den Himmel getragen."

Die Orgelempore wurde in der Barockzeit eingebaut; dieselbe tritt im Segmentbogen in das Mittelschiff vor. Auf die Empore führt eine in späterer Zeit in dem südlichen Turm errichtete Schneckentreppe. Aus der Kirche führt zu dieser Treppe ein spitzbogiger, unprofilierter Eingang.

Taufbecken aus Zinn, klein (98 *cm* hoch), einfach, dreifüßig. Auf dem Deckel Kruzifix; rückwärts eingraviert: 1782 die 6. Martii. Auf der unteren Seite des Deckels ein dreimal

*) „... prius tamen insignem pictorem Vienna per postam praemisit, qui Marianum habitaculum suo penicillo exornaret."

Fig. 298. Tismitz. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1

vorkommendes Merkzeichen des Zinngießers: Prager-Altstädter Wappen, daneben das umstrahlte „Auge Gottes und darüber: „IMB (= *Josef Mitterbacher*) 1786."

Fig. 299. Tismitz. Grabsteine.

Zwei zinnerne Leuchter, 34 *cm* hoch, mit dreiseitigen Füßen, die mit Muschel- und Delphin-Ornamenten geschmückt sind; auf dem Schafte beider „S K 1662".

Eingang in den südlichen Turm, sowie in die Orgelempore spitzbogig, unprofiliert.

Im nördlichen Turm innen ist, nach oben verkehrt, ein Stück eines Rundbogenfrieses, welcher einst wahrscheinlich das Äußere des Turmes geschmückt hat, eingemauert.

Digitized by Google

Glocken: 1. 62 *cm* im Durchmesser, 52 *cm* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „ke cţţy ꝟ bozye ꝺ a pannye ꝟ Marigy ꝺ ʒwon ꝺ lit ꝟ gest ꝺ leta x mº ccccº xlyº" (siehe Faksimile Fig. 298.).

2. 65·5 *cm* im Durchmesser, 54 *cm* hoch. Oben zwischen zwei Reihen von Akanthusblättern die Inschrift: „A ANTONIO SCHONFELDT VETERO PRAGAE ANNO 1705." Auf dem Mantel: „ZA M. NOVAKA a V. FIALI". Auf der anderen Seite des Mantels das Relief: „St. Johann der Täufer" und darunter „S. JOANNES O. P. N."

3. 82·5 *cm* im Durchmesser, 63 *cm* hoch. Oben die Inschrift: „VALENTIN LISSIACK GOS MICH AVF DER KLEIN SEITDEN PRAG 1724." Oben plumpe barocke Ranken. Auf dem Mantel Relief „Madonna in Wolken getragen" und die Inschrift: „EX VOTO B. VIRGINI IN COELOS ASSUMPTE CONSUL. VIR RVDOLPHVS PRZIBORSCI OBTULIT DIE 14. IVNY 1724."

Außen in der Südmauer zwei Grabsteine (siehe Fig. 299):

1. Wappen mit der halben Gestalt eines Mohren, der einen Pfeil in den Händen hält; oben die Inschrift: „Letha panie 1582 w Sobotu po Swatem Diwiſſi umrzel Prozeny pan Wacţlaw Kynſer ţ Moren a na Wratkowie a w tomto mieſte Cielo geho pochowane Czi pan Buoh racţ miloſtiw bycti geho duſſij."

2. Im ovalförmigen Kranze Wappen mit zwei kreuzweise über einander gelegten Schlüsseln, auf dem Helme zwei Hörner; darüber eine sehr abgetretene Inschrift in böhmischer Sprache, von der man bloß folgendes lesen kann: „Letha P.1609ten autery po hromnicych umrzel P. . . . ychtricţ ţ ychtricţ gehoţto telo tuto pochowano gt."

Über dem Eingange des Friedhofes, der die Kirche umgibt, steht eine Steinstatue der Tismitzer Madonna; zu dem Eingange führen steinerne Stufen, auf deren Brustmauer Steinstatuen „Hl. Johann von Nep." und zwei Engel stehen.

Die FESTE wird in dem Urbar der Schwarz-Kosteletzer Herrschaft aus dem Ende des XVI. Jahrhunderts folgenderweise geschildert: „Tor aus Quadersteinen, zu dem man ehemals über eine hölzerne Brücke fahren konnte, die Mauern verfallen, und Stelle, wo die Gesindstube war. Davor der gepflasterte Zwinger, und dann ringsherum in genügender Anzahl unterirdische Keller, Wohnräume und Sekrete mit Schutt bedeckt." Im Laufe der Zeit ging die Feste ein.

Tlustovousy.

Trnka, „Kounice a Přerov" 87.

Die FESTE war laut des Teilungsbriefes aus dem Jahre 1566 mit einem Graben, über den eine Brücke führte, umgeben; in der Mitte stand ein Turm.

Digitized by Google

Tuchoraz.

„Naše Hlasy“ 1882, Nr. 40—43; „Světozor“ 1868, 474 und 478 (mit Abb.): Bernau, „Album“ I, 113—116 (mit Abb.); J. Lier in Ottos „Čechy“ IX. 314 ff.

FESTE, von der sich ein etwa 20 *m* hoher, viereckiger Turm erhalten hat (siehe Fig. 300).

Fig. 300. Tuchoraz. Ansicht von Südwest.

In das Erdgeschoß des Turmes führt eine spitzbogige Haupteinfahrt und daneben eine ebenfalls spitzbogige Einlaßpforte für Fußgänger. Beide waren ehemals mit Zugbrücken verschließbar, deren Aufzugslöcher noch sichtbar sind. Über dem Tore ist in reich profilierter Umrahmung eine Steintafel eingesetzt; im oberen Teile derselben das plastisch gemeißelte Wappen der Herren von Landstein, im unteren die Inschrift: „leta bożieho M° cccc lxx | vn Cato wieże dielana gesł | ſkrże naklad wrożeneho pana | pana Mikulaſſe z lanſſteyna | naywyſſieho piſarże deſk | kralowſtwie czeſkeho a dielal | geſt miſtr kwieton. MIIII. (Siehe Fig. 391.)

Digitized by Google

Fig. 301. Tuchoraz. Tor.

Digitized by Google

Die Torhalle hat ein Rippengewölbe, dessen Schlußstein mit dem Landstein'schen Wappen geziert ist. (Siehe Fig. 302.)

Dem Turme schmiegt sich an der Südseite ein schlankes, im halben Achteck angelegtes Stiegenhaus an. (Siehe Fig. 303.)

Im ersten Obergeschoß ein gotisch gewölbtes Gemach mit kleinen rechteckigen Fenstern.

Im zweiten Obergeschoß ist ein hoher Saal (siehe Grundriß Fig. 304, Innenansicht Fig. 305). Die vom Stiegenhause aus in denselben führende Eingangstüre hat ein profiliertes Gewände (Fig. 306). An allen

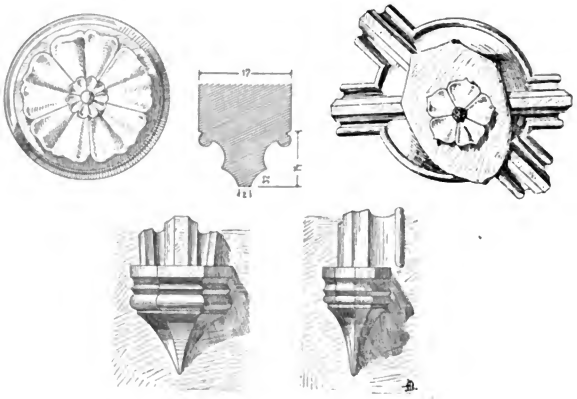

Fig. 302. Tuchoraz. Schlußsteine, Rippenprofil, Konsolen.

vier Wänden profilierte, auf walzenförmigen Basen ruhende Dienste, die unmittelbar in die Rippen des Netzgewölbes übergehen. In der Mitte einer jeden der vier Seiten ist ein hohes rechteckiges Fenster mit profiliertem Gewände und steinernem Rahmenkreuze. Auf der Sohlbank in jeder Fensterhälfte eine profilierte runde Konsole. (Siehe Fig. 308.) In den Fensternischen beiderseits steinerne Bänke. An der Westseite ein kleiner, erkerartiger, auf Tragsteinen ruhender Ausbau (Abort).

Unter dem Dache steinerne Tragsteine.

Das aus späterer Zeit stammende Mansarddach ist mit Schindeln gedeckt.

Auf manchen Quadersteinen des Turmes Steinmetzzeichen (siehe Fig. 309).

Digitized by Google

Fig 303. Tuchoraz. Ansicht von Süden.

Digitized by Google

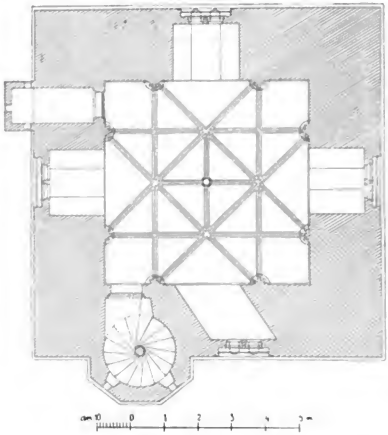

Fig. 304. Tuchoraz. Grundriß des Saales im zweiten Obergeschoß.

Fig. 305. Tuchoraz. Inneres des Saales.

Digitized by Google

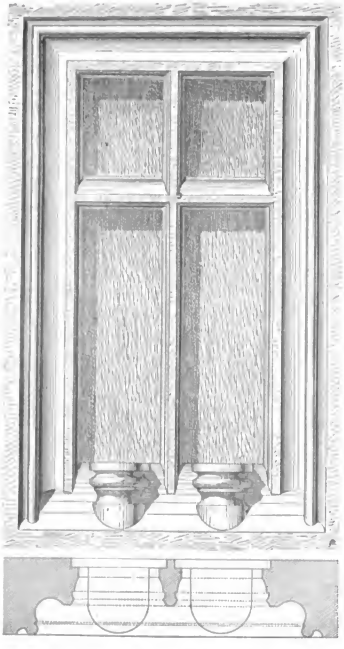

Fig. 308. Tuchoraz. Fenster.

Fig. 306. Tuchoraz. Profile des Türgewändes.

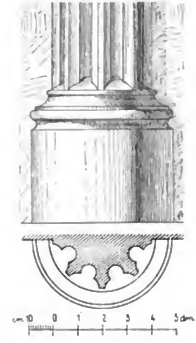

Fig. 307. Tuchoraz. Basis und Profil der Dienste.

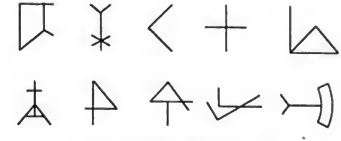

Fig. 309. Tuchoraz. Steinmetzzeichen.

Digitized by Google

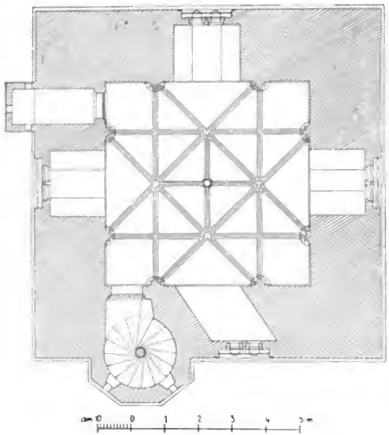

Fig. 304. Tuchoraz. Grundriß des Saales im zweiten Obergeschoß.

Fig. 305. Tuchoraz. Inneres des Saales.

Digitized by Google

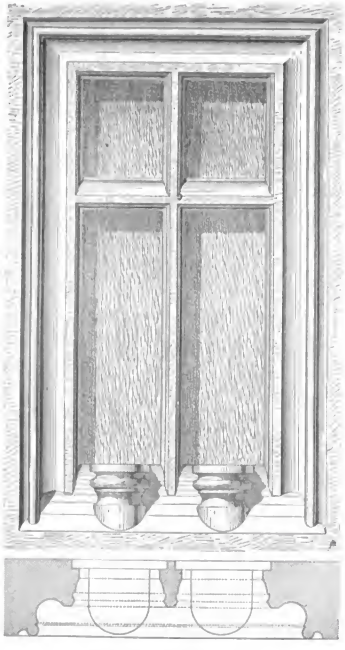

Fig. 308. Tuchoraz. Fenster.

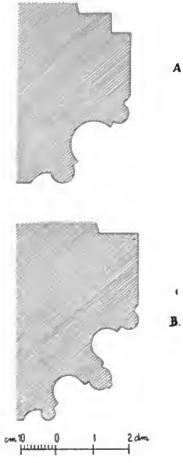

Fig. 306. Tuchoraz. Profile des Türgewändes.

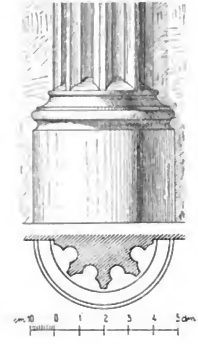

Fig. 307. Tuchoraz. Basis und Profil der Dienste.

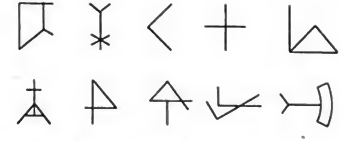

Fig. 309. Tuchoraz. Steinmetzzeichen.

Fig. 310. Tuklat. Kirche und Pfarrhaus.

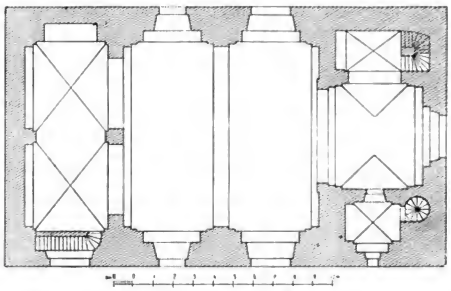

Fig. 311. Tuklat. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Fig. 312. Tuklat. Inneres der Kirche.

Tuklat (Tuklaty)

Heber, Burgen III, 236; J. Lier in Ottos „Čechy" XI, 309 (mit Abb.); — Podlaha, Posv. místa I, 60—63.

Prähistorische Ansiedlung bei Tuklat mit Schmelzöfen. Siehe Dr. J. L. Píč in „Pam. arch." XVII, 1897, 367—379. Scherben mit Mäanderornament, Spangen aus der röm. Provinzialzeit. Dr. J. L. Píč, „Čechy na úsvitě dějin", B. 3, 148—153.

PFARRKIRCHE ZUM HL. JOHANNES DEM TÄUFER, schlichter, länglich-rechteckiger Bau (siehe Ansicht Fig. 310, Grundriß Fig. 311), mit einfachem volutiertem Frontgiebel. Schindeldach mit Laternensanktus. Das Presbyterium außen von dem übrigen Baue nicht abgeschieden, da zu beiden Seiten gleich hohe Räume sich anschließen, welche die Sakristei und die Oratorienemporen enthalten.

Fig. 313. Tuklat. Das Wappen der Familie Měnický.

Digitized by Google

Im Presbyterium Tonnengewölbe mit Stichkappen; im Schiffe Platzelgewölbe. Der Hochaltar zeigt gute Barockformen und hat an den Seiten 2 Figuren „Hl. Wenzel" und „Hl. Ludmilla"! (Siehe Fig. 312.)

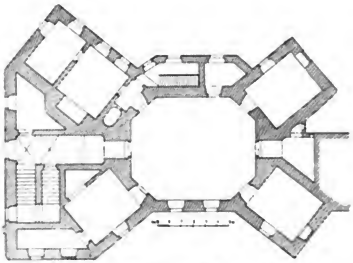

Fig. 315. Tuklat. Grundriß des Pfarrhauses.

Im Schiffe schreinförmige Barockaltäre mit verglaster Mitte; darin Barockstatuen „Hl. Johann von Nep." und „Pietà".

In der Brustmauer des Musikchores Steinwappen der Familie Měnický von Černěves, aus dem Anf. des XVII. Jahrh. (Siehe Fig. 313.)

Auf der Stelle der ehemaligen Feste steht der viereckige gemauerte Glockenturm, ganz schlicht, mit niedrigem Zeltdach.

Glocken: 1. 1·10 *m* im Durchmesser, 90 *cm* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „en ✠ ego ✠ Campana ♁ nunquam ✠ pronuncio ✠ vana ✠ ignem ✠ vel ✠ fertum ✠ bellum ✠ aut ✠ funus ✠ honestum ✠ Dei ✠ me ✠ fecit ✠ ✠ [2. Z.] magister ✠ bartholomeus ✠ nomen ✠ habet ✠ in ✠ nova ✠ Civitate ✠ pragenci ✠ anno ✠ domini ✠ millecimo ✠ cccc ✠ cexto ✠ sit ✠ laus." (Siehe Faksimile Fig. 314.).

2. 77 *cm* im Durchmesser, 58 *cm* hoch. Oben ein Fries mit musizierenden Genien. In-

Fig 316 Tuklat. Steinstatue „Maria mit dem Kinde."

Fig. 314. Tuklat. Faksimile der Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Digitized by Google

schrift: „SLIT GEST TENTO ZWON OD YAKVBA ZWONARZE MIELNICKEHO W MIESTIE BOLESLAWI MLADEM NAD GIZERAV ZA SPRAWOWANI ZADVSSI TVKLATSKEHO YANA SADILA YANA POSPYSSILA RYCHTARŽE YANA GYRKY WACLAWA SSYMVNKA". Relief: „Hl. Johann der Täufer". Am Rande Abguß einer Portraitmedaille. Auf der anderen Seite Kruzifix und Inschrift: „LETHA PANIE 1624 ZALOZENI CHRAMV PANIE SWATEHO YANA."

3. 49 *cm* im Durchmesser, 37 *cm* hoch, mit Inschrift: „GOSS MICH ANTONIUS SCHÖNFELDT IN DER ALD STADT PRAG ANNO 1695."

PFARRHAUS, einstöckiger Bau aus dem XVIII. Jahrh. mit interessantem Grundriß: aus der achteckigen, einen geräumigen Saal bildenden Mitte gehen vier rechteckige Flügel aus. (Siehe Ansicht Fig. 310, Grundriß Fig. 315.)

Im Pfarrhause: 1. Ovalförmige Portraits (Bruststücke) des Herzogs Thomas Em. von Savoyen und seiner Gemahlin. Auf Leinwand, XVIII. Jahrh. 2. Längliches Gemälde 1·20 *m* hoch, 1·64 *m* breit, auf Leinwand, Kniestück: „Hl. Familie"; bei Maria kleiner Engel mit Obst; im Hintergrund ein Pfeiler mit grüner Draperie und Aussicht in eine Landschaft. Interessante Arbeit des XVIII. Jahrh. 3. „Tod des hl. Franziskus Xaverius" auf Leinwand, XVIII. Jahrh., in Barockrahmen.

Steinstatue „Hl. Johann von Nep." aus dem Jahre 1743, zwischen dem Pfarrhause und dem Glockenturme; gute Arbeit. Auf dem Sockel: „HOSTIBVS ABACTIS GRATES DEO ET DIVO IOANI AGENS HOC OPVS POSVIT VENCESLAVS PECŽENI LOCI PAROCHVS."

Steinstatue „Maria mit dem Kinde", vor dem Pfarrhause, eine sehr gelungene Arbeit aus dem Jahre 1717. (Siehe Fig. 316.). Auf dem Postamente: „PWP. IGS † HONORI MAGNIPARAE ET VENERATIONI VOTA PIE DEVOLVTVS EXSOLVI OBLATA. SIS IGITVR VIRGO SERVIENTI GRATA." Renoviert im Jahre 1897.

Týnice.

Trnka, „Kounice a Přerov" 5—6.

Beim hiesigen Meierhofe waren ehemals bedeutende Trümmer einer Feste; davon haben sich bloß ein Keller und zwei über der Einfahrt des Meierhofes eingesetzte Steine mit den Jahreszahlen 1512 und 1523 erhalten.

Über dem Eingange des im Jahre 1723 erbauten Schüttbodens Steinwappen der Grafen Morzin.

Digitized by Google

Údašín (Aldašín).

Schaller, X, 360, Pam. arch. V. 353; Nechvíle in „Method" X, 90; Podlaha, Posv. mista I, 96—98.

FILIALKIRCHE ZUM HL. GEORG, einsam, reizvoll im Walde bei Jevan gelegen; im XIV. Jahrh. als Pfarrkirche erwähnt.

Das jetzige einfache barocke Kirchlein (siehe Fig. 317) von unregelmäßigem Grundriß (siehe Fig. 318) stammt aus dem Jahre 1729. Der niedrige viereckige Turm in der Westfront wurde im Jahre 1771

Fig. 317. Údašín, Kirche.

angebaut. Das Innere flachgedeckt; die Fenster rechteckig, segmentförmig geschlossen.

Die innere dürftige Einrichtung belanglos.

Glocken: 1. 77·5 *cm* im Durchmesser, 60 *cm* hoch. Oben ein Fries mit Genien; darunter Akanthusblätter. Inschrift: „TENTO ZWON VDIELAN NAKLADEM OSADNICH ZADVSSI ALDASSINSKEHO PRZICZINIENIM A ZA SPRAVY PANSTWY KOSTELECZKEHO VROZENEHO PANA SAMVELE TROYANA Z BYLAN Z ROSSFELDV ODE MNIE YAKVBA ZWONARŽE W MIESTIE MLADEHO BOLESLAWA". In der Mitte der Umschrift ein Wappen. Am unteren Rande Abguß einer Portraitmedaille mit der Umschrift: „Philipus Austr. Caroli Caes F." und nach der Natur abgegossene Salbeiblätter. Auf der anderen Seite des Mantels in einer Cartouche die Inschrift: „LETHA PANIE 1611 SLYT GEST ZA KNIEZE WACZLAWA

Digitized by Google

CARIONA RODICZE BOLESLAWSKEHO W KONOGEDECH FARARŽE ZA STARSSYCH KOSTELNIKVW SPRAWOWANI WONDRZEGE KREICYHO WACZLAWA GAROLYMOWA Z BOHVMILE GANA PROKOPOVA Z WALDESSINA ZIETIE."

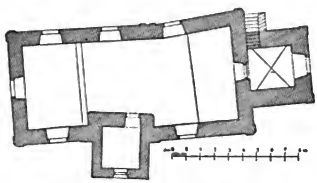

Fig. 318. Údašín. Grundriß der Kirche.

2. 65 *cm* im Durchmesser, 37·5 *cm* hoch. Oben ringsherum die Inschrift: „VALENTIN LISSIACK GOSS MICH AVF DER KLEIN SEIDEN PRAG"; auf dem Mantel: „LETA PANIE 1718 TENTO ZWON PV VKRADENI PRZEDESSLEHO NAKLADEM ZGEDNAN A SLYT GEST KE CTI A CHWALE BOZY A SWATEHO BARTOLOMIEGE APOSTOLA PANIE."

Úvaly siehe Ouval.

Welenka (Velenky).

Podlaha, Posv. místa I, 17—18.

FILIALKIRCHE DES HL. PETRUS, ein gefälliger kleiner Barockbau aus dem J. 1734 (siehe Ansicht Fig. 319). Derselbe besteht aus elliptischem Schiff und halbkreisförmigem Presbyterium. (Siehe Grundriß Fig. 320.)

Über der Front Türmchen, mit Voluten flankiert, mit blechbeschlagenem Satteldach. In der Oberschwelle der Türe die eingemeißelte Jahreszahl. „A. 1734".

Das Innere einfach, gewölbt. (Siehe Fig. 321.)

Hochaltar in nüchternen Barockformen mit hohem Tabernakel. Über dem Altar hängt an der Wand ein großes, auf Leinwand gemaltes Bild: „Ein Engel erscheint dem hl. Petrus, um ihn aus dem Kerker zu befreien"; gelungene Arbeit mit effektvoller Verteilung von Licht und Schatten aus dem XVIII. Jahrh.

Seitenaltar, frühbarock, mit kanellierten Säulchen und geschnitztem Laubgewinde an den Seiten. (Siehe Fig. 322.) In der Mitte Bild auf Leinwand „Martertod des hl. Adalbert", durch Übermalung ver-

Digitized by Google

Fig. 319. Welenka. Kirche.

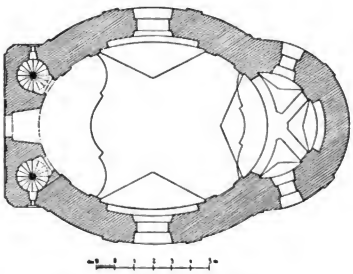

Fig. 320. Welenka. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Fig. 321. Welenka. Inneres der Kirche.

dorben; in dem oberen Aufsatze ein flott gemaltes Bildchen „Maria mit dem Jesuskinde".

Glocke: 32·5 *cm* im Durchm., 48 *cm* hoch. Vorne Kruzifix und Inschrift: WCF 1790; rückwärts Relief: „Maria Magdalena".

Wititz (Vitice).

Schaller, X, 370; Sommer, XII, 186; Pam. arch. II, 124; „Naše Hlasy" 1885, Nr. 34; Podlaha, Posv. m. I, 64—66.

Bei Wititz heißt „na Hrádku" eine schmale, im Durchm. etwa 20 Schritte messende Landzunge mit schroffem Abfalle gegen den Bylaner-Bach; von der

Digitized by Google

Fig. 322. Welenka. Seitenaltar.

Hochebene ist dieselbe durch einen Graben, an dessen äußerem Rande sich ein unbedeutender Wall hinzieht, geschieden. Pam. arch. XV. 1891, 374.

PFARRKIRCHE ZU DEN HL. APOSTELN SIMON UND JUDA, gotischer Bau aus dem XIV. Jahrhundert. (Siehe Ansicht Fig. 323 und Grundriß Fig. 324.)

Das Presbyterium mit drei Seiten des Achteckes geschlossen; in den Ecken durch zwei Gesimse abgetreppte Stützpfeiler.

Rippengewölbe, zweifeldig. Rippenkonsolen verschiedenförmig; einige sind mit Blattwerk geschmückt, andere glatt, pyramidenförmig und oben durch eingemeißelte Rosetten belebt (siehe Fig. 325).

Im Schlußsteine Osterlamm mit Fahne (siehe Fig. 326).

In der Südmauer des Presbyteriums Sedilienische mit einem Steinrahmen, der sich oben in stumpfer Spitze bricht und mit plumpen Krappen, zuhöchst mit einer kleinen Kreuzblume geschmückt ist. In der Ecke des Presbyteriums bei dem Chorbogen eine schmale Nische (Sakramentshäuschen), die oben zwei Nasen und einen plumpen, mit einer Kreuzblume und zwei Krappen besetztes Giebelchen hat. (Siehe Fig. 327.)

Digitized by Google

Fig. 323. Wittitz. Kirche.

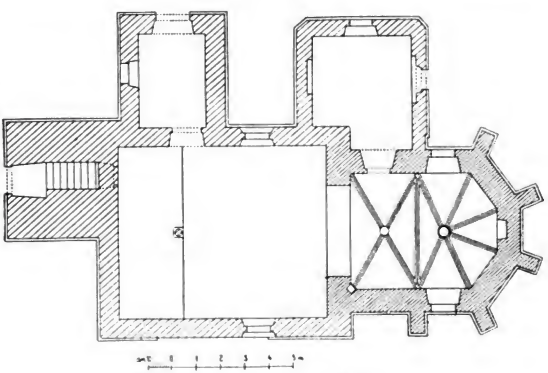

Fig. 324. Wittitz. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

In dem zugemauerten Fenster hinter dem Altar ein Rest eines zweiteiligen Maßwerkes mit zwei Doppelnasen und einem spitzen Vierpaß.

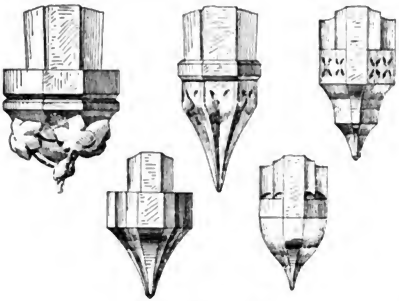

Fig. 325. Wittitz, Konsolen.

Fig. 326. Wittitz. Schlußstein.

(Siehe Fig. 327.) Die übrigen Fenster wurden später in die jetzige Form erweitert; dieselben sind rechteckig, oben im Segment geschlossen.

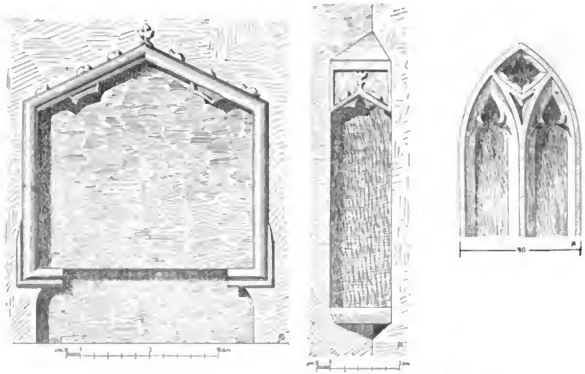

Fig. 327. Wittitz. Sedilienische, Sakramentshäuschen, Maßwerk im Fenster.

Hochaltar aus dem Jahre 1665, frühbarock, von guten Formen; die Bilder neu (siehe Fig. 328).

Chorbogen spitz.

Digitized by Google

Fig. 328. Wittitz. Kirche. Innenansicht.

Digitized by Google

Das Schiff länglich-rechteckig, flachgedeckt. Früher war hier eine im Jahre 1669 errichtete Holzdecke, auf der dreißig Szenen aus dem Leben und der Leidensgeschichte Christi mit böhmischen Inschriften gemalt waren. Dieselbe wurde im Jahre 1855 abgetragen.

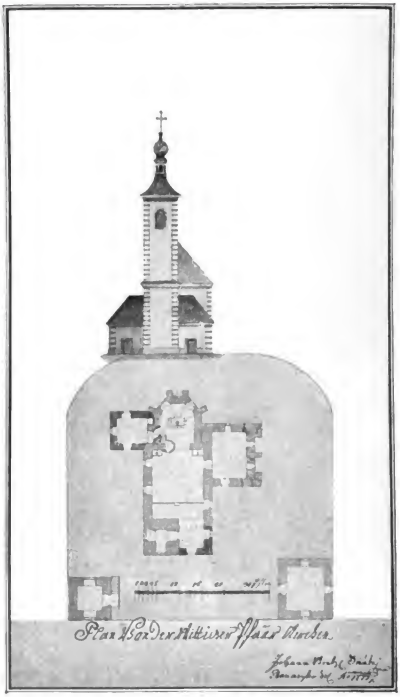

Fig. 329. Wittitz. Plan der Kirche aus dem Jahre 1773.

An der Außenseite der Südmauer des Schiffes hat sich ein Rest des Auslaufes eines gotischen Rippengewölbes der ehemaligen St. Katharina-Kapelle erhalten, die bereits im Jahre 1388 erwähnt wird. Den Grundriß dieser Kapelle hat ein alter Plan der Kirche aus dem Jahre 1773 bewahrt. (Siehe Fig. 329.)

Digitized by Google

Seitenaltäre aus dem aufgehobenen Kapuzinerkloster in Böhmisch-Brod, einfach, barock, mit guten Ölgemälden auf Leinwand (cca 2 *m* hoch und 1 *m* breit) „Hl. Antonius von Padua" und „Hl. Felix von Cantalice", bezeichnet mit dem Namen des Künstlers: „Felix Anton Scheffler inv. 1750". (Siehe Fig. 330 und 331). In den oberen Aufsätzen

Fig. 330. Wittitz. Bild „Hl. Antonius von Padua".

dieser Altäre sind kleinere Bilder: „Hl. Fidelis von Sigmaringen" und „Hl. Laurentius von Brindisi", von demselben Künstler.

Taufbecken aus Zinn, 64 *cm* hoch. Die Henkel des Deckels in Form von Engelsbüsten. An den Seiten des Beckens Löwenköpfe mit Ringen. Füße *s*-förmig; oben Masken, unten Krallen, eine Kugel haltend. Auf dem Deckel spätere, kunstlos geschnitzte Holzfigur „Hl. Johannes der Täufer". (Siehe Fig. 332.)

In der Front ein schlanker Turm, der im Jahre 1904 den jetzigen Spitzhelm erhielt.

Digitized by Google

In der südwestlichen Ecke des Friedhofes Glockenturm, unten gemauert, oben Holz.

Im Erdgeschosse mit Eisen beschlagene Türe, die sich früher in dem Eingange der Kirche befand. Interessante Arbeit des XV. Jahrhunderts. Flache Eisenbänder schräg übereinander gelegt und mit

Fig. 331. Wittlz. Bild „Hl. Felix".

gekerbten Nägeln befestigt. In den auf diese Weise gebildeten Rhombenfeldern aus Blech ausgeschnittene Rosetten, Wappenschildchen und gotische Buchstaben. In einigen Wappenschildchen gekreuzte Schwerter, in anderen eine Schaufel. (Siehe Fig. 333.)

Glocken: 1. 83 *cm* im Durchmesser, 68 *cm* hoch. Inschrift in gotischen, unregelmäßig aneinander gereihten Majuskeln: AVE + MARIA + GRACIA + PLENA DOMINUS TECUM ✠ O REX ✠ GLORIE + VENI + NOBIS ✠ CUM ✠ PACE + (Siehe Faksimile Fig. 334.)

Digitized by Google

2. 1·27 im Durchmesser, 1·05 *m* hoch. Oben ringsherum folgende zweizeilige Minuskulinschrift: x kdoz x milvge x paa x buha x sweho x wsseciki x wiecy x napomoczny x sav x gemv x k dobremv x 1560 [2. Z.] samemv x a naymoczneyssymv x panv x bohv x bvdyz x czyest x a chwala x na wyeky x wyekvw x amen (siehe Faksimile Fig. 335.). Auf dem Mantel Relief: „Hl. Simon und Juda".

Fig. 332. Wititz. Taufbecken.

In der Friedhofsmauer beim Glockenturme einfacher Grabstein (Sandstein) mit der Inschrift: „LETA 1599 NA NEBE WZETI PANNI MARIGE DOKONALA ŽIWOT SWVG VROZENA PANNI ANNA MIRKOWA Z RISVMBURKA A NA SINCZY A TVTO TIELO GEGI ODPOCŽIWA W PANV."

Beim Eingange auf den Friedhof ein einfaches romanisches Würfelkapitäl mit glatten, bloß seicht ausgehöhlten Flächen, aus feinkörnigem rötlichen Sandstein, 44 *cm* hoch, 53 *cm* breit. Mit der oberen

Digitized by Google

Fläche nach unten gekehrt, bildet dasselbe das Postament eines Grabkreuzes.

Fig. 333. Wiltz. Mit Eisen beschlagene Türe.

Volešec.

Schaller, X, 358; Sommer, XII, 185; Podlaha, Posv. místa I, 134—136.

PFARRKIRCHE ZU ALLEN HEILIGEN, bereits im XIV. Jahrhundert als Pfarrkirche erwähnt. Vom ursprünglichen gothischen Baue hat sich bloß das dreiseitig geschlossene Presbyterium und das Mauerwerk des Schiffes erhalten; an das Schiff wurde im Jahre 1888 der neue Frontteil angebaut (siehe Fig. 336.).

Im Presbyterium Rippengewölbe; die Rippen sind prismatisch, an den Ecken abgeschrägt und ruhen auf einfachen Konsolen in Form von abgestumpften Pyramiden (siehe Fig. 337).

Fenster spitzbogig, ohne Maßwerk.

Chorbogen spitz; unter der Bogenkrümmung ein obenabgeschrägtes, unten *s*-förmig profiliertes Gesims.

Fig. 334. Wiltz. Inschrift auf der Glocke Nr. 1.

Fig. 335. Wiltz. Inschrift auf der Glocke Nr. 2.

Digitized by Google

Schiff flachgedeckt, Fenster spitzbogig, ohne Maßwerk.

Taufbecken aus Zinn, dreifüßig, einfach. Auf dem Becken an den Seiten Löwenköpfe; auf den Füßen oben bartlose Köpfe; die Anhälter des Deckels in Form kleiner weiblicher Büsten.

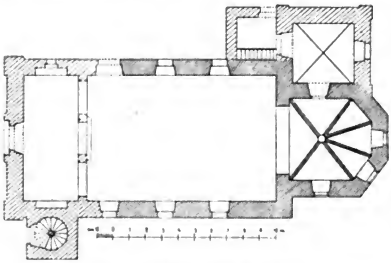

Fig 336. Volešec. Grundriß der Kirche.

Auf dem inneren Deckel Merkzeichen des Glockengießers: Prager-Altstädter Wappen, daneben das umstrahlte „Auge Gottes", oben IMB (*Josef Mitterbacher*) und unten die Jahreszahl 1786.

Glocke 1 *m* im Durchmesser, 72 *cm* hoch. Inschrift: Anno x domini x millesimo x cccc x xix x en x ego a Campana x nonquam x pronuncio x vana x ignem x vel x festum x bellum x aut x funus x honest x [2. Z.] um x Avi x me x fecit x magister x bartholomeus x nomen a habet x in a nova a Civitate a pragensis x ex hoc laus a deo x patri x omnipotenti x et x x (Siehe Faksimile Fig. 338.)

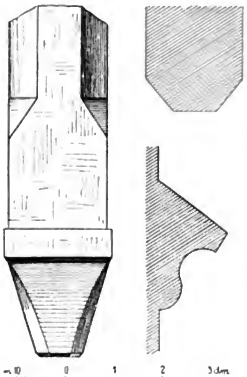

Fig. 337. Volešec. Konsole, Rippenprofil, Profil des Gesimses im Triumphbogen.

Fig. 338. Volešec. Inschrift auf der Glocke.

Vykáň.

Schaller, X, 318; Sommer, XII, 247; Trnka, Kounice a Přerov, S. 106; Podlaha, Posv. místa I, 69.

FILIALKIRCHE ZUM HL. GALLUS, einfaches, schmuckloses, kleines Gebäude etwa aus dem XV. Jahrhundert, in der zweiten Hälfte des XVIII. Jahr-

Digitized by Google

Fig. 339. Vykáň. Kirche.

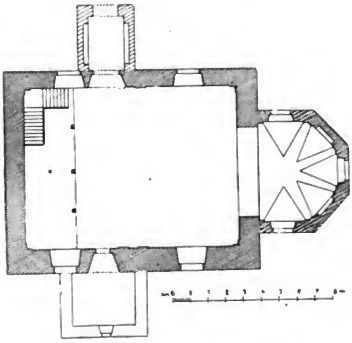

Fig. 340. Vykáň. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

hunderts in die jetzige Form umgebaut. (Siehe Ansicht Fig. 339, Grundriß Fig. 340.)

Das Presbyterium mit drei Seiten geschlossen, mit Stichkappengewölbe. Fenster rechteckig, rundbogig gewölbt.

Das Schiff länglich rechteckig, flachgedeckt.

Der Hochaltar von leidlich guten Barockformen, aus dem J. 1777.

Seitwärts von der Kirche niedriger gemauerter Glockenturm, mit pyramidenförmigem Schindeldach.

Glocken: 1. 65·5 *cm* im Durchm., 49 *cm* hoch; Inschrift: „ANNO 1691 GOSS MICH JOHANN CHRISTOFF WALTHER IN PRAG." Auf dem Mantel Relief: „Madonna mit gefalteten Händen in Glorie".

2. 47 *cm* im Durchm., 38 *cm* hoch. Inschrift: „1769 GOSS MICH JOHANN CHRISTIAN SCHVNCKA IN PRAG." Darunter Rokoko-Muschelornamente. Auf dem Mantel Reliefs: „Hl. Florian" und „Erzengel Michaël".

Auf der Stelle, wo sich die Straßen gegen Mochov und Vyšerovic trennen, beim „Neuen Gasthause", barocke Steinstatue „Hl. Donatus", in Lebensgröße, künstlerisch schwach; auf dem Postamente das Doppelwappen Liechtenstein-Savoyen und die Jahreszahl 1765.

Wyscherowitz (Vyšerovice).

Schaller, X, 318—319; Sommer, XII, 246; Heber, Burgen III, 237 (mit Abb.); Trnka, „Kounice a Přerov" 63; Dr. J. V. Šimák in Časopis spol. přátel starož. česk., XII. (1904), 74—84 (mit Abb.); Podlaha, Posv. místa I. 66—69.

KIRCHE ZUM HL. MARTIN. Von der ursprünglichen, im Jahre 1329 geweihten Kirche hat sich ein Teil in Ruinen erhalten.

Es ist dies das quadratische Presbyterium mit rippenlosem Kreuzgewölbe (siehe Grundriß Fig. 341.). An den Seitenmauern außen Bogenfriese (siehe Fig. 342.). Die Ostmauer des Presbyteriums hat einen glatten dreiseitigen Giebel. In derselben Mauer ist ein

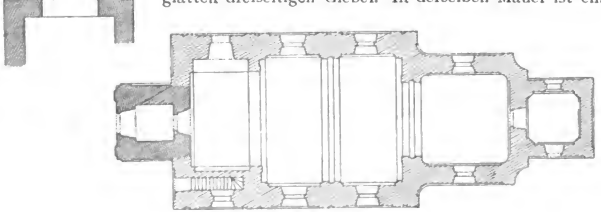

Fig. 341. Wyscherowitz. Grundriß der Kirche.

Digitized by Google

Fig. 342. Wyscherowitz. Ansicht der Kirchenruine.

Fig. 343. Wyscherowitz. Fensterchen in dem Presbyterium der ehemaligen Kirche.

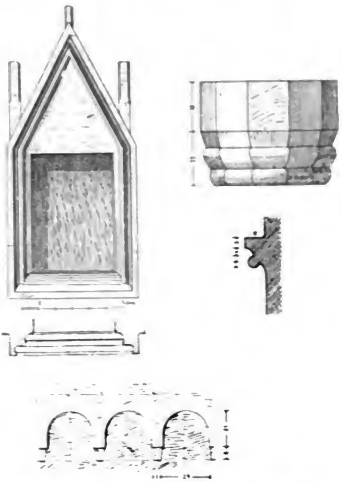

Fig. 344. Wyscherowitz. Sakramentsnische samt Profil des Gewändes. Bogentries; Taufstein; Profil des Gesimses im Chorbogen.

Digitized by Google

schmales spitzbogiges Fensterchen mit Nasen; in der Spitze des Gewändes sind drei Ästchen mit handförmig gelappten Blättern (siehe Fig. 343).

In der nördlichen Mauer des Presbyteriums Sakramentsnische mit profiliertem Rahmen und dreieckigem, glattem Giebel. Auf der Spitze, sowie an den Seiten Überreste ehemaliger Fialen. (Siehe Fig. 344.)

Fig. 345. Wyscherowitz. Ansicht der Kirchenruine von Westen.

Chorbogen spitz (siehe Fig. 345.); unter der Krümmung profiliertes Gesims.

Rest eines zehnseitigen, 63 *cm* hohen Taufsteines (siehe Fig. 344.).

Der Turm der alten Kirche wurde belassen und zu demselben eine neue Kirche gegen Süden angebaut. Im zweiten Obergeschosse an

Digitized by Google

der Nordseite sieht man bis jetzt einen vermauerten Eingang mit gerader, in den Ecken eingezackter Oberschwelle, der offenbar aus dem Dachraum der ehemaligen Kirche in den Turm führte.

Die jetzige Kirche ist ein einfacher Barockbau aus den Jahren 1769—70.

Im Inneren (siehe Fig. 346.) sind die Wände mit Pilastern, die ausgebauchte, gekerbte Kapitäle und Gesimsstücke tragen, gegliedert.

Im Presbyterium sowie im Schiffe Platzelgewölbe.

Der Hochaltar mit niedrigem, bloß zur Höhe des Tabernakels reichendem Aufsatz; an den Seiten Pförtchen, auf denselben barocke

Fig. 346. Wyscherowitz. Inneres der Kirche.

Holzstatuen „Hl. Johannes und Paulus". Über dem Altare ein von Engeln getragener Rahmen; darin ein gutes Bild auf Leinwand aus dem XVIII. Jahrh.: „Hl. Martin zu Pferd zerschneidet mit seinem Schwerte seinen Mantel, um einem auf dem Boden sitzenden Bettler einen Teil davon zu geben."

Kanzel barock; auf der Brüstung Reliefs der hl. vier Evangelisten, auf dem Schalldeckel zuhöchst eine Christusstatue und an den Rändern zwei kleine Engel, von denen der eine den Bischofstab, der andere das doppelte Kreuz hält.

Den Altar sowie die Kanzel hat im Jahre 1776 der Bildschnitzer *Franz Adámek* aus Benatek verfertigt.

Auf dem Nebenaltar zwei gute barocke Holzfiguren „Hl. Wenzel" und „Hl. Veit" aus dem XVIII. Jahrhundert.

Digitized by Google

Fig. 347. Wyscherowitz. Glockenturm.

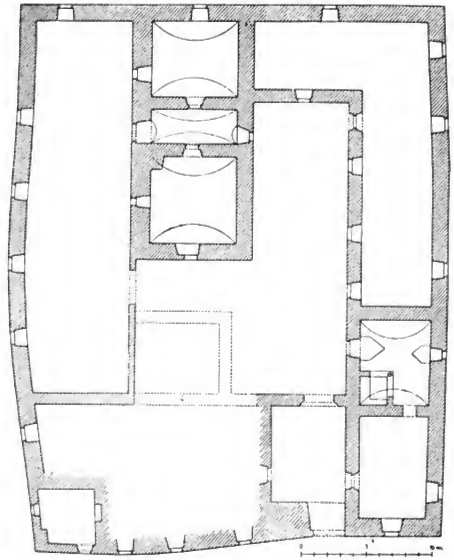

Fig. 348. Wyscherowitz. Grundriß der Feste.

Digitized by Google

Fig. 349. Wyscherowitz. Die ehemalige Feste.

Im Hofe des Pfarrhauses Überrest des ehemaligen Glockenturmes (siehe Fig. 347); viereckiger massiver Bau mit hohen gotischen Fenstern, oben mit hohem Attika-Mauerwerk, auf dem früher steinerne Aufsätze in Form von Kugeln und Baumzapfen waren, von denen noch einige erhalten sind. Auf dem Mörtelverputz Spuren ehemaliger Sgraffitto-Rustika.

RUINEN DER EHEMALIGEN FESTE, ein großer, massiger, im Viereck aufgeführter Bau (siehe Grundriß Fig. 348., Ansicht Fig. 349.), später zu Wirtschaftszwecken umgebaut, mit Schüttbodenfensterchen. Auf dem Mörtelverputz Reste einer Sgraffito-Rustika. Im Hofe Rest eines viereckigen Baues — wahrscheinlich eines Turmes. (Fig. 350.)

Fig. 350. Wyscherowitz. Rest eines Baues im Hofe der Feste.

Digitized by Google

Zlatá.

J. Lier in Otto's „Čechy" XI, 323.

Hier bestand einst eine RITTERFESTE.

Žembera siehe Šembera.

ERGÄNZUNGEN UND BERICHTUNGEN.

Böhmisch-Brod.

(Zur S. 12.)

Das auf dem Ciborium befindliche Wappen ist jenes der Familie Ychtric von Ychtric, dasselbe, das auch auf dem Grabsteine in Tismitz (vrgl. S. 200) vorkommt. Die über dem Wappen angebrachten Buchstaben „A v V" sind daher richtig zu lesen: „A v Y". Die Familie Ychtric von Ychtric besaß im XVI. Jahrh. das Gut Vrátkov bei Böhm.-Brod.

Klučov.

(Zur S. 62.)

Sommer, XII., 191; Pam. arch. XV., 1891.

Nahe bei Klučov in der Richtung gegen Poříčan auf dem „na Ptáku" genannten Gelände befand sich einst eine Ansiedlung; es wurden hier zahlreiche mit Wellenlinien ornamentierte Scherben, viele Tierknochen u. a. gefunden.

Auf der am Bach liegenden Anhöhe Überreste von Wällen der einst hier gestandenen Feste.

Mukařov.

(Zur S. 112.)

In Mukařov wurden im J. 1834 nebst schmucklosen Scherben ohne Glasur auch hübsch gearbeitete, mit Reliefs geschmückte Kacheln gefunden. (Vrgl. Dr. M. Kalina von Jäthenstein: „Böhmens heidnische Opferplätze, Gräber und Alterthümer", S. 122; Sommer, XII., 185.)

Digitized by Google

Ondřejov.

(Zur S. 113.)

Auf dem Marktplatze barocke Statue „Hl. Andreas", gute Arbeit etwa aus der zweiten Hälfte des XVII. Jahrh. (siehe Fig. 351). Über die Sage von dem Ursprunge derselben siehe Fr. Pokorný, „Paměti městečka Pyšely" S. 101—102.

Fig. 351. Ondřejov. Statue „Hl. Andreas".

Přerov.

(Zur S. 124.)

Oberhalb Přerov auf dem Berge „Bělice" eine Burgstätte (vrgl. Ludw. Šnajdr in Pam. arch. X, 647 u. XXI., 1904, 139 u. 140 mit einem Plane der Burgstätte; Píč in Pam. arch. XV., 1891, 366).

Im Schlosse eine Sammlung von Gegenständen aus prähistorischer sowie historischer Zeit, welche in der Umgebung von Přerov gefunden wurden; die wichtigsten derselben (bronzene Fußringe, Rüstung eines Kriegers und seines Pferdes u. a.) beschreibt L. Šnajdr in Pam. arch. XXI., 1904, Sp. 141—144.

Přistoupim.

(Zur S. 131.)

Über die hiesige Burgstätte vrgl. auch Píč, Pam. archaeol. XV., 1891, Sp. 370 u. 371.

Semitz.

(Zur. S. 158.)

Bei Semitz am Ufer des ehemaligen Elbe-Flußbettes zwei kleine Festen. Die eine derselben, „na zámkách" genannt, mißt 25 Schritte im Umfange; nach den hier gefundenen Scherben wurde sie zur Zeit der Herzoge von Böhmen bewohnt. Die andere, „na valech" genannt, befindet sich in dem Garten des Hauses Nr. 21; mißt 33 Schritte im Umfange, und ist besser erhalten als die erste; ihre Kegelform ist deutlicher und auch der Graben ist noch gut sichtbar. In der Mitte des Dorfes war einst ein befestigter, von

Digitized by Google

einem kleinen Bache umflossener Hof; an seiner Stelle stehen jetzt drei Bauernhäuser. Es wurden dort Scherben und ein kleines Steinbeil gefunden. Vrgl. P í č, Pam. arch. XV., 1891, Sp. 365 u. 366.

Střímelice Hradové.

(Zur S. 180.)

Sommer, XII., 144; Sedláček, Míst. sl. 842.

An dem nordöstlichen Ende des Dorfes unbedeutende Überreste einer ehemaligen Burg; zu erkennen sind noch einige Teile der Wälle und des Grabens; vom Mauerwerk ist wenig übriggeblieben, da dasselbe zur Gewinnung von Baumaterial abgebrochen wurde. Die Länge der Burgstätte vom Westen gegen Osten beträgt 57 *m*, die Breite vom Norden gegen Süden 20 *m*. Mauerstärke 1·85 *m*.

Digitized by Google

ORTSVERZEICHNIS.

Aldašín siehe Údašín
Bohumil 1.
„Brázda Čertova" (Teufelsfurche) 1.
Böhmisch-Brod 1 (u. 233).
Břistew 30.
Bylany 40.
Černík 42.
Dobročowitz 42.
Dolánky 42.
Horka 45.
Hostýň bei Auwal 48.
Kammerburg 48.
Hradešín siehe Radešín.
Chocerad (Kocerad) 53.
Konojedy 62.
Schwarz-Kosteletz 64.
Kaunitz 95.
Kločov 233.
Kozojedy 102.
Ober-Kšel 104.
Květnice 104.
Lažany 104.
Lstiboř 105.
Mochov 107.
Mukařov 112 (u. 233).
Ondřejov 113 (und 234).
Ouvaly (Auwal) 115.
Poříčany (Poříčan) 119.
Přerow (Alt-Přerow 124 (und 234).
Přistoupim 131 (u. 234).
Radešín (Hradešín) 142.
Rostoklat (Rostoklaty, Chrostoklaty) 148.
Rovný (Rovná) 152.
Semitz 158 (und 234).
Skalitz (Skalice, Skalice Stříbrná) 161.
Skramník 165.
Sluštitz 174.
Střímelice Hradové 235.
Střímelice Kostelní Kostelno-Střímelice) 178.
Šembera („Staré Zámky") 180.
Škvoretz 181.
Štolmíř 186.
Tejnice (siehe Týnice).
Tismitz 191.
Tlustovousy 201.
Tuchoraz 202.
Tuklat 209.
Týnice 211.
Údašín 212.
Úvaly (siehe Ouvaly).
Welenka 213.
Wititz 215.
Volešec 224.
Vykáň 225.
Wyscherowitz 227.
Zlatá 233.
Žembera siehe Šembera.

Digitized by Google

KÜNSTLER- UND HANDWERKER-VERZEICHNIS.

Adámek Franz, Bildschnitzer (1776), 230.
A. D., Goldarbeiter (XVIII. Jahrh.), 47.
A. S., Goldarbeiter (1704), 53.
Bartolomaeus, Glockengießer (1500 bis 1508), 39, 124, 210, 225.
Bellmann Karl und Kühner, Besitzer einer Glockengießerei (1813), 115.
Brandl Peter, Maler (1668—1735) 57.
Broko.f Joh., Bildhauer (1715) 174.
Brykci siehe von Cimperk.
Budil Thomas Adalbert, Baumeister (1750) 119.
Candler siehe Kandler.
von Cimperk, Brykci, Glockengießer (1570—1590) 47, 100, 104, 112, 115, 124, 172.
D. A. siehe A. D.
Drexler Josef, Bildschnitzer (1784) 120.
Dürer Alb. 83.
Frank Franz Anton, Glockengießer (1781) 59.
Gallus magister, Baumeister 24.
H, Merkzeichen des Zinngießers 190.
Jakob, Glockengießer (XV. Jahrh.) 39.
Jakob von Melnik, Glockengießer (1611 bis 1624), 211, 212.
J. S. siehe S. J.
Kabourek Johann, Bildschnitzer (1780) 105, 107.
Kandler Adalbert, Maler (1787—1789) 36, 122.
Kühner Franz, Glockengießer (1811) 163.
Kühner Joh. Wenzel, Glockengießer (1800) 160.
Kühner Anna, Besitzerin einer Glockengießerei (1803) 101.
Kramolin J., Maler (zweite Hälfe des XVIII. Jahrh.) 106.
Kramolin Wenzel, Maler (Neige des XVIII. Jahrh.) 135.
Květoň, Baumeister (1477), 202.
Lechner Hans, Glockengießer (1630) 53.
Lechner Jakob Konrad, Glockengießer (1748) 178.
Lissiack Valentin, Glockengießer (1718 bis 1737) 20, 64, 101, 107, 112, 140, 178, 201, 213.
Löw Nikolaus, Glockengießer (1667) 125.
Mezdřický Joh., Bildschnitzer 28.
Mitterbacher Josef, Zinngießer (1786) 112, 200, 225.
N. P. siehe P. N.
Paul, Steinmetzmeister (1578—1580) 17.
Platzer Ignaz, Bildschnitzer (1781) 8.
P. N., Glockengießer (1778) 191.
Ptáček Andreas, Glockengießer (1503) 170.
Raab, Maler (XVIII Jahrh.) 114.
Reinisch Jos., Maler (1781) 105.
S. A. siehe A. S.
Saler Wenzel, Maler (1829) 83.
S. J., Maler (1783) 83.
S. T., Maler (1558) 88.
Scheffler Felix Anton, Maler (1750) 221.
Schönfeldt Anton, Glockengießer (1608 bis 1702) 16, 201, 211, Friedrich Michaël (1673) 42, Friedrich (1682) 152.
Schroetter Jeremias, Glockengießer (XVII. Jahrh.) 17.
Schrötter Konrad, Glockengießer (1731) 163.
Schulthess Wolf, Bildhauer (1585) 18.
Schuncke (Schuncka) Johann Christian, Glockengießer (1767—1773) 41, 152, 183, 227.
Svoboda Johann, Maler 199.
T. S. siehe S. T.
Wal her Johann Christoph, Glockengießer (1691) 227.
Wirch Josef (Johann?) Baumeister (1765—1772) 3.

Digitized by Google

89056197668

b89056197668a

89056197668
b89056197668a

Digitized by Google